

સાંકળીઉ.

પ્રકરણ ૧ છું.

	પાનું
ખુશ ખખર	૩
પરિવર્તનશીલ જગત	૫
સદાચારનો સૂર્ય	૬
ખહાઉંદલાનું જીવન કાચું	૭
પરિપૂર્ણ થયેલી ભવિષ્યવાણી	૮
પચગામ્બરીની સાંખતિ	૧૦
તપાસ કરવાની મુશ્કેલીઓ	૧૧
પુસ્તકોનો હેતુ	૧૨

પ્રકરણ ૨ છું.

જ્યોતિર્ધર બાળ	૧૩
નવાં જ્ઞાનનું ઉત્પત્તિસ્થાન	૧૩
બાળનો જન્મ અને જીવાની	૧૪
ખહાર પડ્યા	૧૫
બાળી સંપ્રદાયનો પ્રચાર	૧૬
બાળનો દાવો	૧૭
સતામણી વધે છે	૧૮
બાળની શક્તિ	૧૮
કારમેલ પહાડ ઉપર તેમની તુરબત	૧૯
બાળના લખાણો	૨૦
અવતાર	૨૧
પુનરુત્થાન, સ્વર્ગ અને નરક	૨૨

સામાજિક અને નૈતિક શિક્ષણ	૨૨
ખરો જ્યોતિર્ધર	૨૩

પ્રકરણ ૩ જી.

બહાઉદ્દલા: ખુદાનું ગુરુ	૨૪
જન્મ અને બાળપણ	૨૪
બાળી તરીકે કેદમાં ગયા	૨૫
બગદાદમાં દેશનિકાલ	૨૭
બે વરસ જંગલમાં	૨૮
મુલ્તાઓનો વિરોધ	૨૮
રીજવાનની વાયજ	૩૦
કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ અને એડ્રીયાનોપલ	૩૦
રાજઓને લખેલા પત્રો	૩૧
અક્બારી કેદ	૩૩
સખ્તાઇ ઓછી થઇ	૩૪
આખરે દરવાજા ખુલ્યા	૩૫
બેહુજનું જીવન	૩૮
સ્વર્ગારોહણ	૪૧
બહાઉદ્દલાની પયગામ્બરી	૪૧
બહાઉદ્દલાનું જીવનકાળ	૪૬
બહાઉદ્દલાનાં લખાણ	૪૮
બહાઇ જુસ્સો	૫૧

પ્રકરણ ૪ થું.

અબ્દુલબહા-બહાના બંદા	૫૩
જન્મ અને બાળપણ	૫૩

તળીળ પયગામ્બર	૧૧૮
ઐશ્વર્યપથાર	૧૧૮
હવા વગરના ઉપચાર	૧૨૦
પવિત્ર આત્માની શક્તિ	૧૨૨
રોગીની વૃત્તિ	૧૨૩
(આધ્યાત્મિક) વેદ	૧૨૫
બધાજ મહદગાર થઈ શકે	૧૨૭
સુવર્ણ યુગ	૧૨૮
તન્દુરસ્તીનો સદુપયોગ	૧૨૮

પ્રકરણ ૮ સુ.

ધર્મની એકતા	૧૩૦
ઝોગણીસમી સહીનો સંપ્રદાયવાદ	૧૩૦
બહાઉદ્દીનો પેગામ	૧૩૨
મનુષ્ય સ્વભાવ બદલાઈ શકે કે ?	૧૩૩
એકતાના પ્રથમ પગલાં	૧૩૪
સત્તાનો સવાલ	૧૩૬
પ્રગતિકારક ઉપદેશ	૧૩૭
સર્વોત્તમ અવતાર	૧૪૧
નવીજ પરિસ્થિતિ	૧૪૩
બહાઈ જ્ઞાનની સંપૂર્ણતા	૧૪૪
બહાઈ શરીયત	૧૪૫
ધંધાદારી ધર્મઆચાર નહિ જોઈએ	૧૪૮

પ્રકરણ ૯ સુ.

સાચી સંસ્કૃતિ	૧૫૦
ધર્મ એ સંસ્કૃતિનો પાયો છે	૧૫૦

ન્યાય	૧૫૧
સરકાર	૧૫૨
રાજકીય સ્વાતંત્ર્ય	૧૫૪
રાજ અને પ્રજા	૧૫૬
નીમણુક અને બઢતી	૧૫૭
આર્થિક પ્રશ્નો	૧૫૭
જાહેર નાણાં	૧૫૯
મરજીયાત કાળો	૧૫૯
બધાંઓએ કામ કરવું	૧૬૦
ધનનું નીતિશાસ્ત્ર	૧૬૧
ઔદ્યોગિક શુલાભી નહિ જોઇએ	૧૬૨
વારસો હિસ્સો	૧૬૪
સ્ત્રી અને પુરૂષની સમાનતા	૧૬૫
સ્ત્રીઓ અને નવો જમાનો	૧૬૭
હિંસાત્મક રીતિઓ નહિ જોઇએ	૧૬૮
કેળવણી	૧૬૯
સ્વાભાવિક મિન્નતા	૧૭૦
ચારિત્ર્યધર્મ	૧૭૧
દુનર, કળા, ઉદ્યોગ	૧૭૨

જીવવાની	૫૫
લગ્ન	૫૬
કરારનું કેન્દ્ર (Centre of the covenant)	૫૮
કેદની સપ્તાઈ નથી	૫૯
તપાસ કરનારાં તુકે કમિશન	૬૨
પશ્ચિમનો પ્રવાસ	૬૪
પવિત્ર ભૂમિમાં પુનરાગમન	૬૫
હૈદરામાં લડાઈનો વખત	૬૮
સર અબ્દુલ બહા અબ્બાસ, કે. બી. ઇ.	૬૯
જાંદગીના છેલ્લા દિવસો	૭૦
મરણ	૭૧
લખાણો અને ભાષણો	૭૩
અબ્દુલબહાનો દરજ્જો	૭૪
બહાઈ જીવનના નમુના	૭૬

પ્રકરણ ૫ મું.

બહાઈ કેવું કહેવાય ?	૭૮
બહાઈનું જીવન	૭૮
પ્રજ્ઞાની બકિત	૭૯
સત્યનું શોધન	૮૧
પ્રભુ પ્રેમ	૮૩
ફરી તેમણે કહ્યું કે:-	૮૫
ત્યાગ	૮૫
આસાંકિતપણું	૮૬
સેવા	૮૮

ઉપદેશ	૮૯
વિવેક અને પુન્યભાવ	૯૦
દોષ સુપાવવાની આંખ	૯૨
નમ્રતા	૯૩
સત્યવાદ અને પ્રમાણિકતા	૯૫
આત્મજ્ઞાન	૯૬

પ્રકરણ ૬ કું.

બંદગી	૯૮
ભક્તિપરાયણતા	૯૯
ગુરૂની જરૂર	૧૦૦
બંદગી એ પ્રેમની ભાષા	૧૦૩
સાર્વજનિક બંદગી	૧૦૪
આફતોમાંથી છુટકારો	૧૦૫
બંદગી અને કુદરતના કાનુન	૧૦૭
બહાઈ બંદગી	૧૦૮

પ્રકરણ ૭ મું.

આરોગ્ય અને આયુષ્ય	૧૧૨
દેહ અને આત્મા	૧૧૨
જાધામાં જીવન તત્વ એકજ છે	૧૧૨
સાદું જીવન	૧૧૩
દારૂ અને કેફી વસાણાં	૧૧૪
સુખલોભ	૧૧૪
સ્વચ્છતા	૧૧૫
પયગામ્બરી ફરમાનો પાળવાની અસર	૧૧૬

ગુન્દેગારો સાથેની વર્તણૂક	૧૭૨
વર્તમાનપત્રોની અસર	૧૭૪

પ્રકરણ ૧૦ મું.

શાંતીનો ભાગ	૧૭૫
કલહ વિરૂદ્ધ સંધ	૧૭૫
સર્વોત્તમ શાંતિ	૧૭૬
ખોટા ધાર્મિક ખ્યાલ	૧૭૭
ક્રોધ અને દેશાભિમાનના ધખારા	૧૭૯
દેશ છોડવાની આકાંક્ષા	૧૮૦
એક ભાષા	૧૮૨
પ્રજાસંઘ	૧૮૫
આંતરરાષ્ટ્રીય લવાહ	૧૮૬
લશ્કરની હુક	૧૮૭
અપ્રતિકાર	૧૮૮
પવિત્ર લડાઈ	૧૮૯
પૂર્વ અને પશ્ચિમનો મેળ	૧૯૧

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ફરમાનો અને વાયેજો	૧૯૩
અન્યસ્ત છોડવું	૧૯૩

લગન	૧૯૪
ફાગતી	૧૯૬
બહાઇ પંચાંગ	૧૯૬
ધર્મસલા	૧૯૮
તહેવારો	૨૦૦
અપવાસ	૨૦૧
સલાઓ	૨૦૨
મશરીફ-ઉલ-અઝકાર	૨૦૩
મરણ પછીનું જીવન	૨૦૫
સ્વર્ગ અને નરક	૨૦૭
આ લોક અને પરલોકનો સંબંધ	૨૦૮
અનિષ્ટનું અસ્તિત્વ નથી	૨૧૨

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ધર્મ અને વસ્તુવિજ્ઞાન	૨૧૪
ગફલતીને લીધે મારામારી	૨૧૪
પયગામ્બરોની સત્તાવણી	૨૧૫
સમાધાનીની શરૂઆત	૨૧૬
સત્યશોધન	૨૧૭
અતકર્યાવાદ	૨૧૮

				પાનું
ઈશ્વરનું જ્ઞાન	૨૧૮
દિવ્ય દર્શનો	૨૧૯
સૃષ્ટિ	૨૨૦
મનુષ્યની ઉત્પત્તિ	૨૨૧
શરીર અને આત્મા	૨૨૨
મનુષ્યજાતની એકતા	૨૨૩
એકતાનો યુગ	૨૨૪

પ્રકરણ ૧૩ મું.

બ્રહ્મ યજ્ઞવળ્યથી પુણ્ય થયેલી આગાહીઓ	૨૨૬
પ્રભુનો અવતાર	૨૨૭
પ્રીસ્તને લગતી ભવિષ્યવાણી	૨૨૮
બાળ અને બ્રહ્મઉદ્ધવાને લગતી ભવિષ્યવાણી	૨૨૯
પ્રુહાની બ્રહ્મ	૨૩૧
પ્રુહાનો દિવસ	૨૩૨
અબ્દુલબ્રહ્મને લગતી ભવિષ્યવાણી	૨૩૨
કયામતનો દિવસ	૨૩૪
મહાપુનરુત્થાન	૨૩૫
પ્રીસ્તનું પુનરાગમન	૨૩૭
આકાશ અને પૃથ્વીમાં દેખાનાર ચિન્હો	૨૪૧
અવતાર થવાની રીત	૨૪૩

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બહાઉદ્દલા અને અબ્દુલ બહાની લાવણ્યવાણી	૨૪૬
ખુદાના શબ્દની સરજનશક્તિ	૨૪૬
નેપોલીયન ત્રીજો	૨૪૮
જમની	૨૪૯
ઈરાન	૨૫૦
તુર્કસ્તાન	૨૫૧
અમેરિકા	૨૫૩
મહાયુધ્ધ	૨૫૪
લડાઈ પછીની સંસારી આફતો	૨૫૫
ખુદાની સત્તાની સ્થાપના	૨૫૭
અક્ષા અને હૈક્ષા	૨૫૮

પ્રકરણ ૧૫ મું.

અવલોકન અને ઉપસંહાર	૨૬૦
બહાઈ પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ	૨૬૦
બાબ અને બહાઉદ્દલાની પયગામ્બરી	૨૬૨
ઉન્નત ભવિષ્ય	૨૬૩
ધર્મનું પુનઃ સંસ્થાપન	૨૬૪

નવાં જ્ઞાનની જરૂર	૨૬૪
સત્ય તો બધાનેજ માટે હોય			૨૬૫
અબદુલ બહાનું છેલ્લું વસીયતનામું			૨૬૬
સંપ્રદાયના કાર્યકર્તાઓ	૨૬૭
ધર્મસભાઓ	૨૬૮

સુધારો.

દીબાચાના પેજમાં ત્રીજી લાઇન મધ્યે જ્યાં આફ્રેન્દી રબબાની લખ્યું છે, તેના બદલે ચોથી આફ્રેન્દી રબબાની લખવું.

બ હા ઉ દ્વા

અને

નવો જમાનો

“ડૉ. બે. ઇ. એસેસમેન્ટ, બાણીતા બહાઈ શીક્ષક લેમજ અધિકારી.”
જન્મ ૧૯-૫-૧૮૭૪ ઇ. સ. મરણ ૨૨-૧૧-૧૯૨૫ ઇ. સ.

પ્રકરણ ૧ છું

ખુશ ખબર.

“આખી દુનિયાના લોકો જેની આગાહી રાખી રહ્યા હતા તેનો અવતાર થયો છે. સઘળી પ્રજાઓ ઇશ્વરોક્ત શાસ્ત્રની અપેક્ષા રાખી રહી છે અને સમસ્ત મનુષ્યજાત માટે તે બહાઉદ્દાસ, સર્વોપરી ગુરૂ અને શિક્ષક છે.”—અબ્દુલબહા.

ઇતિહાસનો મહત્તમ પ્રસંગ.

ઇતિહાસને પાને નાંધાયલા “મનુષ્ય વિકાસ” નો અહેવાલ આપણે વાંચીશું તો જણાશે કે માનવ પ્રગતિમાં એક અગત્યનું તત્વ એ છે કે વખતો વખત એવા મહાન પુરોના અવતાર થાય છે કે જેઓ પ્રચલિત વિચાર અને જ્ઞાનથી આગળ વધીને નવાં સત્યોનું શોધન કરીને તે રજૂ કરે છે. જગતના પરિવર્તનનો આધાર આર પ્રકારના માણસો ઉપર હોય છે. શોધક, વિચારક, આગેવાન ધનાર અને પયગામ્બર. એ વિશે કાલિદાસ “જમાનાના ચિન્હો” માં લખે છે કે:—

“અમે ધારીએ છીએ કે સાદું સત્ય, ઘણુંજ સાદું સત્ય એ છે કે જે માણસમાં ઉઘી જાતનું જ્ઞાન હોય, અત્યાર સુધી નહિ જણાયેલું એવું આધ્યાત્મિક સત્ય જેને લાધ્યું હોય, તે

તેવા જ્ઞાન વગરના ૧૦ માણસો કરતાં, યા ૧૦૦૦૦ માણસો કરતાં તો શું પણ સર્વ માણસો દરતાં વધારે બળવાન છે. લોકો વચ્ચે તે દૈવી શક્તિ સહિત ખડો રહે છે; બધું એવી સ્વર્ગીય તરવાર સાથે કે જેની સામે કોઈ હાલ કે કિલ્લો ટકી શકે નહિ.”

કલા, વિજ્ઞાન અને સંગીતના ઇતિહાસમાં એ વિશે આપણને સંખ્યાબંધ પુરાવા મળે છે પણ ધર્મના ઇતિહાસમાં એક મહાન પુરુષની મહત્તા જેટલી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે તેવી કશું જણાતી નથી. જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગ્લાનિ ધાય છે, અધર્મ વધી પડે છે ત્યારે ત્યારે એક રહસ્યપુર્ણ મહાન અવતારી પુરુષ જન્મે છે. કોઈ પણ માણસ પાસે શિક્ષણ લીધા વગર, કોઈ પણ માણસથી દોરવાયા વગર, કોઈ પણ માણસ તેને પુરો જાણખો નહિ શકે તો પણ, પોતાની જવાબદારીમાં તેને કોઈ ભાગ લેનાર નહિ મળે તો પણ, આંધળાઓમાં તે એકલો દેખતા જેવો, દૈવી સત્ય, નીતિ અને ઇશ્વરેચ્છાનો પ્રચાર કરતો, જગતમાં એકલો ઝળુમે છે.

પથગામ્બરોમાં પણ કેટલાક વધારે આગળ પડતા છે. થોડી થોડી સદીઓ વીતતાં પૂર્વના દેશોમાં કોઈને કોઈ કૃષ્ણ, જરથોસ્ત, મુસા, ઇસા કે મહમદ જન્મેજ છે. માનવ જાતમાં ફેલાયેલો અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર દૂર કરવા તેઓ સત્યદર્શક સૂચ જેવા બળહુળી ઉઠે છે અને સૂત્રાત્માઓને જાગૃત કરે છે. પથગામ્બરોની અરસપરસમાં સરખામણી કરવાની જરૂર નથી. એટલું તો કળુલ કરવુંજ પડ્યું કે મનુષ્ય જાતની કેળવણીમાં તેઓનો હિસ્સો બહુ મોટો છે. બધાજ પથગામ્બરો બા પોકાર કહે છે કે તેઓ જે શબ્દો બોલે છે તે પોતાના નથી પણ તેઓ મારફત કોઈ દેવાત્મા બોલે છે. તેઓ તો કંકત સંદેશવાહકોજ છે. તેઓનાં લખાણોમાં પણ એવી સંસાઓ અને આગાહીઓ નજરે પડે છે કે તેઓનું કામ આગળ ચલાવવા યોગ્ય સમયે કોઈ મહાન જગત-ગુરુ જન્મશે, જે આ દુનિયામાં મુલેહ શાંતિ અને ન્યાયનો અમલ પ્રસારશે. અને બધા ધર્મના તથા બધી ન્યાતજાતના લોકોને એક કુટુંબવત કરશે. “એકજ ટોળું અને

એકજ ભંરવાડ ” નાનામાં નાનેથી તે મોટામાં મોટાં સુધીનાં સર્વ જણ ખુદાને ઓળખશે અને ભજશે.

આ જમાનામાં જો તેવો જગત ગુરૂ જન્મે તો તે ખરેખર એક મહાન બનાવ ગણાય. અને બહાધ ચળવળ સમય જગતને ખુશખબર આપે છે કે તેવો ગુરૂ જન્મ્યો છે. તેણે નવું જ્ઞાન ઉપદેશ્યું છે; જે લખાણમાં ઓત્યું છે, અને કોઈ પણ ઉત્સાહી જણાસુ તેનો અભ્યાસ કરી શકે તેમ છે. ખુદાના દિવસનું પ્રભાત થયું છે અને સદાચારનો સુય્દ ઉગ્યો છે. ગિરિ શિખર પરના કેટલાકોએજ હજી તેનાં ઝગહગિત બિંબના દર્શન કર્યાં છે પણ તેના કિરણો તો સ્વર્ગથી તે પૃથ્વી સુધી પથરાયાં છે. હવે થોડા વખતમાં તે ગિરિ શિખરે પણ ચઢશે અને મેદાન તથા ખીણ, સર્વ ભાગોને પ્રકાશ અને નવજીવનથી ભરી દેશે.

પરિવર્તનશીલ જગત.

આખી ઓગણીસમી સદી અને ચાલુ વીસમી સદી જુના જમાનાના અંતની વેદના અને નવા જમાનાની પ્રસૂતિની પીડામાંથી પસાર થાય છે. જડવાદ અને સ્વાર્થના જુના સિદ્ધાંતો; જુનો પંથવાદ, સંકુચિત દેશભક્તિ અને વૈમનસ્યનો નાશ થવા લાગ્યો છે; તેમાંની માન્યતાઓ તુટવા લાગી છે. તેઓનાં ખંડીયેર ઉપર નવો જુસ્સો, નવી શ્રદ્ધા, અને આંતરરાષ્ટ્રિય બ્રાતૃભાવ બંધાવા લાગ્યો છે. બધેથી જુનાં બંધનો તુટવા લાગ્યાં છે. સર્વ પ્રકારનાં મનુષ્ય જીવનમાં અદ્ભુત ફેરફારો થવા લાગ્યા છે. જુનો જમાનો હજી છેક નાશ પામ્યો નથી; પણ નવા જમાના સાથે તે જીવન-મરણના અંતિમ કલહમાં પડ્યો છે. રાક્ષસી અને ભયંકર અનિષ્ટોને તપાસવામાં આવે છે તેઓને ખુદ્દાં પાડવામાં આવે છે, તેઓ સામે આક્ષેપ કરવામાં આવે છે અને નવા જુસ્સા તથા નવી આશા સાથે તેના ઉપર હુમલા કરવામાં આવે છે. વાદળો તો ધનઘોર છવાયેલાં છે પણ તેઓને ચીરીને પ્રકાશ પુટી નીકળે છે જે પ્રગતિનો પંથ બતાવે છે, વિધોને દૂરથી દેખાડી દે છે અને મુરકેલીના ખાડાઓથી સાવચેત કરે છે.

અઢારમા સૈકાની વાત જુદીજ હવી. તે વખતે જગતમાં ધર્મની ફેલાયેલી ગ્લાનિ ટાળવા પ્રકાશનું એક પણ કિરણ

દેખાયું નહોતું. તે વખત પાછલી રાતના અધારા જેવો હતો કે જ્યારે કેટલાક દીવાઓ અધારું છે એટલી પ્રતીતિ પુરવા બળતા હતા. એ જમાના વિશે કારલાઈલ “મહાન ફેડરીક”ની તવારીખમાં લખે છે કે:—

“એ જમાનો એવો હતો કે જેની તવારીખ દમ વગરની છે. સર્વ પ્રકારનાં જુઠાણાંઓથી તે ભરપૂર હતો. જુઠાણાંમાં તે એટલે સુધી રચીપચી ગયેલો હતો કે જેમાં જુઠાણું પોતે પણ વિસરાઈ ગયું હતું. પાપનો ઘડો પુરો ભરાયો હતો અને ફેન્ટ બળવાઓ તે ફાડી નાંખ્યો. હું છુટકારાનો દમ લઇને જણાવું છું કે એ જમાના માટે એવોજ અંત આવવો બ્યાજળી હતો અને માણસ જાતને વાનર અવસ્થામાં ફરીથી પડતાં અટકાવવા માટે દેવી ચમત્કાર થવાની જરૂરજ હતી.”

અદારમાં સૈકા સાથે સરખાવતાં હમણાંનો વખત પ્રભાત સમય જેવો છે. જગતમાં નવચેતન આગ્યું છે; નવા વિચારો જન્મ્યા છે અને નવી આશાઓ ઉભી થઈ છે. થોડાં વરસ અગાઉ જે સીઝો સ્વપ્નવત્ ગણાતી તે આજે હકિકતો બની ગઈ છે. જે બાળતો આપણાથી જમાનાઓ જેટલી આગળ દેખાતી હતી આજે રોજની થઈ પડી છે. આપણે હવામાં ઉડીએ છીએ અને સમુદ્રમાં સફર કરીએ છીએ. દુનિયામાં આપણે વીજળીક સંદેશો મોકલીએ છીએ. મોટામોટી લશ્કરી આપણુદ સત્તાઓની પડતી થઈ છે. સીઓને સર્વ પ્રકારનાં જીવનમાં અને ધંધાઓમાં છુટ મળવા લાગી છે. એક મોટો ખંડ કેફી પીણાના ત્યાગનો પ્રયોગ આદરી બેઠો છે. પ્રજાસંઘ સ્થપાયો છે જે લડાઈઓ નાખુદ કરવાનું ધ્યેય ધરાવે છે અને બીજા પણ અનેક ચમત્કાર થયા છે.

સદાચારનો સૂચ

આખી દુનિયામાં આપી ઓગિંતી જાયતિ આવવાનું કારણ શું? બહાઈઓ માને છે કે ઓગણીસમી સદીમાં ઇરાનમાં થઈ ગયેલા પયગમબર બહાઉલ્લા માર્કીત પવિત્ર આત્માએ જે પ્રેરણાઓ પ્રદર્શિત કરેલી તેનું એ પરિણામ છે.

બહાઉદ્દલાનું શિક્ષણ એવું છે કે જેમ સૂર્ય આ પૃથ્વી પર પ્રકાશ ફેંકનાર છે તેમ ખુદાનો અવતારરૂપી પયગમ્બર આધ્યાત્મિક પ્રકાશ પ્રગટાવનાર છે, સૂર્યનો પ્રકાશ જેમ જીવજંતુના ઉદ્ભવ અને વિકાસનું કામ કરે છે તેમ આધ્યાત્મિક પ્રકાશ આત્માઓને અજવાળે છે. સૂર્યને નજરે નિહાળતાં ન હોય તેવાં જીવજંતુઓ પણ તેના પ્રકાશથી આબાદ થાય છે તેમ માનવ આત્માઓએ પયગમ્બરનો ઉપદેશ સાંભળ્યો ન હોય છતાં તેઓનાં જીવન પર અસર થાય છે, કયામતને દિવસે મુકદ્દા ઉઠે તેમ પયગમ્બરની વાણીથી અજ્ઞાનરૂપી મરણાવસ્થામાં પડેલા આત્માઓ ભગી ઉઠે છે.

જહ કુદરતમાં જે સૂર્યથી પુલ પાન પુટે છે તેજ સૂર્યથી જીવ જાયેલાં પુલપાન જેમ ખરી પણ પડે છે તેમજ આધ્યાત્મિક જગતમાં પણ થાય છે કયામતનો દિવસ તે ન્યાયનો પણ દિવસ છે. ખોટી રૂઢીઓ, મત મતાંતરો, વહેમો, અધર્મો, પાપાચારો વિગેરે આધ્યાત્મિક સૂર્યના પ્રકાશથી ખરફની પેઠે પીગળી જાય છે, અને બધીયાર શક્તિઓ પીગળેલાં પાણીની રેલની પેઠે બહાર પડી વહોવા લાગે છે.

બહાઉદ્દલાનું જીવન કાર્ય

બહાઉદ્દલાએ વારંવાર સ્પષ્ટ જણાવ્યું હતું કે લાંબા વખતથી જે જગતશુદ્ધી રાહ લેવામાં આવતી હતી તે તેઓ પોતે હતા. તેમનાં ઉપદેશોમાં જ્ઞાનરૂપી નહેરમાં વહનનો સર્વ ધર્મોના વહેણનો સંગમ થવો જોઈએ, તેમણે આખી દુનિયામાં એવી મક્કમ એકતાનો પાંચો નાંખ્યો છે કે જેથી જનસમુદાયમાં ભલી લાગણી અને સુલેહ શાંતિ પ્રવર્તે; કે જે આદર્શ પયગમ્બરોએ પુર્વે રજુ કર્યો હતો અને કવિજનોએ ગાઈ વખાણ્યો હતો.

સત્યનું શોધન; માણસ માત્રની એકતા; ધર્મોની એકતા; પુર્વ તેમજ પાશ્વરની પ્રજાઓ અને કોમોની એકતા; ધર્મ અને વિજ્ઞાનનું સંયોગી કરણ; વહેમો અને કૂરૂડીઓનો નાશ; સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોની સમાનતા ન્યાય અને નીતિની સ્થાપના; ફરજિયાત ફેળવણી અને ભાષાઓનું જોડણ, આ અને આવી બાબતો પચાસ

વરસ ઉપર બહાઉલ્લાએ જગત સમક્ષ રજુ કરી હતી; તેમણે રાજાઓને અને બાદશાહોને પણ પત્રો લખ્યા હતા—

જમાનાના ચિન્હો સાથે તેમનો ઉપદેશ બહુજ બાંધબેસતો થાય છે; હમણાંના જેવા ગંભીર અને ગુચવાડાભર્યા નવા સત્તાલો કદી નહોતા; તેઓના ઉદ્દેશ પણ તેટલાજ અને વિધવિધ દર્શવાયા છે, જગત ગુરૂની જરૂર અને અપેક્ષા પણ હમણાંના જમાના જેવી નહોતી.

પરિપૂર્ણ થયેલી ભાવંધવાણી.

અબ્દુલબહા લખે છે:—

“૨૦૦૦ વર્ષ ઉપર ચાહુદીઓ આંખમાં આંસુ સાથે રોજ ખુદાની બંદગી કરતા કે, ‘હો ખુદા, તું તારું રાજ પ્રદર્શિત કરવા જલદી મસિયાહને—તારનારને ચોકસ’ તથા આરબુથી તેવા તારનારના અવતારની રાહ પણ જોતા હતા, છતાં જ્યારે ઇસુ ખ્રિસ્ત અવતર્યા ત્યારે તેઓએ તેમને સ્વીકાર્યા નહિ; ભારે દુશ્મનાઇથી તેમની સામે થયા અને શયતાન જેવા લેખીને તેમને વધસ્ત’ભે સંહાળ્યા. આમ કરવાનું કારણ તેઓ એ બતાવવા લાગ્યા કે ‘તોરામાં લખ્યાં પ્રમાણે ખ્રિસ્તના અવતાર વખતે ચોકસ, બનાવો બનવા જોઈએ અને ચોકસ ચિન્હો જણાવાં જોઈએ; તે ન જણાયાં અને તેમણે મસિયાહ હોવાનો દાવો કર્યો માટે તે ધુતારા હોવા જોઈએ. તોરાહમાં લખ્યા પ્રમાણે તારનાર કેાઇ અબલે સ્થળે પુટી નીકળ્યો જોઈએ; પણ અમે બધા જાણીએ છીએ એ માણસનું ઘર નાઝરેથમાં છે. અને નાઝરેથમાં તે વળી મસિયાહ પેદા થવાનો હતો? ખીનું ચિન્હ એ કે મસિયાહે તરવારથી રાજ્ય કરવું જોઈએ પણ એ માણસ પાસે તો લાકડી મુઘ્યાં નહોતી—તેણે દાઉદની ગાદી મેળવીને તેનો વંશ વેલો વધારવો જોઈએ ત્યારે આ માણસ પાસે તો બેસવાને માદડી સુખ્યાં નથી—તોરાહની રચિયતો તેણે અમલમાં લેવી જોઈએ પણ એણે તો રચિયતો તોડી છે. તેણે સાબાયને રોજ મુખ્યાં કામ કયું છે. તોરાહમાં ચોકસું લખેલું છે કે જે માણસ પયગમ્બર હોવાનો દાવો કરી, અમલારો કરી, પછી સાબાયનો ભંગ કરે તેને મારી નાંખવો. વળી તેવા પયગમ્બરના રાજ્યમાં ન્યાય અને સદાચારતો એટલો બધો પ્રચાર પામવો જોઈએ કે માણસો

તો શું પણ જનાવરો સુદ્ધાં ન્યાયી અને સદાચારી થવાં જોઈએ; સાપ અને ઉંદર એક દરમાં રહે; બાજ અને હોલો એક માળામાં રહે; સિંહ અને હરણ એક સ્થાને વસે તથા વાઘ અને બકરી એક એવારે પાણી પીએ. તેને બદલે ઇસુ ખ્રિસ્તના વખતમાં અન્યાય અને જુલમ એટલો બધો વધી ગયો હતો જે તેને વધસ્તંભે ચઢાવ્યો! મસીયાહના વખતમાં ચાહુદીઓ આજીવન થવા જોઈએ અને દુનિયાની બધી પ્રજાઓ ઉપર તેઓએ વિજય મેળવવો જોઈએ તેને બદલે તેઓને અધમ હાલતમાં રામન સામ્રાજ્યની શુભામી વેઠવી પડે છે. આ બધું જોતાં તોરાહમાં આગાહી કરેલી તેવો મસીયાહ એ કેમ હોઈ શકે?

“આવી દલીલો કરી ચાહુદીઓએ ખરેખર મસીયાહને નહિ માન્યો. તેઓ તોરાહના લખાણનો અર્થ સમજ્યા નહિ અને ખરાં ખ્રિસ્તને વધસ્તંભે ચઢાવી દીધો! આ વિષે બહાઈઓનું માનવું છે કે તોરાહનું લખાણ રૂપક અલંકારમાં થયેલું હોવાથી ચાહુદીઓ તેનો અર્થ સમજ્યા નહિ, બાકી ભવિષ્યવાણી પરિપુર્ણ તો થઈ જ હતી. દાખલા તરીકે ઇસુ ખ્રિસ્તનું સ્વર્ગીય અને દેવી સામ્રાજ્ય તો એવું ફેલાયેલું છે કે જે કંઈ નેપોલિયન ના સામ્રાજ્યની પેઠે થોડા વખતમાં પડી ભાંગવાનું નથી. ૨૦૦૦ વર્ષથી લોકોનાં હૃદય પર ખ્રિસ્તનું રાજ્ય ચાલે છે અને તે કાયમ ચાલ્યા કરશે. આટલાં બધાં વર્ષો વીતી ગયાં અને બધું અનુભવ્યું છતાં હમણાંના ચાહુદીઓ પણ થઈ ગયેલા ખ્રિસ્તને ખોટા માને છે અને હવે પછી અવતરનાર મસીયાહની રાહ જુઓ છે.”

જો ચાહુદીઓએ ઇસુ ખ્રિસ્તને તે ભવિષ્યવાણીઓનો અર્થ પુછ્યો હોત તો તેમણે તે જરૂર સમજાવ્યો હોત. એવી ભવિષ્યવાણીઓનો બહાઈદલાઓ ખરાખર અર્થ સમજાવ્યો છે અને એ અર્થ સમજવાનું જગતશુરૂ સિવાય બીજા કોઈનું ગળું પણ હોતું નથી. પોતાની પચગાબખરી માટે તેઓ આગાહીઓ પર આધાર રાખતા નથી. સુર્યના અસ્તિત્વ માટે શી સાબિતિ જોઈએ? તેજ પ્રમાણે પ્રભુના અવતાર માટે પણ પુરાવાની જરૂર

પડતી નથી. આગલી બધી આગાહીઓનો નાશ થાય તો પણ અંતઃક્રાંતિ થયેલા લોકો માટે બહાઉલ્લાની પયગામ્બરી ખુદશી રીતે સાબિતજ છે.

પયગામ્બરીની સાબિતિ.

ચાલે જો કહે અને જો ચિન્હો દર્શાવે તે અંધશ્રદ્ધાથી માની લેવાનું બહાઉલ્લા કરી કહેતા નથી. તેથી ઉલટું, તેમણે સર્વને પોતાની વિવેકબુદ્ધિ વાપરીને સત્ય તારવવા સલાહ આપી છે. પોતાની પયગામ્બરી સિદ્ધ કરવા તેમણે કશું છુપું રાખ્યું નથી. પોતાના આચાર, વિચાર અને લખાણ તેમણે જનતા સમક્ષ ખુલાસાં રાખ્યાં છે તે ઉપરથી તપાસ કરીને તેમની કસોટી કરી લેવાની રીત કે જે નીચે પ્રમાણે મુસાએ દર્શાવી હતી તેજ તેમણે પણ બતાવી છે.

“જો કેઇ પયગામ્બર ખુદાને નામે બોલે અને જો તેના બોલવા પ્રમાણે કંઈ બને નહિ તો બલુવું કે ખુદા બોલતો નથી. પણ પયગામ્બરે પોતાનું જ અડાબટું છે, અને ત્યારે તેનાથી ખીલીવું પણ નહિ.” ઇસુ ખ્રિસ્તે પણ નીચે પ્રમાણે ચેતવણી આપી છે:—

“જોટા પયગામ્બરોથી સાવધ રહેજો. તેઓ તમારી પાસે ઘેટાંનાં સ્વરૂપમાં આવે છે પણ અંદરબાને તેઓ ભુખ્યા વરૂ જેવા હોય છે. તેઓનાં કાર્યના પરિણામથી તમે તેઓને ઓળખી શકશો? ખાવળ વાવીને આમરૂઝની આશા રખાયો? તેજ પ્રમાણે ઇબ્રનું પારણામ ઇબ્ર અને અનિબ્રનું અનિબ્ર આવે છે.... એટલે કે તમે તેઓને તેઓનાં કાર્યનાં પરિણામથી જ ઓળખી શકશો.”

આ પ્રકારની કસોટીમાં બહાઉલ્લા ઉતરે છે કે નહિ તે વાંચકોએ હવે પછીનાં પ્રકરણો વાંચી પોતેજ સમજી લેવું; તેઓ બોલતાં હતા તેવું બન્યું છે કે નહિ? તેમનાં કાર્યનું પરિણામ સારું આન્યું છે કે ખુરૂં? તેમની ભવિષ્યવાણીઓ પરિપૂર્ણ થયું છે કે નહિ? તેમની શરિયત પ્રચલિત થઈ છે કે નહિ?

તેમના કામથી કેળવણીનો પ્રચાર, માનવજાતની ઉન્નતિ, અને નીતિમાં સુધારો થયો છે કે નહિ? એ બધું વાંચકે પોતે વિચારી લેવાનું છે.

તપાસ કરવાની મુશ્કેલીઓ.

સત્ય શોધકના માર્ગમાં મુશ્કેલીઓ તો રહેવાની જ; કારણ કે દરેક ધાર્મિક કે સંસાર સુધારાની ચળવળ વિષે ગેરસમજૂતિ ખરપા થાય છે તેમ બહાઈ ચળવળ માટે પણ થઈ છે. બહા-ઉલ્લા અને તેમના અનુયાયીઓએ જે દુઃખો વેઠ્યાં છે તે તો તેમના મિત્રો અને શત્રુઓ બધાય જાણે છે. પણ એકંદરે ચળવળ વિષે, અને તેના ચાલકોનાં ચારિત્ર્ય વિષે મતભેદ છે, ખ્રિસ્તના જમાનામાં પણ તેવો મતભેદ હતો. ઇસુખ્રિસ્તને વધસ્તંભે ચઢાવ્યા તે; તેમને દુઃખો પડ્યાં તે, તેમના અનુયાયીઓને શહિદ થવું પડ્યું તે, ખરી હકિકત હોવાથી ખ્રિસ્તી અને યાહુદી તવારીખ નવેશો ઇન્કાર કરી શકતા નથી. ફરક એજ કે શ્રદ્ધાળુઓ માને છે કે ખ્રિસ્તે મુસા અને ખીજા પયગામ્બરોની આગાહીઓ ખરી પાડી છે અને સામાવાળા કહે છે કે ખ્રિસ્તે યાહુદી શરીયતનો ભંગ કર્યો હતો માટે તે મોતની સજાને પાત્ર હતો.

ધાર્મિક અને વૈજ્ઞાનિક સત્યો નમ્ર અને વિનયી શોધકનેજ સાંપડે છે; જે માણસ પોતાના વહેમ અને પુર્વ મંતવ્યને ખાતુએ મેલીને શોધે તેનેજ લાધે છે; જેમ પારસમણી મેળવવા માટે સર્વ સંપત્તિ વેચી નાંખવી પડે છે તેમ. અને એવીજ રીતે આપણે બહાઈ ચળવળનો આશય સમજવા પ્રયત્ન કરવાનો છે. એ હીલ-ચાલના સ્થાપકોનાં લખાણમાંથી ઘણા ભેદ ખુલે છે; પણ પાછી તેમાંય મુશ્કેલી છે. ફારસી અને અરબી લાવાનું અજ્ઞાન એમાં ખૂબ નડે છે; કારણ કે તેમનાં લખાણ મજકુર ભાષામાં થયેલાં છે. અંગ્રેજીમાં થોડાં ભાષાંતર થયાં છે પણ તે કેવળ શુદ્ધ અને શૈલીભર્યાં નથી. એ ભાષાંતરો ગમે તેવાં હોય તોય તેમાંથી સાંપ્રદાયિક મુળ તત્વો તો જણાઈ આવ્યા વગર રહે તેમ નથી જ. તે તો ધ્રુમસ ભેદીને દેખાતાં ગિરિશંગો પેઠે દેખાઈ જ આવે છે.

પુસ્તકોનો હેતુ.

આ પુસ્તકમાં બહાઈ સંપ્રદાયનો ઇતિહાસ તથા તેનો ઉપદેશ પ્રમાણિકપણે વર્ણવામાં આવશે કે જેથી વાંચકો તેની તુલના કરી શકે અને તેને વધુ ખારીક શોધ કરવી હોય તો કરી શકે.

સત્ય શોધન કરવું અગત્યનું છે 'છતાં છ'ંદગીનો તે એકલોજ હેતુ નથી. સત્ય કંઈ એવી ચીજ નથી કે જેને ચીઠ્ઠી ચોઢીને સંબંધસ્થાનમાં મેલી દેવાય. સત્ય એક એવું તત્ત્વ છે કે જે લાંબે તો માનવહૃદયમાં સ્થાન લે છે અને જીવનમાં તે ફલિત થાય છે. માટે આ પયગામ્બરી જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનો ખરો હેતુ તો એ છે કે જેઓ તેનું રહસ્ય સમજે, તેઓ તેના સિધ્ધાંતને આચારમાં મેલે; શુભ શિક્ષણનો પ્રચાર કરે અને સ્વર્ગની પેઠે પૃથ્વીમાં પણ ખુદાની ખાહોશ પાર પડે એવો વખત વહેલો લાવવામાં મદદગાર બને.

પ્રકરણ ૨ જી.

અધ્યાત્મિક જ્ઞાન.

“જીવનમાં એમ સમજીને દુનિયાના પ્યારને મારી નાંખ્યા છે કે જાણે પ્રાણી માત્ર ઉપર પડતી ખુદાઈ શાશ્વતી ખુજવી શકાય અને મનુષ્ય જાતને સ્વર્ગીય જીવનના ઝરા પાસે જતી અટકાવી શકાય....” — “બહાઉદ્દલા.

નમાં જ્ઞાનનું ઉત્પત્તિસ્થાન.

બહાઈ ધર્મનું ઉત્પત્તિસ્થાન તે ઇરાનની સરજમીને તવારી-ખમાં ખાસ નામ મેળવેલું છે. તેની પ્રાચીન મહત્તા, સંસ્કૃતિ, સત્તા અને સૌભાગ્ય સર્વોપરી હતાં. તેણે મહાન બાદશાહો, મૂસલમાનો, પયગામ્બરો, કવિઓ, કિદ્મુદ્દો અને કલાકારો પેદા કર્યા હતા. જરથોસ્ત, સાધરસ, દરાયસ, હાશીમ, શીરહુસી, સાદી, અને ઉમ્મર ખમ્યામ તેના મશહુર વડવાઓ છે. તેના વેપારીઓ હુશિયાર હતા, તેની શેત્રંજીઓ સર્વોત્તમ હતી, તેની તરવાર અતિ જલદ હતી, તેનાં માટીનાં વાસણો પ્રસિદ્ધ હતાં. તેની પ્રાચીન મહત્તાના અવશેષો આજ પર્યંત મોજુદ છે.

છતાં અદારમી અને ઓગણીસમી સદીમાં તેની અધોગતિ થે અફસોસકારક થઈ હતી. તેની પ્રાચીન મહત્તા વિસરાઈ ગઈ હતી. તેની રાજ્ય સત્તા ખરાબ હતી. પૈસાનું નામ નહોતું. કેટલાક રાજ્યકર્તાઓ નિર્જળ હતા અને કેટલાક ધાતકી હતા. તેના ધર્મગુરુઓ ઝનુની અને આપખુદ હતા; લોકો અજ્ઞાન અને વહેમમાં ડુબ્યા હતા. લોકોનો મોટો ભાગ શીયા મુસલમાન હતો અને જરથોસ્તી, યાહુદી, ખ્રીસ્તી, તથા બીજા સંપ્રદાયો એક ખુદાને માનવાનું અને પ્રેમ તથા સંપત્તી રહેવાનું શીખવે છે છતાં પણ એક સંપ્રદાયના લોકો બીજા સંપ્રદાયના લોકોને ધીક્ષારતા અને એક બીજાને ગંદા કુતરા અથવા નાસ્તિક જેવા લેખતા. વાતવાતમાં તો ગાળ દેવાતી. ચોમાસાના દિવસમાં બે કોઈ યાહુદી અથવા જરથોસ્તી રસ્તામાં ચાલતાં બીજાને હોય અને તેનું કપડું મુસલમાનને લાગી જાય તો મુસલમાન અલગાઈ જતો અને તેવા ગુન્હા બદલ જરથોસ્તી કે યાહુદીઓને જાન પણ

શુભાવવા પડતા. યાહુદી, જરથોસ્તી અથવા ખ્રીસ્તી પાસેથી મુસલ-
માનને પૈસા લેવા હોય તો તે પોવડાવીને લેતો. જો કોઈ યાહુદીનું
છોકરું કોઈ ગરીબ મુસલમાન બિખારીને પાણીનો ખ્યાલો આપતું
તો યાહુદી ખીજવાઈને તે ખ્યાલો છુટવીને ફેડી નાંખતો અને
મુસલમાનને નાસ્તિક સમજીને ગાળ દેતો. મુસ્લીમ સંપ્રદાયો
વાળા મહિમાઢિ મારામારી કરતા; જરથોસ્તીઓ તેમાં જોડાતા
નહિ પણ એકલા સલામત લતામાં રહેતા.

સામાજિક અને ધાર્મિક હાલત બહુજ ખરાબ થઈ પડી હતી.
કેળવણીનું તો નામજ નહોતું; પાશ્ચિનાત્ય કલા; વિજ્ઞાનને નાપાક
અને ધર્મવિરોધી ગણવામાં આવતાં. ન્યાય તો કોઈને લાગ્યેજ
મળતો. ચોરી, છુટફાટ તો સાધારણ થઈ પડ્યાં હતાં. રસ્તાઓ
ખરાબ અને ણિન સલામત હતા. સ્વચ્છતાની ગેરહાજરી કમ-
કમાટ ઉપજવનારી હતી.

આવી સ્થિતિ હોવા છતાં ઇરાનમાંથી આધ્યાત્મિક પ્રકાશ
બુઝાઈ ગયો ન હતો. સ્વાર્થ અને વહેમોનાં વાતાવરણમાં પણ
અહિં તહિં સંત ફેરીશ મળી આવતા. જેમ ખ્રિસ્તના અવતાર
પુર્વે એના અને સીમીયનના, દિલમાં ખુદા અવતરવાની શ્રદ્ધા
રહેલી તેમ ઘણાઓ ખુદાના પયગામ્બરના અવતારની રાહ જોતા
શ્રદ્ધા રાખી બેઠા હતા.

બાબનો જન્મ અને જીવન.

નવા જમાનાના જયોતિર્ધર બાબ આવા વખતમાં જન્મ્યા
અને ઇરાનને અગડોળે ચઢાવી કીધું. તેમનું મુળ નામ તો મીરજા
અલી મહમદ હતું. તેઓ ઇ. સ. ૧૮૧૯ ના અક્ટોબરની ૨૦ મી
તારીખે અથવા હીજરી સન ૧૨૩૫ ના મહોરમની પહેલી તારીખે
જન્મ્યા હતા. જાતે તેઓ સૈયદ અને પયગામ્બર મહમદના વંશજ
હતા. તેમના પિતા પ્રખ્યાત વેપારી હતા જેઓ બાબના જન્મ
પછી થોડા વખતમાં મૃત્યુ ગયા હતા. તેથી બાબને તેમના
મામા કે. જે. સિરાજના એક વેપારી હતા તેમણે ઉછેરીને મોટા
કર્યા. ત્યાં બાબપણમાં બાબ લખતાં વાંચતાં શીખ્યા હતા. પણ
એક તવારીખ નવેશ કહે છે કે બાબે કંઈ પણ કેળવણી લીધી

નહોતી; વળી બાળને લોકોની નજરમાં હલકા પાડવા માટે મુદલાંઓ કહેતા કે તેણે જે પ્રકારનું જ્ઞાન અને ડહાપણનું પ્રદર્શન કર્યું હતું તે તેણે લીધેલી (ખરાબ) કેળવણીનું જ પરિણામ હતું. પણ તપાસ કરતાં અમને જણાયું કે બાળપણમાં થોડો વખત બાળ શેખ મહમદ ઉર્ફે આળીદને ઘેર શીખવા જતા હતા જ્યાં તેઓ ફારસી લખતાં વાંચતાં શીખ્યા હતા; કારણ કે બાળે પોતાનાં પુસ્તક “બધાન”માં “હે મહમદ, હે મારા ઉસ્તાદ” એ પ્રકારે પોતાના શિક્ષક માટે ઉદ્દેશ કર્યો છે. બાળના ઉસ્તાદ શેખ ખાછળથી પોતાના શાગિર્દના (બાળના) ચેલા થયા હતા. બાળનો મામો હાલ સંયદઅલી પણ તેમનો ચુસ્ત અનુયાયી બન્યો હતો અને બાળી તરીકે સહિદ થયો હતો. એકંદરે બાળની તાલીમ નહિ જેવીજ હતી. માટે મોટપણમાં માં તેમણે જે જ્ઞાન અને મહત્તા પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં તે દેવી પ્રેરણા થીજ હોવાં જોઈએ.

પંદર વર્ષની ઉંમરે તેઓ પોતાના વાલી સાથે ધંધામાં પડ્યા, અને પછી ખુશાયર જઈને પોતાના એક કાકા સાથે રહી વેપાર કરવા લાગ્યા.

જુવાનીમાં તેઓ બહુ દેખાવડા નિવડ્યા હતા; તેમની રીત-ભાત આકર્ષક હતી, તેઓ ભક્તિવાન અને ચારિત્ર્યશીલ હતા. મુસ્લીમ ધર્મ પ્રમાણે બંદગી કરતા; રોઝા રાખતા; બધા વૃત્તવૃતાદિકે કરતા અને આચાર પણ બરાબર શરીયત મુજબજ રાખ્યો હતો.

બાવીસ વર્ષની વયે તેમણે લગ્ન કર્યું. તેથી એક બાળક થયો જે બાલ્યાવસ્થામાંજ મરણ પામ્યો હતો.

બહાર પડ્યા.

પચીસ વર્ષની ઉંમરે ઇશ્વરી હોકામને માન આપીને તેમણે બહિર કર્યું કે ખુદાએ તેમને ચોપદાર તરીકે પસંદ કર્યા છે. “એક મુસાફરના હેવાલમાં” વાંચવામાં આવે છે કે:—

“બાળ” શબ્દનો તેઓ એવો અર્થ કરતાં હતા કે તેઓ જાણે તેમની ખાછળ થનાર કેાઈ મહાન અવતારના નેકી પોકારનાર

હુતા કે જે અવતારની ઇચ્છાનુસાર તેઓ કર્મ કરતા હતા અને જેને પ્રેમથી તેઓ વળગી રહેવા ચાહતા હતા.”

તે દિવસોમાં શેખ લોકોમાં એવી માન્યતા પ્રચલિત હતી કે વહેલે મોડે કોઈ મહાન પંથગામ્બર જન્મશે. એવા એક શેખ નામે મુઘ્લા હુસેન ખુશરૂદને ખાખે ‘પોતાનું’ જીવન કાર્ય સૌથી પહેલાં જણાવ્યું. જે તારીખે એ વાત કરેલી તે “ખયાન” માં આપેલી છે. ઇ. સ. ૧૮૪૪ ની ૨૩ મી મેં ચાને હીજરી સન ૧૨૬૦ ની ૫ મે જમાદીયલ અવલ. સુર્યાસ્ત પછી સવા બે કલાક.

ઘણા દિવસો તન દઇને ખોજ કર્યા પછી મુઘ્લા હુસેનને ખાત્રી થઇ કે જે પંથગામ્બરની રાહ જોવામાં આવતી હતી તે જન્મ્યો છે. તેમનાં મત સાથે ખીજઓ મળતા થયા એટલે ઘણા ખરા શેખોએ ખાખને પંથગામ્બર તરીકે સ્વીકાર્યા, અને પોતે ખાખીઓ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા. ખાખની કીર્તિ પણ ચોમેર ફેલાવા લાગી.

ખાખી સંપ્રદાયનો પ્રચાર.

ખાખના પહેલા જે અદાર શિષ્યો થયા તેઓને તેમણે ઇરાન અને તુર્કસ્તાનમાં પોતાની આમહની ખખર ફેલાવવા મોકલ્યા, અને ઇ. સ. ૧૮૪૪ના ડીસેમ્બરમાં પોતે મકકે ગયા અને ત્યાં ડુનિયા ભરમાંથી એકઠા થયેલા હાજીઓ સમક્ષ પોતાનો સંદેશો સુણાવ્યો. ત્યાંથી તેઓ ખુશાયર ગયા તો ત્યાં પણ જનતા ખળભળી ઉઠી હતી. તેમની બોલવાની છટા, તેમના લખાણોમાં રહેલી પ્રેરકતા, તેમનું જ્ઞાન તથા ડહાપણ અને સુધારક તરીકે તેમની હિંમત અને ઉત્સાહ, એ બધાંથી તેમના અનુયાયીઓ ખુબ ઉલટમંદ થયા; પણ જુના વિચારના મુસલમાનોમાં તેટલીજ લય અને અદાવતની લાગણી ઉત્પન્ન થઇ. શીયા ધર્મગુરુઓએ ખાખને વખોડી કાઢ્યા અને ક્ષત્રના સુખા હુસેનખાનને સમજાવ્યા કે ખાખીઓને દબાવી દેવા. તે પછી ખાખ માટે આક્રમણ જમાનો શરૂ થયો. તેમને ઘણીવાર કેદમાં જવું પડ્યું. દેશનિકાલ થવું પડ્યું, અદાલતો સમક્ષ ઉભા રહેવું પડ્યું, ફટકા ખાવા પડ્યા, અપમાન સહન કરવાં પડ્યાં અને એમને એમ ઇ. સ. ૧૮૫૦ માં તેઓ શહિદ થયા.

બાબનો દાવો.

બાબે જ્યારે એમ જાહેર કર્યું કે ખુદ મહમદ પયગામ્બરે જે મેહુદીનો અવતાર થવાની આગાહી કરી હતી તે હું છું, ત્યારે તેમની સામે લોકોની દુશ્મનાવટ બેવડી વધી ગઈ, શીયાઓ એમ માનતા કે પયગામ્બર મહમદ પછીના બારમા વારસ ઇમામ મેહુદી થઈ ગયા, તેજ મેહુદી પયગામ્બરની આગાહી પ્રમાણે થઈ ગયા હતા. શીયાઓ એમ પણ માને છે કે એ ઇમામ મેહુદી કે જેઓ હીજરી સન ૩૨૯ માં કેઈ ભોંયરા વાટે અદ્દશ થઈ ગયા હતા તેઓ ગુજરી ગયા નથી પણ ખરે વખતે પાછા બહાર પડશે અને નાસ્તિકોનો નાશ કરી ધર્મધ્વજ ફરકાવશે. તેઓ એમ માનતા કે ઇમામ મેહુદી પાછા આવશે ત્યારે તો લઘાવલશ્કર સાથે આવશે; પોતાનો ધર્મ જાહેર કરશે; મરેલાંઓને સજીવન કરશે વિ. વિ. પણ બાબમાં તો શીયાઓએ તેવો કંઈ ચમત્કાર નહિ જોયો એટલે તેઓએ તેમને સ્વીકાર્યા નહિ; જેમ યાહુદીઓએ ઇસા મસીયાને સ્વીકાર્યો નહિ તેમ ખીજી બાબુએ બાબીઓ લવિબવાણીના અર્થ રૂઢ ભાવના નહિ લેતાં તેને અલંકારી ગણી આધ્યાત્મિક અર્થ સમજાવતા કે પયગામ્બરને શહેરો છૂટીને લોકો ઉપર રાજ્ય કરવું નથી પણ તેઓને તો લોકોનાં હૃદય પર સત્તા જમાવવી છે બાબમાં તેઓએ તેવી શક્તિ જોઈ કેમજે અજ્ઞાનરૂપી કબરમાંથી તેમણે ઘણા માણસોને નવચેતન આપી જાતલ કંઈ હતા.

બાબ મેહુદી હોવાનો દાવો કરીનેજ અટક્યા નહિ, તેમણે નુકતા-યે-ઉલાનો પવિત્ર ખિતાબ પણ ધારણ કર્યો હતો. મહમદ પયગામ્બરને તેમના અનુયાયીઓ એ તખલ્લુસથીજ બોલાવતા. ઇમામનો ખિતાબ એનાથી ખીજા નામરનો છે. પણ નુકતા-યે-ઉલાનો ખિતાબ ધારણ કરીને બાબ મહમદની હરોળમાં જઈ બેઠા તે કારણથી શીયાઓએ તેમને ધુતારા લેખ્યા. તેમણે વળી નવું પંચાંગ દાખલ કીધું; તેમણે સૌર-ગણતરી શરૂ કરી અને પોતે જે દિવસથી બહાર પડ્યા તે દિવસથી નવો શક આરંભ્યો.

સત્તામણી વધે છે.

આ કારણોથી થીમંત કે ગરીબ, અલણ કે ભણેલા બધાજ તેમનાં શિક્ષણને માન આપવા લાગ્યા એટલે સત્તાવાળાઓએ તેમની સત્તામણી પણ વધારી. બાળીઓનાં ઘરો હુંડીને તેનો નાશ કરવામાં આવ્યો. સ્ત્રીઓને ઉપાડી જવામાં આવી. તેહરાન, ફાસ, માઝીનદરાન અને બીજાં સ્થળોએ સંખ્યાબંધ લોકોની કતલ કરવામાં આવી. ઘણાકનો શિરચ્છેદ કરવામાં આવ્યો, ઘણાકેને ફાંસીએ લટકાવ્યા; ઘણાકેને તોપને મોઢે ઉરાડયા. ઘણાકેને બાળ્યા અને ઘણાકેના કાપીને ટુકડા કર્યા. આટલું બધું થયા છતાં સંપ્રદાય પ્રસર્યો; શ્રદ્ધાળુઓની શ્રદ્ધા ઉલટી વધી. કારણ કે આવા બનાવોથી મેહુદીના પુનરાગમનની આગાહીઓ ખરી પડી. શીયાઓ જેને પ્રમાણભૂત ગણે છે એવા “ભાખીર” નામના ગ્રંથમાં લખ્યું છે કે:-

“તેનામાં મુસા જેવી સંપૂર્ણતા હશે; ઇસુ જેટલી ચારિત્ર્ય-શીલતા હશે અને અયુઝ જેટલું દ્વેષ હશે. તેના સંત શિષ્યોને તેઓના વખતમાં હલકા ગણવામાં આવશે, તુર્કો અને ડેલામાઈટોની પેઠે તેઓનાં ડોકાં ભેટ મોકલાશે. તેઓની કતલ થશે. તેઓને બાળી મેલવામાં આવશે. તેઓને બધા લાગશે; તેઓ વિરમય પ્રાપ્તશે; ધરા તેઓના રક્તથી રંગાશે. તેઓની સ્ત્રીઓના વિલાપ સંભળાશે. મારા સંતોની આવી હાલત થશે.”

ભાખની શહીદી.

તા. ૬ મી જુલાઈ ૧૮૫૦ (શુક્રવાર તા. ૨૮ મી શમાન હી સ. ૧૨૬૬) કે જ્યારે બાખતું વય ૩૧ વર્ષનું હતું તે દિવસે તેઓ પોતે દુષ્ટોના લોગ થઈ પડ્યા. તેમના એક જુવાન શિષ્ય નામે આગા મહમદઅલી સાથે તેમને તખીઝના લશ્કરી વસવાટના ચોકમાં ફાંસીને માંચડે લઈ જવામાં આવ્યા બપોર થવા પહેલાં તેઓને બે કઠાક આગળથી ફાંસીએ ચઢાવ્યા; બેઠેની બાજુમાંથી એવી રીતે દોરડાં ભેરવવામાં આવ્યાં હતાં કે શિષ્યનું શિર તેના ગુરૂની છાતી સરસું અડ્યું હતું. આખીનીયન સીપાઈઓની

ટુકડી ખોલાવવામાં આવી; તેઓ પાસે ગોળીબાર કરાવ્યા પણ ધુમાડો ઉડી ગયા પછી જુએ છે તો ગુરૂ અને શિષ્ય બેઉ સલામત હતા. ગોળીબારથી તો ઉલટાં તેઓનાં દોરડાં તુટી ગયાં અને તેઓ નીચે પડ્યા. નીચે પડ્યા પછી તેઓ નજીકના ચોરડામાં ગયા અને એક મિત્ર સાથે વાત કરવા લાગ્યા; એટલે અપોરે તેઓને પાછા ફાંસીએ લટકાવ્યા; સિપાઇઓની ખીજ ટુકડી ખોલાવી તેની પાસે ગોળીબાર કરાવ્યો તે આ વખતે પાર પડ્યો. બેઉ જણના શરીર ગોળીથી આળણી જેવાં છેદાઇ ગયાં હતાં. પણ તેઓનાં મોઢાં અક્ષત રહ્યાં હતાં.

આ પ્રમાણે આ સ્થળ પણ ઇસુનાં વધસ્થાન જેવું ખીજું “કેલવરી” બન્યું! બાબના દુરમનોએ વિજયની ગુન્હાભરી ખુશાલી અનુભવી. તેઓએ ધાયુ” કે હવે બાબી સંપ્રદાય જડ-મૂળથી ઉખડી ગયો! પણ તેઓની ખુશાલી ઊંચો વખત ટકવાની નહોતી. સત્યનું વૃક્ષ લોઢાંના કુહાડે કપાઇ જતું નથી, તેઓને ખબર નહોતી કે તેઓનાં આ દુષ્ટ કૃત્યથી તો સંપ્રદાયને ઉલટો વધારે બેસ મથ્યો હતો. બાબની શહીદીથી બાબની આકાંક્ષા ઉલટી ફળીભૂત થઇ કેમજે તેથી તેમના શિષ્યોમાં ચોર પણ ઉત્સાહ વધ્યો. તેઓની આગ સૂતામણી રૂપી વાયરાથી લડકો લઇ ઉઠી; તેને હોલવવા જેમ જેમ વધારે કોચેયો થઇ તેમ તેમ તેની જવાબા વધુ ઉંચી ગઇ.

કારમેલ પહાડ ઉપર તેમની તુરબત.

બાબ અને તેમનાં શિષ્યના શરીરાવશેષ શહેરની દિવાલ બહાર આવેલી ખાઇમાં ફેંકી દેવામાં આવ્યા હતા. કેટલાક બાબીઓ ખીજે દિવસે મધ્ય રાત્રે તે શેઠીને ઉપાડી ગયા. અને ઇરાનમાં શુભ કબરોમાં વર્ષો સુધી તેને સંચકી રાખ્યા પછી આખરે ભારે મુશ્કેલીથી અને મોટું બેખમ ખેડી તેને પવિત્ર ભૂમિમાં લાવવામાં આવ્યા. હાલમાં તેઓની સુંદર તુરબતો કારમેલ પહાડના ટાળાવપર એલાઇઆની કબર પાસે તથા બહાઉલ્લાની કબર નજદીક અને બહાઉલ્લાએ જે સ્થળે ઘણા કાળ ગાળ્યો

હુતો તેનાથી થોડા માઈલ દૂર આવેલી છે. બહાઉદ્દાની પાક તુરંખતની જાત્રાએ આવતાં લાખો માણસો તેમના જ્યોતિર્ધર અને પ્યારા બાળની કબર આગળ પણ બંદગી કરવાનું ચુકતા નથી; અને હવે તો અબ્દુલ બહાનો કબરવાસ પણ બાળની કબરવાળા મકાનમાં જ કરવામાં આવેલો હોવાથી તેને વધુ પવિત્રતા પ્રાપ્ત થઈ છે.

બાળનાં લખાણો

બાળનાં લખાણો પુષ્કળ છે. કેઈપણ જાતના અભ્યાસ કે પહેલેથી વિચાર કરી પછી લખાવ્યા વગર એમણે ઘણી બાબતો ઉપર ઝીણી લાંબી નુકતેચીની કરી છે. તેમણે વળી ઘણી ઉંડી સમજણ કેટલીકવાર એવી તો સરસ રીતે આપી છે અને એવી તો છટાદાર બંદગીની રીત દેખાડી છે કે સૈને એમજ લાગે કે એ ખુદાઈ બશારત વગર બની શકે નહીં.

એમનાં બધાં લખાણોનો ટુંકો સાર નીચે પ્રમાણે “બાળના ચારિત્ર્ય”માં આપવામાં આવ્યો છે:-

બાળના લખાણોમાં કેટલાંક લખાણો તો કુરાનની સુરેહની ખરી સમજ આપવા, અને તે ઉપર પાછી જરૂરી ટીકારૂં છે. કેટલાંક લખાણો બંદગી રૂંપે છે, તો કેટલાંક લખાણો સામાન્ય વ્યવહારીક નીતિ ઉપર વાચજ સરખાં છે. કેઈ લેખો વળી કુરાનમાં આવેલી બાબતોની ઉંડી સમજણ આપવા માટેના છે. બાકીનાં બીજાં લખાણો ખુદાઈ એકતા માટેના બોધ આપનારાં શીખામણ રૂંપ, અને (નિમ્ન) ધરૂં છે કે જેમાં એકતા વિષેની ભુદી ભુદી રીતે ચર્ચા છે; જે બધું ચારિત્ર્ય સુધારવા માટે દુન્યવી ચીજો તરફ ત્યાગવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરવા માટે અને એકલા ખુદાની પ્રેરણા ઉપર આધાર રાખતાં શીખવા માટે જરૂરી છે; પણ આ બધું લખવામાં તેમની મુજ નેમ તેમની પછી પેદા થનાર મહાત્માના યથોગાન ગાવાની હતી. તેજ તેમની એકલી મુરાદ હતી. ખવાહિશ હતી, તેઓ માનતા કે તેમનો પોતાનો અવતાર તો દેવજ પયગામચી જેવો હતો અને પોતાની હસ્તિ તે તેમની

પછી ઉત્પન્ન થનાર મહુત્તર આત્મા વિષે ખબર આપવાનાં સાધન
જેવી હતી. અને ખરેખર તેમની પાછળ થનાર અવતારના ગુણગાન
ગાતા તેઓ એક પણ પણ અટકતા નહિ, એટલું જ નહિ, પણ
તે અવતાર વિષે વધી રાખવા તેમણે પોતાના મુરીદોને પણ
અવારનવાર સંકેત કર્યા હતા. તેમણે લખીને પણ જાહેર કર્યું
છે કે: “હું તે મહાન પુસ્તકનું એક પાનું છું; અને ત સાગરનું
એક જલખિંદુ છું; પણ વ્યારે તેનો અવતાર થશે ત્યારે મારો
સ્વભાવ, મારું રહસ્ય, મારા લેદલરમોના કાચડા ઉકલશે, તેમની
માફત આ ગલંથ ધર્મનો વિકાસ થઈ તે સૌથી સુંદર સ્વરૂપ
ધારણ કરશે, અને ખુદાવંદ પાક પરવરદિગારના ઝબ્બાથી અલંકૃત
થશે.”...તેનાં કીર્તનથી તેઓ એટલા ખદા આવેશપૂર્ણ થઈ જતા
કે માકુના કિલ્લામાં અધારી રાત્રે તેમને ખત્તીની જરૂર પડતી
નહિ; ચીહરીકનાં કેદખાનામાં તેનું સ્મરણ મિત્રની ગરજ સારતું.
તેનું ચિંતન એજ તેમનો આનંદ રહ્યો—ખાખની કથા પાનું ૫૪.

અવતાર.

એનિટસ્ટ જોનની પેઠે ખાખ પણ હંમેશાં કહેતા કે તેઓ તો
પોતાની પાછળ અવતારનાર મહાન પુરૂષના મશાલચી હતા
મનુષ્ય શરીરમાં અવતાર ધારણ કરનાર સત્યરૂપી સૂચક કે જે
થોડા વખતમાં પૂરે ઝળહળાટથી ઝળકી ઉઠનાર હોતો તેના નેકી
પ્રકાશનાર હતા. અતિ નમ્ર અને પૂજ્યભાવથી તેઓ કહેતા કે
ખુદા જેને મોકલનાર છે તેના મુખનો એક શબ્દ સાંભળવો તે
સારાં ખ્યાન મોઢે કરવા કરતાં હજારે દરજ્જે ઊંચેતર થઈ પડશે—
ખાખની કથા પાનું ૩૪૬.

તે અવતારી પુરૂષના જન્મવા અગાઉ કંઈ પણ માર્ગ સાફ
કરી શકાય, પછી ભલે ગમે તેટલાં સંકટ સહન કરીને, તો તેઓ
પોતાને ભાગ્યશાળી માનતા, કારણ કે તેમની સમગ્ર પ્રેરણાનું
સ્થાન તે હોતો. તેમનો એકલો પ્રેમપાત્ર તે હોતો.

પુનરૂત્થાન, સ્વર્ગ અને નરક.

પુનરૂત્થાન, સ્વર્ગ, નરક અને કયામતનો દિન, એ શબ્દોનો બાબે સમજાવેલો અર્થ જાહુ અગત્યનો છે. તેઓ કહેતા: સત્ય રૂપી સૂર્યનું નવાં સ્વરૂપમાં દર્શન એ પુનરૂત્થાન. અજ્ઞાન, મોહ અને વિષય રૂપી કળરોમાં દટાઈ રહેલાઓનો આત્મા જાગૃત કરવો તેનું નામજ મુડદાંઓને સજીવન કરવાં. કયામતનો દિવસ તે તે દિવસ કે જ્યારે નવું તત્વદર્શન થાય. તે તત્વને સ્વીકારનારાં અને નહિ સ્વીકારનારાં બેટાં અને બેકરાંની માફક ભરવાડનો શબ્દ પારખેજ અને તેને અનુસરે. તેના અવતાર માફત ખુદાને ઓળખવાનો અને ચહાવાનો આનંદ તે સ્વર્ગ; કારણ કે તે રીતેજ મનુષ્ય યથાશક્તિ આત્મોન્નતિ સાધી શકે છે અને મરણ પછી ખુદાના શબ્દમાં-અનંત જીવનમાં પ્રવેશે છે. ખુદાનાં જ્ઞાનથી વિમુખ રહેવું તેજ નરક. તેનાથી દૈવી સંપૂર્ણતાએ પહોંચાતું નથી અને અનંત રહેમ ગુમાવી બેસાય છે. આ સિવાય એ ચાર ચીજોનો બીજો કોઈજ અર્થ નથી. જડ દેહનું સજીવન થવું તથા હુ-યવી પ્રકારના બહેસ્ત અને ફોજબ હોવાં એવી જે પ્રચલિત માન્યતા છે તે કેવળ કપોલ-કલ્પિત છે. મૃત્યુ પછી જીવન છે. એ ખરી વાત; કે જે જીવનમાં પ્રહ્લમય થવાનો અનહુદ અવકાશ છે.

સામાજિક અને નૈતિક શિક્ષણ

લખાણોથી બાળ પોતાના મુરીદોને ઉપદેશતા કે બ્રાતૃભાવ અને વિનયથી મનુષ્યો ઇતર પ્રાણીઓથી જુદાં પડે છે. હુન્નરકલા અવશ્ય શીખો. પ્રાયમિક કેળવણી બધાંને આપો; હવે શરૂ થતા નવાં જમાનામાં સ્ત્રીઓ પણ વધુ સ્વાતંત્ર્ય મેળવશે. ગરીબોનું સામાન્ય ત્રિજેરીમાંથી પુરું પાડવાનું છે, પરંતુ શિક્ષાવૃત્તિની શરાબની પેઠે મનાઈ ફરમાવવી જોઈએ. એક સાચા બાબીએ ફળની આશા કે સબની ધારતી ગાંધ્યા વગર કર્મ કરવું જોઈએ

બ્યાનમાં તેઓ કહે છે:-

“ખુદાની ભક્તિ એવી રીતે કરો કે તેનાં ફળ તરીકે અંગાન મળે તોય ભક્તિમાં ફરક પડે નહિ. જે તમે કંઈ બીકથી તેની ભક્તિ કરશો; તો તે તેની પાવત્રતાને ઉચિત કહેવાશે નહિ ..

અથવા જો તમે સ્વર્ગની આશાથી તેને ભજવો તો તેનો અર્થ એ થશે કે તમે તેની સૃષ્ટિના ભાગીયા થવા ચાહો છો.” (ઇરાનના ખાખીઓ ભાગ ૨જો, પ્રોફેસર પ્રાઉન પાનું ૯૩૧.)

ખરે જ્યોતિર્ધર.

ખાખનાં આખાં જીવનનો મર્મ ઉપલાં ટાંચણમાં સમાઈ જાય છે. ખુદાને જાણવો અને ચાહવો, તેની શક્તિઓ સમજાવવી, તેના અવતાર માટે માર્ગ સરળ કરવો, આ તેમનાં જીવનનું કાર્ય હતું. જીંદગીનું તેમને દુઃખ નહોતું; મરણનો તેમને ડર નહોતો; પ્રભુને ચરણે સમગ્ર સમર્પણ કરવાની તેમની ખુશાલી એ શહીદી હતી. પ્રેમથી ભય નહાસી ગયો હતો.

આવા શુદ્ધાત્માને, આવાં દૈવી સત્યનાં ઉપદેશકને અને પ્રભુના આવા લાડિલા ભક્તને ખીજાં માણસો ધિક્કારે, અને ધાર્મિક દેખાતા માણસો તેમનો વધ કરાવે એ અજબ થવા જેવું છે! ખરેખર અવિચારીઓ અને મદાંધાજ ખુદાના પયગામ્બરને ઝોળખી શક્યા નહિ. દુન્યવી મહુમા મોટાઈ તેનામાં નહોતાં; અને દુન્યવી ચીજોનો ત્યાગ કર્યા વગર આધ્યાત્મિક શક્તિ પણ કેમ મેળવાય? સળજોના વિરોધ સામે વિજય કેમ થાય? આફતો વેઠ્યા વગર, દુઃખો ખમ્યા વગર, શત્રુઓનો તિરસ્કાર અને ખહારથી દોસ્ત દેખાનારાઓની દગાખાજીના ભોગ થયા વગર દૈવી પ્રેમ શી રીતે પ્રદર્શિત કરાય? વિસ્મય પામ્યા વગર, કટુતા ખતાવ્યા વિના, સમભાવ તે કેમ દાખવી શકાય? ઉપરથી વળી ક્ષમા અને આશિષ આપવી!

ખાખે સહન પણ ક્યું છે અને જય પણ મેળવ્યો છે. હજારો માણસોએ તેની પાછળ પોતાના જીવનમાલનો ભોગ આપીને તેના પ્રત્યેની ક્રિદાગીરી અને ચાહ જતાવી આપ્યો. છે મનુષ્યોના દિલ પર તેમનો જે કાબુ હતો તેની રાજ્યોને પણ અદેખાઈ આવે તેમ હતું. તે ઉપરાંત ખુદા જેનામાં અવતરવાનો હતો તે પણ જન્મી ચુક્યો હતો પોતાના આગલા જ્યોતિર્ધરની ભક્તિ તેણે સ્વીકારી હતી; તેના દાવા મંજુર રાખ્યા હતા; અને પોતાની મહત્તામાં તેને હિસ્સેદાર બનાવ્યો હતો.

પ્રકરણ 'ત્રીજું'.

બહાઉલ્લા: ખુદાનું નુર.

“રાહ જોનારાઓને હવે રાહ જોવાની નથી; કારણ કે તે અવતરી ચુક્યો છે તેનું દેહમંદિર અને તેમાં વસતું તેનું નુર જીવ્યો. પુરાતન મહિમાનું તે નવું વ્યક્ત સ્વરૂપ છે”—બહાઉલ્લા.

જન્મ અને બાળપણ.

મીરજા હુસેનઅલી કે જેમણે પાછળથી બહાઉલ્લા (ખુદાનું નુર)નું નામ ધારણ કર્યું હતું તેઓ નુરના વઝીર મીરજા અબ્બાસના સૌથી વડા બેટા હતા. તેમનું ખાનદાન શ્રીમંત અને નામીયું હતું. તેમના ખાનદાનનાં ઘણાં ખરાં માણસો ઇરાનની દીવાની અને લશ્કરી નોકરીઓમાં તથા બીજા અગત્યના ઓળાઓ ઉપર હતા. તેઓ તા. ૧૨ મી નવેમ્બર ૧૮૧૭ થાને હીજરી સને ૧૨૩૩ ના મોહરમ મહિનાની બીજી તારીખે સૂર્યોદય સમયે ઇરાનની રાજધાની તેહરાન શહેરમાં જન્મ્યા હતા; તેમણે શાળા પાઠશાળાનું મોડું જીવું નહોતું; તેમણે જે કંઈ તાલીમ મેળવી હતી તે ઘેરબેઠાંજ મેળવી હતી; છતાં પણ બચપણમાં તેઓ અદ્ભૂત હકાપણ અને શાન દર્શાવતા. બુવાનીમાં આવતાં તેમના પિતા ગુજર પામ્યા અને નાનાં ભાઈ બહેનોની સંભાળ લેવાનું તથા કુટુંબની બહોળી મિલ્કતો સંભાળવાનું તેમને માથે પડ્યું.

તેમના (બહાઉલ્લાના) વડા બેટા, અબ્દુલ બહાએ એક દિવસ પોતાના પિતાના બચપણની વાતો આ પુસ્તકના લખનારને નીચે પ્રમાણે જણાવી હતી:—

“બહાઉલ્લા બાળપણથી અતિ દયાળુ અને ઉદાર હતા. વન ઉપવનોમાં ફરવાનો તેમને બહુ શોખ હતો. તેમની આકર્ષણશક્તિ એવી હતી કે અધાં તેમની તરફ જોં આતાં. તેમની આસપાસ લોકોનાં ટોળાં વળતાં. વઝીરો અને દરબારીઓ પણ તેમની પાસે એકઠા થતાં. આગકે તેમને બહુ માન આપતાં. તેર શાદ વર્ષની ઉંમરે તો તેઓ લલિતા માટે મશહુર થયા. તેઓ કોઈ પણ

વિષય ઉપર વાત કરી શકતા; અને ગમે તેવા સવાલનો ઉકેલ કરી આપતા. મોટી મિજલસોમાં ઉલેમાઓ સાથે તેઓ ચર્ચા કરતા, અને ધર્મના ખારીક રહસ્ય સમજાવતા. બધા તેમનું ઇતેજરીથી સાંભળતા. બહાઉલ્લા ૨૨ વર્ષના થયા ત્યારે તેમના પિતા ગુજરી ગયા એટલે ઇરાનના રીવાજ પ્રમાણે સરકારે તેમને વઝીરી લેવા કહ્યું; પણ તેમણે ના પાડી. તે પ્રસંગે વડા વઝીર ખાદ્યા હતા કે એને ના છેડા. તેઓ માટે વઝીરી કુચ્છ ખિસાદમાં નથી. તેમનું લક્ષ્ય કંઈ અનેરૂંજ છે. હું તેમને સમજી શકતો નથી, પણ મારી ખાત્રી છે કે તેઓ કંઈ મહાન કારકીદી માટે સરજાયા છે. તેમના વિચાર આપણા જેવા નથી. માટે તેમને ના છેડા.”

ખાખી તરીકે કેદમાં ગયા.

ઈ. સ. ૧૮૪૪ ની સાલમાં ખાખે પોતાનો પંથ જાહેર કર્યો ત્યારે ૨૭ વરસના જુવાન બહાઉલ્લાએ તેનો સ્વીકાર કર્યો. એ નવા સંપ્રદાયના મજબુત અને નિડર આચાર્ય તરીકે તેઓ તરતજ જાહેરમાં આવી ગયા.

એ સંપ્રદાયને ખાતર તેમને બે વાર કેદમાં બેસવું પડ્યું હતું; અને એકવાર તો સખ્ત ફટકા ખાવાની સજા પણ ભોગવવી પડી હતી. આ છેલ્લો પ્રસંગ એવો હતો કે ઈ. સ. ૧૮૫૨ ના આગસ્ટ મહિનામાં ખાખી સંપ્રદાયના સાદીક નામના એક યુવકે પોતાના ગુરૂને શહીદ થતાં નજરે જોયા; તેથી તે ઉશ્કેરાઈ ગયો. તેનું લેબું ચસકી ગયું. અને ગુરૂનું વેર લેવા ઇરાનના શાહને જવાના માર્ગમાં સંતાઈ રહ્યો અને શાહ સામે પીસ્તોલ ફેંડી. પીસ્તોલમાં મોટી ગોળીને બદલે નાની નાની ગોળીઓ હોવાથી શાહને ગંભીર ઇજા નહિ થઈ એટલે સાદીકે તેમને ઘોડા પરથી ઘસડી પાડ્યા હતા. શાહના અંગરક્ષકોએ આ યુવકને ત્યાંજ પકડીને મારી નાંખ્યો. આ પછી આખા ખાખી સંપ્રદાય ઉપર ધાડ આવી. તેઓની ભારે કતલ ચલાવવામાં આવી. તેહરાનમાં ૮૦ ખાખીઓને અતિ ઘાતકી રીતે રીંગાવીને પછી મારી નાંખવામાં આવ્યા હતા. ઘણાકેને પકડીને જેલમાં પૂરવામાં આવ્યા હતા.

તેઓમાં બહાઉલ્લા પણ સપડાઈ ગયા હતા. એ બનાવ વિશે બહાઉલ્લાએ પોતેજ પાછળથી નીચે મુજબ લખ્યું હતું:—

“શાહ ઉપર થયેલા હુમલા સાથે અમને કરી નિસ્ખત હતી નહિ. અદાલત આગળ અમારી નિર્દોષતા સ્પષ્ટ રીતે પુરવાર થઈ હતી તો પણ શાહની છાવણી કે જે તે વખતે નીયામરાનમાં હતી ત્યાંથી અમને પકડીને, બેડી પહેરાવીને, ખુલ્લે પગે અને ખુલ્લે માથે (કારણ કે અમારી સાથે ચાલતા એક નિર્દય ઘોડેસ્વારે મારી ટોપી કુટવી લીધી હતી) તેહરાનનાં કેદખાનામાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા, એટલુંજ નહિ પણ ચાંડાલો અને ફરાશો ઝડપથી પુગવા અમને આખે રસ્તે દોડાવતા હતા. અમને ચાર મહિના એવી જગાએ રાખવામાં આવ્યા હતા કે જેવી ખુદા કૌંઈને નહિ ખતાવે. અમને અન્યાયથી રાખવામાં આવેલી તે જગા કરતાં તો એક અધારી સાંકડી શુદ્ધ સારી. જેલ આગળ આવી પહોંચ્યા પછી કોઈ અધારે રસ્તેથી અમને લઈ જવામાં આવ્યા હતા જ્યાંથી ત્રણ પગથીયાં ઉતરતાં ખરેખરાં કારાગૃહમાં અમે પડ્યા. એ કારાગૃહમાં ૧૫૦ ચોર ડાકુ અને ખુનીઓ ભરેલા હતા. છતાં કારાગૃહને ખારણું એકજ. જગાની દુર્ગંધિતું વણુંન કરતાં કલમ પણ ચાલતી નથી. ઘણા કેદીઓના દીલપર કપડાં પણ નહોતાં. અને સુવા માટે ચટાઈ પણ નહોતી. એ લયંકર જગાએ અમે જે વેઠ્યું તે તો અમારો ખુદાજ ભણે. જેલમાં અમે રાત દિવસ બાળીઓના આચારવિચાર, ધંધા, હાલત, ઉદારતા, બુદ્ધિમતા, દીલાવરી વિગેરે ઉપર વિચાર કર્યો. અમે એ સંમજવા માગતા હતા કે શાહનો જન લેવાની કેશિષમાં એક બાળી ઉતરીજ કેમ શકે? જેઝમાંથી નીકળીને એ આત્માઓને પાછા સન્માર્ગે લગાડવાનો મારે પ્રયત્ન કરવોજ પડશે. એક વાર રાત્રિને મમથે સ્વપ્નમાં બધી બાબુએથી ખુદાજ વાણી સાંભળવામાં આવી: તારા આચારથી અને કલમથી અમે તને વિજય આપીશું. તારા ઉપર પડેલી આફતનો અફસોસ ના કર; ડર નહિ. સલામત છે તેઓમાંનો તું છે. થોડા વખતમાં ખુદા તને દુન્યાનો ખજનો ખતાવશે; તારા વડે અને તારા નામે જે

માણસો તને વિજય અપાવશે તેવા બચ્ચુકાર માણસોના દિલમાં ખુદાએ પ્રેરણા મેલી છે. (એપીત્ર ઓફિસ હુ લુ પાનાં ૨૦-૨૨)

બગદાદમાં દેશનિકાલ.

કેદખાનામાં આવા લંચકર ચાર મહિના ભોગવ્યા છતાં બહા-ઉલ્લા અને તેમના ગોઠિયાઓએ આનંદ અને ઉત્સાહ નરમ પડવા દીધો નહિ. તેઓમાંના કેઇ અને કેઇને રોજ રીખાવવામાં અને મારી નાખવામાં આવતો. બાકી રહેતાં તેઓની પણ એજ વલે થવાની હતી, ચાંડાલ આવીને જેનું નામ પોકારતો તે ખરેખર ભિમિમાં આવી જઇ નાચતો. બહાઉલ્લાના હાથને ચુમતો. મિત્રોને ભેટતો અને ખુશીથી શહીદ થવા ચાલ્યો જતો.

શાહનો જાન લેવાનાં કાવત્રામાં બહાઉલ્લાનો કંઈ હાથ નહોતો એમ પુરવાર થયું અને તેમની ચારિત્ર્યશુદ્ધતા માટે રશીયન એલચીએ પણ પ્રશંસા કરી હતી; એ કારણથી તથા બહાઉલ્લા પોતે જેલમાં મરણતોલ હાલતમાં આવી પડ્યા હતા, તેથી તેમને મોતની સજા નહિ કરતાં શાહે ધરાક-ઇ-અરબ યાને મેસોપોટેમિયામાં દેશનિકાલ કરવાનો હુકમ કાઢ્યો. પંદરેક દિવસ રહી પોતાના કુટુંબીજનો અને અનુયાયીઓ સાથે તેઓ નીકળ્યા; શિયાળાની ઠંડકથી ટાઢમાં લાંબો પ્રવાસ કરી છેક લાચાર હાલતમાં બગદાદ પહોંચ્યા.

તખિયત સુધર્મા પછી બહાઉલ્લાએ પાછો ધર્મોપદેશ શરૂ કર્યો અને બાળીઓમાં સુખ, શાંત અને ઉત્સાહ ફેલાયો, પણ તે થોડાજ વખત માટે. કેમજે એ વખતે બહાઉલ્લાનો સાવકો ભાઈ મીરજા યાહીયા ઉર્ફે સુલ-હે-અઝલ બગદાદ આવ્યો અને તેનાં છુપાં કાવત્રાથી જેમ ખ્રિસ્તના ચેલાઓમાં ફાટપુટ પડી હતી તેમ બહાઉલ્લાનાં ચેલાઓમાં પણ પડી. આ મતભેદ અને ફાટપુટ કે જે પાછળથી એડ્રીયાનોપલમાં ખુલ્લી પડી હતી અને જેને લીધે મારામારી થવા લાગી હતી તેથી બહાઉલ્લા બહુ દીલગીર થતા

હતા, કેમજે તેમનું લક્ષ્ય તો આદમ્ જાતમાં સંપ
કરાવવાનું હતું.

જે વરસ જંગલમાં.

બગદાદ આવ્યા પછી એક વર્ષ પછી ફક્ત બહલવા પુરતાં
કપડાં લઈ તેઓ સુલેમાનીહ જંગલમાં ગયા. એ બાબે ઇકાનના
પુસ્તકમાં તેમણે નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે:—

“બગદાદ આવ્યા પછી બંદાને લવિખ્યમાં બનનાર કેટલીક
બામતોની ખબર પડવાથી અમે એકાંત જંગલમાં ગયા અને ત્યાં
ઘણાં દિવસો આરામ વગર અને ઘણી સત્રીઓ બુખે
પેટે પસાર કરવી પડી હતી. જેના
હાથમાં અમે અમારા આત્મા મેલ્યો હતો તેના તરફથી અમારા
ઉપર ઉપરા ઉપરી આફતોનો વરસાદ વરસાવવામાં આવતો હતો.
છતાં અમે સંપૂર્ણ સુખ અને અનંદમાં રહ્યા. ખુદાના કસમ
બાઈને કહીએ છીએ કે આ દેશનિકાલીમાંથી પાછા ફરવાનો
અથવા આ પ્રવાસને અંતે આત્મીયજનોનો મેળાપ કરવાનો
અમારો ઇરાદો હતો નહિ. અમારે લીધે સગાંઓમાં લેદ પડે
નહિ, મિત્રોમાં ગરબડ થાય નહિ, કોઈને ઇન્જા થાય નહિ કે
કોઈનું દીકરું દુઃખાય નહિ એટલીજ અમારી ખવાહિશ હતી
છતાં સા પોતપોતાની રીતે અટકળ કરતા હતા. છેવટે ખુદા
તરફથી પાછા ફરવાનો હુકમ નીકળ્યો જેને અમે તાલે થયા. પાછાં
ફરતાં જે જોયું તેની નોંધ લેવા આ કલમ અશક્ત થઈ પડી
છે. બધા જણે છે તેમ જે વરસમાં આ બંદાનું સત્તાનાથ વાળવા
દુશ્મનોએ કંઈ કરવાનું બાકી રાખ્યું નહોતું.”

મુલ્તાંઓનો વિરોધ.

જંગલમાં રહી આવ્યા પછી તો તેમની કીર્તિ ઓર પંજુ
વધી. અને તેમને જેવા તથા તેમનો ઉપદેશ સાંભળવા ફર
ફરથી લોકોનાં ટોળાં બગદાદ આવવા લાગ્યાં. નવો પયગામ
સાંભળવામાં માહુદીઓ, ખ્રીસ્તીઓ, જરથોસ્તીઓ અને મુસલમાનો

બધાજ ઉલટ લેવા લાગ્યા. ફક્ત મુલ્લાઓ વિરુદ્ધ પડ્યા અને તેઓએ તેમને ઉચ્ચાવી પાડવાનું કાવત્રું રચ્યું. એક વખત તેઓએ એક માણસને બહાઉલ્લા પાસે અમુક પ્રશ્નો પુછવા મોકલ્યો. બહાઉલ્લાએ તેને આપેલા જવાબોથી તે માણસ છક થઈ ગયો. અને તેમનાં જ્ઞાન અને ડહાપણની તારીફ કરવા લાગ્યો. પણ બહાઉલ્લા પચગામ્બર હોય તો તેઓ કંઈ ચમત્કાર કરી શકે કે નહિ એમ જ્યારે તેણે તેમને પુછ્યું ત્યારે તેમણે શરત મૂકી કે ચમત્કાર કરી બતાવ્યા પછી મુલ્લાઓ મારો વિરોધ કરવો પડતો મેલે અને મારી પચગામ્બરોને કળુલ કરે એવો જો તેઓ દસ્તાવેજ કરી આપે તો હું ચમત્કાર કરું અને ચમત્કાર નહિ કરી બતાવું તો તેઓ મને ધુતારો કહેવાને મુજ્ત્યાર છે.

મુલ્લાઓને જો સત્યનું ખરું પારખું કરવું હોત તો આ તક હતી; પણ તેઓને તેવો ઇરાદો નહિ હોવાથી અને કહાચ બહાઉલ્લા ચમત્કાર કરી બતાવે તો? એ ધારતીથી તેઓએ શરતનું કહેણ કળુલ્યું નહિ. પણ એ પ્રસંગ પછી બહાઇઓને નાણુદ કરવા મુલ્લાઓ વધુ કાવત્રાં કરવા લાગ્યા. તેમાં બગદાદમાં રહેતા ઇરાનના વડા એલથીએ તેઓને મદદ આપી. શાહને વખતો વખત સંદેશો મોકલવામાં આવતા કે બહાઉલ્લા મહમદીય મજહબને વધારે અને વધારે તુકસાન કરે છે; ઇરાનમાં તેનો વસીલો ચાલુ છે; માટે તેમને કેઈ વધુ દૂરના દેશમાં દેશનિકાલ કાઢવા જોઈએ.

આ પછી મુલ્લાઓની ઉશ્કેરણીથી ઇરાની અને તુર્ક સરકારો લેગી મળીને બહાઇ ચળવળને નાણુદ કરવાનાં પગલાં લેવા માંડી તો પણ બહાઉલ્લા તફન નિશ્ચલ, શાંત, અને જાલીર રહ્યા. અનુયાયીઓને પ્રેરણાત્મક ઉપદેશ આપતા રહ્યા, અને દીલાસા તથા રાહબરીની અવિનાશી વાણી લખતા રહ્યા. અબ્દુલ બહા જણાવે છે કે “ગુપ્ત રહસ્ય” આ વખત દરમ્યાન લખવામાં આવ્યું હતું. તેઓ ટિગ્રિસ નદીને કાંઠે ફરવા જતા અને ફરી આગ્યા પછી હુજરે. દિલને રાહત મળે એવાં અસરકારક ઉપદેશો-

તમક ભિર્મિવાળા વાક્યો લખતા. દુરમનો ઝાઝા હોવાથી કોઈના હાથમાં જાય તો તેનો નાશ કરે એવી ધાસ્તીથી એ શુદ્ધ શબ્દોની હસ્ત લિખિત જે બહુ થોડીજ નકલો હતી તેનું જીવનની પેઠે જતન કરવામાં આવતું હતું. વર્ષો પછી તે છપાઇ અને હવે તો તે આખી દુનિયામાં વંચાય છે. બહાઉલ્લાનું બીજું પુસ્તક “ઇકાન” પણ એજ અરસામાં એટલે કે ઇ. સ. ૧૮૬૨-૬૩માં લખાયું હતું.

રીઝવાનની વાંચ.

ઇરાની અને તુર્ક સરકારો વચ્ચે લાંબો વખત મસલેહત ચાલ્યા પછી ઇરાની સરકારની અરજથી તુર્ક સરકારે બહાઉલ્લા ઉપર હુકમ મોકલ્યો કે તેમણે હસ્તપ્રત જવું. આ ખબરથી તેમનાં અનુયાયીઓમાં ખળભળાટ ફેલાયો. તેમનાં ઘરની આસપાસ લોકોનાં ટોળાં એટલાં બધાં વળ્યાં કે બહાઉલ્લાનાં કુટુંબના માણસોને શહેરની બહાર નજીબપાશાની વાડીમાં ૧૨ દિવસ સુધી રહેવું પડ્યું હતું. આ વખતે એટલે કે તા. ૨૧ મી એપ્રિલથી તે તા. ૩ જુન ૧૮૬૩ દરમિયાન તેમણે બહાર કયું કે બાબે આજથી ૧૬ વરસ ઉપર જે અવતાર માટે આગાહી કરી હતી તે હું છું—ખુદાનો પસંદ કરેલો અને પયગામ્બરોની હારમાગામાંનો એક.

જે વાડીમાં તેમણે એ વાત બહાર કરી હતી તે વાડી આજે રીઝવાનની વાડી તરીકે ઓળખાય છે અને તેમણે ત્યાં જે દિવસો ગુજાર્યા હતા તે દિવસો દર વર્ષે ઊજવાય છે. તે દિવસો દરમિયાન ચોકાતુર, ચિંતાતુર યા ફિલગીર રહેવાને બદલે તેઓ આનંદ અને પ્રતિષ્ઠામાં રહેતા હતા. અનુયાયીઓ પણ સુખી અને ઉત્સાહી રહ્યા હતા. દેશનિકાલ થતા કેદીને વળાવવા બગદાદનાં બાણીતાં માણસો ઉપરાંત ત્યાંના જવનર પોતે પણ આવ્યા હતા.

કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ અને એડ્રીયાનોપલ.

કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ પહોંચતાં ત્રણ ચાર મહિના લાગ્યા હતા. બહાઉલ્લા સાથે પોતાનાં કુટુંબનાં ૧૨ માણસો અને ૭૨ શિષ્યો

હતા. રસ્તાની હાડમારી વેઠવા ઉપરાંત શહેરમાં આવતાંની સાથે ગંધાને એક નાનાં ઘરમાં કેદ કરવામાં આવ્યાં હતાં. પાછળથી તેઓને સારો સુકામ આપવામાં આવ્યો. પણ ચાર મહિનામાં તો વળી તેઓને એડ્રીયાનોપલ લઈ જવામાં આવ્યાં. એ મુસાફરી પણ બહુ મુશ્કેલ હતી. રસ્તે બધો વખત ગરફ પડતો હતો, તેઓ પાસે ઓરાક અને કપડાં નહોતાં એટલે દુઃખનો પાર નહોતો. એડ્રીયાનોપલમાં બહાઉલ્લાના કુટુંબને ત્રણ ઓરડાના એક નાના અને ગંધાતાં ઘરમાં ઉતારવામાં આવ્યાં. પછી વસંત રૂતુમાં જરા સારો સુકામ અપાયો. ત્યાં તેઓ સાડાચાર વરસ રહ્યા. અહિં પણ એમણે ઉપદેશનું કામ શરૂ કરી ઘણા માણસોને આકર્ષ્યાં. તેમણે બહેરમાં પોતાનો સંપ્રદાય પોકાર્યો અને ઘણા બાળીઓએ તે સ્વીકાર્યો. એ બાળીઓ પાછળથી બહાઈ તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા. અહિં પણ થોડાક માણસો એમના સાવકા ભાઈ મીરજા યાહીયા સાથે જોડાયા અને તેમના આગલા દુશ્મનો શિયાઓ સાથે મળીને તેમનું સત્તાનાશ વાળવા કાવત્રાં કરવા લાગ્યા. તેને પરિણામે ગરબડ વધી પડતાં તુક સરકારે એડ્રીયાનોપલથી બાળીઓ અને બહાઈઓ બધાને દેશપાર કીધા. બહાઉલ્લાને પોતાના અનુયાયીઓ સાથે પાલેસ્ટાઈનનાં અઝ્કા શહેરમાં દેશનીકાલ કીધા. નાજીલના લખવા પ્રમાણે એ શહેરમાં તેઓ તા. ૩૧ મી આગસ્ટ ૧૮૬૮ ને રોજ આવ્યા હતા. મીરજા યાહીયા અને તેના ગોઠીઆઓને સાઇપ્રસ ખાતે મોકલી દેવામાં આવ્યા હતા.

રાજાઓને લખેલા પત્રો.

અઝ્કામાં આવ્યા પછી બહાઉલ્લાએ યુરોપના મુખ્ય રાજાઓને, પોપને, કરાનના શાહને અને અમેરિકાની સરકારને પોતાના પ્રખ્યાત પત્રો લખ્યા હતા. તેમાં તેમણે પોતાનું કાર્ય દર્શાવી તેઓને સલાહ આપી હતી કે તેઓએ દુનિયામાં સત્ય ધર્મ, ન્યાયી રાજ્ય વ્યવસ્થા અને આંતરરાષ્ટ્રીય શાંતિ સ્થાપવામાં શક્તિ ખર્ચવી જોઈએ. શાહને લખેલા પત્રમાં તેમણે દલિત બાળીઓનાં દુઃખો દૂર કરાવવા અને તેઓને સતાવનારા-

એને રૂબરૂ બોલાવવા કહ્યું હતું. પણ શાહે કંઈજ કયું નહિ; એટલુંજ નહિ, પણ શાહને બાદી નામનો જે જીવાન બહાઈ પત્ર પહોંચાડવા ગયો હતો તેને પકડીને, લાલચોળ તપાવેલી ઇટોથી તેના હાડમાંસ બુંછને રીળીરીળીને મારી નાંખવામાં આવ્યો હતો.

શાહને લખેલા પત્રમાં બહાઉલ્લા પોતાના દુઃખોનું અને ઇતેજરીનું ખ્યાન નીચે પ્રમાણે આપે છે:—

“હું શાહ, કોઈએ જોયું નહિ હોય અને સાંભળ્યું નહિ હોય એવું ખુદાના રાહમાં મેં જોયું છે. મિત્રોએ મને ત્યજી દીધો છે. મારી હાલત ખીસ્માર થઈ ગઈ છે. સલામતીનું સરોવર સુકાઈ ગયું છે. સુખ સંપત્તિનું મેદાન જલ્દીને પીળું થઈ ગયું છે. કેટલી આફતો ગુજરી છે અને ગુજરશે! છતાં ખુદાના ઘર તરફ હું કુચકદમ જઈ રહ્યો છું. મારી પાછળ શયતાન સંતાતો ફરે છે. મારી આંખમાંથી પડતાં આંસુઓથી માફ બિછાતું બીજાં જાય છે, પણ હું મારે માટે રડતો નથી. મારા મસ્તકમાં બલે બાલાઓ ઠોકાઓ, પણ તે ખુદાને વાસ્તે. કોઈપણ ઝાડ પાસેથી પસાર થતી વખતે માફ હૃદય તેને સંજોષે છે કે મારે નામે તું કપાઈ જાય તો કેવું સારું અને પછી પ્રભુના રાહમાં મને તારો સાથે ખીલા ઠોકીને જડી દે! આવી ઇચ્છા ધરાવવાનું કારણ એ છે કે ઇન્સાન બત મદમાં આડે રસ્તે ચઢી છે, છતાં તે તે જાણતી નથી. તેઓએ વિષયને માથે ચઢાવ્યા છે અને ખુદાને ભુલી ગયા છે. ખુદાનાં કરમાનને જણે તેઓ રમકડાં જેવું ગણે છે; છતાં તેઓ પોતાને સારા અને સલામત માને છે. પણ મામલો એવો નથી. આજે તેઓ જે નથી જોતા તે તેઓને કાલે જોવું પડશે. દેશનિકાલીની આ સૌથો દૂર. આવેલી જગા (એડ્રીયાનોપલ) થી હવે અમે અછાની કેદમાં જઈએ છીએ. સાંભળવા પ્રમાણે એ શહેર એક ઉજ્જડ, ખીલામણું, ખરાબ હવાવાળું છે અને પાણી તો સૌથીજ ખરાબ છે. ધુવડ સિવાય એ શહેરમાં કોઈની વસ્તી નથી; ફક્ત ધુવડનાં અવાજ જ સંભ-

જાય છે. આ બંદાને તેઓ ત્યાં પૂરવા માગે છે. અમને રહેમે
 બતાવવામાં આવનાર નથી અને અમારે હિસ્સે દુનિયાની કોઇખી
 સારી ચીજ પણ રહેવા દેવામાં આવશે નહિ. ઓહ ખુદા,
 થાકથી હું નંખજો પડી જઈશ, ભૂખથી
 હું નાશ પામીશ, બીજાંનાની જગાએ મને પત્થરનો ખડક મળશે,
 મિત્રોને બદલે જંગલના જાનવરો મળશે, તો પણ હું ડરીશ
 નહિ, હું ધીરજ રાખીશ, અંડગ દ્વેષવાનોને ખુદાઈ
 શક્તિ મળે છે. હે સરજનહાર, હે ખુદાવંદ, કોઈપણ સંલેગોમાં
 હું તારો આભાર માનું છું. અમે આશા રાખીએ છીએ
 કે તે પાક કીરતારની કૃપાથી સઘળાં માણસો તેના રાહ સમ્બાધ
 થી વળશે. જે તેની બંદગી કરે છે તેની તે માંમળે છે; જે તેને
 બોલાવે છે તેની તે પાસે આવે છે. આ આફતો સંતોનો કમરપટો બનો,
 તલવાર ભાલાથી બચવા તેઓની ઠાઠ રૂપ બનો. આફતમાંથી તેની
 રેશિણી જળકંશે અને તેની સ્તુતિ થશે. યુગયુગથી તેની આલી
 આવતી રીતો આવીજ છે” — બાબની કથા, પાનાં ૧૪૬, ૧૪૭.

અક્ષાની કેદ.

તે જમાનામાં અક્ષા (એકર) એવું શહેર હતું કે જ્યાં
 તુર્ક સદતનતના ખરાબમાં ખરાબ જાતના શુનેહુગાર કેદીઓને
 મોકલવામાં આવતા હતા. ઠંટાગાલરેલી દરિયાઈ ખુસાફરી
 કરાવી બહાઉલ્લા અને તેમનાં ૮૪ સંગાથીઓને લશ્કરી બરાકમાં
 પૂરવામાં આવ્યા. બીજાનાં કે બીજા કોઈપણ જાતની
 સગવડ નહોતી. ખોરાક છેક ખરાબ અને તે પણ પૂરતો નહિ.
 વખત જતાં કેદીઓએ ચોતાને પૈસે ખોરાક મેળવવા અરજી
 કરી, થોડા દિવસ બાળકોએ ચાલુ રડયાજ કીધું; કોઈને ઉંઘ
 આવે નહિ, મેલેરીઆ, મરડો અને બીજા રોગો થઈ આવ્યા;

પાંચ જણ સિવાય બધાં માંદાં પડ્યાં; ચાર જણ તો મરી ગયાં અને જે છત્રાં તેઓની હાલતનું વર્ણન થઈ શકે તેમ નથી. મરણ પામેલામાંનાં જે જણને ઠંડનાવવાના ખર્ચ માટે બહાઉલ્લાએ પોતાની શેતરંજ વેચવા આપી હતી, તે વેચીને તેના પૈસા સોદજરો ખાઈ ગયા અને મરનારાંઓને એમને એમજ ખાડામાં દાટી દેવામાં આવ્યા હતા. આ સખ્ત કેદ જે વરસ ચાલી તે દરમિયાન કોઈ પણ બહાઈને જેલના દરવાજા બહાર જવા દેવામાં આવ્યો નહિ, ફક્ત ખોરાક લેવા ચાર માણસોને બારે ચોક્કી પહેરા હેઠળ જવા દેવામાં આવતા તેજ.

કોઈને મળવા દેવાની પણ સખ્ત મનાઈ, બહાઉલ્લાને મળવા, ખીચારા કેટલાક માણસો ઠેઠ ઇરાનથી પગે ચાલીને આવેલા પણ તેઓને શહેરમાંજ દાખલ થવા દીધા નહિ. એક ટેકરી પર ચઢી દૂરથી બહાઉલ્લાનાં કેદખાનાંની બારીઓ જોઈ તેઓ સંતોષ માનતા, બહાઉલ્લા બારીએ નીકળતા, તેમને દૂરથી જોઈ તેઓ રડતા, આખરે વધુ આત્મલોભ આપવાના નિશ્ચય સાથે તેઓ સ્વદેશ પાછા ફર્યા.

સખ્તાઈ ઓછી થઈ.

આખરે જેલની સખ્તાઈ ઓછી થવા પામી, તુર્કે લશ્કરની ફેરબદલીને લીધે તેઓ માટે બરાકોની જરૂર પડી. બહાઉલ્લા અને તેમના કુટુંબને એક અલાહેદુઃ ઘર આપ્યું અને બીજા સંગાથીઓને ધર્મશાળામાં મૂક્યા, આ ઘરમાં બહાઉલ્લા ૭ વરસ રહ્યા. ૧૩ માણસોને તેમાં જેમતેમ સમાવેશ કરવાનો હતો. ખોરાક અને બીજી અગવડોની ફર્યાદ તો ચાલુજ રહી. પાછળથી વધુ જોરડા આપવામાં આવ્યાથી કંઈક સગવડ મળી,

બરાક છોડ્યા પછી બહાઈઓને મિત્રોને મળવા દેવાની છુટ મળી હતી; ખીજી કેટલીક છુટછાટો અપાતી અને પાછી લઈ પણ લેવાતી.

આખરે દરવાજા ખુલ્યા.

કેદખાનાના દુઃખીમાં દુઃખી વળતે પણ બહાઈઓ ગભરાઈ ગયા નહોતા, ખુદામાંથી તેઓનો વિશ્વાસ ડગ્યો નહોતો. અક્ષાના બરાકમાંથી બહાઉલ્લાઓ મિત્રોને લખેલું કે: "ડરશો નહિ. આ દરવાજા કોઈવાર ખુલશેજ. કારમેલ પર્વત પર મારો તંબુ ઠોકાશે અને ખુબ મજા પડશે." આ પત્રથી અનુયાયીઓને દિલાસો મળ્યો, પછી તો દરવાજા પણ ખરેખરજ ઉઘડ્યા. જેલમાંથી નીકળવાનો પ્રસંગ અબ્દુલ બહાઓ નીચે મુજબ વર્ણવ્યો છે: જેનો તરબુતો ચોધી અક્ષ-દીઓ કર્યો છે.

બહાઉલ્લાને કુદરતનું લીલોતરીભયું સૈદ્ય જોવું, ગમતું. એક દિવસ તેઓ જોડ્યા, "નવ વરસથી મેં હરિયાળી કુદરત જોઈ નથી. ગામ એ આત્માની દુનિયા છે અને શહેર એ શરીરોની દુનિયા છે." મેં તેમને આમ જોલતા સાંભળ્યા ત્યારે મને લાગ્યું કે તેઓ ગામ જોવાને આતુર છે અને મને ખાત્રી હતી કે તેમની ઇચ્છા પાર પાડવાનાં મારાં કાર્યને ક્તેહ મળશેજ. અક્ષમાં તે વળતે મહમદપાશા સફવત કરીને એક શબ્દ હતો, તે અમારો મોટો વિરોધી હતો. શહેરથી ઉત્તરે ચાર માઈલ પર મઝરાઈ નામનો તેનો એક સુંદર મહેલ હતો, આસપાસ બગીચો હતો અને પાણીનો ઝરો પણ હતો. તેને ત્યાં જઈ એક દિવસ મેં કહ્યું: "પાશા, તમારો મહેલ ખાલી રાખીને તમે તો શહેરમાં રહો છો." તેણે જવાબ આપ્યો:

“હું અંશકાં હોવાથી શહેર છોડીને જઈ શકતો નથી. જાઉં તો એકાંત લાગે અને દોસ્ત આસનાવોની સોળત મળે નહિ.”
 મેં કહ્યું: “તમે ત્યાં રહેતા નથી; જગા ખાલી છે; તો અમને ભાડે આપોને.” પહેલાં તેને નવાઈ લાગી પણ પછી હા પાડી. દર વરસે ૫ પૌંડના સસ્તે ભાડે તે જગા અમે ૫ વરસની ભાડા ચીકી કરી લીધી અને સોદા કર્યો. તેમાં સમારકામ કરવા મેં મંજુરો મોકલ્યા; બગીચો સુધરાવ્યો, હમામખાનું બંધાવ્યું અને બંહાઉલ્લા માટે એક ગાડી પણ તૈયાર કરાવી. શહેરની બહાર નહિ જવાના અમને ઉપરાઉપરી ફરમાન મળતાં તો પણ એક દિવસ શહેર બહાર જઈને તે જગા જાતે જોઈ આવવા મેં નિશ્ચય કર્યો, બાગોળે પહોંચે હતો પણ કોઈ કંઈ બોલ્યું નહિ એટલે હું મહેલ જોઈ આવ્યો, બીજે દિવસ કેટલાક મિત્રો અને અમલદારોની સાથે જઈ આવ્યો તો પણ કોઈએ અટકાવ્યો નહિ. વગી એક દહાડો બગીચામાં ઝાડ નીચે મેં એક મીઠાખાની આપી જેમાં શહેરના જાણીતા ગૃહસ્થો અને અમલદારોને નોતર્યા હતા. મીઠાખાની કરી સાંજે ઘેર આવ્યા. જમાલે મુબારક (બંહાઉલ્લા) ને લઈ જવા માટે મેં ગાડી પણ તૈયાર કરી રાખેલી હતી. એક દહાડો મેં તેમને કહ્યું: “મજરાઈને મહેલ તમારે માટે તૈયાર છે અને ગાડી પણ છે. (તે વખતે અહીં અગર હૈદરામાં ગાડીઓ નહોતી) તેમણે ના પાડી; અને કહ્યું “હું તો કેદી છું.” ત્રણ વાર મેં અરજ કરી; ત્રણ વાર તેમણે ના પાડી. મેં પછી આગ્રહ પડેતો મેલ્યો. હવે અંકામાં એક પ્રખ્યાત વગવસીલાવાળો અને બંહાઉલ્લાને આહવાને મુસલમાન આરબ શેખ હતો. તેની પાસે જઈ મેં હકીકત સમજાવી અને બંહાઉલ્લા પાસે જઈ કોઈ પણ રીતે શહેર બહાર લઈ જવા તેમને મનાવવાનું કામ સોંપ્યું. શેખ સીધાજ તેમની પાસે ગયો અને તેમને શહેર બહાર જવા સમજાવ્યા. બંહાઉલ્લાને

કહ્યું: “ખુદા ખચેર કરે. તમને કેદી બનાવવાની સત્તા કોની છે? તમારી મરદુથી તમે કેદમાં રહ્યા છો. માટે બહાર નીકળો અને મહેલમાં જાઓ.” શેખે બરાબર એક કલાક માયાઝીક કરી ત્યારે તેમણે હા પાડી. સુલતાન અબ્દુલ અઝીઝનો મારા ઉપર બહાઉલ્લા સાથે મેળાપ કરવાનો મનાઈ હુકમ હતો. તે પછી તેમને હું ગાડીમાં બેસાડી શહેર બહાર મહેલમાં લઈ ગયો. અને તેમને ત્યાં મુકીને શહેરમાં પાછો ફર્યો. કોઈએ કંઈ અટકાયત કરી નહિ. તે મુંદર જગાએ બે વરસ રહ્યા પછી તેઓ બેહુલ નામની બીજી જગાએ રહેવા ગયા. એ જગાનો માલેક કંઈ રોગ ફાટી નીકળવાથી કુટુંબ સાથે જતો રહેવા અને જગા વગર ભાડે આપી જવા માગતો હતો. તે જગા અમે સસ્તે ભાડે રાખી અને ત્યારથી દબદબા અને હુકુમતના દરવાજા ખુલી ગયા. સુલતાનના ફરમાનો રહ થયાં નહોતાં. તે પછી બહાઉલ્લાએ અમીરી શુભો દાખવવાથી રાજ્યકર્તાએ અદેખાઈ કરે એટલું માન તેમને ગવનદો, મુસાફરો અને અમલદારો તરફથી મળતું હતું, તેઓ તેમને પોતાને ઘેર બોલાવવાના ઇજન કરતા જે તેઓ લાગ્યેજ સ્વીકારતા. એક પ્રસંગે શહેરનો ગવનર એક યુરોપીયન લશ્કરી સેનાપતિ સાથે તેમને મળવા આવ્યો હતો. યુરોપીયન તો તેમને જોઈને સડકજ થઈ ગયો, અને નમી પડ્યો. બહાઉલ્લા માટે તેઓને એટલું બધું માન આવ્યું કે તેમણે પોતે તેઓને હુકકો પીવા ફરમાવ્યું તો પછી તેમની હાજરીમાં તેમ કરતાં તેઓ અચકાયા. અને હુલ્લાને જરા મોં લગાડી તેને ફર મુકી દઈ પછી અદબ અદાથી બેઠા જે જોઈ ઘણાઓ અજબ થયાં.

દોસ્તોનું હેતવંતુ માન, મોટા ઓધેદારો અને અમલદારોની સંભાવના, જાત્રાળુઓ અને સત્ય શોધકોનો જમાવ અને બહાઉલ્લાની દબદબા ભરી અદાને રાજવંશી મુખ ગવાહ દેતી

હતી કે બહાઉલ્લા કંઈ ખરેખરા કેદી હતાજ નહિ. પણ સર્વ રાજાઓના રાજકર્તા હતા. જે મોટા આપખુદ સુલતાનો તેમની વિરૂદ્ધ હતા છતાં પણ તેમણે કેદખાનામાંથી જેવી રીતે એક રાજા પોતાની રઈયતને હુકમ કરતો હોય તેવીજ ઢપના કાગળો તેઓ પર લખ્યાં. પછીથી સખત ફરમાનો છતાં પણ તેઓ તો બેહુલમાં એક રાજા પ્રમાણે રહેતા. તેઓ બહુવાર બોલતા કે ખરેખર કંગાલમાં કંગાલ કેદખાનું ફેરવાઇને છેકજ સ્વર્ગ સમુ થઇ ગયું છે. દુનિયા પેદા થઇ ત્યારથી આવી ઘટના ઘટેલી કોઇએ જોઇ નથી.

બેહુલનું જીવન.

મુકલીસી અને કંગાલીયતના દુઃખો વેઠીને પણ ખુદાને જીવાનીના દિવસોમાં બહાઉલ્લા જે રીતે વળગી રહ્યા તેજ રીતે પાછલા દિવસોમાં બેહુલ મધે માન અને શ્રીમંતાઇના વખતમાં પણ તેઓ ખુદાને ભૂલ્યા નહિ. લાખો શ્રદ્ધાળુ અનુયાયીઓએ તેઓને ચરણે નાણાંની મોટી મોટી રકમો ધરીને તેનો પહીવટ કરવા તેમને સત્તા આપી હતી. બેહુલ ખાતે તેઓ બાદશાહી રીતે રહેતા હતા, એટલે એમ માની લેવાતું નથી કે તેઓ દુ-યવી અયશઆરામ અને મોજ મઝામાં પડ્યા. જમાલે-મુબારક અને તેમનું કુટુંબ સાદી રીતે રહેતું અને અંગત શોખ ખાતર કદી ખર્ચ કરતું નહિ. પોતાના ઘરની પાસે રોઝવાન નામની વાડી તેમના ચેલાઓએ લઇ આપી હતી, તેમાંની કુપડીમાં તેઓ ઘણી રાત્રીઓ પસાર કરતા અને કેટલીક વાર તો તેમાંજ અઠવાડીયાંઓ સુધી રહેતા.

પ્રસંગોપાત ખેતર પાદરે પણ ફરવા જતા, અક્કા અને હૈદા જતા; કારમેલ પહાડ પર તંજુ ઠેકાવીને રહેતા. તેમનો ઘણો-

ખરો વખત ધાર્મિક ક્રિતાઓ લખવામાં અને જંદગીમાં પસાર થતો; તેઓ નામાઓ લખતા અને મિત્રોને આત્મિક બોધ આપતા, તેમનાં કામને સરળ કરી આપવા તેમના વડીલ પુત્ર અબ્દુલબહા ધીરુ' કામ કરી લેતા, હાખલા તરીકે મુદલાઓ, શાયેરો અને અમલદારોની મુલાકાતો ગોઠવવાનું. એ લોકો બહાઉલ્લાને બહલે અબ્દુલબહાની મુલાકાતથી પણ સંતોષ પામીને જતા. પુત્રની વાત ઉપરથી પિતા માટે તેઓ સારો ખ્યાલ બાંધતા અને એ ખાનદાન સાથે ઓળખાણ પડવા માટે પોતાને લાગ્યશાળી માનતા.

પૌર્વાત્ય બાબતોના પ્રસિદ્ધ જલુમર મહુમ પ્રો. એડવર્ડ ઇ. પ્રાઉન (કેમ્બ્રીજ યુનીવર્સિટીવાળા) ઇ. સ. ૧૮૬૦ માં મેહુલ મધે બહાઉલ્લાને મળ્યા હતા અને તેની પોતા ઉપર જે છાપ પડી હતી તે નીચે પ્રમાણે વર્ણવે છે: -

“ હું જોડા ઉતારતો હતો એટલીવાર મારે લોભીયો ઉભો રહ્યો અને પછી હાથથી ઇસારત કરી ચાલ્યો ગયો, હું અંદર હાખલ થયો એટલે પડદો ખાંચો નખાયો. હું હાખલ થયો તે ઓરડો વિશાળ હતો તેને ઉપલા ભાગે નાનું દીવાનખાતું હતું અને બારણાની સામે એ ત્રણ ખુરશી હતી. મારે કેને મળવાનું હતું એ વિષે અગાઉથી મને કશું કહેવામાં આવ્યું નહોતું પણ એકાદ બે પળમાં મને જણાયું કે ઓરડામાં હું કંઈ એકલો નહોતો. દીવાનખાનામાં એક ખુલ્લામાં દીવાલને અડેલીને અંસાધારણ ઉચ્ચ અને બનાવટની ટોપી કે જેને દરવેશો તાજ કહે છે તે પહેરીને એક અદભૂત અને બચ્ચ વ્યક્તિ બેઠેલી હતી. ટોપીના નીચલા ભાગમાં સફેદ પાઘડી વિંટાળેલી હતી. મેં જે અહિંરો જોયો તે હું કદી ભૂલી શકું તેમ નથી, તેણે વર્ણન પણ કરી શકું તેમ નથી, તેમની આંખો

સામાના આત્માને આરપાર જોઈ લે એવી ઝળકતી હતી. તેમના લગ્ન લલાટપ્રદેશ ઉપર સત્તા અંકિત થઈ હતી. કપાળ પર પડેલી કરચલીઓ તેમનું વૃદ્ધત્વ સુચવતી હતી. તેમની કાળી લમ્મર જેવી દાઢી કમર સુધી આનીને અટકેલી હતી. હું કોની હજુરમાં ઉભો હતો તે પુછવાની જરૂર નહોતી. હું નમી પડ્યો, રાજ મહારાજઓ અદેખાઈ કરે એવા પ્રેમપાત્ર અને ભક્તિ-ભાજન તેઓ દેખાતા. મધુર પશુ સત્તાવાહી અવાજે તેમણે મને ખેસવાની આજ્ઞા આપી અને પછી બોલ્યાઃ “શુકાના ખુદાના કે તમે પધાર્યા;.....પશુ તમે જેને નિહાળી રહ્યા છો તે એક દેશનિકાલ થયેલો કેદી છે. ..અમે હુનિયાનું હિત અને પ્રજાઓનું સુખ ચાહીએ છીએ. છતાં અમને તેઓ દિતુરી અને બખેડાખોર ગણે છે અને કેદ તથા દેશનિકાલની સજા ફરમાવે છે. બધી પ્રજા એકઠમી અને બધા માણસોએ ભાઈ ભાઈ જેવા થવું જોઈએ. તેઓ વચ્ચે મંપ અને હુત બંધાવાં જોઈએ. ધર્મેની ભિન્નતા ટળી જવી જોઈએ. કોમલોદ નાપુલ્ક થવો જોઈએ -તેમ કરવામાં કંઈ તુકસાન છે?....અને તેમ થશેજ. નિષ્કળ કલહો અને આક્રમકારક યુધ્ધો અટકશેજ, અને મહાન શાંતિ ફેલાશેજ.....યુરોપમાં; તેમને પણ શાંતિની જરૂર નથી? ખ્રિસ્તે એનીજ આગાહી કરી હતીને?....છતાં પણ તમારા રાજ્યકર્તાઓ માનવકુળોનો મંહાર થાય એવાં શસ્ત્રો પાછળ પોતાનો બળનો ખર્ચી રહ્યા છે કે જે બળનો તેઓનાં સુખ વધારવા પાછળ ખુશીથી ખર્ચી શકાય ...એ યુધ્ધો એ ખુનામરડી, અને કુસંપનો અંત આવવોજ જોઈએ. બધાં માણસોએ એક કુટુંબના પરિવાર જેવા થવું જોઈએ....માણસે દેશાભિમાનથી પુલાવું જોઈએ નહિ. ઇન્સાન ભત તરફ ચાલે ધરાવવામાં તેણે ખુશાલી માનવી જોઈએ.”....બહાને સુખેથી

મેં આવા શબ્દો સાંભળેલાનું' યાદ છે. લોકોએ એમના સિદ્ધાંતો પર વિચાર કરીને નક્કી કરવું જોઈએ કે શું તે નાશુદ્ધ થવા લાયક છે? કે શું તે સિધ્ધાંતોના પ્રચારથી જગતને નુકસાન થાય તેમ છે ?

સ્વર્ગારોહણ.

બહાઉલ્લાએ ૯૪૭ની પાછલો ભાગ આવી સાદી અને શાંત રીતે વીતાવ્યો. તા. ૨૮ મી મે ૧૮૬૨ ને રોજ ૭૫ વરસની ઉંમરે તેઓ તાવથી શુજરી ગયા. છેલ્લા નામાઓ તેમણે પોતાને હાથે લખેલા હતા જેમાં તેમણે પોતાનું વસીયત-નામું લખી પોતાની સહી કરી બરાબર સીલ કરી હતી. તેમના વડા બેટાએ નવમાને દિવસે સીલ તોડી અને કુટુંબના માણસો તથા થોડાં સગાં અને દોસ્તો આગળ તે વાંચ્યું, તેમાં કુટુંબ પલ્લ અગત્યનું લખાણ કરેલું હતું. તેમાં તેમણે અબ્દુલ બહાને તેમના શિક્ષણોના પ્રચાર કરવા માટે પોતાના પ્રતિનિધિ નીમ્યા હતા. કુટુંબના માણસો સગાંઓ અને શિષ્યોને શીખામણ આપવામાં આવી હતી કે તે બધાંએ અબ્દુલ બહાને જે પલ્લ પૂછવું હોય તે પૂછવું અને તેમનીજ આજ્ઞા માનવી. આ ગોઠવણમાં અનુયાયીઓ એક સંપે રહે અને બુદ્ધિ પાંચે પડે નહિ, એવી નેમ હતી.

બહાઉલ્લાની પચગામ્બરી.

બહાઉલ્લાની પચગામ્બરી માટે સ્પષ્ટ ખ્યાલ બાંધવા જોઈએ. બીજા અવતારોની જેમ તેમની વાણીના પલ્લ બે વિભાગ થઈ શકે. એક વિભાગમાં ખુદાના પચગામ્બર તરીકે એક સાદા માણસ માફક તેમણે જે કહ્યું યા લખ્યું હોય તે અને બીજા વિભાગમાં

ખુદ ખુદા તેમના મુખથી બોલ્યા હોય તે. “ઇકાન”ના કિતાબમાં તેઓ લખે છે:-

“સત, અને ચિતમાંથી ઉદ્ભવતા સૂર્યોની (આત્માની) જે ગતિ હોય છે. એક એકય અથવા સંપન્ની (અદ્વૈત.) અમે કોઈમાં લેદાલેદ ગણતા નથી (કુરાન-સુ-ર) બીજી માનવ સૃષ્ટિના લેદ અને હદ (દ્વૈત) ની. આમાં દરેકને એક (દિહ) મંદિર અપાયેલું છે. ધર્મ સોંપાયેલો છે. વ્યક્તિત્વ શક્તિ અપાયેલી છે, અને ચોક્કસ હદ પણ બંધાયેલી છે. દરેકને જુદાં નામ રૂપ ગુણ મળે છે; દરેકને નવું કાર્ય કારણ હોય છે. કહેવામાં આવ્યું છે કે- “આ પથગામીઓ છે. બીજાઓને બદલે અમે તેઓને પસંદ કર્યા છે. તેમાંના કેટલાક સાથે ખુદાએ વાત કરી છે; કેટલાકોને બીજાઓ કરતાં ચઢીયાતા કર્યા છે, અને અમે મરિયમના બેટા ઇસુને અમલકાર કરવાની શક્તિ આપી અને પવિત્ર આત્માથી તેને બળવાન બનાવ્યો.” (કુરાન સુરા)....અદ્વૈત ગતિમાં કેવળ સચ્ચિદાનંદ હોય છે અને વ્યક્ત સ્વરૂપો તેમાં મળી ગયેલાં હોય છે....દ્વૈતત્વની બીજા પ્રકારની ગતિમાં લેદ, હદ, સ્થળ અને કાળ હોય છે. તેમાં સેવકભાવે રહેવાય છે. હાજલા તરીકે “હું ખુદાનો ખરેખરો બંદો છું,” “ખરેખર હું તમારા જેવોજ એક ઇન્સાન છું.” (કુરાન સુ ૪૧)...જો સંપુર્ણ અવતારોને મુખે એમ સાબળવામાં આવે કે “હું ખુદા છું” તો તે સાચું માનજો અને શંકા રાખના નહિ; કારણ કે....તેઓના અવતારી નામ રૂપ ગુણથી ખુદા નામ રૂપ ગુણે પૃથ્વી ઉપર અવતર્યો હોય છે. જો તેઓ એમ કહે કે: “અમે ખુદાના બંદા છીએ” તો તે પગ ખરું અને દેખીતુંજ છે કેમજે તેઓ સેવક ભાવેજ દખાઈ આવે છે અને તેમના જેવા સેવકભાવે દેખાવાની બીજા કોઈની મકદુર હોવી નથી. આ પ્રમાણે અવતરવો જ્યારે અનંત

પવિત્રતામાં પ્રવેશે છે અને આદર્શને પ્રાપ્ત કરે છે. ત્યારે તેઓ દિવ્ય પ્રદાન થાય છે. એવી સ્થિતિમાં પણ પરમાત્મા સમક્ષ. તો તેઓ પોતાને છેક પામરજ લેજે છે....માટે દેવત્વ, પયગામ્બરી ઇમારત ..વિ. વિ. માટે તેઓ જે કંઈ કહે તે બેશક ખરૂં માનવું”
-ઇકાન પાનાં ૧૨૫-૧૨૬.

બહાઉલ્લા જ્યારે એક આદમી તરીકે બોલે છે ત્યારે તેઓ બધે પોતાની હસ્તિજ નથી; પોતે બધે ખુદામાં સમાઈ ગયા હોય એવી રીતે બોલે છે. બીજા માણસો અને અવતારી પુરૂષ વચ્ચે તફાવત એજ હોય છે. અવતારી પુરૂષો સર્વ શક્તિવાન હોવા છતાં પોતાનાં વ્યક્તિત્વને કેવળ ભુલી જાય છે. ગેથસેમેનની વાડીમાં ઇસુ જેમ બોલ્યો હતો કે “મારો નહિ પણ તારોજ ઇશ્વર પ્રમાણે થાઓ” તેજ પ્રમાણે અવતારી પુરૂષ ગમે તેવા સંજોગોમાં બોલે છે. શાહને લખેલા પત્રમાં બહાઉલ્લા પણ કહે છે કે:—

“હું શાહ, એકવાર હું નિદ્રાવસ્થામાં પડેલા સામાન્ય માણસો જેવો હતો. પણ સર્વ મહિમાવાન પરમેશ્વરનો ઝપાટો મને લાગ્યો અને જે ચાલી રહ્યું છે તેનું મને જ્ઞાન થયું. મારું જ્ઞાન મારાં પોતામાંથી ઉપજ્યું નથી પણ તે ખુદાવંદ તરફથી મળ્યું છે. પૃથ્વી અને સ્વર્ગ વચ્ચે તે જ્ઞાન બહેર કરવાનું મને ફરમાન થયું અને મારી પર પડેલી આક્રોશો બહુકારોની આંખો આંસુથી ભરપૂર થાય છે. લોકશાસ્ત્રો હું લખ્યો નથી; પાઠશાળામાં ગયો નથી....ખુદાવંદે હલાવેલાં પાંદડામાંનું એક હું છું; પવનના ઝપાટામાં તે સ્થિર રહી શકે ખરૂં? નામ અને શુભધારી પ્રભુના રાજ્યમાં તો નહિજ. અનંત અને સતમાં અસ્તિત્વ હોવાથી તેને હાલ્યા વગર છૂટકોજ નથી. તેનો હુકમ આગ્યો

તે મારે ત્રિલોકમાં પોકારવોજ રહ્યો. હુકમ આવ્યો ત્યારે હું મુઠમાં જેવો હતો અને તેના દયાળુ અને સર્વ શક્તિવાન હાથે મને જીવન બદલ્યું છે.....કોઈ પણ શબ્દ પોતા ઉપર નાના અને મોટા જીવન બુજરે એવી વાતો કરતા હશે ? નહિ; સીવાય કે સર્વ શક્તિમાન ખુદા તેને મદદ કરતો હોય. ”

જેમ ઇસુ પોતાના શિષ્યોના ચરણ ધોતા હતા તેમ બહાઉલ્લા પણ પોતાના ચેલાઓ માટે રાંધતા અને બીજા દાસત્વનું કામ કરતા. તેઓ નોકરોના પણ નોકર હતા, જરૂર પડે તો વગર બીજાને તેઓ સુવા તૈયાર હતા; ફક્ત રાત્રી અને પાણીશેર તેઓ કેટલીકવાર દિવસ ઢાઢી નાખતા અને કેટલીકવાર ખુદાઈ પોપણ લેતા એટલે કે અપવાસ કરતા. તેમની મોટાઈ સાથે તેમની નમ્રતા પણ દેખાઈ આવતી; સ્તંત્ર, પીર, પયગામ્બરો અને સહીદો સાથે આખી ઇન્સાન જાત તરફ તેમને મહોબત હતી. નાનેથી મોટું; સર્વ કંઈ તેમને પ્રભુમયજ દેખાતું.

બહાઉલ્લાના મુખ અને કલમને ખુદાએ પોતાની વાણી પ્રગટ કરવાના સાધન તરીકે પસંદ કર્યા. ભારે દુઃખો અને મુશ્કેલીઓભર્યા માર્ગ તેમણે પોતાની રાજીખુશીથી પસંદ કર્યો નહોતો. જેમ ખોસ્તે કહ્યું: ઓ બાપ, અગર બની શકે તો એ દુઃખનો ખ્યાલો મારે ફાળેથી લઇ લો; તેમ બહાઉલ્લા “ઇશરાકાત” ના નામામાં લખે છે કે ખુદાની વાણી ઉચ્ચારનાર કોઈ બીજો પ્રતિનિધિ મળ્યો હોત તો લોકોની નિંદા અને મેલુટોણાં સાંભળવા તથા તેઓ તરફથી નાખવામાં આવતાં દુઃખો ખમવાનું અમારે ફાળે આવત નહિ. પણ ખુદાનું ખુદ્દલું ફરમાન આવ્યું અને સેવક તેને તાબે થયો. ખુદાની ખાહેશ તે મારી ખાહેશ, અને તેની ખુશાલી તે મારી

પ્રુશાલી થઈ પડી છે. “હું ખરું કહું છું કે જે પ્રુદાના માગમાં આવ્યો તે તેનો લાડીલો છે અને તેની ઇચ્છાથીજ આવ્યો છે. તેના માગમાં આવતું હલાહલ ઝેર પણ અમૃત સમાન છે અને તેને ખાતર આવતાં દુઃખ તે શીતળ ગંગાજળ સમાન છે.”

અગાઉ અમે જણાવી ગયા તેમ કેટલીકવાર બહાઉલા પોતેજ પ્રુદા તરીકે બોલતા. તે વખતે તેમનું વ્યાકત્ત્વ પ્રુદાની અંદર બળી જતું. તેમના મુખેથી પ્રુદા પ્રાણીઓ સાથે વાતો કરીને તેઓ પ્રત્યેનો પોતાનો પ્રેમ બહાર કરતા; પોતાના શુણ્ણનું ધ્યાન આપતા; પોતાની ખાહેશ જણાવતા; તેઓની રાહબરી માટે પોતાના કાયદા સમજાવતા અને તેઓને પોતા તરફ પ્રેમ, વફાદારી અને સેવાભાવ બતાવવા ફરમાવતા.

બહાઉલાના લખાણોમાં પણ તેમની આત્મિક સ્થિતિ પ્રમાણે વખતોવખત ફેરફાર થયેલા જણાઈ આવે છે. કેટલીકવાર જાણે બહાઉલા પોતે વાત કરતા દેખાય અને કેટલીકવાર ઓચિંતા જાણે પ્રુદાજ તેમને મોટે પ્રથમ પુરૂષના સર્વનામમાં બોલે છે. માણસ તરીકે બહાઉલા પ્રુદાના પયગામ્બર તરીકે અને પ્રુદાની ઇચ્છાને અમલમાં મેલનાર બંદા તરીકે બોલતા. તેમના આખાં જીવનમાં પવિત્ર આત્માની ક્રિયા ચાલતી હતી. એટલે તેમના આચાર અને લખાણમાં માનવી અને પ્રુદાઈ તત્ત્વો જુદાં પાડી શકાતાં નથી. પ્રુદા તેમને કહે છે:—

“એમજ કહે કે મારાં (દેહ) મંદિરમાં પ્રુદાના મંદિર સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી. મારી ખુબસુરતીમાં તેની ખુબસુરતી, મારી હસ્તિમાં તેની હસ્તિ, મારામાં તે પોતે,

મારી ક્રિયામાં તેની ક્રિયા, મારા આચારમાં તેનો આચાર અને મારી કલમમાં તેની કલમ; તે રહીએ કરીમ સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી.”

“એમજ કહે કે મારા આત્મામાં સત્ય સિવાય બીજું કંઈ નહિ અને મારામાં ખુદા સિવાય બીજું કંઈ દેખાતું નથી.”—મુરતુલ હેઇકલ પાનું ૩૦.

બહાઉદ્દિનાનું જીવનકાર્ય.

બહાઉદ્દિનાનું જીવનકાર્ય ખુદા માફત અને ખુદામાં સર્વ મનુષ્યોમાં એકતા કરાવવાનું હતું. તેઓ કહે છે:—

“જ્ઞાનના વૃક્ષનું મહિમાવંત ફળ તે પવિત્ર શબ્દ છે. તમે બધા એકજ વૃક્ષનાં ફળ, અને એકજ ડાળીના પાંદડાં છો. મનુષ્યે સ્વદેશપ્રેમમાં નહિ પણ સમસ્ત મનુષ્યજાતિના પ્રેમમાં રાગવું જોઇએ.”

અગાઉ થઇ ગયેલા પયગામ્બરોએ દુનિયામાં ભાઇચારો અને શાંતિ પ્રસારવાનો પોકાર પાડ્યો હતો અને શાંતિનું સામ્રાજ્ય જલદી સ્થપાય તે માટે તેઓએ પોતાના જાન મુરબાન કર્યા હતા; પણ તે બધાઓએ જાહેર કયું હતું કે એવું સુખી પરિણામ પાછલા વખતમાં પ્રભુના અવતારથીજ લવાયે કે જ્યારે દુષ્ટોનો ન્યાય થશે અને નીતિવાનોને બદલો અપાયે.

જર્યોસ્તે લવિખ્ય ભાખ્યું હતું કે જગતને તારવા માટે અવતરનાર શાહ બેહરામના જન્મ અગાઉ દુનિયામાં મારા-મારીનાં ૩૦૦૦ વરસ પસાર થશે. ત્યાર પછી શાહ બેહરામ અહરીમાનને જીતીને પવિત્રતા અને શાંતિનું રાજ્ય સ્થાપશે.

મુસાએ આગાહી કરી હતી કે બધા દેશમાં વેરવિખેર થઈ ગયેલાં ઇજરાયેલના બાળકોને એકત્ર કરવા માટે ખુદા અવતાર લેશે તે પહેલાં તેઓને લાંબો વખત પરદેશોમાં રહી અનેક સંકટ સહન કરવાં પડશે. પછી પ્રભુ બ્રહ્મગારોનો નાશ કરીને પૃથ્વીમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપશે.

ખ્રીસ્ત બોધ્યા હતા કે “એમ નહિ ધારતા કે હું જગતમાં સુલેહ સ્થાપવા આવ્યો છું. હું શાંતિ નહિ પણ તરવાર આપવા આવ્યો છું.” (મેથ્યુ ૧૦-૩૪) અને તેમણે પિતાના મહિમાવાંત સ્વરૂપમાં મનુષ્યપુત્ર જન્મે તે અગાઉ ભારે ભારે યુધ્ધો થશે અને તેની આફતો એમર ફેલાઈ રહેશે એવી આગાહી કરી હતી.

મહામદ બોધ્યા હતા કે ચાહુદીઓ અને ખ્રીસ્તીઓની બદ-ચાલને લીધે ખુદાએ તેઓનામાં અસ્પર્શ દુરમનાવટ અને ધિક્કાર મેળ્યો છે તે કયામતના દિવસ સુધી ચાલશે અને તે વખતે તે બધાનો ન્યાય કરશે.

ત્યારે બહાઉદ્દાએ એમજ જાહેર કર્યું કે: “જે પયગામ્બર-નાં આગમન માટે વચન આપવામાં આવ્યાં છે તે હું છું. મારા જમાનામાંજ સુલેહ શાંતિ ફેલાવી જોઈએ.” તેમનું આ કહેવું જરા નવાઈ જેવું લાગે છે પણ જમાનાના ચિન્હો જોતાં તે દરોબર લાગે છે. આદમજાતમાં શાંતિ અને એકતા સ્થાપવાના માર્ગ બહાઉદ્દાએ તદ્દન સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવ્યા છે.

અલબત્ત, બહાઉદ્દાના જન્મના વખતથી તે આજ સુધીમાં મોટા પાયા ઉપર લડાઈઓ થઈ ૧ અને બેમુમાર સંહાર તથા નાશ થયો છે; પણ બધા મહાન અવતારોની સરૂઆતમાં તેમ થતું હોવાથી એ ઘટનાઓ સકારણ દેખાય છે, એટલુંજ નહિ,

કેટલીક વાર તેઓ હુમણાં બોલાવી ફારસીમાં લખતા કે જેમાં અરબીનું મિશ્રણ છે. કોઈવાર જરથોસ્તીઓની વિદ્વંતાભરી ભાષામાં લખતા અને કોઈવાર શુદ્ધ ફારસીમાં પણ લખતાં. અરબીમાં પણ તેઓ ઝડપથી લખી શકતા. સાદી તેમજ કુસાનનો જેવી શૈલીમાં પણ.

તેઓ ભણ્યા નહોતા છતાં જુદી જુદી ભાષાઓ ઉપરનો તેમનો કાળુ અજબ હુતો એ પણ એક નોંધવા જેવી ખીના છે.

કેટલાંક લખાણોમાં તેમણે ખુદાનો રાહ એવી સરળ રીતે દર્શાવ્યો છે કે “રસ્તે ચાલનાર માણસ યા કોઈ બેવકુફ પણ બૂલ કરી શકે નહિ.” (આઈએયાહ ૩૫-૮) કેટલાંક લખાણોમાં કાબ્યમય કલ્પનાઓ છે, ગંભીર તત્ત્વજ્ઞાન છે અને તેમાં મહુમદનાં, જરથોસ્તનાં તથા ખીજાઓનાં અને અરબી તથા ફારસી સાહિત્ય અને લોકકથાઓના ઉલ્લેખો છે કે જે ફક્ત એક કવિ અથવા તત્ત્વજ્ઞાની અથવા એક વિદ્વાનજ ખરાબર સમજી શકે. કેટલાંક લખાણોમાં ખુદાઈ રાહના ચોક્કસ તખક્કાઓ દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જે તખક્કાઓ આગલા તખક્કાઓમાંથી પસાર થયેલા છવોજ સમજી શકે તેમ છે. તેમનાં લખાણો વિવિધ છે કે જેમાંથી જેને જેવું જોઈએ તેને તેવું મળી રહે.

આવાં કારણોથી વિદ્વાનો, રસીકો અને સુશી કવિઓ ઉપર તેમણે ઉચી છાપ પાડી હતી. સુશી તથા ખીજા પંથના આગેવાનો અને લેખક રાજ્યદારીઓ બહાઉલ્લાનાં લખાણ તરફ આકર્ષાયા હતા કેમજે તેમાં ખીજા લેખકોનાં લખાણો કરતાં મધુરતા તથા આધ્યાત્મિક અર્થગંભીરતા વિશેષ હતી.

બહાઈ જુરસો.

દૂર અક્ષાની જેલમાં પડી રહ્યા છતાં બહાઉલાએ પોતાનાં માદરંવતન ધરાનને ખળભળાવી નાખ્યું હતું અને હૃદય એકલા ધરાનને નહિ પણ આખી દુનિયાને ખળભળાવે છે. તેઓ અને તેમના શિષ્યો એક નમ્રતા, વિનય, અને ધીરજથી કામ કરતા; છતાં તેઓનો જુસ્સો કંઈ ઓરજ હતો; તેઓ દેખીતી રીતે અશક્યને પણ શક્ય કરતા. તેઓએ ‘મંતુખસ્વલાવ બદલ્યો; તેમના સમાગમમાં આવ્યા તેઓ નવાંજ પ્રાણી બની ગયાં. તેઓમાં પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહ આવ્યાં; દુનિયાના સુખ દુઃખ તેઓની કુચ્છ ખિસાદમાં રહ્યાં નહિ. ગમે તેવું દુઃખ અને લયંકર વધ પણ તેઓ છેક શાંતિથી, એટલુંજ નહિ, પણ ભારે આનંદથી અને ખુદા ઉપર નિભંધ વિશ્વાસથી સહેતા.

સૌથી અભયબ થવા જેવું એ છે કે તેઓનાં હૃદયો નવજીવનના આનંદોથીજ એટલાં પ્રપુલ્લિત રહેતાં કે પોતાના કુલભગારો સામે વેર કે કડવાશના તેઓને ખ્યાલ સુધ્યાં આવતા નહિ. સ્વરક્ષણ માટે તેઓ કદી હિંસા કરતા નહિ; પોતા ઉપર આવતી આફતો માટે દિલગીર નહિ થતાં તેઓ નવા અને મહિમાવંત ધર્મ માટે જનમાલ કુર્બાન કરવાનો પ્રસંગ મળતાં પોતાને ભાગ્યશાળી માનતા. તેઓ એમ સમજીને આનંદતા કે સર્વોત્તમ પ્રભુ, અનંત કૃપાળુ, માનવઅવતાર લઈ તેઓ સાથે બોલતો હતો; તેઓને પોતાના સેવકો અને મિત્રો થવા બોધતો હતો, તે આ જગતમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપવા આવ્યો હતો અને જીવનકલહથી કંટાળેલી તથા સંતપ્ત થયેલી જનતાને અમૂલ્ય શાંતિ બક્ષવા અવતર્યો હતો.

પણ તે એમ પણ પુરવાર કરે છે કે પ્રભુનો અવતાર થવાનો વખત આવ્યો નથી પણ અવતાર થઈ ચુક્યો છે. ખ્રિસ્તે કહેલી વાર્તા પ્રમાણે જમીનદારે દુધ ખેડુતોને કાઢી મેલવા ભેંદ્રએ અને મોસમસર જેઓ તેને સારો ફાયદો આપે એવા ખેતીકારોને તેણે રાખવા ભેંદ્રએ. શું આનો અર્થ એવો નથી થતો કે ખુદાનો અવતાર થતી વખતે લોભી અને નીચ મુદલાઓ યા ધર્મગુરુઓનો અને ત્રાસદાયક આગેવાનોનો નાશ થવો ભેંદ્રએ ? કે જેઓએ જમાનાઓથી ખરાબ ખેડુતોની પેઠે, જમીન ખેડી છે અને તેનો માલ હુજમ કરી ગયા છે ?

હજી પણ દુનિયામાં લયંકર બનાવો બનશે અને કદી સાંભળવામાં નહિ આવેલી તેવી આફતો વરસશે; પણ બહાઉલ્લા આપણને ખાતરી આપે છે કે “શોહાજ વખતમાં આ નકામી અને નાશકારક લડાઈઓનો અંત આવશે અને મહાન શાંતિ સ્થપાશે” હુમણાં લડાઈઓ અને ઝગડા એટલા બધા નાશકારક અને અસહ્ય થઈ પડ્યા છે કે માણસજાતે તેમાંથી બચવાનો કંઈ માર્ગ શોધવો ભેંદ્રએ. નહિ તો તે નાશ પામી જશે.

વખત પણ આવી લાગ્યો છે અને તેની સાથે આગાહી કર્યા મુજબનો તારનાર પણ અવતરી ચુક્યો છે

બહાઉલ્લાનાં લખાણ.

બહાઉલ્લાનાં લખાણોમાં લગભગ બધી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. મનુષ્યજીવન, વ્યક્તિજીવન, સમાજજીવન, દુન્યવી અને ખુદાઈ હકીકતો, પાચીન અને અર્વાચીન ધર્મગ્રંથોનાં નિરૂપણ, અને નજીકના તથા દૂરનાં લવિધ્ય માટે આગાહી વિગેરે વિગેરે વિષે વાંચવાન્નૈમ લખાણો આપણને મળે છે,

તેમના જ્ઞાનની હદ તથા ચોક્કસાઈ પણ અદ્ભુત છે. તેઓ જુદા જુદા ધર્મગ્રંથમાંથી અવતરણ ટાંકી અને સમજવી શકતા તથા જીજ્ઞાસુઓને સત્તાવાર સમજાવતિ આપી શકતા; છતાં અન્યથા એ છે કે ઘણાખરા ધર્મગ્રંથો તેમણે જોયા પણ નહોતા. “વરૂના ખર્યા” ને તેમણે લખેલા પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે બાબના લખાણો વાંચવાની તેમને કદી તક કે પુરસદ મળી નહોતી. તો પણ પોતાનાં લખાણોમાં તેમણે બાબનાં સંદેશાઓનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન દર્શાવ્યું છે. (આપણે અગાઉ જોઈ ગયા કે તેમનું સર્વજ્ઞાન થોડા વખત પછી થનાર જુદાઈ અવતાર માફત પ્રેરિત થયેલું હતું.) ઇ. સ. ૧૮૯૦ ની સાલમાં પ્રો. બ્રાઉન સાથે તેમને ચાર મુલાકાતો થઈ હતી તે સિવાય પશ્ચિમના વિચારકો સાથે તેમને કંઈ પણ સંબંધ નહોતો. છતાં તેમનાં લખાણોમાં પાશ્ચિમાત્મ્ય દુનિયાના રીતરીવાજો, સામાજિક તથા રાજ્યદ્વારી અને ધાર્મિક સવાલોની સમજવાબેગ ચર્ચા છે. તેમના દુશ્મનોને પણ કષ્ટલ કરવું પડ્યું હતું કે તેમનામાં અસાધારણ જ્ઞાન અને હકાપણ હતું. વળી જીંદગીનો મોટો ભાગ તેમને જેલમાં ગુજરવો પડેલો હોવાથી આપણે જો એમ કહીએ કે તેમને મળેલું જ્ઞાન કંઈ આત્મિક સાધનો માફત મળ્યું હશે તો તેમાં કંઈ પણ શક સંભવા જેવું રહેશે નહિ. પુસ્તકો અને શિક્ષણ વગરનું જે સ્વતંત્ર જ્ઞાન હોઈ શકે છે. તેવું તેમનું હતું. એમણે પશ્ચિમનાં લખાણોનો કંઈ અભ્યાસ કર્યો હતો કે નહિ એમ બ્યારે તેમના પુત્ર અબ્દુલ બહાને પૂછવામાં આવ્યું ત્યારે તેણે જવાબ આપ્યો હતો કે બહાઉલ્લાએ ૬૦ વરસ ઉપર જે લખ્યું અને છંપાવ્યું હતું તેમાં એવા આદર્શ રજૂ કર્યા હતા કે જે હમણાં પશ્ચિમમાં પ્રચલિત છે પણ તે વખતે તો તેનો કોઈને ખ્યાલ પણ નહોતો.

કેટલીક વાર તેઓ હમણાં બોલાતી ફારસીમાં લખતા કે જેમાં અરબીનું મિશ્રણ છે. કોઈવાર જરથોસ્તીઓની વિદ્વંતાલરી ભાષામાં લખતાં અને કોઈવાર શુદ્ધ ફારસીમાં પણ લખતા. અરબીમાં પણ તેઓ ઇકપથી લખી શકતા. સાદી તેમજ કુસનતાં જેવી શૈલીમાં પણ.

તેઓ ભણ્યા નહોતા છતાં જુદી જુદી ભાષાઓ ઉપરનો તેમનો કાષ્ઠ અજબ હતો એ પણ એક નોંધવા જેવી ખીના છે.

કેટલાંક લખાણોમાં તેમણે ખુદાનો રાક્ષ એવી સરળ રીતે દર્શાવ્યો છે કે “રસ્તે આલનાર માણસ યા કોઈ બેવકુફ પણ ભૂલ કરી શકે નહિ.” (આઈએયાહુ ૩૫-૮) કેટલાંક લખાણોમાં કાબ્યમય કલ્પનાઓ છે, ગંભીર તત્ત્વજ્ઞાન છે અને તેમાં મહામહનાં, જરથોસ્તનાં તથા ખીજાઓનાં અને અરબી તથા ફારસી સાહિત્ય અને લોકકથાઓના ઉલ્લેખો છે કે જે ફક્ત એક કવિ અથવા તત્ત્વજ્ઞાની અથવા એક વિદ્વાનજી બરાબર સમજી શકે. કેટલાંક લખાણોમાં ખુદાઈ રાહના ચોકસ તખક્કાઓ દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જે તખક્કાઓ આગલા તખક્કાઓમાંથી પસાર થયેલા જીવોજ સમજી શકે તેમ છે. તેમનાં લખાણો વિવિધ છે કે જેમાંથી જેને જેવું જોઈએ તેને તેવું મળી રહે.

આવાં કારણોથી વિદ્વાનો, રસીકો અને સુષી કવિઓ ઉપર તેમણે ઉચ્ચ છાપ પાડી હતી. સુષી તથા ખીજા પંથના આગેવાનો અને લેખક રાજ્યદારીઓ બહાઉલ્લાનાં લખાણ તરફ આકર્ષાયા હતા કેમજે તેમાં ખીજા લેખકોનાં લખાણો કરતાં મધુરતા તથા આકર્ષાત્મિક અર્થગંભિરતા વિશેષ હતી.

બહાઈ જીરસો.

ફર અંકાની જેલમાં પડી રહ્યા છતાં બહાઉલાએ પોતાનાં માદર વતન ઇરાનને બળભળાવી નાખ્યું હતું અને હુલ્લુએ એકલા ઇરાનને નહિ પણ આખી દુનિયાને બળભળાવે છે. તેઓ અને તેમના શિષ્યો છેક નમ્રતા, વિનય, અને ધીરજથી કામ કરતા; છતાં તેઓનો જીરસો કંઈ ઓરજ હતો; તેઓ દેખીતી રીતે અશક્યને પણ શક્ય કરતા. તેઓએ મનુષ્યસ્વભાવ બદલ્યો; તેમના સમાગમમાં આવ્યા તેઓ નવાંજ પ્રાણી બની ગયાં. તેઓમાં પ્રેમ, શ્રદ્ધા અને ઉત્સાહ આવ્યાં; દુનિયાના સુખ દુઃખ તેઓની કુચ્છ બિસાદમાં રહ્યાં નહિ. ગમે તેવું દુઃખ અને ભયંકર વધ પણ તેઓ છેક શાંતિથી, એટલુંજ નહિ, પણ ભારે આનંદથી અને ખુદા ઉપર નિભંય વિશ્વાસથી સહેતા.

સૌથી અભયબ થવા જેવું એ છે કે તેઓનાં હૃદયો નવજીવનના આનંદોથીજ એટલાં પ્રવૃત્તિત રહેતાં કે પોતાના જીલમગારો સામે વેર કે કડવાશના તેઓને ખ્યાલ સુધ્ધાં આવતા નહિ. સ્વરક્ષણ માટે તેઓ કદી હિંસા કરતા નહિ; પોતા ઉપર આવતી આફતો માટે દિલગીર નહિ થતાં તેઓ નવા અને મહિમાવંત ધર્મ માટે જનમાલ કુર્બાન કરવાનો પ્રસંગ મળતાં પોતાને ભાગ્યશાળી માનતા. તેઓ એમ સમજીને આનંદતા કે સર્વોત્તમ પ્રભુ, અનંત કૃપાળુ, માનવઅવતાર લઈ તેઓ સાથે બોલતો હતો; તેઓને પોતાના સેવકો અને મિત્રો થવા બોધતો હતો, તે આ જગતમાં પોતાનું રાજ્ય સ્થાપવા આવ્યો હતો અને જીવનકલહથી કંટાળેલી તથા સંતપ્ત થયેલી જનતાને અમૂલ્ય શાંતિ બક્ષવા અવતર્યો હતો.

બહાઉદ્દા તરફથી આવી પ્રેરણા મળતી બાળે ભવિષ્ય
 ભાખ્યા પ્રમાણે બહાઉદ્દાએ પોતાનું 'જીવનકાચ' જાહેર કર્યું
 હતું અને બાળની મહેનતને લીધે હજારો માણસ નવા
 અવતારની રાહ જોઈ બેઠા હતા હજારોએ વહેમો છોડી દીધા
 હતા અને ખુદા દીલે તેઓ પરમાત્માનો મહિમા સમજવા
 દાંખી રહ્યા હતા ગરીબાઈ, જેલની જાલોરો કે આક્રમો અને
 અપમાનો તેઓને પ્રભુથી વિમુખ રાખી શક્યા નહિ તેથી
 ઉલટું, દુન્યવી જડવાદથી કંટાળેલાઓને ખુદાઈ રાશણી ચોર
 પણ વધારે ઝલકઠાર દેખાઈ.

પ્રકરણ ૪ થું.

અબ્દુલ બહા—બહાના બંદા.

“મારા અસ્તિત્વના સાગરમાં ત્યારે એટ આવે અને મારાં સત્યોના ઉકેલની કિતાબ પુરી થાય ત્યારે તમે તમારાં મુખ તેમની તરફ ફેરવજો કે જેમને પરમેશ્વરે મુકરર કર્યા છે. જે આ પ્રાચીન મુળમાંથી શાખાફે નીકળ્યા છે.”—બહાઉલ્લા.

જન્મ અને બાળપણ

અબ્બાસ એફેન્દી કે જેમણે પાછળથી અબ્દુલ બહા (એટલે કે બહાના બંદા) નું નામ ધારણ કર્યું હતું તેઓ બહાઉલ્લાના વડા પુત્ર હતા. તેમનો જન્મ તેહરાનમાં શુક્રવાર તા. ૫ મી જુમાદા હીજરી સન ૧૨૬૦ થાને તા. ૨૩ મી મે ઇ. સ. ૧૮૪૪ ને રોજ મધરાત કરતાં જરા વહેલો થયો હતો. બરાબર તેજ કલાકે કે જે કલાકે બાળે પોતાનું જીવનકાલ જાહેર કર્યું હતું. તેમના પિતાને તેહરાનના કારાગૃહમાં નાખવામાં આવ્યા ત્યારે અબ્દુલ બહાની વય ફક્ત ૮ વર્ષની હતી તો પણ તે વયે પણ તેઓ પોતાના પિતા તરફ ખુબ પુન્યભાવ ધરાવતા હતા. લોકોનાં ટોળાંએ તેમનું ઘર હુટ્યું તેમના ખાનદાનની હરેક ચીજ લઈ જવામાં આવી અને તેમના કુટુંબને છેક લાચાર હાલતમાં મેલ્યું. અબ્દુલબહા કહે છે કે તેમના પિતાને જેલમાંથી સહેજ હવાફેર માટે રોજ બહાર કાઢવામાં આવતા તે વખતે એકવાર તેમને કેદખાનાના ચોગાનમાં તેમના વાહલા પિતાને મળવા દેવામાં આવ્યા હતા, ત્યારે જોયું તો પિતાના શારીરીક દેખાવમાં મોટો ફેરફાર થઈ ગયેલો હતો,

તઓ એટલા બધા દુબળા પડી ગયા હતા કે ચલાતું પણ નહોતું, વાળ અને દાઢી જથરવથર થઈ ગયેલાં હતાં, વજનદાર લોખંડની બેડીના ફળાણથી ગળે કાપા પડ્યા હતા અને તેથી સોજો પણ ચડ્યો હતો. બેડીના શારથી દેહ લચી પડ્યો હતો. એ દેખાવે લાગણીવંત છોકરા ઉપર કદી નહિ ભૂલ્યાંય તેવી છાપ પાડી.

બગદાદના વસવાટનાં પહેલાં વર્ષ દરમિયાન—બહાઉલ્લાએ પોતાનું જીવનકાલ જાહેર કયું તેની દશ વર્ષ અગાઉ—અથવા અબ્દુલબહાની ઉંમર જ્યારે નવ વરસનીજ હતી ત્યારથીજ તેમને લાગ્યું હતું કે બધા બાળીઓ જે અવતારની રાહ જોતા હતા તે અવતાર તેમના પિતાજી હતા. આ માન્યતા તેમને, થઈ તે પળનું તેમણે ૬૦ વર્ષ પછી નીચે પ્રમાણે વર્ણન આપ્યું છે:—

“હું તે સંપૂર્ણાવતારનો બંદો છું. બગદાદમાં તો હું બાળક હતો. ત્યાંજ તેમણે મને ખુદાઈ શબ્દ ઉપદેશ્યો, અને મેં તેમને સ્વીકાર્યા. તે શબ્દનું શ્રવણ કરતાંની સાથે હું તેમના ચરણમાં આગોટી પડ્યો, અને તેમના રાહમાં આત્મલોગ તરીકે મારું લોહી કબુલ રાખવા મેં તેમને પ્રાર્થના કરી. આત્મલોગ ! કેવો મધુર શબ્દ ! મારે મન એના કરતાં વધારે ચઢીયાતી કોઈ લેટ નથી ! તેને ખાતર આ ગળામાં બેડી પડે તેના કરતાં વધારે ખુશનસીબી શી ? તેના પ્રેમ ખાતર ભલે આ પગમાં જંજીરો જકડાય; દેહને રીબાવવામાં આવે અથવા દરિયામાં ડુબાડવામાં આવે ! જો આપણે તેના પર ખરેખરો પ્રેમ રાખતા હોઈએ, જો હું તેનો ખરેખરો બંદા હોઉં તો તેમના પવિત્ર દરવાજે મારે જીવન સમર્પણ કયુંજ છુટકો” —મીરજા અહમદ સોરાબની ડાયરી; જાનેવારી ૧૯૧૪.

એ અરસામાં એમને મિત્રો એમના “ખુદાના લેહ” તરીકે એઃળખતા, એ તખલ્લુસ તેમના પિતાએજ આપ્યો હતો. બગદાદના વસવાટ દરમ્યાન તેઓ એજ નામે ઓળખાતા.

એમના પિતા બે વરસ સુધી જંગલમાં જતા રહ્યા તે વખતે તેઓ હૃદયલગ્ન થઇ ગયા હતા. તેમનો દિલાસો ફક્ત બાબના નામાઓ ઓખવામાં હતો અને તેઓ તેમનો ઘણોખરો વખત ચિંતન કરવામાં ગાળતા હતા. પિતાના પુનરાગમનથી તેમને અપાર આનંદ થયો હતો.

જુવાની.

તે વખત પછી તેઓ પિતાના દિલોબ્બન હોસ્ત અને જહો રક્ષણહાર જેવા થઇ પડ્યા હતા. જુવાનીમાં પણ તેઓ અદ્ભૂત ડહાપણ અને વિવેક દર્શાવતા. પિતાને મળવા આવનારાઓ સાથે પોતે વાતચિત કરવાનું માથે લીધું; ખરેખરા જાણસુઓનેજ પિતા પાસે મોકલતા, નહિ તો તેમને વગર ફાકટની તસ્દી આપતા નહિ. કેટલીકવાર આગંતુકોના પ્રશ્નના ઉત્તર આપવામાં પિતાને મદદ કરતા; દાખલા તરીકે; એકવાર અલી શૌકત ખાશા નામના એક સુપ્રી આગેવાને “હું એક ગુપ્ત રહસ્ય છું” એ વાક્યનો અર્થ પૂછ્યો ત્યારે તેનો જવાબ લખી આપવાનું કામ પિતાએ પુત્રને સોંપ્યું. પુત્રે (વય વરસ ૧૫ ૧૬) તરતજ તેનો એવો વિદ્વતાભર્યો જવાબ લખી આપ્યો કે ખાશા ખુશ થઇ ગયા. એ જવાબ હમણાં બહાઇઓમાં પ્રચાર પામેલો છે અને બહાઇ સંપ્રદાયની બહારના માણસો પણ તે જાણે છે.

એ વખતે અબ્બાસ એફેન્દી વારંવાર મસ્જિદોમાં જતા અને મુદલા તથા ઉલેમાઓ સાથે ખુદાને લગતો વાદવિવાદ

કરતા. તેમણે શાળા પાઠશાળાનું. મોઢું જોયું નહોતું; સર્વ શિક્ષણ તેમને પિતા તરફથી મળ્યું હતું. કસરતમાં તેમને ફક્ત ઘોડેસ્વારીનો જ ખૂબ શોખ હતો.

બગદાદની બહારના બગીચામાં બહાઉદ્દલાએ જ્યારે પોતાને જાહેર કર્યા ત્યારથી અબ્દુલ બહાનો પિતા પ્રત્યેના પુત્ર્યભાવ અત્યંત વધી ગયો, ઇસ્તંબુલના લાંબા પ્રવાસમાં તેઓ પિતાની અહનિશ ચોક્કી કરતા; તેમનાં ગાડાની આસપાસ ચાલતા અને તેમના તંબુને પહેરે લરતા. બને ત્યાં સુધી ઘરની તમામ જગતથી પિતાને મૂકત રાખતા, અને કુટુંબના આધારસ્થલ થઈ પડ્યા હતા.

અબ્દુલ બહા એડ્રીયાનોપલમાં બહુ લોકપ્રિય થઈ પડ્યા હતા. તેઓ ઘણાને શિક્ષણ આપતા અને શુરૂતને નામે ઓળખાતા. અક્કામાં જ્યારે તેમનું આખું કુટુંબ તથા શિષ્ય મંડળી ઝેરી તાવ, મલેરીયા, મરડો વિગેરે રોગમાં પટકાયાં ત્યારે તેમને નવડાવવાં, ધોવાડવાં, ખવડાવવું, સુશુષ્ક કરવી; બધું જરા પણ આરામ લીધા વગર એકલે હાથે પોતે કર્યું. તેમાં આખરે પોતાને પણ મરડો થઈ ગયો અને એક મહિને સુધી ગંભીર હાલતમાં પથારીવશ રહ્યા. એડ્રીયાનોપલની પેઠે અક્કામાં પણ શીખારોથી માંડીને ગવનર સુધીનાં સર્વ માણસો તેમને ચહાતાં, અને માન આપતાં.

લગ્ન.

અબ્દુલ બહાના લગ્ન વિષે બહાઈ ચળવળના એક ઇરાની તવારીખનવેશે આ પુસ્તકના લખનારને નીચે મુજબ ખાતમી પૂરી પાડી હતી:—

“જીવનનીમાં અબ્દુલ બહાના લગ્નનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો ત્યારે બહાઉદ્દલાના અનુયાયીઓમાં ખુબ રુપર્યા ચાલી હતી. અબ્દુલને કન્યા આપવા ઘણાં માળાપોએ માગાં મોકલ્યાં; કેમજે તેમ કરીને તેઓ પોતાનાં કુટુંબને વધુ પ્રતિષ્ઠિત કરવા ચહાતા હતા. ઘણા વખત સુધી અબ્દુલ બહાએ લગ્ન કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી નહિ અને તેમ કરવામાં તેમનો હેતુ શો હતો તે કોઈ સમજી શક્યું નહિ. પાછળથી વાત બહાર આવી કે તેમની પત્ની થવા એક છોકરી નિર્માણ થઈ હતી કે જે છોકરી ઇસ્કંદ્રાનમાં ગાળે એક દંપતીને આપેલા આશીર્વાદથી ઉત્પન્ન થઈ હતી. છોકરીના બાપનું નામ મીરજા મહમદઅલી હતું. તેમનું ખાનદાન અમીરી હતું. સૌથી મોટા અને લોકપ્રિય શહીદના તેઓ કાકા થતા હતા. તેમને કંઈ ફરજાંદ નહોતાં; તેમનાં મહોરદારની તે માટેની ઇતેજારી મોટી હતી. તેવામાં મહાત્મા બાબ ત્યાં પધાર્યા, તેમણે એ દંપતીને એક સફરચંદ આપ્યું અને વહેંચી ખાવા કહ્યું. તે સફરચંદ બાધા પછી દંપતીના મનોરથ સફળ થયા, અને વખત જતાં એક પુત્રી રત્ન સાંપડ્યું જેનું નામ મુનીરેહ ખાનુમ પાડવામાં આવ્યું. (જેન બેપટીસ્ટની જન્મ કથા આની સાથે સરખાવવા જેવી છે) પાછળથી એ દંપતીને એક પુત્ર સાંપડ્યો. તેનું નામ સૈયદ યાહીયા પડ્યું. મીરજાને વધુ બાળકો પણ તે પછી થયાં હતાં. વખત જતાં મીરજાં ગુજરી ગયા; તેમના કુટુંબીઓ ઝેંઝુસા સુલતાન અને મુદલાઓને હાથે શહીદ થયા; તેમનાં ખાનદાનનાં માણસો બહાઇ સંપ્રદાયમાં દાખલ થવાથી ભારે મુશ્કેલી અને આક્રમણનાં લોગ થઈ પડ્યાં હતાં. તેવામાં બહાઉદ્દલાએ મુનીરેહ અને સૈયદ યાહીયાને અક્કા મધે બોલાવીને રક્ષણ આપ્યું; અબ્દુલ બહાના પિતા તથા માતા નવબાનની મુનીરેહ તરફ

એટલી ઘડી મમતા હતી કે બીજાંઓ અટકળ કરવા લાગ્યાં કે તેઓ તેને પોતાની વહુ બનાવવાનાં હશે. માતૃપિતાની ખાહેશ તે અબ્દુલ બહાને મન હુકમ સમાન હતી. મુનીરેહ તરફ તેમને ખ્યાર હતો; મુનીરેહને તેમના ઉપર પણ ચાહ હતો. થોડા વખતમાં તેઓ લગ્નમંથિત્રી બેઠાયાં.”

એ લગ્ન બહુ સુખસંપન્નવાળાં નીવડ્યાં. તેમને થયેલાં ખાળકોમાં ચાર દીકરીઓ કેદનાં ભારે દુઃખો વેઠવા છતાં, લાંબું આવદાં લોગવી શકી છે; અને તેમની સેવાઓથી જોખખીતાં પાળખીતાંઓનો ચાહ મેળવી શક્યાં છે.

કરારનું કેંદ્ર (Centre of the covenant)

પોતાનું સ્થાન અબ્દુલ બહા લે એમ બહાઉલ્લાએ ઘણી રીતે ઇસારો કર્યો હતો. મરણ આગમ્ય ઘણાં વરસથી તેમણે કિતાબુલ અકદસમાં ગર્ભિત રીતે તે જણાવી રાખ્યું હતું. અબ્દુલ બહાને તેઓ ગુફુ તરીકે જોખખાવતા, ખાનદાનના માણસો પાસે તેમને માન અપાવતા અને પોતાનાં વસીયતનામામાં સ્પષ્ટ સુચના કરી ગયા હતા કે સર્વેએ તેમનેજ પૂછવું અને તેઓ જે કહે તેજ કરવું.

પોતાના મરણ પછી અબ્દુલ બહાએ પોતાના સંપ્રદાયનું વડપણ લીધું; કેટલાંક સગાંઓ અને બીજાંઓને એ ન ગમ્યું એટલે તેમની સામે એવો વિરોધ થયો કે જેવો બહાઉલ્લા સામે સુલ-ધ-અઝલે કર્યો હતો. બહાઈ અનુયાયીઓમાં તેઓ તકરાર ઉભી કરવામાં નિષ્ફળ નીવડ્યા ત્યારે તેઓએ અબ્દુલ બહા સામે ખોટા આરોપો મેલી તુકે સરકારને ફરિયાદ કરી.

હુંદ્રાની ઉત્તરે કારમેલ પહાડની બાજુમાં અબ્દુલ બહા પિતાની મુચના પ્રભાણે બાબની કબર બંધાવતા હતા, તે સાથે મીટીંગો અને બંદગી થઈ શકે એવી ઓરડીઓ પણ બંધાવતા હતા. આના સંબંધમાં વિરોધીઓએ એવી ગુલબાન ઉડાવી કે એ મકાન તો અબ્દુલ બહા પોતા તથા પોતાના માણસોના રક્ષણ માટે કિલ્લા જેવું બંધાવે છે; પછી તેઓ સરકારની સામે થશે અને સીરીઆની બાજુનો મુલક પચાવી પાડશે.

કેદની સખ્તાઈ વધી.

ઉપર પ્રમાણેના બીનપાયાદાર આક્ષેપોથી ઇ. સ. ૧૯૦૧ માં તેમને અને તેમના કુટુંબના માણસો માટે વળી પાછો હુકમ નીકળ્યો કે ૭ વરસ સુધી તેઓએ શહેરની હદની બહાર નીકળવું નહિ. આથી વીશેક વર્ષથી તેઓ જે કંઈ છુટાપણું લોગવતા હતા તેમાં ખતરો પડ્યો, છતાં એશિયા, યુરોપ અને અમેરિકામાં બહાઈ સંપ્રદાયનો અસરકારક પ્રચાર કરતા તેઓ અટક્યા નહિ. મી. હોરસ હોલી લખે છે:—

“અબ્દુલ બહાને મિત્ર અને ગુરૂ સમજીને દરેક કેમ, ધર્મ અને પ્રજાના માણસો તેમના મહેમાન તરીકે આવતા અને નૈતિક, સામાજિક કે આધ્યાત્મિક બાબતોમાં સવાલો પૂછી સમાધાન મેળવતા. કેટલાકો તો મહિનાઓ સુધી તેમની સાથે રહેતા અને નવી પ્રેરણા, નવાં ચેતન અને નવાં ઉત્સાહ સાથે પાછા ફરતા. દુનિયામાં ખચિત આના જેવું યજમાનગૃહ એકે નહોતું.”

“તેમના ઘર આગળ હિંદની સ્માર્તપદ્ધતિ પીગળી જતી; ચાહુદી, ખ્રીસ્તી અને મુસલમાનોના ઠેગી લેદ વીસરાઈ જતા; અને બધાઓમાં ખુદાઈ મહોબબત ફેલાતી. એમની આસપાસનું

‘મેજર રાજ આર્થર અને તેની ગોળમેજ જેવું હતું.....ફરક એટલો કે આ. આર્થરે પુરવો તેમજ સ્ત્રીઓને અધિકારી બનાવ્યા અને તેઓને તરવાર નહિ પણ દિવ્ય સંદેશા સાથે મોકલી દીધા.’”

એ અરસામાં દુનિયાના બધા ભાગોના ઇરાસુઓ સાથે તેઓ પુષ્કળ પત્રવહેવાર ચલાવતા. એ કામમાં તેમની દીકરીઓ, કેટલાક દુભાષિયા અને મંત્રીઓની મદદ મળતી.

તેમનો ઘણોખરો વખત માંદાં અને દુઃખીઓની ખબર લેવા જવામાં જતો. અઢાના ગરીબમાં ગરીબ ભાગમાં ગુરુજ જેવો આવકારપાત્ર ખબર લેનારો કોઈ આવતો નહિ. અઢા ગયેલો એક જત્રાણ લખે છે:—

“દર શુક્રવારે સવારે ગરીબોને બીખ આપવાનો અખડુલ બહાનો રીવાજ છે. ગમે તે માગવા આવે તેને યથાશક્તિ ચાર્જિયિત પણ આપતા. અખડુલ બહાના આંગણમાં આજે સવારે સો જણ એક હારમાં બેસી ગયા હતા. તેમાં સ્ત્રી પુરવો અને બાળકો હતાં—ઠંગાળ, દુઃખી, લાચાર, આંધળાં, હુલાં, લંગડાં, નવસાં વિગેરે - પછી અખડુલ બહાનો દરવાજો ખુલ્યો, અખડુલ બહા પોતે બહાર નીકળ્યા અને દરેક ભિખારીએ લખાવેલા હાથમાં પૈ પૈસો મુકતા, બાળકોને ગાલે લાડથી ટપલી લગાવતા, કેટલાકોને દિલાસો દેતા, જે વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ તેમના બહાને વળગતી તેમના હાથને સ્પર્શ કરતા, અપંગ વૃદ્ધોને આશ્વાસન આપી બે બોલ બોલતા, બીખ લેવા નહિ આવી શકેલા અશક્ત અને માંદાંઓની ખબર પૂછતા તથા સ્નેહ માથે તેઓનો હિસ્સો બીજાઓ સાથે મોકલતા ફરી વળ્યા.”

અબદુલ બહાની અંગત જરૂરીયાતો બહુ ઘાડી હતી. સવારથી સાંજ સુધી તેઓ કામ કરતા. દિવસમાં ફક્ત બેવાર ખાતા. એાછાં કપડાંનો કેવળ સાદો પોશાક તેઓ પહેરતા. બીજાઓને હુંખી જોઈ તેઓ પોતે સુખચેન લોગવી શકતા નહિ.

બાળકો, પુલ અને સુઈસાન્દય' જોવાનો તેમને બહુ શોખ હતો. સવારમાં ૬-૭ વાગે ઘરનાં બધાં માણસો ચાહ પીવા લેગાં થાય ત્યારે નાનાં બાળકો જાંદગી કરે અને પોતે ચાહ પીએ. મી. થોર્નટન ચેઇસ લખે છે:—

“એવાં વિવેકી, નિઃસ્વાર્થી, પરગણુ, શાંત, હુશિયાર અને પોતાને લેવા ગમે તેવી ચીજો પડતી મેલવાની પણ બેપવાઈ ધરાવનારાં બાળકો મેં કશે જોયાં નથી.”

અક્કાની જાંદગીમાં પુલ ધરાવવાની તો એક ખાસ ખુબી હતી કે જે દરેક જાત્રાગ્રુને યાદ રહી જતી. શ્રીમતી લુકાસ લખે છે:—

“શુરૂ જુલ સુ'થે છે તે દેખાવ અદ્ભૂત હોય છે. પુલોમાં પોતાનું મોઢું ખોસી દે ત્યારે જાણે તેની સાથે તેઓ વાત કરતા હોય એવું લાગતું. એક રીતે જાણે સમાધિમાં પ્રવેશવાની કોશિષ જેવો એ પ્રસંગ લાગતો.”

પોતાને મળવા આવનારાઓને પુલ આપવાનો પણ તેમને શોખ હતો.

તેમનાં અક્કાના કેદી જીવનનો હેવાલ મી. થોર્નટન ચેઇસ નીચે પ્રમાણે આપે છે:—

“તે ચોટાં કેદખાનારૂપી શહેરમાં અમે કેદીની પેઠે ૫ દિવસ રહ્યાં, શાંતિ, સેવા અને ત્રમની એ જેલ છે. મનુખ્ય

કેલ્યાણ, પ્રેમુત્તમ પિતૃત્વ, તથા તેનાં માનવબાળકોના પરસ્પર હક સ્વીકારવા સિવાય ત્યાં બીજી કોઈ ખાહેશ હોતી નથી. ખરેખર કેદખાનું, તેનું ગુંગાવનારૂં વાતાવરણ, દીલની ખરી મુરાદોથી જુદાપણું, સંસારનાં બંધનો વિગેરે એ શહેરની દિવાલોની બહાર હતાં. પણ તે દિવાલોની હદમાં તો ખુદાઈ નુરનો ઝળકાટ અને આત્મસ્વાતંત્ર્ય હતું. સંસારની આધિ-વ્યાધિઉપાધિઓનું ત્યાં કંઈ વળે તેમ નહોતું.”

ધણા લોકોને જેલનું જીવન મહાન આશ્વત જેવું લાગે પણ અબ્દુલ બહાને તેની ધાસ્તી નહોતી. જેલમાંથી તેમણે લખ્યું હતું કે :-

“મારી કેદ અને આશ્વતથી હુ ખી થશે નહિ. આ કેદખાનું મારો સુંદર બગીચો છે; મારો સ્વર્ગીય મહેલ છે; આદમજાત ઉપર રાજ્ય કરવાનું મારું ગખત છે. જેલનાં મારાં સંકટ તે તો તાજ સમાન છે કે જે માટે નીતિવાનોની સાથે હું મગરૂરી લઈ શકું છું.”

“સુખ, સગવડ, સફળતા, આરોગ્ય અને મોજશોખ મળતાં હોય ત્યારે તો કોઈ પણ આદમી સુખી થઈ શકે; પણ મુશ્કેલી, હાડમારી અને રોગચાળાના વખતમાં જે સુખી અને સંતોષી રહી શકે તેજ ખરું અમીરી દિલ ધરાવે છે.”—અબ્દુલ બહાના નામાઓ પરથી.

તપાસ કરનારાં તુર્ક કમિશનો.

અબ્દુલ બહા સામે મેલવામાં આવેલા આરોપોની તપાસ કરવા માટે ઇ. સ. ૧૯૦૪ અને ૧૯૦૭ માં તુર્ક સરકારે કમિશનો નીમ્યા હતાં. તેની સમક્ષ જુઠા સાક્ષીઓએ તેમની વિરૂદ્ધમાં જુખાની આપી હતી. અબ્દુલ બહાએ બધા આરો-

પોનો રદીઓ આપ્યો અને અદાલત જે પણ સજા કરે તે સ્વીકારવા તૈયારી દર્શાવી.

તેમણે કહ્યું કે ભલે મને જેલમાં નાખો, મહોલ્લાઓમાંથી ઘસડીને લઇ જાઓ, પથરા મારો, સર્વ જાતનાં અપમાનો કરો, ફાંસીએ ચઢાવો, ગોળીબારથી ઠાર કરો, તો પણ મને આનંદ થશે.

તપાસ કમિશનની બેઠકો ચાલતી હતી તે દરમિયાન પણ તેઓ પોતાનું રોજનું કામ સંપૂર્ણ ગંભીરતાથી કર્યા કરતા હતા; વાડીમાં તેઓ ફળાઉ ઝાડ રોપતા, લગ્નની મિજબાનીમાં મુખ્ય ભાગ લેતા, અને સ્વાતંત્ર્યભર્યો મરતબો જાળવતા. ત્યાં રહેલા ઇટાલીયન એલચીએ તેમને કહ્યું કે તમે કેાઇ પરદેશમાં નહાસી જવા માગતા હો તો સ્ટીમરમાં સહીસલામત રીતે સુસાફરી કરવાની તમારે માટે ગોઠવણ કરું; પણ તેમણે આ માગણીનો આભાર સહિત પણ મક્કમતાથી અસ્વીકાર કર્યો અને કહ્યું કે મારે તો સંપૂર્ણવતાર તથા બાળને પગલેજ ચાલવું જોઇએ. પોતાના દુશ્મનોથી ડરીને તેઓ કદી બાગી ગયા નહોતા.

છતાં તેમણે કેટલાક બહાઇઓને તો અક્કાની આસપાસનો તેમને માટે જોખમકારક થઇ પડેલો પ્રદેશ છોડી જવાને ઉત્તેજન આપ્યું હતું. ફક્ત પોતેજ કેટલાક વક્ષાદાર અનુયાયીઓ સાથે પોતાને માટે જે નીજુથ થાય તે સાડ એકલા રહ્યા.

છેલ્લાં તપાસ કમિશનમાં ચાર દુષિત અમલદારો આવ્યા હતા. અક્કામાં તેઓ ઇ. સ. ૧૯૦૭ ના શિયાળામાં આવીને એક મહિનો રહ્યા અને પોતાની કહેવાતી તપાસ કરી ઇસ્તંબુલ જઇને રિપોર્ટ તૈયાર કર્યો કે અબ્દુલ બહા સામેના આરોપો

પૂરવાર થયા છે માટે તેમને ફાંસી દેવી યા દેશનિકાલ કરવા. પણ તેઓ તુર્કસ્તાનમાં પહોંચ્યા તેવામાં ત્યાં બળવો ફાટી નીકળ્યો અને જુના રાજ્યના એ ચાર કમિશ્નરોને પોતાનેજ પોતાનો જાન બચાવવા નહાસી જવું પડ્યું. જુવાન તુર્કોએ પોતાનો અમલ સ્થાપ્યો અને ચોટોમન સલ્તનતના વખતના બધા રાજ્યદારી અને મજબૂતી કેદીઓને છોડી મેલ્યા. ઇ. સ. ૧૯૦૮ ના સપ્ટેમ્બરમાં અબ્દુલ બહા કેદમાંથી છુટ્યા અને બીજે વરસે સુલતાન અબ્દુલ હમીદ પોતે કેદમાં પડ્યો.

પશ્ચિમનો પ્રવાસ:

છુટ્યા પછી અબ્દુલ બહાએ પોતાનો તેનો તેજ દૈનિક કાર્યક્રમ ચાલુ રાખ્યો. ઉપદેશ આપવો, પત્રવહેવાર ચલાવવો, ગંરીઓ અને માંદાઓની સેવા કરવી; ફરકાર ફકત એટલોજ કે તેઓ અધ્યાત્મી હૈફ રહેવા ગયા અને હૈફથી એલેકઝાંડ્રીયા ગયા, અને ઇ. સ. ૧૯૧૧ ના આગસ્ટ મહિનાથી પશ્ચિમના દેશોના પ્રથમ પ્રવાસે ઉપડ્યા. પશ્ચિમમાં તેમને સર્વ મ'પ્રદાયનાં માણસોનો ભેટા થયો; તેઓ સર્વ માણસોને આનંદ અને પ્રેમની લાગણીથી મળ્યા અને બહાઉલ્લાનો “બધા માણસોની સાથે આનંદ અને પ્રેમથી વર્તવાનો” હુકમ અમલમાં મુક્યો.

સપ્ટેમ્બરમાં તેઓ ઇંગ્લેંડ પહોંચ્યા. ત્યાં એક મહિનો રહ્યા જે દરમિયાન ઘણા માણસો તેમની પાસેથી કંઈ જાણવા કે શીખવા આવતા. તે ઉપરાંત તેમણે સીટી ટેમ્પલમાં રેવરેંડ આર. જે. કેમ્બ્રેલે અને વેસ્ટમીન્સ્ટરમાં આવેલાં સેંટ જોનના દેવળમાં આર્ચ્બીશપ વીલ્કીન્સન ફ્રેસે જરેલા મેળાવડામાં ભાષણો કર્યા હતાં, અને લોડ્ઝ મેયર સાથે નાસ્તો લીધો હતો. પછી પારીસ ગયા; ત્યાં પચ્ચ તરેહવાર લોકો સાથે વાઢવિવાહ કરવામાં

અને લાપલો કરવામાં વખત પસાર કર્યો. ડીસેમ્બરમાં ઇજીપ્ત આબ્યા અને ત્યાર પછીની વસંત રૂતુમાં અમેરિકન મિત્રોના આગ્રહલયાઈ ઇજનથી ઇ. સ. ૧૯૧૨ ના એપ્રિલમાં ન્યુયોર્ક પહોંચ્યા. આખા અમેરિકામાં ૭ મહિના ઠેર ઠેર ફરી સર્વ પ્રકારના સમુદાયો જેવા કે યુનીવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓ, સોશીયાલીસ્ટો, મોરમનસ, ચાહુદીઓ, ખ્રીસ્તીઓ, એગનોસ્ટીકો એસ્પેરાન્ટીસ્ટો, સુલેહ સમિતિઓ, નવા વિચારની કલખો, સ્ત્રી મતાધિકારની માગણી કરનારી મંડળીઓ આગળ તેમજ દરેક સંપ્રદાયના ધર્મસ્થાનમાં ઓતાઓને અનુકુળ પડે તેવાં લાપલો કર્યાં. તા. ૫ મી ડીસેમ્બરે અમેરિકા છોડી પાછા ગ્રેટબ્રીટન આવી ત્યાં દોઢ મહિનો લીવરપુલ, લંડન, બ્રીસ્ટલ, એડીનબરો વિગેરે શહેરો જેવામાં ગાળ્યો. એડીનબરોની એસ્પેરાન્ટો સોસાયટી સમક્ષ લાપલુ કરતાં તેમણે જણાવ્યું કે પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશો વચ્ચે સારો એખલાસ બરપા કરવા માટે પૂર્વના બહાઈઓને એસ્પેરાન્ટો ભાષા શીખવાની જરૂર છે.

ત્યાર પછી પહેલાંની પેઠેજ પારીસમાં જો મહિના રહી તેઓ સ્ટટગાર્ટ ગયા, જ્યાં જર્મન બહાઈઓની કેટલીક સભાઓ અને પરિષદો તેમણે સફળતાથી પાર ઉતારી. ત્યાંથી બુદાપેસ્ટ અને ત્રીએના જઈ ત્યાં નવાં (બહાઈ) મંડળો સ્થાપી ઇ. સ. ૧૯૧૩ ના એમાં ઇજીપ્ત ગયા અને તા. ૫ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૩ ને રોજ પોતાને વતન હૈદ્રાબાદ આવી પહોંચ્યા.

પાંચમી ભૂમિમાં પુનરાગમન.

તે વખતે તેમનું વય ૭૦ વરસનું હતું. જાંઘગીલરની ભારે મહેનતો; તેમાં પ્રવાસની અથડામણનો, ચાક વિગેરેથી

તેમનું શરીર લેવાઈ ગયું. સ્વદેશ આબ્યા પછી પૂર્વ અને પશ્ચિમના પોતાના અનુયાયીઓને સંબોધીને નીચે પ્રમાણે આવેશક નામું તેમણે લખ્યું હતું:—

“મિત્રો, હવે વખત આવી પહોંચ્યો છે કે જ્યારે હું તમારી સાથે નહિ હોઉં. મારાથી બની શકે તેટલું મેં કયું” છે. મારી શક્તિ પ્રમાણે બહાઉલ્લાના જીવનકાળને આગળ ધપાવ્યું છે. મેં આખી જીંદગી રાત અને દિવસ કામ કયું” છે. શિષ્યો જો કામની જવાબદારી પોતે ઉપાડી લે તે જોવા હું કેટલો બધો ઇતેજાર છું! અબ્દુલ (સર્વથી મહિમાવંત) તું રાજ્ય પોઝારવાનો હમણાં વખત છે. સંપ અને એકતા સ્થાપવાની આ ઘડી છે. ખુદાના દોસ્તોનાં આત્મસંમેલન માટે આ મોકો છે....પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફ હું કાન માંડું છું; કે જેથી અનુયાયીઓના મેળાવડાઓમાં ગવાતાં પ્રેમ અને બ્રાતૃભાવના ગીતો સંભળાય. મારા દિવસ લરાઈ ચૂક્યા છે; માટે જો સિવાય મારે બીજો આનંદનો વિષય રહ્યો નથી. માતીની માળાની પેઠે, સૂર્યનાં કિરણોની માફક અને બીડના તુણાંકુરોની જેમ મિત્રોનું ઐક્ય જોવા હું કેટલો બધો ઉત્સુક છું! લેદી ખુલખુલ તેઓ માટે ગાય છે છતાં તેઓ નહિ સાંભળે? સ્વર્ગનું પક્ષી તેમને માટે મધુર સરોદ કાઢે છે તોય તેઓ નહિ સાંભળે? અબ્દુલના રાજ્યનો ફિરસ્તો તેઓને પોકારે છે તે પણ તેઓ નહિ સાંભળે? શરીયતનો પયગામ્બર સંદેશો સુણાયે છે તે તરફ પણ તેઓ ધ્યાન નેહિ આપે? બધા અનુયાયીઓ સમ્યાઈ અને વફાદારીના નમુના છે; પ્રેમ અને સ્નેહના અવતાર છે અને સંપ તથા ઐક્યની મૂર્તિ છે; એવી બળર સાંભળવા હું ચાહુ રહુ જોઈ રહ્યો છું. તેઓ મારાં દિલને ખુશ નહિ કરે? મારા તલસાટને તેઓ સંતોષ નહી

આપે ? મારી વકાલત તેઓ નહિ સાંભળે ? મારી મુરાદ તેઓ નહિ પાર પાડે ? મારી ખૂમનો તેઓ જવાબ નહિ આપે ? હું રાહ જોઉં છું ! હું ધીરજથી થોભી રહ્યો છું.” - મીરઝા અહમદ સોરાબની ડાયરી તા. ૨-૪-૧૯૧૪.

બાળ લોકોના ક્રોધનો ભોગ થઈ પડ્યા ત્યારે; બહાઉલ્લાને દેશનિકાલ કરીને જન્મભરના કેદી બનાવવામાં આવ્યા ત્યારે; અને પાછા બહાઉલ્લા ગુજરી ગયા ત્યારે બહાઈ ધર્મના દુરમનો રાજ થયા હતા. તે પ્રમાણે પ્રવાસેથી આવ્યા પછી અબ્દુલ બહાની તબીયત કથળી જતાં દુરમનો ખુશ થવા લાગ્યા. પણ થોડાજ વખતમાં તેઓ નાસીપાસ થયા કેમજે અબ્દુલ બહા તે પાછા લખતા થઈ ગયા હતા:—

“ખરેખર, આ સ્થુલશરીર અને મનુષ્યશક્તિ ચાલુ ધસારાની સામે ટકી શકે તેમ નથી પણ નિર્બળ અને નમ્ર અબ્દુલ બહાનું તે રક્ષણહાર રક્ષણ કરે છે....કેટલાકો કહે છે કે અબ્દુલ બહા દુનિયાને છેલ્લી સલામ કરવાની અણી ઉપર છે; તેમની સ્થુલ શક્તિઓ નાબુદ થઈ ગઈ છે અને થોડા વખતમાં તેઓ ગુજરી જશે. પણ એ વાત ખરી નથી. શરીરતનો ભંગ કરનારાઓની અને અવળી મતિવાળાઓની નજરે દેખીતી રીતે તેમનું શરીર દુબળું પડેલું છે પણ તે ખુદાઈ રાહ પર ચાલતાં કસોટીઓમાંથી પસાર થવું પડ્યું હતું તે કંરજીથી છે. પણ ખુદાની મહેરથી તેમનું આત્મિક બળ તો યુવાવસ્થામાંજ છે. અને હવે તો ખુદાની માયા અને બહાઉલ્લાના આશિર્વાદથી શારીરિક શક્તિ પણ પાછી આવી છે. ખુદાઈ ખુશાલી મળી છે. દેવી સુખી પ્રેરણા અને આદર્શ સુખ ઉભરાઈ જાય છે.”

મહાન યુરોપીયન લડાઈ દરમ્યાન અને તે પછી પોતાની અનેક પ્રવૃત્તિઓ હોવા છતાં પણ અખડુલ બહાએ સંખ્યાબંધ પત્રો લખ્યા હતા. વહેવાર પાછો શરૂ થયા પછી આખી દુનિયાના શ્રદ્ધાળુઓમાં સેવાલાવ માટે નવો ઉત્સાહ ઉમંગ લયો હતો. એ પત્રોની પ્રેરણાથી બહાઈ સંપ્રદાયનો ઘણો પ્રચાર થવા લાગ્યો અને જ્યાં ને ત્યાં 'નવચેતનના ચિન્હો દેખાવા લાગ્યાં.

હૈદ્રાબાદમાં લડાઈનો વખત.

અખડુલ બહાની દુરદેશીનો દાખલો લડાઈ શરૂ થઈ તે પહેલાંના વખતમાં મળી આવે છે. શાંતના વખતમાં સંખ્યાબંધ જાત્રાળુઓ ઇરાન તેમજ બીજા દેશોમાંથી હૈદ્ર આવતા. લડાઈ ફાટી નીકળવાની છ મહિના આગમય, ઇરાનના બહાઈઓને હશન કરવા આવવા દેવા માટે હૈદ્રના એક વૃદ્ધ બહાઈએ તેમને વિનંતિ કરી. અખડુલ બહાએ તે નહિ સ્વીકારી એટલુંજ નહિ પણ તે દિવસથી તેમણે હૈદ્રાબાદમાંથી જાત્રાળુઓને આસ્તે આસ્તે વિદાય કરવા માંડ્યા અને ઇ. સ. ૧૮૧૪ ના જુલાઈ સુધીમાં બધાને રવાના કરી દીધા હતા. પછી આગસ્ટ મહિનામાં જ્યારે લડાઈ ફાટી નીકળી ત્યારે તેમની દુરદેશીનો બધાને ખ્યાલ આવ્યો.

લડાઈ ફાટી નીકળી એટલે અખડુલ બહા પાછા તુર્ક સરકારના કેદી થયા. છ'હગીના પપ વરસ તો તેમણે દેશનિકાલીમાં પસાર કર્યા જ હતાં. સીરીયાના બહારના મિત્રો અને શબ્દો સાથેનો વહેવાર કપાઈ ગયો. તેમની તથા તેમની સાથેનાં ગણ્યા ગાંઠ્યાં માણસોની હાલત કફાડી થઈ પડી. ખાવાનાં સાંસા પડવા લાગ્યા; અંગત અગવડ અને જોખમ પણ તેટલાંજ હતાં.

લડાઈના વખત દરમ્યાન અબ્દુલ બહા પોતાની આસપાસના માણસોની તન અને મનની સેવા કરતા. ટીબેરીઆસમાં તેમણે મોટા પાયાપર 'ખેતીનું' કામ શરૂ કરાવ્યું; જ્યાળાંધ ઘઉં પકવી દુકાળ અટકાવ્યો અને તેમાંથી એકલા બહાઈએએજ નહિ પણ અધ્યા અને હૈફાના ગમે તે ધર્મના સેંકડો માણસોને પોપણ મળ્યું. તેઓનાં દુઃખો નિવારવામાં તેમણે પોતાથી બનતું સઘળું કયું. સેંકડો ગરીબ માણસોને તો તેઓ રોજ પૈસા વહેંચતા. પૈસા ઉપરાંત રોટલો પણ આપતા; રોટલો ન હોય તો ખજૂર કે ખીજું કંઈ જ આપતા. અનુયાયીઓ અને ગરીબોને આશ્વાસન આપવા તેઓ વારંવાર હૈફા જતા; અનુયાયીઓની રોજ સલાહ લેતા. અને તેમની મદદથી લડાઈના ખરાબ વખતમાં પણ બધા સુખ અને શાંતિમાં રહ્યાં.

સર અબ્દુલ બહા અબ્દાસ, કે. બી. ઇ.

તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૮ ને રોજ બંપોર પછી ૩ વાગે બ્રીટીશ અને હિંદી થોડેસ્વાર લોકરે ૨૪ કલાકની લડાઈ પછી હૈફા સર કયું ત્યારે શહેરમાં મોટો આનંદ ફેલાયો હતો, કેમજે તુર્ક રાજ્યઅમલના તથા લડાઈના ત્રાસનો અંત આવ્યો હતો.

બ્રીટીશોએ એ શહેરનો કબજો લીધા પછી સોફ્ટરો અને મોટા મોટા અમલદારો અબ્દુલ બહાને મળવા જતા; તેમની સાથેના રસિક વાર્તાલાપથી તેઓ રાજી થતા; તેમની દુરંદેશી, વિવેક અને મહેમાનદારીથી અજબ થતા. સરકારના પ્રતિનિધિઓ ઉપર તેમનાં ઉમદા ચારિત્ર્યની અને લોકોની ખરી આબાદી સાથે શાંતિ સ્થાપવા માટે તેમણે ચલાવેલી ચળવળોની એટલી બધી સારી છાપ પાડી હતી કે અબ્દુલ બહાને બ્રીટીશ એમ્પા-

યરનું નાઈટહુડ (કે. જી. ઇ.) આપવામાં આંચું કે જે એનાયત કરવાની ક્રિયા હૈદા મધે લશ્કરી ગવર્નરના ખગીયામાં તા. ૨૭ મી એપ્રિલ ૧૯૨૦ ને રોજ કરવામાં આવી હતી.

જાંઘીના છેલ્લા દિવસો.

ઇ. સ. ૧૯૧૯-૨૦ ના શિયાળામાં આ પુસ્તક લખનારને હૈદામાં અબ્દુલ ખહાના મહેમાન તરીકે અઢી મહિના રહેવાનો અવસર મળ્યો હતો. તે વખતે તેમનું વય ૭૬ વરસનું હતું છતાં તેમનામાં તાકાત પુષ્કળ હતી અને રોજ ખુબ કામ કરતા. કોઈવાર યાકી જતા દેખાતા તો પણ જાણે પાછા તાજ થઈ જતા અને તેમની સેવાની જેઓને સૌથી વધારે જરૂર હોય તેઓને તે મળતીજ. તેમની ધીરજ, નમ્રતા, માયા, કૃનેહ, વિગેરેથી તેમની હાજરી આશીર્વાદ સમાન લાગતી, રાતને ઘણાખરે વખત તેઓ જાંઘી અને ચિંતનમાં ગાળતા. સવારથી સાંજ સુધી તેઓ વાંચતા અને દેશદેશાંતરથી આવેલા પત્રોના જવાબ આપતા. સંપ્રદાયને લગતું કામ તો રોજ હોયજ. ખપોરે ઘડી અપકો ખરડો નાંખવાનો વખત મળતો તેજ. સાંજના તેમને કરવા જવાની આદત હતી તે વખતે પણ તેમની સાથે જત્રાણુઓ કે બીજું કેમ સાથે હોયજ. ચાલતાં ચાલતાં તેઓ ધમને લગતી વાતચીત કરતા અને રસ્તે મળતાં ગરીબનું પણ કામ કરતા. ફરીને પાછા આંચા પછી પોતાના દિવાનખાનામાં દોસ્તોને એકઠા કરતા. ખપોર અને સાંજના ખાણા વખતે મહેમાનો સાથે અનેક ખાખતો પર વાત કરી રમુજ ટાહુકા દુચકા કહી તેઓને આનંદ આપતા. તેઓ કહેતા કે “મારૂં ઘર તો આનંદનું ધામ છે.” અનેક જાતની પ્રજાના માણસોને પોતાને ઘેર એકઠાં કરી તેઓ વચ્ચે સદ્ગુણ ઉત્પન્ન કરવામાં તેમને બહુ રસ પડતો.

શરીર દુખળું પડી ગયું હતું તો પણ મરણ પૂર્વે છેલ્લા એક બે દિવસ સુધી તેમણે અવિરત શ્રમ કર્યા કીધો હતો. શુક્રવાર તા. ૨૫-૧૧-૧૯૨૧ એ હૈક્ષની મસ્જિદમાં બપોરની બંદગીમાં હાજરી આપી અને પછી ચોતાને હાથે ગરીબોને દાન વહેંચ્યું. બપોરના નાસ્તા પછી કાગળોના જવાબ લખાવ્યા; પછી આરામ લઇ બાગમાં ફર્યા અને માળી સાથે ચુસ્તેગો કરી. ઘરનો એક વકાફાર નોકર કે જેણે તેજ દિવસે લગ્ન કર્યું હતું તેને સાંજે આશિર્વાદ અને શીખામણ આપી. દીવાનખાનામાં મળતી રાજાદી મિજલસમાં પણ બેઠા, ત્યારપછી ત્રણ દિવસે એટલે કે સોમવાર તા. ૨૮-૧૧-૧૯૨૧ ને રોજ રાત્રે દોઢ વાગે તેઓ એટલી બધી શાંતિથી શુજર પામ્યા કે બિછાના પાસે બેઠેલી તેમની બે દીકરીઓને એમજ લાગ્યું કે તેઓ શાંતિથી ઉઠી ગયા હતા.

એ દીલગીરીભરી બખર આખાં શહેરમાં ફેલાઇ ગઇ. દુનિયાના બધા ભાગોમાં પણ તારથી તે પહોંચી ગઇ. મંગળવાર તા. ૨૯-૧૧-૨૧ ની સવારે પાચદસ્ત નીકળી:

“એવી પાચદસ્ત કે જેવી હૈક્ષ તો શું પણ પાલેસ્ટાઇનમાં પણ કદી જોવામાં આવી નહોતી. દીલગીરીની લાગણી એટલી ઉંડી હતી કે ઘણી પ્રજાના, ઘણા ધર્મોના અને ઘણી ભાષા બોલનારા હજારો માણસો એકત્ર થયા હતા. હાઈ કમિશ્નર, સર હર્બર્ટ સ્પેન્સલ, જેક્સલેમના ગવર્નર, શીનીશીયાના ગવર્નર, મોટા સરકારી અમલદારો, શહેરમાં રહેતા જુદા જુદા દેશોના એલચીઓ, જુદા જુદા સંપ્રદાયના ધર્મગુરુઓ, પેલેસ્ટાઇનના પ્રસિદ્ધ પુરૂષો, યાહુદીઓ, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તીઓ, મુસલમાનો,

યરનું' નાઈટલુક (કે. બી. ઇ.) આપવામાં આંચું' કે જે એનાયત કરવાની ક્રિયા હૈકા મધે લરકરી ગવન'રના બગીચામાં તાં ૨૭ મી એપ્રિલ ૧૯૨૦ ને રોજ કરવામાં આવી હતી.

જંદગીના છેલ્લા દિવસો.

ઇ. સ. ૧૯૧૯-૨૦ ના શિયાળામાં આ પુસ્તક લખનારને હૈકામાં અબ્દુલ બહાના મહેમાન તરીકે અઢી મહિના રહેવાનો અવસર મળ્યો હતો. તે વખતે તેમનું વય ૭૬ વર્ષનું હતું છતાં તેમનામાં તાકાત પુષ્કળ હતી અને રોજ ખુબ કામ કરતા. કોઈવાર થાકી જતા દેખાતા તો પણ જાણે પાછા તાજ થઈ જતા અને તેમની સેવાની, જેઓને સૌથી વધારે જરૂર હોય તેઓને તે મળતીજ. તેમની ખીરજ, નમ્રતા, માયા, કુનેહ, વિગેરેથી તેમની હાજરી આશીર્વાદ સમાન લાગતી, રાતનો ઘણોખરો વખત તેઓ બંદગી અને ચિંતનમાં ગાળતા. સવારથી સાંજ સુધી તેઓ વાંચતા અને દેશદેશાંતરથી આવેલા પત્રોના જવાબ આપતા. સંપ્રદાયને લગતું કામ તો રોજ હોયજ, બપોરે ઘડી અપકો બરડો નાંખવાનો વખત મળતો તેજ. સાંજના તેમને ફરવા જવાની આદત હતી તે વખતે પણ તેમની સાથે જાત્રાળુઓ કે બીજું કોઈ સાથે હોયજ. ચાલતાં ચાલતાં તેઓ ધર્મને લગતી વાતચીત કરતા અને રસ્તે મળતાં ગરીબનું પણું કામ કરતા. ફરીને પાછા આંચા પછી પોતાના દિવાનખાનામાં દોસ્તોને એકઠા કરતા. બપોર અને સાંજના ખાણા વખતે મહેમાનો સાથે અનેક ખાખતો પર વાત કરી રમુજ ટાહુકા દુચકા કહી તેઓને આનંદ આપતા. તેઓ કહેતા કે “માફ કર તો આનંદનું ધામ છે.” અનેક જાતની પ્રજના માણસોને પોતાને બેર એકઠાં કરો તેઓ વચ્ચે સદ્ગુણ ઉત્પન્ન કરવામાં તેમને બહુ રસ પડતો.

મરણ.

શરીર દુબળું પડી ગયું હતું તો પણ મરણ પૂર્વે છેલ્લા એક બે દિવસ સુધી તેમણે અવિરત શ્રમ કર્યા કીધો હતો. શુક્રવાર તા. ૨૫-૧૧-૧૯૨૧ એ હૈદરાબાદમાં બપોરની બંદગીમાં હાજરી આપી અને પછી પોતાને હાથે ગરીબોને દાન વહેંચ્યું. બપોરના નાસ્તા પછી કાગળોના જવાબ લખાવ્યા; પછી આરામ લઈ ખાગમાં કર્યા અને માળી સાથે શુક્રતેગો કરી. ઘરનો એક વફાદાર નોકર કે જેણે તેજ દિવસે લગ્ન કર્યું હતું તેને સાંજે આશિર્વાદ અને શીખામણ આપી. દીવાનખાનામાં મળતી રાજાદી મિજલસમાં પણ બેઠા, ત્યારપછી ત્રણ દિવસે એટલે કે સોમવાર તા. ૨૮-૧૧-૧૯૨૧ ને રાજ રાત્રે ઢોઢ વાગે તેઓ એટલી બધી શાંતિથી શુજર પામ્યા કે બિછાના પાસે બેઠેલી તેમની બે દીકરીઓને એમજ લાગ્યું કે તેઓ શાંતિથી ઉઘી ગયા હતા.

એ દીલગીરીભરી ખજર આખાં શહેરમાં ફેલાઈ ગઈ. દુનિયાના બધા ભાગોમાં પણ તારથી તે પહોંચી ગઈ. મંગળવાર તા. ૨૯-૧૧-૨૧ ની સવારે પાયદસ્ત નીકળી:

“એવી પાયદસ્ત કે જેવી હૈદરા તો શું પણ પાલેસ્ટાઈનમાં પણ કદી જોવામાં આવી નહોતી. દીલગીરીની લાગણી એટલી ઉડી હતી કે ઘણી પ્રજના, ઘણા ધર્મોના અને ઘણી ભાષા બોલનારા હજારો માણસો એકત્ર થયા હતા. હાઈ કમિશ્નર, સર હર્બર્ટ સેમ્યુલ, જેડસલેમના ગવર્નર, શ્રીનીશીયાના ગવર્નર, મોટા સરકારી અમલદારો, શહેરમાં રહેતા જુદા જુદા દેશોના એલચીઓ, જુદા જુદા સંપ્રદાયના ધર્મગુરુઓ, પેલેસ્ટાઈનના પ્રસિદ્ધ પુરો, યાહુદીઓ, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તીઓ, મુસલમાનો,

કુઓ, મીસરીઓ, ગ્રીકો, તુર્કો, કુર્દો, સંજ્યાબધ અમેરિકનો, યુરોપીયનો અને પોતાના મિત્રો, પુરૂષો, સ્ત્રીઓ, બાળકો, ઉચ્ચ કે નીચ, આશરે દશ હજાર માણસો પાયદસ્તમાં જમા થયા હતા, બધા એકજ અવાજે અફસોસ કરતા કે, “ઓ ખુદા, અમારો પિતા અમને છોડી ગયો છે, અમારો પેદર અમને છોડી ગયો છે.” જે કલાકે આસ્તે આસ્તે પાયદસ્ત કારમેલ પહાડ પર આવેલી બાબની કબર વાળા બગીચામાં દાખલ થઈ... લોકોનાં ટોળાં વધતાં ગયાં, મુસલમાનો, ખ્રીસ્તીઓ, ચાહુદીઓ તેમજ સર્વ કોમના લોકોનાં દીલ અબ્દુલ બહા પ્રત્યેની લાગણીથી પીગળી ગયાં; કેટલાંકના પ્રસંગોપાત, અને કેટલાંકના અગાઉથી તૈયાર કરેલા લાપલો પ્રમાણે પણ બધાએ વખાણ અને દીલગીરીનો એકત્ર પોકાર કરી મરનારને આખરો માન આપ્યું. મહુમતા ઉપદેશક અને હમણાંના આફતકારક અને શુચનાડાલયાં જમાનામાં આદમ જતમાં એકતા લાવનાર તરીકે બધાઓએ એક સાથે એટલાં બધાં વખાણ ગાયાં કે ખુદ બહાઈઓ માટે તો કંઈ કહેવા જેવું રહ્યું જ નહોતું”-(લખનાર લેડી બ્રુમફીલ્ડ અને શેપી એફેન્ડી)

મુસ્લીમ, ખ્રીસ્તી, ચાહુદી તથા બીજી કોમોના હ આગેવાન પ્રતિનિધીઓએ કબ્રસ્તાનમાંજ લાપલો કરી અદ્રશ્ય થયેલાં પવિત્ર અને અમીરી જીવન તરફ પોતાના પૂજ્યલાવ અને પ્રેમની લાગણી છટાદાર રીતે વર્ણવી હતી. પછી કોશીનને આસ્તે આસ્તે સાદી પણ પવિત્ર કબરમાં ઉતારવામાં આવ્યું.

ધર્મો, પ્રજાઓ અને લાપાઓમાં એકતા કરાવવા માટે જીવન સમર્પણ કરનારની પાછળ તેના વખાણ યોગ્યજ થયાં હતાં; તે સાથે એટલું પણ જણાઈ આવ્યું કે તેની કોશિય નિષ્કળ નીવડી નહોતી; તથા બહાઉદ્દીના આદર્શ, જે તેમની

પ્રેરણા હતી. જલકે તેમનું જીવન હતું. તે આદર્શો દુનિયામાં
મિશ્ર થવા લાગ્યા હતા. અને ન્યાત જાતોના અને મતોના બંધન
તોડવા લાગ્યા હતા; કે જે બંધનોને લીધે સદીઓથી મુસલમાન,
ખ્રીસ્તી, યાહુદી અને જીજી અનેક કેમોમાં ભાગલાં પડી જઈ
માનવકુટુંબ છિન્નજિન્ન થઈ રહ્યું હતું.

લખાણો અને લાપણો.

અબ્દુલ ખાંદાની લખાણો ઘણા છે અને ઘણાં ખરાં શિષ્યો
અને જ્ઞાસુઓને જવાબ આપેલા તે પત્રોના આધારમાં છે.
તેમની ઘણીખરી વાતચીતો અને લાપણોની પણ નોંધ રાખેલી
તે પાછળથી છપાવીને પ્રગટ કરવામાં આવ્યાં હતાં. અંકમાં
અને હેક્ષમાં જે હજારો જાતોનો તેમને મળી ગયા હતા તેમાંના
ઘણાંખરાએ તેમને લગતાં સંસ્મરણો લખ્યાં હતાં, જે આજે
છાપેલાં પુસ્તકાકારે મળે છે. એ પ્રમાણે એમના ઉપદેશો સંપૂર્ણ
જળવાઈ રહ્યાં છે અને તેમાં અનેક વિષયો ચર્ચાયેલા છે. પૂર્વ
અને પશ્ચિમનાં દેશોના ઘણાક સવાલો તેમણે પોતાના પિતા
કરતાં વંધુ વિસ્તારથી સંમળવ્યા છે; અને એમ કરીને બહાઉલ્લાએ
સ્થાપેલા સિદ્ધાંતોને વધુ સ્થાયી સ્વરૂપ આપ્યું છે. તેમનાં
ઘણાંખરાં લખાણોનો હજી પશ્ચિમની કોઈ પણ ભાષામાં તરજુમો
થયો નથી. પણ તેમનાં શિક્ષણના વધારે અગત્યના સિદ્ધાંતોનું
ઉડું અને પૂર્ણ જ્ઞાન યાય એટલાં ભાષાંતરો તો મળી
શકે છે.

અબ્દુલ બહા ફારસી, અરબી અને તુર્કી ભાષા બોલતા.
પશ્ચિમના પ્રવાસ દરમ્યાન તેમને વાતચીત કે લાપણો વખતે
દુભાંધિયા રાખવા પડતા; જેઓથી તેમની વાણીની છટા; સુંદરતા
અને જોમ બરાબર લાંબી શકાતાં નહિ પણ તેમના શબ્દોની

સાથે આત્મિકબળ એવું હતું કે શ્રોતાઓ ઉપર છાપ પડતી.

અબ્દુલ બહાનો દરજ્જો.

અબ્દુલ બહાનો ચોકસ દરજ્જો તેમનાં પિતાએ નીચે પ્રમાણે લખેલા નામા પરથી સમજી શકાય છે:—

“સવ” શક્તિવાનની કક્ષામાંથી જન્મકર્તા તેનાં પવિત્ર નામે પ્રાર્થનાની (બહાઉલ્લા તે ખુદાની જીભ) જીભથી જેઓ દુનિયામાં વસે છે તેઓને મોટામાં મોટા નામને (એટલે અબ્દુલ બહાને) લગતી ખુશ ખબર આપે છે. ખરેખર, તે જે છે તે હું જ છું. મારાં વ્યક્તિત્વનો જન્મકર્તા દરજ્જો મારાં કાર્યની પૂર્વ દિશા, મારી સર્વોત્તમ બેટ, મારા મનોરથનો સાગર, મારા રાહની રાશણી, મારા ન્યાયનો પંથ, મારા કાનુનનું ધોરણ તે છે. તેમના તરફ જેણે મુખ કર્યું છે તેણે મારા તરફ મુખ કર્યું છે. મારાં તેજની રાશણીથી તેના ઉપર પ્રકાશ પડે છે. મારું એકત્વ તેણે સ્વીકાર્યું છે અને મારું અદ્વૈતત્વ તેણે મંજૂર કર્યું છે. જેણે તેમનો ઇન્કાર કર્યો છે તે મારી સ્નેહ સરિત. અને મારી મહેરબાનીથી વંચિત રહેશે. મારી કૃપા કે જેનાથી નિખાલસ લોકો આકર્ષાય છે અને એક ખુદાને માનનારાઓ મારી માયામાં ઉર્બગતિ કરે છે. મારા શુભ નામામાં મેં જે લખ્યું છે તેના ખુલાસો મેં તેના સિવાય કોઈ આગળ કર્યો નથી અને તેના સિવાય કોઈ મારી કૃપાને જાણતું નથી:—તેહરાનવાળા મીરઝા વલી યુદ્ધાખાન વરકા.

આ નામામાં બહાઉલ્લા અને અબ્દુલ બહાનું રહસ્યપૂર્ણ એકત્વ “તે જે છે તે હું જ છું” એ વાક્યથી મચોટ દર્શાવવામાં આવ્યું છે. બહાઉલ્લા જાળને માટે પણ એમજ

બોલ્યા હતા. સુરત-ઉલ-હિંદકલમાં તેઓ લખે છે:-“જો તમે કહેા છો તેમં મધ્યખિંદુ (ખાંખ) મારા સિવાય કેાઈ ખીજું હોત તો હું પ્રકાશમાં આવ્યો તે વખતે તે મને છોડી જાતં નહિ, પણ મારીજ કાંરકીદી દરમ્યાન અમને એક ખીજાને પરસ્પર આનંદ થયો હોત.” એટલે કે નામા પરથી ખરાખર સંમળય છે કે અખંડુલ બહામાં જે પ્રેરણા અને જે ચેતન હતું તે ખુદ બહાઉલ્લાનુંજ હતું અને અખંડુલ બહા જે બોલ્યા કરે તે તેમના પોતાનાજ શબ્દો જેટલી સત્તાના હોવાનું કબુલ રાખવાનું છે.

અખંડુલ બહા પોતે પણ જુદા પયગામ્બર હોવાનો દાવો કરતા નથી. તેઓ જે અવતાર બહિર કરે છે તે બહાઉલ્લાનોજ છે. બહાઉલ્લાનો પ્રકાશ પાડનાર આયના રૂપ તેઓ છે. અવતારના પવિત્ર આત્મામાંથી વહેતા પવિત્રાત્માના ઝરા રૂપ તેઓ છે. કેટલાકે એમ કહેતા કે અખંડુલ બહા તો ખ્રીસ્તનો પુનર્જન્મ છે. એ સંબંધી અમેરિકામાં પોતાને માનનારા કેટલાકેને તેમણે નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:-

“તમે લખો છો કે ખ્રીસ્તના ખીજા અવતાર સંબંધી અનુયાયીઓમાં મતલેદ પડયો છે! શુકાના તે પ્રભુના! આ સવાલ વારંવાર ઉભો થયો છે અને અખંડુલ બહાની કલમથી તેનો તદ્દન સ્પષ્ટ ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે કે “લોડ” એફ હોસ્ટસ” તે બહાઉલ્લા છે અને “આગન્તુક તારનાર” તે સર્વોત્તમ પવિત્ર બાબત છે. માફ નામ તો અખંડુલ બહા (બહાનો બંદો) છે. મારી હાયકાત તે અખંડુલ બહાની છે. સંપૂર્ણાવતારની સેવા તે મારો મુકુટ છે અને મનુષ્ય જાતની સેવા તે મારો અનંત ધર્મ છે. સંપૂર્ણાવતારની મહેરબાનીથી અખંડુલ બહા તે મહાન શાંતિનું

નિશાન છે, જે સર્વોપરિ શિખર ઉપરથી ઉડે છે. તે (બહાઉદ્દી) વિશ્વતારણના દીપક છે જે ખુદાઇ મુરચી જગકે છે પ્રભુના રાજ્યના તે પયગામચી છે. તેમનો પયગામ પૂર્વ અને પશ્ચિમની પ્રજાઓને જાગૃત કરવાનો છે. બ્રાતૃશાવ, પ્રમાણિકતા, સત્ય, સમાધાનના તે આત્મારૂપ છે કે જેથી બધા પ્રદેશમાં જાગૃત ફેલાય અબ્દુલ બહા એ સિવાય તેમને બીજું કંઈ નામ કે ઇલકાબ કે વળું ન કે તારીફ નથી. તેમજ કદી પણ હુસે નહિ. મારી મોટી ખાહેશ એજ છે મારી મોટામાં મોટી ઉત્કંઠા એ છે. મારું અનંત જીવન એ છે. મારી અનંત કીર્તિ એ છે....એક સત્ય પરમાત્માને પૂજીને માનવ જાતની સેવા કરીને જગતનું કલ્યાણ ચાહીને દૈવી પ્રેમ અને મમતા ધારીને, સર્વ મિત્રો અબ્દુલ બહાને સહાય કરી શકે છે...હું ખુદાના હોસ્તો! અબ્દુલ બહા તે ખ્રીસ્ત નથી; માનવ જગતનો તે સેવક છે, સરદાર નથી. તે સત્ નથી પણ અસત્ છે. અબ્દુલ બહા તે ખ્રીસ્તના પુનરાવતાર છે એમ કોઈએ માનવું નહિ. તે તો એક એવાનું મૂત્ત સ્વરૂપ છે, માનવજગતની એકતાનું મધ્ય બિંદુ છે, બધા પ્રદેશમાં સત્ય પરમાત્માના આત્મિક સત્તા સાથેના સંદેશવાહક છે. દૈવીશ્રયના અર્થદર્શક છે, અને આ ક્ષણજ ગૂંચ દુનિયામાં ખુદામાં માનનારાઓના સુકિત રૂપ છે. આ લખાણ તમે છાપો અને બધા દેશોમાં તેનો પ્રચાર કરો.”

બહાઇ જીવનના નમુના.

બહાઉદ્દી ખાસ કરીને ખુદાઇ વાલીને સમજાવનાર હતા. તેમને ૪૦ વર્ષ કેદમાં રહેવું પડ્યાથી બીબ્લ માણસો સાથે સમાગમમાં આવવાના તેમને યોગ્ય પ્રસંગ મળ્યા હતા એટલે ખુદાઇ વાલીનો વિસ્તાર કરવાનું અગત્યનું કામ અબ્દુલ બહાને

માથે પડયું હતું. ખુદાઈ વાણી પ્રમાણે તેમને આચાર રાખવાનો હોવાથી અને આજની અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં અનેક રીતે વર્તવું પડયું હોવા છતાં બહાઈ જીવનના તેઓ નમુના સમાન હતા. ચાલુ જમાનાનાં ધાંધલીયાં જીવનમાં, સર્વ સ્થળે જીવન સંગ્રામ અને સ્વાર્થ પ્રસરેલો હોવા છતાં ઇશ્વરપરાયણ અને મનુષ્ય સેવામાં જીવન ગુજરી શકે એમ તેમણે બતાવી આપ્યું હતું. ખ્રીસ્ત, બહાઉદ્દલા તથા બધા પયગામ્બરો મનુષ્યો પાસેથી એવાજ આચારની અપેક્ષા રાખતા હતા. એક બાબુજી આદ્ય, દુઃખ અપમાન, છળકપટ તથા બીજી બાબુજી પ્રેમ, સ્તુતી, ભક્તિ અને પૂજ્યભાવ, એ બેની વચ્ચે તેઓ ખડક ઉપરની દીવાદાંડીની જેમ સ્થિર રહેતા. આબુબાબુ વારંવાર તોફાન ઉઠતાં તો પણ તેઓ શાંત, ગંભીર અને સ્વસ્થ રહેતા. તેઓ પોતે શ્રદ્ધામય જીવન ગાળતા અને પોતાના અનુયાયીઓને પણ તેવુંજ જીવન ગાળવા કહેતા. કલહમય જગતમાં તેમણે એકતા અને સુલેહનો નવા જમાનાનો વાવટો ફરકાવ્યો; તેમને ટેકો આપવા જોઈએ પ્રયત્ન કરે છે તેઓ નવા જમાનાના જુસ્સાને ટેકો આપે છે. મુશ્કેલી સંતો અને પયગામ્બરોને પ્રેરણા આપનાર તેજ પવિત્રાત્મા છે; પણ નવા જમાનાની જરૂરીયાતને અનુકુળ થઈ પડવા માટે તેને નુતન રીતે વ્યક્ત કરવો ઘટે છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

બહાઈ કેણુ કહેવાય ?

“માણસે (આચારશીલતા) રૂપી ફળ હર્ગાવવાંજ નોંધ્યે. પવિત્રાત્મા (ખ્રીસ્ત) કહે છે કે આચારશીલતા વગરનો માણસ તે ફળ વગરના ઝાડ જેવો છે કે જે ઝાડ બાળી મુકાવાને લાયકનુંજ રહે છે.”—બહાઉલ્લા.

હર્બર્ટ સ્પેન્સરે એકવાર કહ્યું હતું કે કથીર જેવી વૃત્તિમાંથી કનક જેવો આચાર ઉત્પન્ન કરવા માટે કોઈપણ રાજ્ય રસાયણશાળા ખોલી શકે નહિ, તેજ પ્રમાણે કથીર જેવા માણસોમાંથી સુવર્ણ જેવો સમાજ કરવા સારૂ પણ કોઈ રસાયણશાળા હોઈ શકે નહિ. બીજા પયગામ્બરોની પેઠે બહાઉલ્લાએ આ સૂત્ર સ્વીકારીને એમ બહેર કયું કે પ્રભુનું રાજ્ય પહેલાં મનુષ્યોનાં હૃદયમાં સ્થાપવું નોંધ્યે અને પછીજ તે દુનિયામાં સ્થાપી શકાય. એટલે બહાઈ શિષ્યણુ સમજવા સારૂ આપણે બહાઉલ્લાએ બાંધેલ આચાર માટે ચો ઉપદેશ આપ્યો છે તે નોંધને બહાઈ થવું એટલે શું ? તેને ખાલ મેળવીશું.

બહાઈનું જીવન.

બહાઈ એટલે કેણુ ? એવો પ્રશ્ન એકવાર કરવામાં આવતાં અષ્ટહ બહાઈએ જવાબ આપ્યો હતો કે બહાઈ થવું એટલે આખાં જગતને ચહાવું, માનવજાત તરફ પ્રેમ દર્શાવી તેને ઉધારવી અને વિશ્વશાંતિ, વિશ્વસ્નેહ, પ્રસારવા કામ કરવું. એક બીજે પ્રસંગે તેમણે બહાઈની એવી બાબત આપી હતી

કે.કમ'શીલ થવાની સંપૂર્ણ લાચકાતો ધરાવનાર માણસ તે બહાઈ. લંડનમાં વાતચિતના એક પ્રસંગે તેમણે કહેલું કે “બહાઉદ્દીન” નામ પણ સાંભળ્યા વગર કોઈપણ માણસ બહાઈ હોઈ શકે છે. તેમનાં શિક્ષણ પ્રમાણે આચાર કરે તે બહાઈ કહેવાયજ. ખીલ બાબુએ એક માણસ બહાઈ ઉપદેશાનુસાર લવન શુભર્યા વગર પોતાને ૫૦ વરસ સુધી બહાઈ કહેવડાવે તો પણ તે બહાઈ નથી. એક બદસુરત માણસ પોતાને ખુબ સુરત કહેવાથી કોઈને છેતરી શકતો નથી અને એક કાળો માણસ પોતાને ગોરો કહેવાથી કોઈને તો શું પણ પોતાની જાતને પણ છેતરી શકતો નથી.”

જે માણસ ખુદાના પયગામ્બરોને ઓળખતો નથી તે છાંયડામાં ઉગતા છેડવા જેવા છે. તે સૂર્યને નહિ ઓળખતો હોવા છતાં તેને પરાધીન તો છેજ. મોટા પયગામ્બરો તે સૂર્યો જેવા છે. આપણા જમાનામાં બહાઉદ્દી સૂર્ય સમાન છે. આગલા જમાનાના સૂર્યોએ તે વખતના જગતને ઉગ્રા અને લવન આપ્યું છે. તેઓએ તેમ નહિ કયું હોત તો પૃથ્વી ઠંડી પડી જઈ નાશ પામત. તે સૂર્યોએ જેઓને લવન આપ્યાં હતાં તેઓમાંથી પકવ ફળ (સદાચાર) ઉતારવાની હમણાંનો સૂર્ય અપેક્ષા રાખે છે.

ખુદાની લક્ષિત.

એક કમળ અથવા શુભાળને ખીલવા માટે સૂર્યના પ્રકાશની જેટલી જરૂર છે તેટલી જરૂર બહાઈ લવનની સંપૂર્ણતા મેળવવા માટે બહાઉદ્દીના સંપર્કની છે. બહાઈએ બહાઉદ્દીને પૂજતા નથી પણ તેમની માર્ફત જાહેર થયેલી ઇશ્વરની જ્યોતિને પૂજે છે. એક બહાઈ, પ્રીત અને મહમદ

તથા આંગેલા પયગાંબરોને સ્વીકારે છે પણ આંહું જમીનીમાં મહાન જગત-શુર તરીકે બહાઉદ્દાને પિછાણે છે કે જેઓ પોતાની આંગેલા પયગાંબરોનું અંધુર રહેલું કોમે પૂરું કરવાં પધાર્યા હતા.

સમ્રાટાંને બુધ્ધિપૂર્વક સમજવાથી અને તેને લગતો આડંબર ધરાવવાથી બહાઈ થઈ જવાનું નથી. તે માટે તો દિલોબન ભક્તિ ભેદજે. તેની ભક્તિની અપેક્ષા રાખવાનો એકલા ખુદાને હક છે અને તેના અવતાર તરીકે બહાઉદ્દાને પણ હક છે. એ સંબંધમાં આગલા પયગાંબરોની વૃત્તિ પંજુ એવીજ હતી. દાખલા તરીકે ખ્રીસ્તે કહેલું કે; “જે માણસ મને અનુસરવા માંગતો હોય તેણે સ્વાયં તાં છોડી લોગવવા તૈયાર થઈ મારી પાછળ આવવું. કારણ કે જે પોતાની જીંદગી બચાવે છે તે જીંદગી ખોડે છે અને મારે ખાતર જેઓ જીંદગીનો ભોગ આપશે તેઓ તેને પ્રાપ્ત કરશે.

“બધાજ અવતારોએ જુદી જુદી રીતે પોતાની અનુયાયીઓ પાસે આવીજ માગણી કરી છે; અને ધર્મોની તવારીખ પરથી જણાય છે કે જેટલે અંશે આ માગણી સ્વીકારવામાં અને પૂરી પાડવામાં આવી છે તેટલે અંશે ધર્મનો પ્રચાર થયો છે; પછી તે સ.મે ભલે ગમે તેટલા ત્રિરોધ થયા હોય; ગમે તેટલી આફતો નાંખવામાં આવી હોય અને ગમે તેટલા ધર્મપ્રેમીઓને શહીદ થવું પડ્યું હોય. પણ ધર્મમાં જ્યારે લેવડ દેવડ દાખલ થાય છે, માનવૃત્તિ પ્રવેશે છે, ત્યારે ધર્મ સડવા લાગે છે. નામમાં તે પ્રતિષ્ઠા સાથે આંહું રહે છે પણ તેણે મનુષ્યજાતને બદલવાની કે બચાવવાની તથા અમલકારો કરવાની શક્તિ ગુમાવી દીધી હોય છે. બીડી સંત

ધર્મ કદી રૂઢ થઈ ગયો નથી. એક દિવસ ખુદા તેમ કરી દે તો સારું. પણ ખ્રીસ્તના દિવસોમાં જે સ્થિતિ હતી તેવીજ આજે છે કે “જીવન” પ્રાપ્ત કરવાનો માર્ગ સાંકડો અને મુંઝવેલ છે. અને થોડાકોનેજ તે જડે છે.” સ્થુલ જન્મની પેઠે આધ્યાત્મિક જન્મને દરવાજો પણ ગીરદી થયા વગર એક પછી એકનેજ દાખલ કરવામાં આવે છે. ભૂતકાળ કરતાં હાલમાં જે વધુ માણસો દાખલ થઈ શકે તો એમ નથી સમજવાનું કે દરવાજો પહોંચી કરવામાં આવ્યો છે પણ પ્રભુએ માગેલી આજ્ઞાકિતતા સ્વીકારવા તેઓએ વૃત્તિ ધારણ કરી હોય છે; કારણ કે ખુદાઈ રાહને બદલે પોતાનો રાહ પસંદ કરવાથી મળેલા કડવા અનુભવથી તેઓ પોતાની એવકુશી ભેદ શકયા છે.

સત્યનું શોધન.

બહાઉદ્દલા સર્વ અનુયાયીઓને નીચે પ્રમાણે “ન્યાયવૃત્તિ” ઉપદેશો છે:—

“માણસ વહેમ અને નકલથી મોકળો હોવો ભેદને કે જેથી તે પ્રભુના સ્વરૂપને એકજ રૂપે ભેદ શકે અને તીવ્ર દ્રષ્ટિથી યાદા મામલાનો વિચાર કરે.”

દરેક માણસે બહાઉદ્દલાના દેહમંદિરમાં પરમેશ્વરનો પ્રકાશ જોવાની અને જાણવાની જરૂર છે; તે વગર તેને માટે બહાઈ નામ અર્થ વગરનું છે. પયગામ્બરોનો આદમ જાતને એજ પડકાર છે કે તેઓએ પોતાની આંખો ખોલવી અને વિચાર કરવો. સ્પષ્ટ રીતે જોવું, વિવેકથી વિચાર કરવો, અધ્યક્ષધાથી કંઈ માની લેવું નહિ; એ બધું કરવાથી તેના

મનના મેલ ઉદ્ધાર જશે; અંધ નકલની યેડીઓ તુટી જશે અને નવા જ્ઞાનમાં રહેલું સત્ય સમજીને અનુભવશે.

ખડાઈએ નિહરતાથી સત્ય શોધન કરવું જોઈએ. શારીરીક સપાટી પરથી તેણે શોધ કરવી નહિ જોઈએ પણ આત્મિક શક્તિઓને સુધ્ધાં જાગૃત કરવી જોઈએ. સત્ય શોધવા ઇશ્વરે આપેલી સર્વ શક્તિઓ વાપરવી જોઈએ અને સંગીન તથા ખૂરતી સમજશક્તિમાં ઉતર્યા વગર કંઈ પણ માની લેવું જોઈએ નહિ. જે દીલ સાફ હશે અને મન ભૂલ ભરેલા વિચારોથી મુક્ત હશે તો ખરા સત્ય શોધકને ગમે તે (દેહ) મંદિરમાં જ્યારે દેવી મહિમા જાહેર થાય ત્યારે દેખાયા વગર રહેશે નહિ. ખડાઉણા કહે છે:—

“માણસે પ્રથમ તો પોતાને પીછાણવો તથા જે ચીજો તેને ઉર્ધ્વ કે અધઃગતિ પર, માન કે અપમાનમાં અને ગરીબાઈ કે શ્રીમંતાઈએ લઈ જાય તે જાણી લેવી જોઈએ..સર્વ જ્ઞાનોત્તમ મૂળ ઇશ્વરી જ્ઞાનમાં છે. તેના પયગામ્બરની આરક્ષત સિવાય જે જ્ઞાન મળવું મુશ્કેલ છે.”

પયગામ્બર તે સંપૂર્ણ માનવી છે. ઇન્સાન જાતનો નમુનો છે. માનવવૃક્ષનું પહેલું ફળ છે. ઇશ્વરને જાણ્યા વગર આપણામાં છુપાઈ રહેલી સંભાવનાઓ આપણે જાણી શકતા નથી. કમળ કેવી રીતે ઉગે છે તેનો વિચાર કરવા ખ્રીસ્ત આપણને ઉપદેશ છે, અને કહે છે કે સોલોમન જેવો મહાન બાદશાહ એક કમળ બેટલો પણ વિભૂષિત થઈ શકતો નહોતો. કમળ એક અનાકર્ષક કળીમાંથી ખીલે છે. તે કળીને આપણે ગમે તેટલી તપાસીએ પણ તેમાં પાછળથી જન્મ ખીલાવટ થાય એવું શું લગાવેલું છે તે માળી

સવાય કોઈ જાણી શકતું નથી. માટે જ્યાં સુધી આપણે
 ખુદાનું અવતીર્ણ સ્વરૂપ જોતા નથી ત્યાં સુધી આપણામાં તથા
 અન્ય માણસોના સ્વભાવમાં કંઈ આધ્યાત્મિક શક્તિ ગુप्त રહેલી
 છે તેનો ખ્યાલ કરી શકતા નથી. પ્રભુના વ્યક્ત સ્વરૂપને
 ઓળખ્યા અને પ્રીતિપૂર્વક જાણ્યા પછી, તેના બોધ વડે
 આપણે આસ્તે આસ્તે આપણામાં રહેલી શક્તિઓ સમજાવે
 છીએ. તે સ્થિતિએ પહોંચ્યા પછી વિશ્વ અને જીવનનો અર્થ
 અને હેતુ ઢેખાઈ આવે.

પ્રભુપ્રેમ.

પ્રભુના અવતારને જાણવો એટલે તેને ચાહવો પણ
 જોઈએ. એક વગર બીજું અશક્ય છે. બહાઉદ્દા એક નામામાં
 કહે છે કે:--

“સર્વ ચેતન પ્રાણીઓની ઉત્પત્તિનું કારણ પ્રેમ છે; એક
 દંતકથામાં કહ્યું છે કે હું ગુप्त ખજાનો હતો અને મને કોઈ
 જાણી જાય તે બહુ ગમતું, તેથી ઓળખાવા માટે મેં
 સૃષ્ટિ રચી.”

“ગુप्तરહસ્ય”માં તેમણે લખ્યું છે:—

“હો પ્રાણી, તું મને ચાહ કે જેથી હું તને ચાહી શકું.
 તું મને ચાહશે નહિ તો મારો પ્રેમ તને પહોંચશે નહિ.
 તે ઓ મારા સંવક તું જાણ.” “હો દુરંદેશ જીવ! તારામાં
 મેં મારામાંથી ચેતન રહ્યું છે કે જેથી તું મારો પ્રેમી થઈ
 શકે. મને જુલોને તું ખીજાને ચાહવા કેમ જાય છે?” ખુદાને
 ચાહવો એ દરેક બહાઈનો મુખ્ય ધર્મ છે. ખુદાનેજ દીલોજાન
 દોસ્ત બનાવી તેને પ્રેમી બનાવવામાં સંપૂર્ણ આનંદ છે. બધાંજ

પ્રભુનાં પ્રાણી હોવાથી તે સર્વને ચાહવા તે ખુદાને ચાહવાં
ખરાખર છે. ખરો બહાઇ સંપૂર્ણ પ્રેમી હોવો જોઇએ. શુદ્ધ
દિલથી તે દરેક તરફ પ્રેમ રાખશે: કોઇને ધિક્કારશે નહિ,
દરેકના મોઢા ઉપર તે ખુદાનું મુખ અને તેની નિશાનીઓ
જોશે. તેના પ્રેમની અમુક પંથ, પ્રજા, વર્ગ કે કોમમાં હદ
આવી જતી નથી. બહાઉલ્લા કહે છે કે:—

“આગલા જમાનાઓમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે માતૃ-
ભૂમિને ચાહતી એજ શ્રધ્ધા. પણ ખુદાની ઝખાને આ જમાનાના
અવતારને મુખે કહેવડાવ્યું છે કે દેશને ચાહનાર પ્રશસ્ત નથી
પણ આખી ઇન્સાન જાતને ચાહનાર પ્રશસ્ત છે.” અને વળી
તેમણે કહ્યું છે કે:—“પોતા કરતાં પોતાના બાઇનો વિચાર પહેલો
કરે તેને ધન્ય છે. તે બહાના માણસોમાંનો એક છે.”

અબ્દુલ બહા કહે છે કે “આપણે ઘણાં શરીરોમાં વસતા
એક આત્મા જેવા હોવા જોઇએ. કારણ કે આપણે એક બીજાને
જેટલાં વધારે ચાહીશું તેટલાં વધારે નજીક આપણે ખુદાની
પાસે હોઇશું.”

એક ખ્રીસ્તી પાદરીને તેમણે કહ્યું હતું કે:—“પ્રેમનો
કાનુન આગળ વધારવા માટેજ બધા પયગામ્બરોને મોકલવામાં
આવ્યા હતા અને પુસ્તકોમાં દેવી વાણી લખવામાં આવી
હતી....આપણે એટલો બધો પ્રેમ કેળવવો જોઇએ કે જેથી
સઘળો વિરોધ ટળી જાય, દુશ્મનોને દોસ્ત બનાવી શકાય.
બધાં બંધનો તોડી શકાય; સખાવત, બનફેશાની, ક્ષમા,
ઉદારતા વિગેરેથી ભરપૂર, હદ વગરનો અને સર્વવ્યાપી પ્રેમ
હોવો જોઇએ.”—મીરઝા અહમદ સોરાબની ડાયરી. તા. ૯ મી
જુન ૧૯૧૪.

ફરી તેમણે કહ્યું કે:—

“પ્રારાં પ્રાણીઓનાં જીવોએ એક બીજાને ચાહવાં જોઈએ; તેઓના જાનમાલ પણ આપતાં અચકાવું જોઈએ નહિ અને બીજાઓને સુખી અને રાજી રાખવા તેઓએ સર્વ પ્રકારના પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. સૌએ નિઃસ્વાર્થી અને આપભોગ આપનાર થવું જોઈએ. પ્રેમ રૂપી સૂર્યના કિરણોથી આકાશ ભરાઈ જવું જોઈએ; તેથી બધાને સુખી અને રાજી કરવાં જોઈએ. એ દેવી ઉપાય બધા રોગ પર અજમાવવો જોઈએ અને હરેક જીવના જીવનનું કારણ એ સત્યાત્મા થઈ પડવો જોઈએ.”

ત્યાગ.

ઇશ્વરની ભક્તિ એટલે જે કંઈ ઇશ્વરનું નહિ હોય તેનો ત્યાગ પણ ખરો. સર્વ સ્વાર્થી અને પાર્થિવ વસ્તુઓ અને ઇચ્છાઓ તરફ અપ્રીતિ થઈ જવી જોઈએ. ખુદાના રાહમાં શ્રીમંતાઈ કે ગરીબાઈ પણ આવે; તન્હરોસ્તી અથવા માંદગી પણ હોય; મહેલે હોય અને જેલ પણ હોય; ગુલામનો બગીચો હોય અને રીબાવવાનું સ્થાન પણ હોય. ગમે તે હોય; હરેક બહાઈએ પોતાને હિસ્સે જે આવે તે સ્વીકારી લેવું જોઈએ. પોતાની આસપાસનાં તરફ બેપર્વાઈ અને અનિષ્ટો પ્રત્યે તિરસ્કાર હોય તે કંઈ ત્યાગ કહેવાય નહિ. ખુદાએ સરજેલી સારી ચીજોને પણ ધિક્કારી શકાય નહિ. ખરો બહાઈ બેપર્વા, કંટાળેલો અથવા સન્યાસી હોઈ શકે નહિ. ખુદાના રાહમાં તેને પુષ્કળ આનંદ, કામ અને રસ લેવા જેવી બાબતો મળશે; પણ ખુદાએ મનાઈ કરેલી કોઈ ચીજ માટે તે તૃષ્ણા રાખશે નહિ અથવા ખુદાનો રાહ જોડી મોજ શોખની પાછળ પડશે નહિ.

એક બહાઈ માટે ખુદાની મરજી તે તેની મરજી થઈ પડવી જોઈએ; કારણ કે ખુદા પોતાની સામે તકરાર જેવી ચીજ ચલાવી લેતો નથી. ખુદાના રાહમાં ગમે તે ભૂલ થઈ જાય તેનો વાંધો નહિ; મુશ્કેલી નડે તેની પણ પરવા નહિ. ખુદાના ખ્યારની રાશણી તેના અંધાર જીવન ઉપર પડે છે, ગમીને ખુશીમાં ફેરવી નાંખે છે અને શહીદીને લાગે સુખમાં બદલી નાંખે છે, જીવનને ઉજ્જીવ બનાવે છે. મૃત્યુ એક ખુશકારક સાહસ થઈ પડે છે. બહાઉલા કહે છે.—

“જે માણસ મારા ઉપરાંત બીજી કોઈ ચીજને માટે પોતાના દીલમાં તલ જોડેલો પણ પ્રેમ કરશે તે ‘મારા રાજ્યમાં કાબલ થઈ શકશે નહિ’.... ‘હે માનવ બાળ ! તું’ જો મને ચાહતો હોય તો તારી જાતને ભૂલી જા. જો તું મારી આજ્ઞા પ્રમાણે ચાલવા માગતો હોય તો તારી જાતનો વિચારજ નહિ કર; કે જેથી તું મારામાં મરી જાય અને હું તારામાં જીવું.’.... ‘હે બંદા ! દુનિયાના જંજીરોથી તું છુટો થા. આત્મરૂપી જેલમાંથી નહાસી જા, વખતની કિંમત સમજ, કારણ કે ગયો વખત પાછો મળશે નહિ અને ગઈ તેવી તક પણ પાછી મળશે નહિ.”

આજ્ઞાકિતપણું.

ખુદાએ કરેલી આજ્ઞાઓનું કારણ નહિ સમજાય તો પણ તેનું પાલન કરવું જ જોઈએ. તોજ તેની ભક્તિ કરેલી કહેવાય. કારણ સમજ્યા વગર એક ખલાસી પોતાના કેપટને હુકમ માને છે; કેમજે તે સમજે કે તેના કેપટને કામ શીખવામાં તથા એક ઉસ્તાદ નાવિક તરીકે લાયકાત મેળવવામાં વખત ગુમરો હોય છે અને લાયકાત બતાવી આપી હોય છે. તેમ નહિ

હોય તો તે તેના હાથ હેઠળ નોકરીજ શું કરવા કરે? તે પ્રમાણે દરેક બહાઈએ પોતાના તારનાર નાવિકનો હુકમ માનવો જોઈએ. પણ જો તે પોતાના કેપટનની લાયકાતની ખાત્રી પહેલેથી નહિ કરી હોય તો તે મૂખ કહેવાય. અને ખાત્રી કર્યા પછી તેના ફરમાનને તાણે નહિ થવું તેમાં વધારે મુખાઈ છે. કારણ કે બુદ્ધિ આતુર્યયુક્ત આજ્ઞાંકિતપણાથી તેનું જ્ઞાન આપણે મેળવી શકીએ અને તેનો લાભ ઉઠાવી શકીએ. કેપટન ગમે તેટલો ડાહ્યો હોય પણ બલાસીઓ તેના હુકમ નહિ માને તો વહાણ કાંઈ કેમ પહોંચે? અને બલાસીઓ નૌકાહુક્તર પણ કેમ શીખે? ખ્રીસ્તે સ્પષ્ટ કહ્યું છે કે:—

જ્ઞાન મેળવવાનો માર્ગ તે આજ્ઞાંકિતપણું છે.....એ સિધ્ધાંત મારો નહિ પણ મને મોકલનારનો છે. તેની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર તે સિધ્ધાંત જાણ્યો પછી તે ખુદાનો હોય યા હું બોલતો હોઉં તે હોય”—સેંટજોન. ૭-૧૬, ૧૭.

તેજ પ્રમાણે બહાઉલ્લા કહે છે કે:—“ખુદાએ પોતાની કિતાબમાં પ્રકાશીત કલમથી જે જણાવ્યું છે તે અને તેણે જે ફરમાનો આપ્યાં છે તે બધાંને આચારમાં મેલ્યા વગર ખુદામાં શ્રદ્ધા પણ નહિ બેસે અને તેને લગતું સંપૂર્ણ જ્ઞાન પણ પ્રાપ્ત નહિ થાય.”

કેવળ આજ્ઞાંકિતપણાનો ગુણ આ પ્રજ્ઞસત્તાક જમાનાઓમાં ઝાઝો બેવામાં આવતો નથી અને ખરેખર કોઈ પણ એક સાધારણ માણસને સ્વાધીન થવું તે આક્રમકારક છે પણ ખુદાની મરજીથી ઇન્સાન જાતની એકતા અને સંપ સાધી શકાય છે. પણ જ્યાં સુધી ખુદાની ખાહેશનો પૂર્ણ પ્રચાર નહિ થાય અને માણસો બધા આગેવાનોને છાડીને ખુદાના પયગામ્બરની આજ્ઞા

પાળે' નહિ ત્યાં સુધી કલ્યાણ બળેડા ચાલ્યાજ કરશે; માણસો એકે બીજા સામે લડશે અને બીજા સારા માણસો કે જેઓ સંપત્તિ સ્થાપવા, સર્વજનું લલુ કરવા અને ખુદાનો મહિમા વધારવા પ્રયત્ન કરતા હશે તેમાં પણ ધુળ મેળવશે.

૧૧

સેવા.

ઈન્સાન જાતની સેવા બજાવવી એ ઇશ્વરની લલિત કર્મ. જેવું છે. તે વગર ખુદાની આપણે કોઈ રીતે સેવા બજાવી શકતા નથી. જો ઇન્સાન જાત તરફ આપણે પીઠ ફેરવીએ, તો પ્રભુથી પણ વિમુખ થયેલા કહેવાઈએ. ખ્રીસ્તે કહ્યું હતું કે તમે જ્યાં સુધી મારા આ નાચીજા બિરાદરો માટે કંઈ ક્યું નથી ત્યાં સુધી તમે મારે માટે પણ કંઈ ક્યું નથી. તેજ પ્રમાણે બહાઉલ્લા કહેતા કે:—

“હિ માનવ બાળ; તું જો કયા જેવા શુભમાં માનતો હોય તો તને લાભ થતો હોય તેવી ચીજ તરફ નહિ પણ તારા બિરાદરોને લાભ થતો હોય તે ઉપર પ્રથમ ધ્યાન આપ. જો તને ન્યાય જોઈતો હોય તો તું બીજાને પહેલો ન્યાય આપ.”

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“બહાઈ સંપ્રદાયમાં સર્વ કળા હુન્નર વિજ્ઞાન લલિતરૂપે મનાય છે. જે માણસ બરાબરથી ધ્યાન રાખીને એક કાગળનો ટુકડો બનાવે છે તે ખુદાની લલિતજ કરે છે. ટુકડામાં માણસ પોતાના ખરા ઉત્સાહ અને ઉમંગથી જે પણ મહેનત કરે છે તે ઉમદા હેતુથીજ કરે છે અને માણસ જાતની સેવા બજાવવાજ કરે છે. માણસ જાતની જરૂરીયાતો પેદા પાડવા અને પૂરી કરવા જે મહેનત યાય તે એક જાતની લલિતજ છે. સેવા એ બંદગીજ છે, એક તબીબ કોઈ પણ જાતના રોગલાવ વગર માંદગી

ખરા દીલથી સારવાર કરે તે ઇન્સાન જાતની એકતા સ્વીકારે છે અને ખુદાના વખાણુ કરે છે.”

ઉપદેશ.

એક ખરા બહાઈ બહાઉલ્લાના ઉપદેશને માનશેજ એટલુંજ નહિ પણ તે તેમાંથી પોતાનાં આખાં જીવન માટે પ્રેરણા અને સહબરી મેળવશે, પોતાને માટે જે જ્ઞાનનો ઝરો છે તેમાંથી તે ખીજને પણ તેનો લાભ આપશે. એમ કરવાથીજ તેને પૂરતું આત્મબળ મળશે. બધાજ કંઈ છટાદાર વંકતા કે શીઘ્ર લેખક થઈ જતા નથી પણ પોતાની રહેણી કરણી તો સઘળા ચાહે તો અનુકરણીય કરી શકે. બહાઉલાં કહે છે:-

“બહાઈ લોકોએ ડહાપણથી ખુદાની સેવા કરવી; પોતાની રહેણી કરણીથી ખીજાં ઉપર દાખલો બેસાડવો અને પોતાના આચારથી ખુદાઈ તુર દર્શાવી આપવું. ખરૂં જોતાં વાણી કરતાં આચારની અસર બળવત્તર છે. એક ઉપદેશકના શબ્દની અસર તેના હેતુની શુદ્ધતા તથા લાગ ઉપર આધાર રાખે છે. કેટલાકે શબ્દથી સંતોષ પામે છે પણ શબ્દની સત્યતા તેનાં જીવનનાં કાર્યોની કસોટીમાં ઉતારવી પડે છે. આચાર ઉપરથી માણસનો દરજ્જો પરખાય છે. ખુદાની ઇચ્છા પ્રમાણે જે બોલાયું છે અને જે નામાઓમાં નોંધાયલું છે, તે પ્રમાણેના શબ્દો હોવા જોઈએ.”

જેઓ સાંભળવા નહિ ઇચ્છતા હોય તેઓને બહાઈઓએ બળજબરીથી સંભળાવવાની જરૂર નથી. ખુદાના રાજ્ય તરફ લોકોને આકર્ષવાના છે; તેમાં હંકારવાના નથી. પોતાનાં ઘેરાંના ટોળાંને જે દોરે છે; સંગીતથી યુગ્મ કરે છે તે ખરો ભરવાડ

છે અને નહિ કે તે કે જે કુતરા અને લાકડીની મદદથી તેઓને હાંકી જાય છે. બહાઉલ્લા કહે છે:-

“હે માટીનાં પુતળાં! ખરા ડાઘાઓ તેજ છે કે જેઓ શ્રોતાઓ મળે નહિ ત્યાં સુધી હોઠ ઉઘાડતા નથી, પીનાર મળ્યા વગર સાકી ખાલો ભરતો નથી”... ઇશ્રાકતના નામામાં તેઓ ફરી કહે છે કે:- “હે બહાઓ! તમે પ્રેમની પ્રભાત અને ખુદાની મહેર રૂપી દિવસ છો. ગાળ દઇને તમારી છબ અપવિત્ર કરે નહિ; જેવા યોગ્ય નહિ હોય તે તરફ દ્રષ્ટિ કરે નહિ, સત્ય દર્શાવે અને જો તે સ્વીકારાયું તો તમારી નેમ ફળીભૂત થઇ. કોઇ સત્ય ન સ્વીકારે તેની સાથે ટંટેા કરે નહિ. તેને પડતો મેલી તમે ખુદાઇ રાહે આગળ વધો. કોઇને દિલગીર કરે નહિ; કહ્યો શીતુર જોઇએજ નહિ! ખુદાની છત્રછાયા હેઠળ તમે આગળ વધો અને તેની ઇચ્છાનુસાર વર્તો. તમે સર્વ એક આડનાં પાંદડાં અને એક સાગરનાં બિંદુ છો”

વિવેક અને પુજ્યભાવ.

બહાઉલ્લા કહે છે:-

“હે ખુદાના લોકો! હું તમને વિવેકી બનવા કહું છું. વિવેક એ સર્વ સદગુણોમાં શ્રેષ્ઠ છે. પ્રમાણિકતા અને વિવેકથી વિભૂષિત થયેલા આત્મા ધન્ય છે. પૂજ્યભાવ ધરાવનાર માણસનો દરજ્જો ઉંચો છે. એવી આશા છે કે હું કે જેને અન્યાય થયો છે તે અને બધા એ ગુણ મેળવશે તેને વજગી રહેશે અને તેને પાંગશે. ખુદાની કલમથી લખાયેલાં ફરમાનોમાંનું આ એક નિશ્ચય ફરમાન છે.”

ફરી ફરીને તેઓ જણાવે છે કે:-

“દુનિયાની બધી પ્રજાઓ ખુશીથી એક બીજી જોડે લાગેા. સર્વ ધર્મના હે લોકો! તમે એક બીજાથી આનંદથી હાથ મીલાવો.”

અમેરિકાના બહાઇઓને સંજોધીને અબ્દુલ બહાએ કહ્યું હતું:-

“સાવચેત, સાવચેત, કોઇનું દિલ ના દુઃખાવતા! સાવચેત, સાવચેત, કોઇને તેજેવધ ના કરતા! સાવચેત, સાવચેત, કોઇ માણસ પ્રત્યે ક્રૂરતા ના દર્શાવતા; સાવચેત, સાવચેત, કોઇ પ્રાણીની નાસીપાસીના તમે કારણ ના બનતા. કોઇનું દિલ દુઃખાવતું આ કોઇને નિરાશ કરવું તેના કરતાં બેહેતર છે કે તેવા માણસે પૃથ્વી પર ચાલવાને બદલે પાતાળમાં પેસી જવું.”

તેઓ જાણે છે કે જેમ કળીમાં પુલ સમાયેલું છે તેમ ખુદાનો આત્મા દરેકના દિલમાં રહેલો છે પછી લલે કોઇનું બાહ્યાંગ ગમે તેટલું કઠણ યા બદસુરત હોય. એક માળી સુંદર પુલછોડની માવજત લે તેવી રીતે એક ખરો બહાઇ દરેક માણસ સાથે વર્તે. માળી અધીરો થવાથી કળીનું તરત પુલ થઇ જાય નહિ. ફક્ત સૂર્યના તાપથીજ તે કામ બને. તેજ પ્રમાણે અજ્ઞાન રૂપી અંધારામાં પડેલાં હૃદયોને ખીલવવા માટે ખુદાઇ ગુરનીજ અપેક્ષા રહે છે.

અબ્દુલ બહા કહે છે:-

“બહાઉલ્લાનું એક ફરમાન એવું છે કે માણસે ગમે તેવા સંજોગોમાં દરગુજર કરવું; દુશ્મનને ચાહવો; ખુરું કરનારને પણ લહું કરનાર માનવો; કોઇને દુશ્મન માન્યા પછી તેની સાથે રહેવું એ દંભ છે; ખરો પ્રેમ નથી. દુશ્મનને દોસ્ત જેવો,

ધુરં કરનારને લલું કરનાર ગણેા. અને તેની સાથે યોગ્ય વર્તાણુંક ચલાવેા. તમારી માયાકુળંતા અને પ્રેમ હોવાં જોઈએ... ફક્ત દરગુજર કર્યાથી નહિ વળે. દિલથી દરગુજર નહિ કરવું તે હંલ દર્શાવ્યા જેવું છે.”

ત્યાંસુધી આપણે સમજીએ નહિ કે બહારથી એક માણસ ગમે તેવો દુષ્ટ અને બદકાર દેખાય તો પણ દરેક માણસનાં અંતરમાં એક આત્મિક સ્વભાવ છે જે તેને ખરો માણસ બનાવે છે અને જેમાંથી ફક્ત હેત અને શુભેચ્છા પ્રગટે છે. ત્યાંસુધી ઉપલેા જોધ ન સમજી શકાય તેવો અને વિરોધાભાસ જેવો દેખાય છે. આ અંતરમાં રહેલા આત્માને જોળખીને તેના પ્રત્યે આપણા વિચાર અને પ્રેમની લાગણી વાળવાની છે. જો તેનો અંતરાત્મા આપણે ભગૃત કરી શકીએ તો તે નવોજ માણસ બની જશે.

દોષ હુપાવનારી આંખ.

કોઈના પણ દોષ જોવાની વૃત્તિ રાખવી નહિ એ શિક્ષણ બહાઈઓમાં સૌથી વધારે અગત્યનું છે. એ બાબત પર ખ્રીસ્ત પણ બહુ મજબુતીથી જોગ્યા હતા. પહાડ પરનું પ્રવચન તો સંપૂર્ણત્મા માટે છે અને એક સાધારણ ખ્રીસ્તી તે પ્રમાણે આચાર રાખી શકે નહિ એમ હવે બધા માને છે. પણ એ બાબતમાં બહાઉદ્દા અને અબ્દુલ બહા જેઉ અંતરના ખરા ઉમળકાથી કહે છે:-આપણે “શુભ શબ્દો”માં વાંચીયે છીએ કે:-

“હિ, માનવ બાળ! ત્યાંસુધી તું પોતે પાપી હોય ત્યાં સુધી કોઈ પણ માણસનાં પાપની વાત કરીશ નહિ. એ ફરમાનથી ઉલટો ચાલશે તો તું મારો નયો:....એ બાબત હું સારી સૂકું છું.”

“ઓ માનવ બાળ! તારે માટે જે ચીજ કહેવાતી તને ગમે નહિ તેવી ચીજ તું બીજાને કહીશ નહિ...આ માફ કરમાન છે તેને તું તાણે થજે.”

અખડુલ બહા કહે છે:-

બીજાના દોષો પ્રત્યે સુપકીદી બળવો. તેઓ માટે પ્રાથના કરો; અને તેમને મદદ કરો; દયાથી તેઓના દોષ સુધારો... હંમેશાં કોઈની સારી બાજુ જોવી; નરસી નહિ, કોઈ માણસમાં દશ સદ્ગુણ હોય અને એક દુર્ગુણ હોય તો એક દુર્ગુણને ભૂલી જવો; કોઈમાં દશ દુર્ગુણ હોય અને એક સદ્ગુણ હોય તો દશ દુર્ગુણને ભૂલી જવા; તેનો એક સદ્ગુણ જ ધ્યાનમાં રાખવો.... કોઈ માણસ આપણે ગમે તેવો વિરોધી હોય તો પણ તેને માટે એક પણ કડવો શબ્દ બોલવો જોઈએ નહિ.”

એક અમેરિકન મિત્રને તેમણે લખ્યું હતું:-

“માણસનો સૌથી મોટો દુર્ગુણ અને સૌથી ખરાબ પાપ ચાડી કરવી તે છે. ખાસ કરીને ખુદાને માનનાર માટે તો એ પાપ ઘણું જ મોટું કહેવાય. જે ચાડી કરવાના દરવાજા હંમેશ માટે બંધ થઈ જાય અને ખુદાપરસ્તો કોઈનાં વખાણ કરવા સિવાય બીજું બોલવા માટે પોતાના હોઠ ઉઘાડે નહિ તો બહાઉદ્દીના ઉપદેશનો ફેલાવો થશે; દિલમાં ઉત્સાહ આવશે; આત્માની મહત્તા દેખાશે અને જગતને કાયમનું સુખ થઈ જશે.”

નમ્રતા.

બીજાના દોષો નહિ જોતાં તેઓનાં ગુણો જ જોવાની જેવી આજ્ઞા કરવામાં આવી છે તેવી રીતે આપણા પોતા માટે એમ

ઉપદેશવામાં આવ્યું છે કે આપણે આપણા પોતાના દોષજ ભેવા અને ગુણોને કંઈ હિસાબમાં ગણવાજ નહિ.

બહાઉલ્લા કહે છે:-

“તારા પોતાના દોષ તું કેમ ભૂલી જાય છે? ખીજના દોષ ભેવા માટે તું કેમ ઉધમી રહે છે? આમ કરનારને હું ધિક્કારું છું... તારી જીભ મારું નામ સ્મરણ કરવા માટે છે. ખીજની નિંદા કરી તેને બગાડ નહિ. તને કોઈ આવી જાય ત્યારે તારા પોતાના દોષો સંભાર, અને મારાં પ્રાણીઓતું જુરું બોલ નહિ. મારાં સજ્જેલાં પ્રાણીઓ કરતાં તમે તમારા પોતા વિષેજ વધુ જાણો છો.”

અબ્દુલ બહા કહે છે:-

“તમારો જીવનપ્રવાહ ખ્રીસ્તના જીવનમાંથી વહેવો જોઈએ; તે તમારો ઉપદેશ લેવા નહિ પણ તમને ઉપદેશ આપવા આવે. હતો....બહાઉલ્લાના સંપ્રદાયમાં બધા દાસ દાસીઓ અને ભાઈબહેનો જેવાં છે. કોઈ પોતાને ખીજ કરતાં ચઢીઆતો યા સારો માને તો તે જોખમકારક સ્થિતિમાં આવી પડે છે. માટે જ્યાં સુધી તે જુરાઈતું બી બાળી નહિ દે ત્યાં સુધી ઇશ્વરનાં રાજ્યને સેવક થવા તે લાયક બનતો નથી.... પોતાની જાત તરફ અસંતોષ એ પ્રગટિતું ચિન્હ છે. આત્મ સંતુષ્ટ જીવ તે સેતાનનો અવતાર છે; આત્મસંતુષ્ટ નહિ હોય તે પરમકૃપાળુનો અવતાર છે. કોઈ માણસે પોતાના હજાર સારા ગુણ તરફ નહિ જોતાં પોતાની અપૂર્ણતા અને ખોડ શોધવી જોઈએ....કોઈ માણસ જમે તેટલી પ્રગતિ કરે તો પણ તે અપૂર્ણ છે; કારણ કે તેની આગળ કંઈક પણ પડેલું હોય છે. તે તરફ જોતાં તેને અસંતોષ થશે અને તે પ્રાપ્ત કરવા તે

મહેનત કરશે. આત્મલાધા એ સ્વાર્થનું ચિન્હ છે.”—
મીરજી અહમદ સોરાળની કાયરી ૧૯૧૪.

આપણા પાપ પિછાણીને તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરવાનું આપણને
કહેવામાં આવ્યું છે પણ ધર્મગુરુઓ તથા જીનઓ આગળ
પાપોનો એકરાર કરવાની જે રીતી પ્રચલિત છે તેની સદંતર
મનાઈ કરવામાં આવેલી છે. બહાઉલ્લા પોતાની “ગુરા ખખર”
માં કહે છે:-

“પાપીનું મન ખુદા સિવાય જ્યારે બીજી બધી
ચીજોમાંથી ઉઠી જાય ત્યારે તેણે એકલા ખુદા પાસેજ માફી
માગવી જોઈએ. ખુદાના સેવકો (માણસો) સમક્ષ એકરાર કરવા
વાળખી નથી; કારણ કે ખુદાઈ માફી મેળવવાનાં તેઓ સાધન
અથવા કારણ નથી. ખુદાના સરજેલાં માણસો આગળ એક
માણસે એકરાર કરવો તે પોતાની જાતને હલકી પાડ્યા સમાન
છે. અને પોતાના બંદાઓ હલકા પડે એવી ખુદાની ખાદેશ
હોતી નથી. ખુદા પોતેજ દયાળુ અને કૃપાળુ છે. પાપીએ ખુદા
પાસેજ રહેમ આહવી જોઈએ. દયાના સાગર પાસેજ દયા
મેળવવી જોઈએ.

સત્યવાદ અને પ્રમાણિકતા.

તરાજાતના નામામાં બહાઉલ્લા લખે છે:-

“દુનિયામાં શાંતિ મેળવવાનો દરવાજો અને દયાસાગર
પ્રભુની હાજરીનું ચિન્હ તે માણસમાં રહેલી પ્રમાણિકતા છે.
જેણે પ્રમાણિકતા મેળવી તેણે ધન અને શ્રીમંતાઈના ખજાના
મેળવ્યા છે. માણસ જાતની સલામતી અને શાંતિ માટે પ્રમાણિકતા
સૌથી ઉત્તમ સાધન છે. જધા વ્યાપારની સ્થિરતા તેના ઉપર
અવલંબે છે અને તેનાં તેજથી માન, પ્રતિષ્ઠા અને મહિમા

ધરાવનાર આલમ પર રોશણી પડે છે....હૈ, બહાઈઓ ! તમારાં (દેહ) મંદિર માટે પ્રમાણિકતા એ સૌથી સરસ આભુપણ છે અને માથા માટે ઝળકતો તાજ છે. માટે સર્વ શક્તિવાન પ્રભુની આજ્ઞાને વળગી રહો”

“વિશ્વાસ માટે એવો સિદ્ધાંત છે કે શબ્દ ઘટાડવા અને કાચ વધારવા. કરવા કરતાં જે બોલે વધારે તે અસ્તિત્વમાં હોવા કરતાં ન હોય તો સારા, તે જીવ્યા કરતાં મરેલો બલો.”

અબ્દુલ બહા કહે છે:-

“સત્યવાદીત્વ એ માણસના સર્વ મદ્દગુણોનો પાયો છે. તે વગર બધી દુનિયામાં આત્માની પ્રગતિ અને સફળતા અશક્ય થઈ પડે છે. માણસમાં ત્યારે એ પવિત્ર સદ્ગુણો વાસ થાય છે ત્યારે જ બીજા દેવી સદ્ગુણો સાધ્ય થાય છે. તમારા મુખ પર સત્ય અને પ્રમાણિકતાનું તેજ પડવા દો કે જેથી સર્વ દોષ ધંધામાં અથવા મોજ મજામાં તમારા બોલવાને વિશ્વાસ ધરાવે અને ખાત્રીવંત નીવડે. બીજાને ભૂલી જાઓ અને સર્વ માટે કામ કરો.”

આત્મજ્ઞાન.

બહાઉદ્દિન વારંવાર સુચવે છે કે તમારામાં સંપૂર્ણતાને પામવાની જે શક્તિઓ અગુબીકી રહી હોય તેઓને વિસારો. બાહ્ય કરતાં અંતરને તપાસો. બાહ્ય તો આત્માનું કેવળ ધામ છે અને ખરા માણસ માટે તો ઘણીકવાર કેદખાનાં જેવું છે.

“ગુપ્ત ગુહ્ય” માં તેમજે કહ્યું છે -

“હું માનવ જાન ! સત્તાવાન હાથોએ તને મર્મવંશે છે.

મારું તુર તારામાં મૂક્યું છે. માટે તે સિવાય બીજાં કશાં ઉપર આધાર નહિ રાખ, કારણ કે મારું કામ સંપૂર્ણ છે; મારી આજ્ઞાની અસર છે. તે માટે શક ન રાખો....હે આત્મબાળ ! મેં તને શ્રીમંત સરંબ્યો છે; છતાં તું પોતાને ગરીબ કેમ માને છે ? મેં તને અમીર બનાવ્યો છે; તું પોતાને કંગાળ કેમ ધારે છે ? જ્ઞાનના સારથી તને વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે; છતાં મારા સિવાય તું બીજાને કેમ શોધે છે ? તને પ્રેમની મદદીમાંથી નીપજાવ્યો છે છતાં તું બીજાને શોધે છે ? મારા તરફ નજર કર કે જેથી તું મને તારામાં સ્થિત થયેલો જુએ; સર્વ શક્તિવાન અને સર્વોત્તમ “હે મારા બંદા ! તું એક પાણીદાર અને તેજદાર તલવાર જેવો છે; જે કાળાં મ્યાનમાં ભરાવાથી સાધારણ માણસોથી તેનો શુભ શુભ રહે છે. માટે સ્વાધ અને વાસનાના મ્યાનમાંથી બહાર પડ કે જેથી તારી ચમક આખી દુનિયાને દેખાય.”

“હે મારા દોસ્ત ! પવિત્ર સ્વર્ગનો તું તારલો છે. દુનિયાની બદ્દીથી તેનું તેજ દંકારી જવા ના દ. બેઠરકારીનો પડદો ચીરી નાંખ કે જેથી સર્વ પ્રાણી ઉપર તારાં જીવનનો તેજસ્વી પ્રભાવ પડે.”

બહાઉલ્લા પોતાના અનુયાયીઓને એવું ઉમદા જીવન જીવવા કહે છે કે જેના કરતાં ઉચ્ચતર અગર વધારે સુંદર જીવનની માનવ જીવનના વ્યવહારોમાં આશા રાખી શકાય તેમ નથી. આત્મજ્ઞાન એટલે આપણે ખુદા તરફથી આવ્યા છીએ અને તેના તરફ પાછા ફરવાનું છે એવું જ્ઞાન. પ્રભુ તરફ પુનરાગમન એ બહાઈનું લક્ષ્ય છે. અને તેને પહોંચવાનો માર્ગ ખુદાના પસંદ કરેલા પયગામ્બરની આજ્ઞા માનવાનો અને ચાલુ જમાનામાં તે અત્યારના પયગામ્બર બહાઉલ્લાના ફરમાન મુજબ ચાલવામાં છે.

પ્રકરણ ૬ હું.

ખંદગી.

“ખંદગી એ સ્વર્ગરાહણ કરવાની સીડી છે”— મહામહ.

ખુદા સાથે વાતચીત.

અખંદુલ ખહા કહે છે કે ખંદગી કરવી એટલે ખુદા માથે વાતચીત કરવી. ખુદા માણસોને પોતાની ખાહેશ દર્શાવી શકે તે માટે તેણે તેઓ સમજી શકે તેવી ભાષામાં બોલવું જોઈએ અને તે કાચ તે પોતાના પાક પયગામ્બરોને મુખે કરાવે છે. પયગામ્બરો જીવતા હોય છે ત્યારે તો તેઓ માણસોને ખુદાનો સંદેશો રૂબરૂ સંભળાવે છે. અને તેમનાં મરણ પછી તેઓના લેખી સંભાષણો ઉપદેશો વિગેરે માણસોને કાને પડે છે. એ સિવાય આત્માની પણ ભાષા હોય છે જે લખી શકાતી નથી; અને જે વડે ખુદા જેઓ સત્યશોધક હોય છે તેઓ સાથે ગમે ત્યાં, ગમે તે ભાષામાં, ગમે તે પ્રાજનન સાથે વાત કરે છે. એ ભાષાદ્વારા ઇશ્વર જગતમાંથી અપગત વચેલાં વ્રધ્માણુ જીવો સાથે વાત કરે છે. પોતાને વધસ્તંભે જડવાની શિક્ષા યથા પછી પણ ખ્રીસ્ત પોતાના ગિર્યો સાથે વાત કરીને તેઓને પ્રેરણા આપતા હતા. ખરું જોતાં તો મુખ્યા પછી તેઓ વધુ સત્તા અજમાવતા હતા. ખીજ પયગામ્બરોના બાળમાં પણ એમજ છે. અખંદુલ ખહા પોતાની માનસિક ભાષા વિષે ઘણું કહે છે. દાખલા તરીકે -

“આપણે સ્વર્ગની-આત્માની ભાષામાં બોલવું જોઈએ. કારણ કે તેવી ભાષા પણ છે. પશુઓની ભાષાથી આપણી ભાષા જેટલી નિરાળી છે તેટલી નિરાળી તે ભાષા આપણી ભાષાથી છે....ખુદા સાથે તે ભાષામાં વાત કરી શકાય. ખંદગીમાં હોઈએ

ત્યારે બાદે ચીઝોથી આપણે સંગંધ છુટી જાય છે; આપણે ખુદા તરફ વળીએ છીએ અને હૃદયમાં જાણે તેનો અવાજ સાંભળીએ છીએ, વાત કરીએ છીએ, જવાબ મેળવીએ છીએ....જે આપણે બધા ખરેખર આત્માભિમુખ થઈએ તો ખુદાનો અવાજ સાંભળી શકીએ.”

બહાઉદ્દિન જાહેર કરે છે કે ઉંચાં આધ્યાત્મિક સત્યો એ આધ્યાત્મિક ભાષાદ્વારાજ સમજી શકાય. સ્થુલ ભાષા અને લીધી તે માટે પૂરતી થતી નથી. “સાત ખીણ” (“સેવન વેલીઝ”) નામની ચોપડીમાં તેઓ આ પૃથ્વીથી તે સ્વર્ગ સુધીની સફરનું વર્ણન કરે છે; તેમાં જ્યારે સફરના વધારે આગળના તબક્કાના વર્ણન આવે છે ત્યારે તેઓ લખે છે કે:—

“જાણ તેનું વર્ણન કરી શકતી નથી. વાણી પાછી પડે છે. કલમ નિષ્ફળ નિવડે છે. શાહી ફક્ત કાળા ડાઘાજ પાડી શકે છે....જાણકારના દિલની વાત દિલજ સમજે છે. એમાં પયગામ્બરનું કંઈ ચાલે નહિ; એમાં અક્ષરનો ઉપયોગ રહેતો નથી.”

ભક્તિપરાયણતા.

ખુદા સાથે વાત કરવાની સ્થિતિએ પહોંચવા માટે અબ્દુલ બહા લખે છે કે:—

“તે સ્થિતિએ પહોંચવા માટે દુનિયાની બધી ચીઝો અને બધાં માણસોનો સંગ છોડી આપણે એકલા ખુદાનું જ ધ્યાન ધરવું જોઈએ. તેમાં થોડો વખત લાગશે ખરો પણ કેશિવ કર્યા કરવી જોઈએ. જડ ચીઝો તરફ જોડાઈ અને આધ્યાત્મિક ચીઝો તરફ લઢણ લગાડવાથી તે સ્થિતિ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. દુન્યવી ચીઝોથી જોડલા દર જઈએ તેટલા ખુદાની નજીક જઈએ. પસંદગી આપણે કરવાની છે....આપણી આધ્યાત્મિક

દાઈ) આપણી અંતર્દષ્ટિ એવી રીતે ખુલવી જોઈએ કે આપણે સર્વ ગ્રીષ્મમાં ખુદાની હરિત અનુભવી શકીએ; બધામાં તેનું નુર દેખાય.... માણસની સર્વોત્તમ દશા તે ધ્યાનમગ્ન અવસ્થા છે....

ફરી એવણુ કહે છે કે:—

બંદગી એટલે ખુદા સાથે સંબંધ... ભકતે પોતાના આત્માને નિરાળો પાડીને ઇચ્છાશક્તિને સદંતર સ્વાધીન કરીને ધ્યાન એકત્ર કરીને અને આત્મિક ઉત્સાહથી બંદગી કરવી. હુખી બંદગી કે જે હૃદયની ડોરને પણ ન સ્પર્શી શકે તે નકામી છે.... મધરાત્રે બંદગી કરવી કેટલી મધુર, આનંદદાયક અને સંતોષકારક લાગે છે ! જ્યારે બધા ઉઘે છે ત્યારે સંયમી જાગે છે; જ્યારે બધાના કાન બંધ હોય છે ત્યારે ભકતના કાનમાં ખુદાનું રહસ્યપૂર્ણ સંગીત શ્રુત છે. તેની આસપાસ તદ્દત શાંતિ હોય છે. બહુઈ અને લેલી શાંતિ અને એકલો ભકત ખુદા અને ખુદરત સાથે વાત કરતો હોય છે” — મીરજા અહમદ સોરાબની ડાયરી; વા. ૩-૬-૧૯૧૪.

શુરની જરૂર.

અબ્દુલ બહાના કહેવા પ્રમાણે માણસ અને તેના સરજનહાર વચ્ચે શુરની જરૂર છે; જે પોતે ખુદાઈ નુર મેળવીને તેનાં કિરણો માનવ જગત ઉપર ફેંકે છે; જેમ પાશ્વિવ વાતાવરણમાં સૂર્યનાં કિરણો ફેલાઈને ઉષ્મા પ્રસારે તેમ.” — ખુદાઈ ટ્રીફસુપ્રી પાનું ૮.

“જો આપણે ખુદાની બંદગી કરવા ચાહીએ તો ધ્યાન સ્થિર કરવા માટે કંઈ વિષય જોઈએ. જો આપણે ખુદા તરફ વળીએ તો આપણે અમુક મધ્યસ્થ સંસ્થિતિ ઉપર દિલ લગાડવું જોઈએ. ખુદાના અવતારદ્વારા સિવાય બંદગી કરવી

હોય તો તેના મનમાં પ્રથમ ખુદાનો ખ્યાલ જાંધાવો જોઈએ અને તે ખ્યાલ તેનું મન જેવો જાંધે તેવો જાંધાય પણ અંતવાનની કલ્પનામાં અનંત આવી શકે નહિ એટલે એ રીતે ખુદાનો ખ્યાલ આવે નહિ. માણસ પોતાના મગજમાં જેનો ખ્યાલ ઉભો કરે તેને તો તે સમજી શકે. પણ તે જે સમજી શકે તે ખુદા નથી. ખુદાના સ્વરૂપનો માણસ જે ખ્યાલ ઘડે છે તે કલ્પિત છે કલ્પના મૂર્તિ અને ખરા ખુદા વચ્ચે કંઈ પણ સામ્ય નથી.... માટે પ્રભુને જાણવા માટે તો ખ્રીસ્ત અથવા બહાઉલા જેવા પ્રતીક-આયના જોઈએ. તેઓમાં ખુદાઈ નુર પ્રતિબિંબિત થયેલું દેખાશે....જડ સૂર્યને જેમ આપણે તેના પ્રકાશ, ગરમી અને બળકાટથી જોઈ શકીએ છીએ તેમ આત્મા સૂર્યને પણ આપણે જાણી શકીએ છીએ. તે વ્યક્ત શરીરમાંથી પ્રકાશે છે. સંપૂર્ણ શુભ રૂપ અને પ્રકાશમાં”-(ઈ. સ. ૧૯૦૬ માં અક્ષા મધે મી. પસી વુડકોક સાથે થયેલી વાતચિત.)

ફરી તેવણ કહે છે કે:-

“કોઈ પવિત્રાત્માની દરમ્યાનગીરી વગર ખુદા પાસે સીધા પહોંચાતું નથી. એ દેખીતાં સત્યની ઉપેક્ષા ના કરો. એક બાળકને પણ શિક્ષક વગર શીખવી શકાતું નથી; ત્યારે જ્ઞાન તો ખુદાની એક અમૂલ્ય ભેટ છે. વરસાદ વગર ઘાસપાન ઉગે નહિ એટલે કે જમીન અને ખુદા વચ્ચે વરસાદની માર્ફતદારી છે.પ્રકાશનું કંઈ મધ્યબિંદુ તો હોય છેજ, તે બિંદુ જાણ્યા સિવાય પ્રકાશ મળી શકે નહિ.....ખ્રીસ્તનો જમાનોજ યાદ કરોને. કેટલાકે ધારતા હતા કે પયગામ્બરના મુખથી સાંભળ્યા વગર પણ સત્ય લાધી શકે; અને તેઓની એ કલ્પનાએજ તેઓને છેતર્યા.” (અબ્દુલ બહાના નામાઓ)

તેનાં વ્યક્તિત્વ સ્વરૂપની દરમ્યાનગીરી વગર ખુદાને પૂજવા માગનારની હાલત એક કેદી જેવી છે કે જે પોતાની કલ્પનામાં જાણે સ્વચ્છંદ વિહાર કરતો હોય તેવો આનંદ પામવા પ્રયત્ન કરે છે.

બંદગી અનિવાર્ય અને ફરજિયાત છે.

બંદગીના ઉપયોગ માટે બહાઇઓને પૂરતો યોગ્ય કરવામાં આવ્યો છે. “કિતાબ-ઉલ્-અકદસ” માં બહાઉલ્લા લખે છે:-

“દરરોજ સવાર સાંજ ખુદાના નામનો જપ કરવો. જે એમ નથી કરતો તેણે ખુદા સાથેના કોલકરાર તોડ્યા છે. એક દિવસ પણ તેમ નહિ કરનાર, ખુદાથી વિમુખ થયેલાઓની ટોળીમાં ભળે છે; આ મારા લોકો! ખુદાથી ડરો. શાસ્ત્રવાંચન અને રાત દિવસ શ્રમ કર્યા બદલ અભિમાન ન કરો. આખી પ્રજા વાલી ધ્યાન વગર વાંચી જવા કરતાં એક સુરેહ ધ્યાનથી વાંચવી બેહેતર છે. થાકો નહિ અને કંટાળો નહિ એવી રીતે વાંચો. આત્માતું આનંદોલ્લસિત ઉદ્ધયન થાય એવી સ્વસ્થતા મળે એ રીતે વાંચો. જે તમે સમજી વળાંમાંના હશે તો આ રીતે તમે ખુદાની નજીક પહોંચો છો.”

અબ્દુલ બહા એક પત્રનો જવાબ આપે છે કે:-

“હિ, આત્મબંધુ! જાણ કે બંદગી અનિવાર્ય અને ફરજિયાત છે. માણસ લેખાંગેય થઇ ગયો હોય या શ્રીટી ન શકે તેવી આકૃતમાં પડ્યો હોય તે સિવાય બંદગી નહિ કરવા માટે તેને કંઈ પણ બહાનું નથી.” એક સબજને લખીને પૂછાવું હતું કે “બંદગી કરવી શા માટે? તેમાં શું હકાપણ છે? ખુદાએ બધું બરાબર ગોઠવ્યું છે અને તેજ તેનો વહીવટ કરી

રહો છે. માટે પોતાની જરૂરીઆતો જણાવી તેની મદદ માગવાનું કારણ શું છે ?”

અબ્દુલ બહાએ જવાબ આપ્યો હતો કે:-“નિબંધ સખળ પાસે માગે તેમાં અયોગ્ય કંઈ નથી. તે પ્રમાણે ભેટ પ્રચ્છનારે સર્વથી મહાન હાતા પાસે માગવામાં ખોટું કંઈ નથી. ખુદા પાસે માગવાથી માણસના હૃદયનો ભાર હલકો થાય છે; તેની દ્રષ્ટિમાં દુરંદેશી આવે છે; આત્મામાં નવચેતન આવે છે. અને પોતાની હસ્તિની સાર્થકતા અનુભવાય છે. જ્યારે તમે એમ બપ જપો કે તારૂં નામ પાપનિવારક છે ત્યારે તમારો આત્મા પ્રપુલ્કિત થાય છે અને ખુદાના સામ્રાજ્ય તરફ તમારું મન આકર્ષાય છે. તેથી તમારી શક્તિ વિકસે છે. જેમ વાસણ મોટું તેમ તેમાં વધારે પાણી સમાય; જેમ તરસ વધે તેમ પાણી વધારે સ્વાદુ લાગે. બંદગી કરવાનું કહાપણ અને ભેદ એ છે.”

બંદગી એ ગ્રેમની ભાષા:

ઈશ્વર બધાની ખાહેશો બાંહે તે છેજ; તો પછી બંદગી કરવાનું કામ શું ? એવા સવાલનો જવાબ આપતાં તેઓ કહે છે કે:—

“જો એક દોસ્ત બીજા દોસ્તને આહતો હશે તો તે તેમ કહી બતાવશે. જો કે તે બાંહે તે છેજ કે તેના ખ્યારથી તેનો દોસ્ત અબાણ નથી છતાં તેને કહેવાનું મન થશેજ....ખુદા બધાનાં અંતરની ખાહેશ બાંહે છે, છતાંય બંદગી કરવાનો ઉમળકો કુદરતી છે; ખ્યારના કારણથીજ તેવી ઉમિ આવે છે.... બંદગી શબ્દમાં નહિ, પણ વિચાર અને વલણમાં હોવી જોઈએ. જો ખ્યાર અને સત્કામના કોઈમાં ન હોય તો તે બળાત્કારે આવતાં નથી. સ્નેહ વગરનાં શબ્દો અથહીન છે. કોઈ માણસ

તમારી સાથે જરાપણ સ્નેહ કે ખુશી વગર ફરજ પૂરતીજ વાત કરે ત્યારે તેની સાથે વાત કરવી તમને ગમે છે ?” (ફાટ નાઇટલી રીવ્યુમાં મીસ ઇ. એસ. સ્ટીવન્સે ૧૯૧૧ ના જુનમાં લખેલા લેખ.)

બીજા એક પ્રસંગે તેઓ જોડ્યા હતા —

“ઉંચામાં ઉંચા પ્રકારની બંદગીમાં માણસ ખુદાની મહોબ્બતજ માગે છે. તેને તેની અથવા દોઝખની બીક લાગે છે તેથી નહિ, સ્વર્ગ અથવા તેની પાસેથી કંઈ ભેટ ઇચ્છે તેથી નહિ જ્યારે દુનિયામાં એક માણસને બીજા સાથે મહોબ્બત થાય ત્યારે તે પોતાનાં પ્રિય પાત્રનું નામ દીધા વગર રહી શકતો નથી. તે પ્રમાણે ખુદાનો આહુનાર ખુદાનું નામ દીધા વગર શી રીતે રહી શકે ? આધ્યાત્મિક માણસને ખુદાના નામ સ્મરણ સિવાય બીજાં કશાંમાં આનંદ લાગતો નથી.” (મીસ આલમા રોબર્ટ્સન અને બીજા જાત્રાળુઓની ઇ. સ. ૧૯૦૦ ની નવેમ્બર ડીસેમ્બરની નોંધમાંથી)

સાત્ત્વનિક બંદગી.

બધાએ એકત્ર થઈને બંદગી કરવાની અગત્યતા ઉપર અખંડુલ બહા નીચે પ્રમાણે જોડ્યા હતા —

“કોઈ માણસ એમ કહે કે જ્યારે જ્યારે મારું દિલ ખુદા તરફ જો આવે ત્યારે હું તેની બંદગી કરી શકું; ભલે પછી હું કહેવમાં હોઉં, જગતમાં હોઈ કે અમે ત્યાં હોઈ. કોઈ ખાત્ર દિવસે, ખાસ કલાકે લોકો એકઠા થાય ત્યારે તેઓ સાથે બંદગી કરવામાં મારે ગા માટે જોગણું ? ધારો કે તે વખતે પ્રાર્થના કરવાની મનોદશામાં હું નહિં હોઉં તો ?.. એવો વિચાર કરવામાં કલ્પના ખોટીજ છે, કારણ કે જ્યાં ઘણા લોકો એકઠા

થાય ત્યાં તેનું બળ પણ વધારે હોય છે. છુટા છુટા લઠતા સોદજ-
રાનું બળ આખાં લશ્કર જેટલું હોતું નથી. જો આધ્યાત્મિક
લઠાઈમાં બધા સોદજરા એકઠા થાય તો તેઓની એકત્ર આધ્યાત્મિક
લાગણી એક બીજાને મદદ કરે અને તેઓની બંદગી સ્વીકારાય.
(મીસ ઇથેલ જે. રોઝેનબર્ગની યાદીમાંથી)

આફતોમાંથી છુટકારો.

પયગામ્બરોના કહેવા પ્રમાણે રોઝ અને સર્વ જાતની
ઉપાધિઓ ખુદાઈ કરમાનના લ'ગને લીધે આવે છે. રેલ,
વાવ'ટાળીઓ, ધરતીકંપ વિગેરે આફતો માટે પણ અબ્દુલ
ખદા એજ આડકતરું કારણ દર્શાવે છે. તે બાબે તેઓ કહે છે:-

“વિશ્વના જુદા જુદા ભાગો વચ્ચે સંબંધ હોવાને લીધે
એવા બનાવો બને છે. દરેક નાના ભાગનો દરેક મોટા ભાગ સાથે
સંબંધ હોય છે. એક ભાગને થતી અસર બધા ભાગોને લાગે છે.
એ કારણથી માણસનાં કાર્યો સાથે પણ (ખાસ) સંબંધ હોય
છે. હાખલા તરીકે ધારો કે બે પ્રજાઓ વચ્ચે તકસર પડી; પહેલાં
તો ફક્ત મતભેદ હોય છે. સ્થુલ ચીજોનું કંઈ નહિ; આપણે
સ્પર્શ અથવા જોઈ ચુકીએ તેનું કંઈ નહિ છતાં તેવા મતભેદની
અસર સ્થુલ થાય છે. તેનાથી લઠાઈ થાય છે અને હુબરો માણસો
કપાઈ મરે છે. માણસ જ્યારે ખુદા સાથેના કરારનો લ'ગ કરે
છે ત્યારે તેની સ્થુલ અસર થાય છે અને આફતો આવે છે.”

ખૂલનું જે પરિણામ આવે છે તે વૈરસાધક હોતું નથી, પણ
તે ખોથ અને ઉપાય રૂપ હોય છે. માણસ ખરો રસ્તો ચુકી ગયો
હોય તેને ખુદા જીમ પાડીને એ બતાવે છે. જો પરિણામ ભયંકર
હોય તો એમ સમજવું કે જે ખોટું કામ કરેલું તેનું; પરિણામ

તેના કરતાંય વધુ ભયંકર આવવું જોઈતું હતું; કારણ કે “પાપનું” પરિણામ મોત છે.”

જેમ અનાસંકિતપણાનું પરિણામ આદત છે તેમ આદતમાંથી ઉગરવાનું કારણ પણ આસંકિતપણું છે. તેમાં શકે કે સંદેહ જેવું કંઈ છેજ નહિ. પ્રભુથી વિમુખ થવાથી આદત આવે છે અને અભિમુખ થવાથી જરૂર સુખ પ્રાપ્ત થાય છે.

આખી માનવ જાત એક જાતનું પ્રાણી હોવાથી એક વ્યક્તિના કલ્યાણનો આધાર તેના એકલા ઉપર નહિ પણ તેના પડોશીઓ ઉપર પણ છે. એકના ખોટાં કામથી બીજાં વ-તું બધાંને સહન કરવું પડે છે. એકના ખરા કામથી બધાને ફાયદો થાય છે. દરેકને પોતાના પડોશીની જવાબદારી બોધી વત્તી સ્વીકારવી પડે છે અને સર્વોત્તમ પુરૂષને સર્વનો બોલો ઉપાડવો પડે છે. સંતોને વધારે સહન કરવું પડ્યું છે અને પયગામ્બરોને તેઓથી પણ વધારે. “ઇકાન” ના ક્રિતાંજમાં બહાઉલ્લા લખે છે:—

“દરેક પયગામ્બર અને તેના અનુયાયીઓને કેટલાં સંકટ સહેવાં પડ્યાં છે; જેવાં કે રોગ, ગરીબાઈ અને તિરસ્કાર; તેઓના અનુયાયીઓનાં ડોકાં ચહેરોમાં લેટ તરીકે મોઢલવામાં આવ્યા હતાં; તે બધું સાંભળ્યું છે.”

સંતો અને પયગામ્બરો સળને લાયક હતા અને બીજા માણસો નહોતા એમ એનો અર્થ સમજવાનો નથી. ખરું જોતાં તો તેઓ બીજાઓનાં પાપને ખાતરજ ઘણીવાર દુઃખ વેઠે છે. તેઓની કાળજી જગતના કલ્યાણ માટે હોય છે; પોતાનાં નહિ. માનવ જાતના ખરા પ્રેમીની બંદગી તે પોતે ગરીબાઈ, રોગ યા

આદતથી બચી જાય તે માટે નહિ પણ ઇન્સાન જાત અજ્ઞાનથી, ભૂલથી અને તેનાં પરિણામોથી બચે તે સારૂ હોય છે. તેઓ જો ધન અને આરોગ્ય માગતા હોય તો તે આખી દુનિયાનું લાકું કરવા માટેજ, અને તે જો તેઓને ન મળે તો પણ પોતાની સ્થિતિને તેઓ ખુશીથી અનુકુળ થાય છે. ખુદાના રાહમાં જે પણ થાય તે સારાંને સારૂજ એવી તેઓને ખાત્રી હોય છે.

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“દુઃખ અને દર્દ કંઈ ઉદ્ધત આવતાં નથી. આપણને સુધારવા માટે તે પરમ કૃપાળુ તે મોકલે છે, કારણ કે સુખે સોની સાંભરે અને દુઃખે સાંભરે રામ. જેમ એક માણસની ખુબ કસોટી થાય તેમ તેમ તેના સદ્ગુણો વધારે દીપી નીકળે.”— પારીસમાં થયેલી વાતો પાનું ૪૫.

દોષિતોને બદલે નિર્દોષોએ સહન કરવું એ ઘટના પ્રથમ નજરે અન્યાયી દેખાશે પણ અબ્દુલ બહા આપણને ખાત્રી આપે છે કે અન્યાય ફક્ત બહારથી દેખાય છે તેજ. આખરે તો સંપૂર્ણ ન્યાયજ જણાશે. તેઓ લખે છે:—

“બુલમગારોના લોગ થઈ પડતાં બાળકો અને દુખખોના આત્માને સ્વર્ગમાં બદલો મળે છે. આ દુનિયાનાં સુખ કરતાં પ્રભુની દયા ખચિત વધારે સુખાવહ છે. મૃત્યુલોકની ઉન્નતિ અને ખીલાવટ કરતાં સ્વર્ગમાં ખુદાની રહેમ મળે તે બેહેતર છે.”

બંદગી અને કુદરતના કાનુન.

બંદગીની અસરકારકતાની વિરૂદ્ધમાં કેટલાકોની એવી દલીલ હોય છે કે જો બંદગીનો ઘટતો જવાબ વાળવામાં આવે

તાં કુદરતના સ્થાપિત કાયદામાં ફળ થાય. આ મુશ્કેલ દલીલના ખુલાસા માટે આપણે એક દ્રષ્ટાંત લઈશું. લોહાના ઠંદર ઉપર લોહચુંબક ધરવામાં આવે તો વહેર તેને ઉડીને વળગશે. તેથી ગુરૂત્વાકર્ષણના કાયદાનો ભંગ થયો ? લોહાના વહેર ઉપર ગુરૂત્વાકર્ષણ પણ ચાલુ રહે છેજ. બન્યું એમ કે એક બળ કરતાં બીજું મોટું બળ રજુ થયું હતું. તેજ પ્રમાણે બહાઈ માન્યતા એવી છે કે બંદગી એટલું બધું બળ રજુ કરે છે કે જેનો અત્યારસુધી પૂરતો ખ્યાલ આવ્યો નથી. પણ તે ઉપરથી એમ સમજવાનું નથી કે કુદરતનાં બળ કરતાં તેનું બળ વધારે આપખુદ છે. ફરક એ છે કે એ બેઉ પ્રકારના બળોની અજમાયશ અને તપાસ થઈ નથી. આપણી અજ્ઞાનતાને લીધે તે બળોનાં પરિણામ આપણને અગણ્ય અને ભેદી લાગે છે.

બીજી મુશ્કેલી એ છે કે ઘણાંકે એમ ધારે છે કે બંદગીનું તે વળી શું બળ ? એના ખુલાસા માટે પણ આપણે દ્રષ્ટાંત લઈશું. પાણીના એક મોટા ભંડારને બાંધી દઈને એક દરવાજા આગળ રાખેલું થોડું બળ—સ્પ્રિંગેઈટ—આખાં ભંડારના પાણીને કાબુમાં રાખે છે; એક સુકાન મોટા મહાસાગરમાં ફરતી સ્ટીમરને કાબુમાં રાખે છે; તે પ્રમાણે બહાઈઓ માને છે કે બંદગીથી ખુદાની અનંત શક્તિમાંથી જવાબો મેળવી શકાય છે. બંદગી કરનારે જરાકજ નેર કરવાનું છે કે જેથી ખુદાઈ મહેરબાનીનો આજો ધોધ છુટો વહેવા માંડે. ખુદાની મહેરબાની મેળવવા જેઓ શ્રીચ્છા છે તેને તેટલું બળ બહુ કામનું થઈ પડે છે.

બહાઈ બંદગી.

જુદા જુદા પ્રયત્ન અને સળંગ માટે તરેહવાર રીતે બંદગી કરવાનું બહાઉદ્દા અને અબ્દુલ બહાએ શીખવ્યું છે. તેમાં

વિચારની મહત્તા અને આત્માનાં ઉંડાણ દરેક અધ્યાત્મી પર છાપ પાડે તેવાં હોય છે. પણ જો દરરોજની બંદગીમાં તેનો નિયમિત ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેની અસર ઘરાઘરા સમજાશે અને તેનું બળ પણ દેખાઈ આવશે. કમનસીબે જગ્યાના સ્ત્રોકોચને લીધે બંદગીના અમે અત્રે ફક્ત થોડાજ નમુના રજુ કરી શકીએ છીએ. વધુ નમુનાઓ માટે વાંચકે ખીલું પુસ્તકો જોઈ લેવાં.

“ઓ મારા ખુદા! તારું સૌંદર્ય મારો જોરાક અને તારી હસ્તિ માડું પાણી બનો. મારી શ્રદ્ધા તે તારી ખાદેશ બનો અને મારાં કાર્યો તારી આજ્ઞાનુસાર થાઓ. મારી સેવા તને સ્વીકાર્ય નીવડો. અને મારાં કામ તારી પ્રશંસાને પાત્ર થાઓ. મને તારા તરફથીજ મદદ મળે! અને માડું ઘર તે તારું પાક મંદીર થાઓ. તુંજ અમૂલ્ય, સત્ત અને પ્રેમાળ છે”—બહાઉલ્લા.

“હો પાક પરવરદેગાર! હો ખુદા! તેં તને જાણુવા અને પૂજવા મને સરજાવ્યો છે તેનો હું સાક્ષી છું. મારી કંગાલીયત અને તારું સર્વ શક્તિમાનપણું, મારી ગરીબી અને તારી દૈવતત્વ મને ક્ષણે ક્ષણે લાન રહે છે. તારા સિવાય ખીજો કોઈ ખુદા, રક્ષણહાર અને આત્મનિર્ભર તત્ત્વ નથી”—બહાઉલ્લા.

“ઓ મારા ખુદા! ઓ મારા ખુદા! તારાં બંદાઓનાં દિલ એક કર અને તારો મહાન હેતુ તેઓને દર્શાવ. તેઓ તારી આજ્ઞા પાળે અને તારા કાયદામાંજ રહે. ઓ ખુદા! તેઓની કોશિષમાં તેઓને મદદ કર અને તારી સેવા કરવાનું તેઓને બળ આપ. ઓ ખુદા! તેઓને એકલા છોડ નહિ પણ તારાં જ્ઞાનની રોશણીથી તેઓને દારવ. તારી રહેમથી તેઓનાં દિલ રાજી કર. ખરેખર તુંજ તેઓનો મદદગાર અને પરમેશ્વર છે.”—બહાઉલ્લા.

“હે'દયાળુ પ્રભુ! તે' સર્વ માણસોને એકજ તરવમાંથી સરભવેલાં છે. તારી એવીજ ઇચ્છા છે કે બધાંએ એક કુટુંબવત્ રહેવું. તારી પાક હાજરીમાં તેઓ સઘળા તારા બંદા છે. તારા તંબુમાં બધાં માનવ પ્રાણીઓએ આશરો લીધો છે, તારી ખાણાંની મેજ આગળ સર્વ બેઠાં છે. તારી રોશણીથી તેઓને પ્રકાશ મળે છે.

“ઓ ખુદા! તારી હયા સર્વ ઉપર છે, તે બધાંને માટે જોઈતું તૈયાર કર્યું છે. તુંજ બધાને આશરો આપે છે; જીવન બક્ષે છે; ખુશ્ખિ અને શક્તિ બક્ષી છે અને તારી રહેમના હરિયાવમાં સઘળા કુખી રહ્યાં છે.

“ઓ કૃપાળુ ભગવાન! અમને બધાંને એક કર. બધા ધર્મો એક થાઓ. બધી પ્રજાઓ એક થાઓ. સર્વ એક બીજાંને કુટુંબીજન જેવાં જીવો અને પૃથ્વીને સર્વતુ' ધર માનો. સર્વે સંપી જંપીને જીવતા રહો.

“ઓ ખુદા, માણસ ભતની એકતાનો વાવટો ફેરકાવ.”

“ઓ ખુદા, મહાન શાંતિ ફેલાવ.”

“ઓ પ્રભુ, હરેકના દિલને પરસ્પર જોડી દે.”

“ઓ કૃપાળુ પિતા ખુદ તારા પ્રેમની સૌરભથી અમારાં હૃદય ભરી દે. તારી રાહબર રોશણીનાં તેજ અમારી આંખોમાં આંજ. તારા શબ્દના સંગીતથી અમારાં જીવણને તૃપ્ત કર. તારી વિશ્વંભરતાના કિડલામાં અમને આશરો આપ.”

“તુંજ સર્વશક્તિવાન છે; તુંજ ક્ષમાનો સાગર છે. મધળાં માણસોની ખામીને દરજી કરનાર તુંજ એકલો છે.”
—અબ્દુલ ખદા.

“હે સર્વશક્તિવાન ? હું તો પાપી છું અને તું માફ કરનાર છે. મારી ખામીઓનો પાર નથી. છતાં તું દયાળુ છે. હું ભૂલમાં ગોથા ખાઉં છું પણ તું રહમની રોશની છે !

“માટે ઓ પાક પરવરદેગાર, મારાં પાપ માફ કર, તારો કૃપાપ્રસાદ આપ, મારા દોષની ઠરકાર નહિ કર, મને આશરો આપ, તારી ધીરજના ઝરામાં મને ડુખાડી દે અને મારા સર્વ રોગદોગતું નિવારણ કર.”

“મને શુદ્ધ અને પવિત્ર કર, તારી પવિત્રતામાંથી મને હિસ્સો આપજો. જેથી દુઃખ દર્દ રહે નહિ; સુખ અને આનંદ ઉતરે, નિરાશા, આશા અને શ્રદ્ધામાં ફેરવાઈ જાય અને લયને બદલે નિર્ભયતા આવે.

“ખરેખર, માફ કરનાર તું જ છે અને દયાળુ તું જ છે; તું જ ઉદાર છે અને તું જ પ્રેમાળ છે !”—અબ્દુલ બહા.

“હે કૃપાસાગર ભગવાન ! મને એવું હૃદય આપ કે જે તારા સ્નેહના પ્રકાશથી પ્રતિબિંબિત થતા આપના રૂપ બને. મારામાં એવા વિચારો પ્રેર કે જે આ દુનિયાને આધ્યાત્મિક શક્તિથી શુભાખના બગીચા જેવી કરે.

“તું જ દયાળુ છે, તું જ કૃપાળુ છે, તું જ વિશ્વંભર છે !”—અબ્દુલ બહા.

ઉપરંજતાવ્યા તેવા અગત્યના નમુનામાંજ બહાઈ બંદગી સમાઈ જતી નથી. બહાઉદ્દા બોધે છે કે મનુષ્યનું સમગ્ર જીવન બંદગી સમાન થઈ પડવું જોઈએ. પ્રમાણિકપણે કરેલું કામ પણ ભક્તિ સમાન છે, દરેક વિચાર શબ્દ અને કાય કે જેથી ખુદાની ખુદાઈને અનુલક્ષવામાં આવે અને કોઈનું પણ ભલું કરવા વિષે હોય તે ખરેખરી પ્રાર્થના તેના ખરા અર્થમાં છે.

પ્રકરણ ૭ મું.

આરોગ્ય અને ઐશ્વર્ય.

“ધિરાભિમુખ યવાથી તન, મન અને આત્માના રોગ દળે છે”—અબ્દુલ ખહા.

હેતુ અને આત્મા.

ખહાઈ શિક્ષણ પ્રમાણે શરીર એ આત્માના વિકાસ માટે કામચલાઉ સાધન છે અને તેટલું કામ પૂરું થાય કે પછી તેને પડતું મેલવામાં આવે છે. જેમ મરઘીના બચ્ચાંને મોટું થવા માટે ઇંડના કોટલાંની જરૂર હોય છે અને પછી બચ્ચું તેને ફેાડી નાંખી બહાર નીકળે છે તેમ અબ્દુલ ખહા કહે છે કે આ શરીર અમર થઈ શકેજ નહિ તે એવાં રજકણો અને જંતુઓનું બનેલું છે કે વખત જતાં તેનો નાશ થાયજ.

શરીર આત્માનું શુભામ રહેવું જોઈએ. થોડ નહિ થઈ જવું જોઈએ. શુભામ તરીકે તે ખુશ, આશાંકિત અને મહેનતુ રહેવું જોઈએ, અને તેને નોકરની માફકજ રાખવું પણ જોઈએ, જો તેને સાચવીને નહિ રાખવામાં આવે તો રોગ અને દુઃખ આવશે કે જેથી થોડ અને નોકર બેઉને સહન કરવું પડે.

બધામાં જીવન તત્વ એકજ છે.

સર્વ જાતનાં જીવનો અને સ્વરૂપોમાં મુળ તત્ત્વ એકજ છે. એ બહાઉદ્દલાનો મુખ્ય ઉપદેશ છે. આપણી માનસિક, નૈતિક અને આધ્યાત્મિક સ્થિતિને શારીરીક આરોગ્ય સાથે અને એક વ્યક્તિની તન્દરિસ્તીને સામાજિક તન્દરિસ્તી સાથે, અરે ખુદ

ઝાડ અને જાનવરોની હાલત સાથે પણ એટલો બધો સંબંધ કે અરસપરસ બધાં ઉપર સામાન્ય રીતે આપણે ધારીએ છીએ તે કરતાં વધારે અસર થાય છે.

તેથી પચગામ્બરનો એવો કેઈ પણ હુકમ નથી કે જેમાં શારીરિક આરોગ્ય માટે જરૂરત જણાવવામાં નહિ આવી હોય. કેટલાંક શિક્ષણોને તો બીજાં કરતાં તન્દરોસ્તી સાથે વધારે સંબંધ હોય છે.

સાદુ' જીવન.

અખંડુલ બહા લખે છે:—

“ચાલુ જમાનાની જીંદગી કેટલી ખારીક છે અને આપણે રોજ તેને કેટલી વધારે ખારીક બનાવીએ છીએ ! માણસની જરૂરીયાતોનો જાણે અંતજ નથી. તેઓ જેમ વધારે એકઠું કરે છે તેમ તેમ તેઓ વધારે મેળવવા લોભપતા રાખે છે. એમાંથી સુકિતનો ભાગ એકજ છે. તે એજ કે દુન્યવી ચીજો તરફ આંખ બંધ કરવી અને મનને બીજે ભાગે વાળવું....સંતોષી માણસનું મન શાંત હોય છે અને તેનું હૃદય સ્વસ્થ હોય છે. તે આખી દુનિયાપર રાજ્ય કરતા રાજા જેવો હોય છે. એણે ખાવાનું મળે તોય તે સુખથી રહે છે, અને શાંતિથી ઉઘે છે” —
મીરજી અહમદ સોરાબની હાચરી, સપ્ટેમ્બર અક્ટોમ્બર ૧૯૧૩ અને ઓગસ્ટ ૧૯૧૪.

માંસાહાર માટે મનાઈ કરવામાં આવી નથી પણ જીવદયા અને શરીરસુખની દ્રષ્ટિએ સાદા વનસ્પતિઆહાર માટે ભલામણ કરવામાં આવે છે. અખંડુલ બહા એકસ મંજેગોમાં માંસની જરૂરીયાત જણાવવા છતાં એકંદરે એમ કહે છે કે:—

“ભવિષ્યની પ્રત્યક્ષાએ ફળ અનાજ ઉપર જીવવું જોઈએ. એવો વખત આવશે કે જ્યારે કોઈ માંસ ખાશે નહિ. તળીળી શાસ્ત્ર હજી તેની બચગીમાં છે. છતાં એટલું તો ખતાવી દેવામાં આવ્યું છે કે આપણો કુદરતી ખોરાક તો લોંચમાંથી ઉગે તેજ છે”—જુડીઆ એમ. ગ્રન્ડીએ અક્ષામાં દશ દિવસ રહી સાંભળેલું તેની યાદીમાંથી.

દાર અને કેફી વસાણાં.

ગાંધગીમાં ઔષધના સખળ સિવાય બહાઉલા દારૂ અને કેફી વસાણાંની સહંતર મનાઇ કરે છે. અખડુલ બહા લખે છે કે:—

“અય ખુદાના દોસ્તો, અનુભવથી આપણે જાણીએ છીએ કે તંબાકુ, દારૂ, અફીણ વિગેરે છોડવાથી શરીર કેટલું સુધરે છે, તાકાત અને બુધ્ધિ કેટલી વધે છે અને વ્યવસાયાત્મિકપણું પણ કેટલું વધે છે !”

સુખલોગ.

બહાઈ ઉપદેશ મિતાહારનો હિમાયતી છે; સન્યસ્તનો નહિ. જીવનમાં સારી અને સુંદર ચીજોનો ઉપલોગ કરવા ઉત્તેજન અને સલાહ આપવામાં આવે છે. બહાઉલા કહે છે: “તમારે માટે જે સરજાવવામાં આવ્યું છે તેનાથી દૂર નહિ રહો. તમારી ફરજ છે કે તમારા મોઢાં ઉપર હુપ્ ખુશાલીની છાપ હોય.

અખડુલ બહા કહે છે:—

“સર્વ કંઈ માણસ માટે બનાવવામાં આવ્યું છે. માણસ ચુગિટમાં સવોત્તમ છે, તે માટે ખુદાનો તેણે આશાર માનવો જોઈએ. સર્વ દુન્યવી ચીજો આપણે માટે છે.

ઉપકારવૃત્તિથી જીવનને આપણે દૈવી બક્ષીસ તરીકે પીછાણવું જોઈએ. જો જીંદગીથી આપણે કંટાળીએ તો આપણે કૃતદ્ર કહેવાઈએ, કેમજે આપણું સ્થુલ અને આધ્યાત્મિક અસ્તિત્વ તે તે દયાસાગરના મોબુદ પુરાવા રૂપ છે. માટે આપણે સુખી રહેવું જોઈએ અને આપણા વખત સર્વ ચીજોની કિંમત સમજવામાં અને તેની સ્તુતિ કરવામાં ગુજરવો જોઈએ.

બહાઈ સંપ્રદાયે જુગાર અને લોટરી ખેલવાની મનાઈ કરી છે તે સર્વ પ્રકારની રમતગમતોને લાશુ પડે છે કે નહિ? એવા પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં અબ્દુલ બહાએ જણાવ્યું હતું કે:—“નહિ, કેટલીક રમતગમતો નિર્દોષ છે અને વખત ગુજરવા ખાતરજ રમવામાં આવે તો તેથી કોઈને નુકસાન થતું નથી. પણ વખત ગુજરવાને માટે રમતો રમતાં રમતાં તેનો એવો ચડસ લાગી જવાની ધાસ્તી છે કે પછી વખતની ઘરબાદી પણ થવા લાગે, ઇશ્વરના કામમાં વખતની ઘરબાદી કરવા દેવાનું મંજૂર નથી, પણ શારીરીક શક્તિઓને સુધારે તેવી રમત ગમતો અને કસરત કરવી ઇચ્છવા જોગ છે.”

સ્વચ્છતા.

અકદસની કિતાબમાં બહાઉદ્દા કહે છે:—

“આખી માનવજાતે સ્વચ્છતાનું તત્ત્વ સ્વીકારવું જોઈએ....ગમે તેવા સંજોગોમાં સ્વચ્છ રીતભાત રાખો.... તમારાં કપડાં ઉપર એક પણ ડાઘ દેખાવા નહિ દો.... ચોખ્ખાં પાણીમાં ડુબકી મારો; એકવાર જે પાણી વપરાઈ ગયું હોય તે ફરી વાપરવું નહિ....સ્વર્ગનાં બધાં વ્યક્ત સ્વરૂપો અમે આ દુનિયામાં ઉતરેલાં જોવા ચાહીએ છીએ; તમારામાંથી તે ઉત્પન્ન થવાં જોઈએ કે જેથી લાગ્યશાળીઓ પુશ થાય.”

મીરઝા અબ્દુલ ફઝલ “બહાઈ સાયેતીઓ” નામની પોતાની કિતાબનાં પાનાં ૮૬ માં જણાવે છે કે ઉપર જણાવ્યા તેવાં ફરમાનો બહુ અગત્યના છે. ખાસ કરીને પૌર્વાત્ય દેશોમાં—કે જ્યાં ઘરમાં નહાવા ધોવામાં અને પીવામાં પણ ગંદામાં ગંદાં પાણી વાપરવામાં આવે છે અને અત્યંત ગદીથી ભેવામાં આવે છે જેથી અનેક રોગો અને ઉપદ્રવો ઉત્પન્ન થાય છે જે ચાહીએ તો અટકાવી શકાય. ધાર્મિક રીતીથી ચલાવી લેવામાં આવતી ઘણી બાબતો પૂર્વના દેશોમાં કે જ્યાં લોકોને ખુદાના પયગામ્બરમાં વધારે શ્રદ્ધા છે તેનાં ફરમાનોથી સુધારી શકાય; પશ્ચિમના દેશો કે જ્યાં સ્વચ્છતા ને ખુદાઈ પવિત્રતા તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલી છે ત્યાં પણ અજબ સુધારા કરી શકાય.

પયગામ્બરી ફરમાનો પાળવાની અસર.

સાદું જીવન, ગૃહસ્વચ્છતા, દારૂ વિગેરે કેરી પદાર્થોનો ત્યાગ, એને લગતાં આરોગ્યવધક ફરમાનો ઉપર ઝાઝી નુકતેચીની કરવાની જરૂર રહેતી નથી. જો કે તેની અત્યંત આવશ્યકતા લોકોને જણાતી નથી. પણ જો ફરમાનો પાળવામાં આવે તો એપી રોગો તથા બીજા ઉપદ્રવો જરૂર બંધ પડે. સાધારણ ગૃહસ્વચ્છતામાં બેદરકારી રાખ્યાથી અને વધારે પડતો દારૂ પીવાથી યા અશીલુ ખાવાથી ઉત્પન્ન થતી માંદગીઓ તરેહવાર હોય છે. જો આરોગ્યને લગતાં ફરમાનો પાળવામાં આવે તો તેથી વર્તણૂક સુધરવાનો પણ મોટો સંભવ છે. દારૂ અને અશીલુ શરીર ઉપર અસર કરે તે પહેલાં તો તે અંત કરણ ઉપરજ ખરાબ અસર કરે છે એટલે કેરી પદાર્થોથી દૂર રહેવાથી શારીરિક કરતાં આધ્યાત્મિક લાભ વિશેષ છે. સ્વચ્છતા પરત્વે અબ્દુલ બહા કહે છે—

“બાહ્ય સ્વચ્છતાની આધ્યાત્મિકતા ઉપર ભારે અસર છે...સ્વચ્છ અને ડાઘ રહિત શરીરની શુભ અસર માણસનાં આત્મા ઉપર પણ થાય છે.” (અબ્દુલ બહાના નામાઓ ભાગ ૩ ને ‘પાતું’ પૃષ્ઠ)

રતિકેલીના સંબંધમાં પણ જે પયગામ્બરોના ફરમાન પાળવામાં આવે તો તેથી પણ રોગનું એક મોટું કારણ દૂર થાય. પીડાકારક ગરમીના રોગ કે જે આજે દોષીત અને નિર્દોષ એવાં હજારો માણસોની તન્દરોસ્તીનું નષ્ટોદ વાળી રહ્યા છે, - માખાપો અને તેમનાં બાળકોનું - તે પણ તદ્દન ભૂતકાળની ઘટના થઈ રહે.

ન્યાય, અરસપરસ મદદ, પડોશપ્રેમ, ભગેરેને લગતાં પયગામ્બરી ફરમાનો અમલમાં મેલવામાં આવે તો પછી એક બાબુએ ભૂખે મરતા શ્રમજીવીઓનાં ટોળેટોળાં અને બીજી બાબુએ અથશ આરામમાં કાળ વ્યતિક્રમ કરતા થોડાક લહેરી લાલાઓ જેવામાં આવેજ નહિ અને માણસ જાતનો માનસીક, નૈતિક, અને શારીરીક અધઃપાત થતો ચાલુ રહે નહિ.

મુસા, બુદ્ધ, ખ્રીસ્ત, મહુમદ અથવા બહાઉલ્લાએ શારીરીક સ્વચ્છતા માટે સૂચવેલા સાદા ઇલાજોથી રોગનો ફેલાવો એવો અટકે કે જેવો અટકાવ દુનિયાના તખીબો અને જાહેર તન્દરોસ્તી ખાતાંઓ નથી કરી શક્યા. જે બધાજ તન્દરોસ્તીના નિયમો પાળતા હોય તો તન્દરોસ્તી પણ બધેજ જેવામાં આવે. તેને બદલે રોગથી થતાં મોત, બચપણમાં થતાં મોત, અને આજકાલ જેવામાં આવે છે તેમ યુવા કે પ્રૌઢ અવસ્થામાં નીપજતાં મરણો જેવામાં આવે છે. જે નિયમો પાળવામાં આવે તો પણ માણસો પાકટ વૃધ્ધાવસ્થા સુધી જીવે

અને પછી છાડ પરથી પાકીને વખતેસર પડતાં ફળની પેઠે મરણ પામે.

તળીબ પયગામ્બર

પણ આપણે એવી દુનિયામાં રહીએ છીએ કે જ્યાં અનંત કાળથી પયગામ્બરોનાં ફરમાન અપવાદ રૂપેજ પાળવામાં આવે છે; જ્યાં ખુદા પ્રત્યેના પ્રેમ કરતાં સ્વાયં વધારે વહાલો છે; જ્યાં માનવ જાતના લાભ કરતાં વ્યક્તિગત અને યોડાકોના મર્યાદિત લાભો વધારે જોવાય છે; જ્યાં માનવ જાતના સામાજિક અને આધ્યાત્મિક કલ્યાણ કરતાં હેહુભોગ અને જડ વસ્તુઓની માલેકી ઉપર વધારે ધ્યાન અપાય છે. પરિણામે ભયંકર હરિકાઈ અને લડાઈ, ત્રાસ અને બુલમ, અતિ ગ્રીમંતાઈ અને અતિ ગરીબી, આવી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ છે, જેથી માનસિક અને શારીરીક રોગો ઉત્પન્ન થાય છે. પરિણામે આખું માનવવૃક્ષ રોગિષ્ઠ થઈ ગયું છે અને તેનાં પાંદડે પાંદડાંને સહન કરવું પડે છે. બીજાઓના પાપ માટે પવિત્રમાં પવિત્ર માણસોને પણ દુઃખ વેઠવાં પડે છે. માટે હવાની જરૂર છે - આખી માનવજાતને સર્વ પ્રભુઓને અને વ્યક્તિઓને - તેથી પોતાના જેવા અમકાલીનોની માફક બહાઉક્ષા તળીયત જાળવવાનું જ ફકત નહિ પણ બગડી હોય તો સાજા કેમ થવું તે પણ જાણવું છે. તેઓ માણસોના શારીરીક અને માનસીક રોગોની દવા કરનાર એક મહાન ધનવંતરી જેવા અવતર્યા હતા.

ઔષધોપચાર.

માનસીક અને આધ્યાત્મિક રીતે રોગ સાજા કરી શકાય છે એવી માન્યતા આજે પશ્ચિમના દેશોમાં સજીવન થવા લાગી છે તે નોંધ લેવા જેવી બીજી છે. રોગ વિષે જડવાદી ખ્યાલોથી

કેટલાક તો એવા કંટાળી ગયા હતા કે ઓગણીસમી સદીમાં ચાલતા રોગોપચાર સામે ધિક્કાર દર્શાવ્યો છે. છેલ્લે પાટલે જેસી તેઓ પોકારવા લાગ્યા કે સ્વસ્થતાની યા જડ દવાની કંઈજ કિંમત નથી. પણ બહાઉદ્દા જડ તેમજ આધ્યાત્મિક બેઉ પ્રકારના ઉપાયોની સાર્થકતા સ્વીકારે છે. તખીખી શાસ્ત્રને ખીલવવાની ઉ-તેજવાની અને સંપૂર્ણ કરવાની તેઓ હિમાયત કરે છે કે જેથી તેનો સારામાં સારો લાભ લેવાય. બહાઉદ્દાનાં ઘરનાં માણસો માંઢા પડતાં ત્યારે ધંધાદારી તખીખને જરૂર બોલાવવામાં આવતા અને પોતાના અનુયાયીઓને પણ તખીખ બોલાવવાની ભલામણ કરતા. “અકદસ”માં તેમણે કહ્યું છે કે તમે માંઢા પડો તો હુશિયાર વૈધને બોલાવજો.

કળા અને વિજ્ઞાન તરફ બહાઈઓની એવી વૃત્તિ છે. માણસ જાતને લાભકર્તા હોય તેવા કળાહુન્નર, ભલે તે જડ હોય, તો પણ તેને માન અને ઉ-તેજન આપવાં ઘટે. વિજ્ઞાનથી માણસ જડ વસ્તુઓનો પ્રભુ બને છે, અજ્ઞાનથી તે શુલાભ રહે છે. બહાઉદ્દા લખે છે:—

“જરૂરી જણાય ત્યાં તખીખી સારવાર તરફ બેઢરકારી બતાવો નહિ; તખીયત સારી થાય એટલે દવા છોડી દેજો. રોગ ઉપર દવા કરતાં ખોરાકનો ફેરફાર વધારે અજમાવજો. જો એકજ વનસ્પતિથી ફાયદો થાય તો પણ દવાના મિશ્રણ ના લેતા. તખીયત સારી હોય તો દવા નહિ લેવી. જરૂર જણાય તોજ લેવી.”

અબ્દુલ બહા એક નામામાં લખે છે:—

“હે સત્ય શોધક ! રોગ સારા કરવાના બે ઉપાય છે; જડ અને અલૌકિક. પહેલો ઉપાય દવા કરવાનો છે. બીજો ઉપાય

ખુદાની બંદગી કરવાનો છે. એક ઉપાય અમલમાં મેલવા.....દવા કંઈ ખરાબ નથી એટલે તેને પણ ખુદાની મહેરબાની જેવી ગણીને સ્વીકારતી; કારણ કે દવાનું શોધન તથા બનાવટ કરવાનું જ્ઞાન પણ ખુદા તરફથી જ મળેલું છે. તે જાતના ઉપચારથી પણ તેના બંદાઓને લાભ થાય છે.” (અબ્દુલ બહાના નામાઓ ભાગ ૩ ને પાનું ૫૮૭)

તેઓ ઉપદેશ છે કે જો આપણી જીવવાની રીત અકુદરતી અને બેવકુફીભરી થઈ ગઈ નહિ હોય તો કુદરતી પ્રેરણા અને વૃત્તિ જેમ જંગલી પ્રાણીઓને તેમજ આપણને પણ ખોરાક, ફળ, ભાજપાકો અને ખીજ જાતની દવાઓના બાબમાં વિશ્વાસ પાત્ર સ્પુરણા કરે. એ વિષય ઉપર થયેલી વાતચીત હરમ્યાન તેમણે જણાવ્યું હતું કે—

“ખોરાક, દવા અને ફળથી સાજાં થવાય છે એ તો દેખીતું જ છે પણ વૈદકશાસ્ત્ર અપૂર્ણ હોવાથી એ વાત હજી પૂરેપૂરી મમજાઈ નથી. વૈદકશાસ્ત્ર સંપૂર્ણતાએ પહોંચ્યા પછી ખોરાક, દવા, સુગંધીદાર તાજાં ફળો અને વનસ્પતિઓ તથા ટાઢાં ઉંઢાં પાણીથી સારવાર કરી શકાયે.”

દવા જડ પદાર્થની બનેલી હોય તો પણ સાજાં કરનાર તત્ત્વ તો દૈવી જ હોય છે, કેમકે ખનીજ યા વનસ્પતિનો મરજનહાર તો ખુદા જ છે બધું ખુદા ઉપર આધાર રાખે છે જડ દવા માફતે પણ આપણે ખુદા તરફથી આડકતરી રીતે સ્વર્ગીય સારવાર મેળવીએ છીએ.

દવા વગરના ઉપચાર.

દવા વગર પણ સાજાં થવાના ઘણા ઉપાય છે એમ તેઓ કહે છે. રોગનો જેમ ચેપ હોય છે તેમ તન્દારસ્તીનો પણ ચેપ

હોય છે; જો કે એ એવ ધીમે અને તેની અસર પણ ઓછી હોય છે.

હદી'ની પોતાની મનોદશા ઉપર સાજાં થવાનો ઘણો આધાર છે અને મનોદશાનો નિર્ણય કરવામાં સૂચન વધારે અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. ભય, ક્રોધ, કંટાળો વિગેરે રોગને વધારનાર છે અને આશા, પ્રેમ, આનંદ વિગેરે તન્દોરસ્તીને લાલકારક છે. બહાઉલ્લા કહે છે:—

“સૌથી જરૂરી ચીઝ બધા સંજોગોમાં સંતોષ છે. સંતોષ હોય તો રોગિષ્ઠ અને ધુરી કલ્પનાઓથી બચાય છે બલાપો કરવો નહિ. તેનાથી દુઃખ વધે છે. અદેખાઈથી શરીર ક્ષીણ થાય છે અને ક્રોધથી કાળજી બળે છે જેમ સિંહથી કરીને ચાલો તેમ અદેખાઈ અને ક્રોધથી ફર રહો.”

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“આનંદથી આપણને પાંખ આવે છે. ખુશાલીના વખતમાં આપણી તાકાત વધારે સજીવ અને બુદ્ધિ વધારે તીવ્ર બને છે.પણ આપણે દિલગીરીમાં આવી પડીએ છીએ ત્યારે આપણું બળ હરાઈ જાય છે.”

મનોબળથી સાજાં કરવાની રીત વિષે અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“જો એક મજબુત મનોબળવાળો માણસ રોગી ઉપર પોતાનું સમગ્ર ધ્યાન એકત્ર કરે અને રોગી પણ મજબુત શ્રદ્ધાથી માને કે તે માણસનાં મનોબળના ઉપચારથી તે જરૂર સાજો થશે, તો તે જોઈ વચ્ચે જેટલાં પ્રમાણમાં મનોબળનું સામ્ય તેટલાં પ્રમાણમાં રોગનિવારણ થાય. મજબુત માણસ રોગને

સાળે કરવા હરેક પ્રકારની કોશિષ કરે છે અને રોગી માણસ તેના ઉપાયમાં શ્રદ્ધા રાખી તેના ઉપચારને મદદ કરે છે. મનના સંસ્કારથી જ્ઞાનતાંત્રુઓ ઉત્પન્ન થાય છે અને રોગી માણસને 'માળે કરવામાં તેજ ક્રિયા કારણરૂપ બને છે.'

છતાં એ બધી રીતોની અસર મર્યાદિત છે અને ભારે રોગ ઉપર તે નિષ્ફળ પણ નીવડે.

પવિત્ર આત્માની શક્તિ.

રોગ નિવારણ કરવા માટે સૌથી મજબૂત શક્તિ પવિત્ર આત્માની છે. "એ શક્તિ અજભાવવા માટે પરિચય, હાજરી કે દ્રષ્ટિપાતની જરૂર નથી....રોગ નાનો હોય या મોટો, શરીરનો સમાગમ થાય या ન થાય, રોગી અને વૈદ્ય વચ્ચે પરસ્પર સંબંધ થાય या નહિ થાય, તો પણ પવિત્ર આત્માની શક્તિથી રોગનું નિવારણ થાય છે."

ઇ. સ. ૧૯૦૪ ના અકટોબરમાં મીસ ઇથેલ રોચેનબર્ગ સાથેની વાતચીતમાં અબ્દુલ બહાએ કહેલું કે: -

"પવિત્ર આત્માની શક્તિથી રોગ સાજા કરવા માટે ધ્યાનને ખાસ એકાગ્ર કરવું પડતું નથી; તેમ સમાગમની જરૂર પણ પડતી નથી. પવિત્ર પુરૂષની બંદગી અને પ્રાર્થના પૂરતી છે. રોગી પૂર્વના દેશમાં હોય અને વૈદ્ય પશ્ચિમના દેશમાં હોય, તેઓ વચ્ચે જરાય પિછાણ હોય નહિ તો પણ પવિત્ર પુરૂષ જેવો ખુદાની બંદગી કરે છે કે તરતજ રોગી માળે થઈ જાય છે. આટલી શક્તિ પવિત્ર અવતારોમાં અને આધ્યાત્મિકતાને ઉચે તબક્કે પહોંચેલાઓમાં હોય છે."

ખ્રીસ્તે અને તેમનાં પટ્ટશિષ્યોએ આવી રીતે રોગો સાજા કર્યા હતા અને સર્વ જમાનાના પવિત્ર પુરૂષો રોગનિવારણ

એજ પ્રકારે કરતા સાંભળવામાં આવ્યા છે. બહાઉલ્લા અને અબ્દુલ બહા બેઉમાં એવી શક્તિ હતી અને તેમના શ્રદ્ધાળુ અનુયાયીઓ પણ ધારે તો તેવી શક્તિ મેળવી શકે.

રોગીની વૃત્તિ.

માનસિક બળથી રોગ સાબ કરવાના સંબંધમાં દર્દીની, વૈદ્યની, દર્દીના હોસ્તોની તથા એકંદરે આખી કોમની મનોવૃત્તિ પણ ચોક્કસ પ્રકારની થવાની જરૂર છે. દર્દીએ 'પોતાનું' દિલ ખુદામાંજ એકત્ર કરવું જોઈએ; તેની ઇચ્છા અને તેની શક્તિમાં સંપૂર્ણ ભરસો રાખવો જોઈએ. ઇ. સ. ૧૯૧૨ ના આગસ્ટમાં અબ્દુલ બહાએ એક અમેરિકન બાઈને કહ્યું હતું કે:—

“આ બધાં દર્દો નાબુદ થશે અને તમે સંપૂર્ણ શારીરીક અને માનસિક સૌખ્ય ભોગવશો....તમારાં દિલમાં એવી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાઓ કે બહાઉલ્લાની રહેમ અને શક્તિથી સર્વ ચીજો તમારે માટે આનંદમય થશે. ..પણ તમારે તમારું મન તે સર્વ મહિમાવંત તરફ વાળવું જોઈએ. મેરી મેગડલીને પવિત્ર ઇસુ ખ્રિસ્તમાં જેટલું મન પરોવ્યું હતું તેટલું. - તો તમને શારીરીક અને અલૌકિક સ્વાસ્થ્ય જરૂર પ્રાપ્ત થશે. હું તમને ખુશ બખર આપું છું કે તમારું દિલ સાફ હોવાથી તમે લાયક છો ! .. વિશ્વાસ રાખો, સુખી થાઓ, આશાવંત બનો અને આનંદો....”

જે કે ઉપલા પ્રસંગમાં અબ્દુલ બહાએ સંપૂર્ણ શારીરીક સ્વાસ્થ્યની ખાત્રી આપી છે પણ દરેક રોગી સાથે, જે કે કેટલીકવાર રોગીને પ્રબળ શ્રદ્ધા હોય છે તો પણ; તેમણે એ ઉપાય અજમાવ્યા નથી. અક્ષામાં એક બનાશુને તેમણે કહેલું કે:—

“બંદગી શારિરીક અને અલૌકિક બેઉ પ્રકારના રોગના નિવારણ માટે લખવામાં આવી છે. દલી‘નું સાબનં યવામાં બહુ થતું હશે તો તે સાબો થશેજ; પણ કેટલાક દલી‘એને સાબનં કરવાથી બીજાં અનિષ્ઠો ઉપસ્થિત થાય છે, માટે સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રભુ કેટલીક બંદગીનો જવાબ વાળતો નથી....હે ખુદાના સેવક ! પવિત્ર આત્માની શક્તિ શારિરીક અને અલૌકિક બેઉ પ્રકારના અનિષ્ઠોને દૂર કરનારી છે.”

એક રોગીને તેઓ લખી જણાવે છે:—

“ખુદાની ખાહેશ એવી રીતે કામ કરે છે કે ઘણીક વાર માણસ તેનાં કારણ ઉઠેલી શકતો નથી. કેટલીક વાર કારણ દેખાય છે ખરં, પણ ખુદામાં વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા, રાખ અને તેની ઇચ્છાને સહંતર આધીન થા. તે દયાળુ, કૃપાળુ અને માયાળુ છે; તારા ઉપર તે પોતાની રહેમ ઉતારશે.”

તેઓ બોધ કરે છે કે અલૌકિક સૌખ્યથી શારિરીક આરોગ્ય આવે છે પણ તેનો આધાર એક વ્યાકતના અંકુશમાં નહિ હોય એવાં ઘણાં કારણ ઉપર રહેલો છે. એટલે એક વ્યક્તિ ગમે તેટલું મનોબળ ધરાવે તોય શારિરીક આરોગ્ય મેળવવા ખત્રી રાખી શકે નહિ. કેટલીક વાર પવિત્રમાં પવિત્ર શ્રી પુરૂષો પણ બીમારી લોગવે છે.

છતાંય આધ્યાત્મિક દશાથી પરિણમતું આરોગ્ય ધારવા કરતાં વધારે બળવાન હોય છે અને ઘણાક બનાવોમાં નાતોદોરતીને દૂર કરે છે. અબ્દુલ બહાએ એક અંગ્રેજ ખાનુને કહ્યું હતું કે:—

“તમે તમારી શારીરિક દુર્બળતા માટે લખ્યું છે. બહાઉલ્લાની રહેમની હું બંદગી કરું છું કે તમારો આત્મા બળવાન થાઓ અને તેની માર્ફત તમારું શરીર સ્વાસ્થ્ય પણ પુનઃ પ્રાપ્ત થાઓ.”

પારીસમાં થયેલી વાતચિત દરમિયાન તેઓ બોલ્યા હતા કે:—

“ખુદાએ માણસને એટલી બધી શક્તિઓ આપેલી છે કે તે તેનામાં વિશ્વાસ રાખી સામે પણ થઈ શકે. મગર અક્સોસ! માણસ તે માટે આભાર માનતો નથી. તે બેપર્વાઈ અને અજ્ઞાનની નિદ્રામાં પડ્યો છે. ખુદાએ બતાવેલી રહેમ તેના ધ્યાનમાં નથી ઉતરતી. રોશણીથી તે વિમુખ થઈને અધકારવાળા માર્ગે વિચરે છે.”

(આધ્યાત્મિક) વૈદ્ય.

ઓછાં યા વત્તાં પ્રમાણમાં અલૌકિક ઉપચારથી સાજાં કરવાની શક્તિ આખી માણસજાતમાં છે. પણ જેમ કેટલાંક માણસોમાં ગણિત, યા સંગીતનું જ્ઞાન વિશેષ હોય છે તેમ કેટલાંક માણસોમાં ખીજાંને સાજાં કરવાની શક્તિ પણ વધારે હોય છે. એવા માણસોએ તો વૈદ્યકનો ધંધો પોતાની છાંદગીનો ધંધો બનાવવો જોઈએ. કમનસીબે હુમણાંના સૈકાઓમાં દુનિયા એટલી બધી જડવાદી બનવી જાય છે કે અલૌકિક ઉપચાર તો અલોપજ થતા જાય છે. બીજી શક્તિઓની પેઠે સાજાં કરવાની શક્તિ પણ જેમ બને તેમ વધારે ખીલવવી જોઈએ. ઘણાકોમાં એવી મોટી શક્તિ હોય છે પણ તે ગુપ્ત અને અણવિકસી રહી છે. માનસિક અને અલૌકિક ઉપચારની સખજતા જેમ જેમ દેખાશે તેમ તેમ વૈદ્યકનો ધંધો ઉમદા થતો જશે અને તેની સાજાં કરવાની અસરકારકતા ઘણી વધી જશે. વૈદ્યમાં જેમ

જ્ઞાન અને શક્તિ વધશે તથા દહીંમાં જેમ! આશા અને શ્રદ્ધા વધશે તેમ! તેમ! અજ્ઞાન પરિણામ આવશે.

બહાઉલ્લા તંબીબો જોગ એક નામમાં લખે છે:—

“આપણો વિશ્વાસ ખુદામાં હોવો જોઈએ. સર્વજ્ઞ, મદદગાર અને સાબં કરનાર તે એક વગર બીજો કોઈ નથી.... પૃથ્વી અથવા સ્વર્ગમાં એવું કંઈ નથી કે જેનું તેને જ્ઞાન ન હોય.... હે હકીમ, દહીંને દવા કરતા પહેલાં તારા ખુદાનું નામ યાદ કરે, કે જે કયામતના દિવસનો ધણી છે, અને પછી ખુદાએ તેની સૃષ્ટિ માટે જે નિર્માણ કયું હોય તેનો ઉપચાર તરીકે ઉપયોગ કર. મારા જનના સોગંદથી કહું છું કે જે હકીમ મારી મહોબ્બતનો ખ્યાલો આપ્યો છે તેની મુલાકાતજ રોગને હઠાવશે; તેના પ્રાણમાં દયા અને આશાજ હશે. તન્દરૈસ્તી માટે તેને વળગી રહો; ખુદાએ તેનેજ મુકરર કરેલો છે બધા હુન્નરોમાં હકીમી સર્વોત્તમ છે, કારણ કે મદીને પણ જીવન બક્ષનાર ખુદાનું તે મોટું સાધન છે કે જે વડે લોકોના શરીર રક્ષાય છે; માટેજ તેણે હકીમીને સર્વ વિદ્યાઓમાં મોખરે મેલેલી છે. મારા વિજય માટે તમારે આજેજ ઉઠવું જોઈએ. એમ કહે કે હે ખુદા! તારું નામજ મારો ઉપચાર છે. તારૂં સ્મરણ મારો ઇલાજ છે. તારું સાન્નિધ્ય મારી આશા છે; તારી મહોબ્બત મારો રંગીલો દોસ્ત છે; તારી દયા મારી દવા છે; તેજ આ લોક અને પરલોકનો મારો મદદગાર છે. 'તુંજ અરેખર દાતા, સર્વજ્ઞ અને ડહાપણવાળો છે....”

અબ્દુલ બહા લખે છે:—

“જે માણસ બહાની મહોબ્બતમાં મસ્ત થઈ અન્ય સર્વ ભૂલી જાય છે, તેના મોઢથી પવિત્ર આત્માની વાણી સંભળાશે;

તેનું દિલ તેનાથી ગરકાવ થયે....તેના હોઠેથી મોતીના જેવા શબ્દ ઝરશે જેથી તેના સ્પર્શ માત્રથી રોગદોગ ભાગી જશે.”

“હે પવિત્રાત્મા, ખુદાની મહોબ્બતથી ધક્કતું તારું દિલ તેની ભક્તિથી પૂર્ણ થયેલું તારું હૃદય, ખુદા સાથે લગાવ, તેની સત્તા સમજ, તે સચ્ચિદાનંદ, સર્વ સૌરભ સૌખ્યવંતની મહદ્ ભાગ. રોગદોગ સાબ કરવામાં તે તને મદદ કરશે....પહેલાં લોકોનાં તન મન સુધાર, પછી ખુદાનું નામ લઈ તેના પ્રેરણા ઉપચારથી માંદાઓને સાબ કર.”

બધાજ મદદગાર થઈ શકે.

માંદાઓને સાબ કરવાની બાબત સાથે દલી અને હુકીમનેજ નિસ્ખત નથી પણ સર્વને છે. સેવા, અને બંદગીથી તેમાં બધા મદદ કરી શકે; અને બંદગી તો સૌથી બળવાન ઉપાય છે. ખીલઓને માટે કરેલી બંદગી તો અખડુલ બહાના કહેવા પ્રમાણે બહુજ અસરકારક નીવડે છે. દલીના દોસ્તોને વસીલો સીધો અને મજબુત હોવાથી તેઓની તો ખાસ જવાબદારી છે. ઘણા ખરા માંદાઓની સારવાર માટે ભાગે તેઓનાં માબાપ, મિત્રો અને પડોશીઓ ઉપરજ આધાર રાખે છે.

માંદગીના બનાવમાં કોમના દરેક માણસને પણ સંબંધ રહે છે. વ્યક્તિગત રીતે એ સંબંધ ઝાઝો નહિ દેખાય પણ સામુદાયિક રીતે તો બહુજ વધારે છે. દરેક માણસ ઉપર પોતાનાં સંસારી વાતાવરણની અસર થાય છે; શ્રદ્ધાની, જડવાદની, સદ્ગુણની દુર્ગુણની, સુખની અથવા દુઃખની સામાજિક વાતાવરણની સ્થિતિમાં દરેકનો હિસ્સો હોય છે. દુનિયાના હુમણાંના સંજોગોમાં દરેક જણ માટે તન્દોરસ્ત થવું શક્ય નહિ હોય તો પણ જે પવિત્ર આત્માની શક્તિથી તન્દોરસ્તી મળતી હોય તે મેળવવાને

પાત્ર તે થઈ શકે; પોતાનાં શરીર પર અને જેઓના સમાગમમાં તે આવે છે તેઓના શરીર પર સારી અસર થાય તેવાં પગલાં લેવામાં તે મદદ કરી શકે.

માંદાઓને સાબળ કરવાની ફરજ સિવાય બહાઈઓ માટે બીજી કોઈ ફરજો માટે વધારે ભારપૂર્વક કહેવામાં આવ્યું નથી. બહાઉલ્લા અને અબ્દુલ બહાએ એ સંબંધમાં સુંદર બંદગીઓ રચી છે.

સુવર્ણયુગ.

બહાઉલ્લા ખાત્રી આપે છે કે દલીઓ, હકીમો અને આખી કોમના એકત્ર સહકારથી અને તન્દરોસ્તીને લગતા જડ, માનસિક કે આધ્યાત્મિક સર્વ ઉપાયો અજમાવતાં સુવર્ણયુગ ઉત્પન્ન કરી શકાય કે જે વખતે ખુદાની સત્તાથી હુઃખને બદલે સુખ અને રોગને બદલે તન્દરોસ્તી દેખાશે. અબ્દુલ બહા કહે છે કે ખુદાઈ પયગામ જો સમજાવવામાં આવે તો બધાં હુઃખ દૂર થાય.

“જ્યારે જડ અને ચેતન જગતનો અરસપરસ સંબંધ થશે, જ્યારે હૃદયો સ્વર્ગીય અને અભિલાષાઓ પવિત્ર બને ત્યારે સંબંધ સંપૂર્ણ થાય. ત્યારપછી શક્તિ સંપૂર્ણ વ્યક્ત થશે. શારિરીક અને અલૌકિક રોગો ત્યારે તમામ સારા થઈ જશે.”

તન્દરોસ્તીનો સદુપયોગ.

તન્દરોસ્તીના સદુપયોગના સંબંધમાં અબ્દુલ બહાએ વોશીંગ્ટનના બહાઈઓ જોગ નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

“જો તન્દરોસ્તીનો ખુદાના કામ માટે સદુપયોગ કરવામાં આવે તો તે પ્રશંસનીય છે. અને જો તે આખી માનવજાત માટે

-ભલે તેઓના ઐહિક લાભ માટે પણ-વાપરવામાં આવે તો તે ભલાં કામ કરવાનું સાધન થઈ પડશે, પણ જો માણસ પોતાની તન્દરોસ્તી અને આખાદીનો ઉપયોગ પોતાની ઈન્દ્રિયોના સુખ ભોગ માટે કરે, પણ ચા શયતાનની માફક જીવે તો તેવા માટે તો તન્દરોસ્તી કરતાં રોગ બહેતર છે, અરે કદાચ મોત પણ પસંદ કરવા જોગ થઈ પડે. તારે તન્દરોસ્તી જોઈતી હોય તો ખુદાનું કામ કરવાની ખાહેશથીજ તે માગ. હું આશા રાખું છું કે તું પૂરો દુરંદેશ બને, અડગ નિશ્ચયી થાય, સંપૂર્ણ આરોગ્ય મેળવે, શારિરીક અને અલૌકિક બળ પ્રાપ્ત કરે કે જેથી તું અનંત જીવનના ઝરામાંથી પાન કરી શકે અને ખુદાની કાયમની મહદ મેળવી શકે.

પ્રકરણ ૮ મું.

ધર્મોની એકતા.

“અય, દુનિયાના લોકો ! આ સૌથી મોટા અવતારની ખાસ મહત્તા એ છે કે અમે પ્રંથમાંથી મતભેદ, બદી અને કુસંપનું કારણ કાઢી નાખ્યું છે અને જેથી સંપ, એકતા, તથા સહકાર ઉત્પન્ન થાય તેવું જ બધું લખ્યું છે. તે પ્રમાણે ચાલશે તેઓ ખુશ રહેશે.”—બહાઉદ્દલાનાં એક નામામાં.

ઓગણીસમી સદીનો સંપ્રદાયવાદ.

ઓગણીસમી સદીમાં ધાર્મિક એકતાથી દુનિયા જેટલી વિમુખ છે તેટલી તે કઢી નહોતી. ઘણા સૈદ્ધાંતોથી જરથોસ્તીઓ, બુદ્ધો, ઇસાઈઓ, મુસલમાનો, બુદ્ધો અને ખ્રીસ્તીઓ સાથે રહેતા આંખ્યા છે પણ તેઓ તદ્દન એક ઠેઠ જેવા થઈને રહેવાને બદલે માંડોમાંડેમાં ચાલુ મારામારી કરતા અને દુશ્મનાવટ ધરાવતા આંખ્યા છે; એટલું જ નહિ પણ દરેક ધર્મવાળામાં પાછા પોતામાં ભાગો, વિભાગો, અને પેટા વિભાગો પડ્યા છે અને દરેક સંપ્રદાય ખીલ સંપ્રદાયનો વિરોધ કરે છે. છતાં ખ્રીસ્તે તો કહ્યું હતું કે:—“જો તમે પરસ્પર શાહુશો તો તમે મારા શિષ્યો છો એમ જગત જાણશે.” મહમદે કહ્યું હતું કે: “તમારો આ મજહબ તે એક મજહબ છે ખુદાએ નોઆહને જે મજહબ શીખવ્યો હતો તેજ તમને પણ બતાવ્યો છે કે જે અમે બોલ્યો છે. અમે અબ્રાહમ, મુસા અને ઇસાને કહેવા ફરમાવ્યું હતું કે “આ ધર્મ પાળો અને તેમાં સંપ્રદાયો ના પાડો !” દરેક મહાન ધર્મના સ્થાપકે પ્રેમ અને એકતા શીખવ્યાં હતાં પણ ધર્માધતા અને અસહિષ્ણુતાને લીધે દરેક સ્થાપકની મૂળ નેમ વિસરાઈ ગઈ છે. બાઈબાચાર, કૉલ, બદી,

ગેરરજુઆત, તકરાર અને તોછડાઇ દાખલ થયાં છે. ઇન્સાન જાતની તવારીખમાં બહાઇ યુગની શરૂઆત વખતે પરસ્પર વિરોધી સંપ્રદાયોની સંખ્યા સૌથી વધારે હતી. તે વખતે એમ લાગતું કે જાણે માણસજાત બધા ધર્મોનો અખતરો કરે છે; બધી માન્યતાઓ, બધી વિધિઓ અને બધી જાતના નીતિવાદો અજમાવે છે.

તેજ વખતે ઘણા માણસો કુદરતના કાયદા અને ધર્મોની માન્યતાઓની ખારીક અને નિડર તપાસમાં અને પૃથક્કરણમાં રોકાયા હતા. નવું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મેળવવામાં આંધુ હતું અને જીવનના સવાલોના નવા ઉકેલ શોધવામાં આંધા હતા. વરાળ ચંત્રથી ચાલતી આગબોટ, લોહમાર્ગ પર દોડતી ગાડીઓ, છાપખાનાં, ટપાલ, વિગેરે નવી શોધોથી વિચારોનો પ્રચાર થવા લાગ્યો અને જુદા વિચાર તથા આચારના લોકો વચ્ચે સમાગમ વધવા લાગ્યો.

ધર્મ અને વિજ્ઞાન વચ્ચેની લડાઈ વધારે તીવ્ર બની. ખ્રીસ્તી પ્રજામાં પદાર્થવિજ્ઞાને દાખલ કરેલી ફલીલથી ખાઈબલમાં માન્યતાઓના ધોરણ પર સૈકાઓ સુધી ટકેલો વિશ્વાસ ડગમગવા લાગ્યો. દેવજોમાં અપાતા ઉપદેશોમાં વધારે અને વધારે લોકોને સંશય ઉપજવા લાગ્યો. સંપ્રદાયવાદી સંખ્યાબંધ ધર્મગુરુઓમાં પણ છુપી કે જાહેર રીતે પોતપોતાના સંપ્રદાયોમાં સંદેહ ઉપજવા લાગ્યો. જુના વિચારો અને માન્યતાઓમાં વધારે અને વધારે અપૂર્ણતાઓ દેખાવા લાગી અને લોકમત ઉભરે ચઢ્યો. ખ્રીસ્તી મુલકોમાંજ એમ નહિ થયું પણ બધા દેશોમાં અને બધા ધર્મોમાં જુદી જુદી રીતે, ઓછાં કે વધતાં પ્રમાણમાં ભારે સંશયવાદ ઉત્પન્ન થયો.

બહાઉદ્દીનનો પયગામ.

જગતમાં એવી વસ્તુસ્થિતિ પ્રવતેલી હતી ત્યારે બહાઉદ્દીનએ માનવજાતને રણશિંગુ પુકીને કહ્યું—

“સર્વ પ્રજાઓએ એકઠા થવું; સર્વ માણસો બિરાદરો છે. પ્રેમ અને એકતાના બંધન મજબુત થવાં જોઈએ. ધર્મોની લિજ્જત દર થવી જોઈએ; કેમીસેદ નાણુદ થવા જોઈએ.... લકાઈઓ, ખુનરેલ અને કુસંપ બંધ થવા જોઈએ. સર્વ માણસોએ એક જાતના અને એક કુટુંબના હોય તેવા થઈ રહેવું.” (પ્રો. પ્રાઉનને કહેલા શબ્દો)

આ પયગામ મહત્વપૂર્ણ છે. પણ તેનો અમલ કેમ કરવો? હુબરો વર્ષથી આ ઉપદેશ પયગામ્બરો આપતા આવ્યા છે, કવિઓ ગાતા આવ્યા છે; સંતો બોધતા અને બંદગી કરતા આવ્યા છે પણ ધર્મોની લિજ્જત ટળી નથી; ખુનરેલ અને કુસંપ બંધ થયાં નથી. ત્યારે હવે એ અમલકાર માધ્ય થાય એમ માનવાને શું કારણ છે? મનુષ્ય સ્વભાવ જોવા ચાહ્યો આવે છે તેવો ને તેવોજ રહ્યો નથી; અને જગતના અંત સુધી તેવો ને તેવોજ ચાહ્યા કરશે નહિ? બે માણસને કે બે પ્રજાને એકજ ચીજ જોઈતી હશે તો તેઓ ભૂતકાળની જેઠે ભવિષ્યમાં પણ લડશે નહિ? બે સુસા, બુધ્ધ, ખ્રીસ્ત અને મહુમદ જેવા આખા જગતમાં એકતા કરાવી નહિ શક્યા તો શું બહાઉદ્દીન સફળ થશે? આગલા ધર્મોમાં સંપ્રદાયો પડીને તેના ટુકડા બુકલા થઈ ગયા તો બહાઈ સંપ્રદાયનું પણ તેમ નહિ થાય? બહાઈ ધર્મ આ પ્રશ્નોનો શો જવાબ આપે છે તે આપણે જોઈશું.

મનુષ્યસ્વભાવ બદલાય શકે કે ?

કેળવણી અને ધર્મ એવી માન્યતા પર રચાયેલા છે કે મનુષ્યસ્વભાવ બદલી શકાય છે. કોઈ પણ જીવંત પ્રાણી બદલાયા વગર રહી શકતું નથી એટલું તો આપણે જોયા વગર ખાત્રીથી કહી શકીએ છીએ. ફરફાર વગરનું જીવનજ નહિ. ખનીજ પદાર્થમાં પણ ફરફાર થાય છે. એ પ્રમાણે ચઢતાં ચઢતાં મનુષ્યપ્રાણી સુધી આવીશું તો જણાયે કે ફરફારે સાદા, ખારીક કે અતિ ખારીક પણ થાય છે તો ખરાબ. સર્વ જાતના પ્રાણીઓમાં એ પ્રકારે ફરફાર થાય છે. એક ધીમી અને અદૃશ્ય રીતે; બીજે ઝડપથી અને દેખીતો. વિકાસની ખારીક અવસ્થામાં આ બીજે પ્રકાર બને છે. ખનીજો જ્યારે પીગળવાની અથવા ઉકળેલી સ્થિતિમાં આવે છે ત્યારે તેનો ફરફાર દેખાય છે; દાખલા તરીકે એક ઘન પદાર્થ જ્યારે પ્રવાહી બને છે અથવા પ્રવાહી પદાર્થ વાયુ રૂપ બને છે ત્યારે. છોડવાઓના સ્પર્શમાં જ્યારે બીજ ઉગે છે ત્યારે અથવા કળી પુટીને પાંદડું થાય છે ત્યારે ફરફાર દેખાય છે. પ્રાણીઓમાં પણ કીટનો પતંગ થાય ત્યારે અથવા છાંંમાંથી બચ્ચું નીકળે અથવા માતાના ગર્ભમાંથી બાળક અવતરે એ પરિવર્તન દેખાય છે. ઉચ્ચ કોટિએ પહોંચેલા, દ્રઢ થયેલા માણસમાં પણ આપણે રૂપાંતર જોઈ શકીએ. તેનો આચાર અને તેનું ચારિત્ર્ય બુદ્ધિ જેવામાં આવે છે. આવા ખારીક રૂપાંતર ઘણીવાર એકજ જાતના ઉદ્દેશિજ કે પ્રાણી વર્ગમાં એક સામટાં થાય છે. દાખલા તરીકે, વસંત રૂતુમાં બધા પ્રકારની વનસ્પતિઓ નવજીવંત બની જાય છે.

બહાઉદ્દા જણાવે છે કે જેમ નાનાં પ્રાણીઓની જીંદગીમાં ઓચિંતા ફરફાર થાય છે અને તેવી નવી અને વધુ સંપૂર્ણ કોટિમાં પ્રવેશે છે તેમ માણસજાત માટે પણ પુનર્જીવન

મેળવવાનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. તવારીખની શરૂઆતથી તે આજ સુધી જે પ્રકારનું મનુષ્યજીવન આશ્રય આપ્યું છે તેમાં જરૂર ફેરફાર થશે અને તેઓ નવા પ્રકારના જીવનમાં પ્રવેશશે. નવાં જ્ઞાન પ્રમાણે માણુમના વિચાર બદલાશે. વળી સૂર્ય ઉગવાની આગમ્ય એક કલાક પર જેમ અંધારું રહે છે તેમ હુમણાંના અજ્ઞાનની પછી જ્ઞાનનો સૂર્ય પણ ઉગશે. અબ્દુલ બહા કહે છે કે મનુષ્યશક્તિનો આ નવો યુગ છે. તેમાં જગતની સર્વ દિશાઓ પ્રકાશથી ભરાઈ જશે અને તે ગુલાબના બગીચા જેવું અને સ્વર્ગીય બની જશે. કુદરત સાથે સરખામણી કરતાં આમાં તથ્ય લાગે છે; કેમજે જુના વખતના પયગામ્બરોએ એકમતે આગાહી કરી છે કે કોઈ મહિમાવંત યુગ થશેજ. હુમણાં પણ વિચારોમાં ભારે પરિવર્તન થઈ રહ્યાં છે. માનવ સંસ્થાઓ પ્રગતિ કરી રહી છે. આમ બ્યારે બધુંજ બદલાઈ રહ્યું છે ત્યારે મનુષ્યસ્વભાવ નહિ બદલાય એમ કહેવું તે કેવળ નિરાશાવાદજ છે.

એકતાના પ્રથમ પગલાં.

ધાર્મિક એકતા ઉત્પન્ન કરવા માટે બહાઉલ્લાએ ઉદારતા અને સહિષ્ણુતાની હિમાયત કરી છે. પોતાના અનુયાયીઓને તેમણે મર્વ ધર્મના લોકો સાથે ખુશીથી સમાગમ કરવાની સલાહ આપી છે. પોતાનાં છેલ્લાં વસીયતનામામાં તેમણે લખ્યું છે કે:—

“ક્રીતાબ-ઉલ-અકદસમાં તેમણે ટંટા બજેડાની સદંતર મનાઈ કરી છે. આ સર્વોત્તમ જ્ઞાનશ્રેણીમાં એ ફરમાન છે કે જે કદી પણ છેડી શકાય તેવું નથી અને જેને તેની બહાની મળી છે.

“અમ, દુનિવાના લોકો ! ખુદાનો મજહુબ પ્રેમ અને એકતાનો છે, તેને અદાવત અને લડાઈનું કારણ ના બનાવો.... બહાના લોકો હું મેશાં પવિત્ર આસા ઉપર નજર રાખશે એવી આશા છે. ‘બધી ચીજો ખુદાની છે !’ - સર્વથી મહાન ફરમાન તેજ છે કે જે લોકોના દિલમાં ધગી રહેલી ધિછાર અને તિરસ્કારની આગને પાણીની પેઠે ખુઝાવે કે. આ એકજ ફરમાનથી જુદી જુદી જાતો એકત્ર થઈ શકે છે. તેણે ખરેખરું સત્યજ્ઞ દર્શાવ્યું છે; તે ખરા રાહજ દોરે છે; તે સર્વ શક્તિવાન, કૃપાળુ અને સૌન્દર્યનો ભંડાર છે.”

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“સર્વેએ ચઢતા ઉતરતાપણાંના લેહ છોડી એક ખીજનાં દેવળ અને મસ્જિદમાં જવું; કારણ કે બધેજ એક ‘ખુદાનું’ નામ ભજવામાં આવે છે; તો પછી લેહ ક્યાં રહ્યો ? કોઈ શયતાનને તો પૂજવું નથીજ, મુસલમાનોએ ખ્રીસ્તીઓના અને યાહુદીઓનાં દેવળમાં જવું અને ખ્રીસ્તીઓ તથા યાહુદીઓએ મુસલમાનોની મસ્જિદમાં જવું. રૂઢી અને લેહલાવનાં કારણથીજ તેઓ એક ખીજથી અલગ રહે છે. બાકી, હું તો અમેરિકામાં યાહુદીઓનાં દેવળમાં પણ ગયો હતો કે જે ખ્રીસ્તી દેવળ જેવુંજ હતું અને મેં જોયું કે બધા ખુદાનેજ ભજતા હતા.

“એવી ઘણી જગ્યાઓએ મેં ખુદાઈ ધર્મોના અસલ પાયા વિષે વિવેચન કર્યાં હતાં; પયગામ્બરોની સત્યતાની સાબેતીઓ મેં રજુ કરી હતી. અંધ અનુકરણ બંધ કરવા કહ્યું હતું. બધા આગેવાનોએ એક ખીજનાં દેવળમાં જઈ ખુદાઈ મજહુબોના મૂળ સિખાંત અને પાયા સમજાવવા જોઈએ. એકત્ર થઈ તેઓએ એક ખીજના દેવળોમાં સાથે બંદગી કરવી જોઈએ અને ધર્મજનુન છોડી દેવું જોઈએ.”

જો શરૂઆતમાં આવાં પગલાં લેવામાં આવે અને જુદા ધર્મોમાંથી અસપરસમાં ભાઈચારાનો એખલાસ સ્થાપે તો દુનિયામાં કેવું અજબ પરિવર્તન થાય ! ખરી એકતા માટે આ કરતાં પણ કંઈક વિશેષ કરવાનું છે; કારણ કે સંપ્રદાય-વાદના રોગ ઉપર સહિષ્ણુતા એ દવા છે ખરી પણ ખરી કાયંસાધક નથી. તેથી બધી મુશ્કેલીઓ દૂર થતી નથી.

સત્તાનો સવાલ.

જુદા કાળથી જુદા જુદા ધર્મ પાળતી કેમો એક ધર્મ શક્તી નથી તેનું કારણ એ છે કે દરેક સંપ્રદાયવાળા પોતાના સંપ્રદાયના સ્થાપકને સર્વ સત્તાવાન અને તેના કાનુનને જુદાઈ કાનુન સમાન માને છે. તેથી જીજ્ઞાસા કે પયગામ્બરે જરા જુદો ફતવો કાઢ્યો હોય તો તેને સત્યના દુશ્મન તરીકે ગણવામાં આવતો. દરેક કોમમાં ભાગલાં પડેલાં તે પણ એજ કારણથી. દરેક સંપ્રદાયના અનુયાયીઓએ કોઈ નીચલી પદવીના માણસની સત્તા સ્વીકારેલી હોય છે અને એક મહાન સત્ય ધર્મનો અસલ સ્થાપક જે પયગામ આપ્યો હોય તેનો અર્થ પેલો એક જણ કહે તે ખરો અને જીજ્ઞાસા બધા કરે તે ખોટો એમ ગણાય છે. જ્યાં સુધી આમ ચાલ્યા કરે ત્યાં સુધી એકતા થાયજ નહિ. તેથી બહાઉદ્દા એમ ઉપદેશ છે કે પયગામ્બરો જુદા તરફથી સત્તાવાર પયગામ લાવનારા હોય છે. દરેકે પોતાના જમાનાના લોકો જેટલું ગ્રહણ કરી શકે તેટલું શિક્ષણ આપ્યું હતું; અને વધુ શિક્ષણ આપવાનું તેઓની પછી ધનાસ ધર્મશુરૂઓને માથે છોડવામાં આવ્યું હતું. દરેક ધર્મના અનુસરનારાઓએ પોતાના પયગામ્બરોની જુદાઈ વાણીની અવગણના કરવી નહિ; પણ તે સ્વીકારવી અને એટલું જોડું કે વાસ્તવિક રીતે તેમાં એકતા અને સંપનાં તત્વો છે કે નહિ અને ઈન્સાન જાતમાં

પોતે ઘણું લખ્યું છે અને તે પણ બધું સચોટ અને છટાદાર. બેઉને બહાર વાંચેલો કરવાની મના હોવાથી તથા જીંદગીનો મોટો ભાગ જેલમાં ગુજારવો પડેલો હોવાથી તેઓનો વખત લખવામાં પસાર થયેલો હતો. પરિણામે બહાઈ જ્ઞાનનાં સત્તાવાર અને સંપૂર્ણ લખાણો આપણને મળે છે. તેમના પૂર્વકાલીનોના કરતાં પણ ઘણાં સત્યોના તેઓએ સ્પષ્ટ અને વિગતવાર ખુલાસા કરેલા છે અને અનંત સત્યના સિદ્ધાંતો કે જે આગલા પયગામ્બરો રજૂ કરી ગયા હતા તેઓને આજના જમાનાની દુનિયામાં ઉપસ્થિત થયેલા સવાલોને લાગુ પાડવામાં આવ્યા છે કે જેવા ખારીક અને અટપટા સવાલ આગલા પયગામ્બરોના વખતમાં ઉભા પણ થયા નહોતા. આ સત્તાવાર લખાણોની મજબુત અસર એ થશે કે ભવિષ્યમાં એ વિષે કંઈ ગેરસમજૂતિ ઉભી થશે નહિ અને થશે તો તેનાં ખુલાસા મેળવતાં પણ વાર લાગશે નહિ; જેથી ભૂતકાળની પેઠે સંપ્રદાયવાદીઓને ભુકાં ભુકાં ટોળામાં વહેંચાઈ જવાનો પણ અવસર રહેશે નહિ.

બહાઈ શરીયત.

બહાઈ જ્ઞાનની એક બીજી પણ ખુબી છે. પોતાનાં મરણ પૂર્વે બહાઉલ્લાએ એક દસ્તાવેજ તૈયાર કર્યો હતો તેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે પોતાનાં લખાણોનો અર્થ કરવા માટે સૌથી સત્તાવાર પુરૂષ તેમના બેટા અબ્દુલ બહા છે. તેમના કરેલા અર્થ જણે બહાઉલ્લાએજ કર્યા હોય એમ સર્વેએ સ્વીકારવા. પોતાનાં વસીયતનામામાં તેઓ કહે છે:—

“મારા કિતાબ અકદસમાં જે જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે તેના ઉપર વિચાર કરો. મારાં અસ્તિત્વના સાગરની ઝોટ આવે ત્યારે તમારી નજર, ખુદાએ જેને મુકરર કર્યા છે, તે પ્રાચીન

વૃક્ષની શાખા—સૌથી મહાન શાખા—તરફ દોડાવજો.” અને શાખાના નામામાં તેઓ અઞ્જુલ બંહાનો દરજ્જો સમજાવે છે, તેઓ કહે છે કે:—

“અય, લોકો! શાખાનાં વ્યક્તિત્વ માટે ખુદાના શુકાના ઠરૌ. કારણ કે તે તમારા ઉપર મોટી મહેરબાની છે; તમારા ઉપર મહાન આશીર્વાદ છે;...તેના તરફ નજર દોડાવનારે ખુદા તરફ નજર દોડાવેલી કહેવાયે; તેના પ્રત્યે વિમુખ થનાર મારી ખુબીઓથી વિમુખ થયે, મારી સત્તાનો ઈન્કાર કરનાર અને અવળે રહેતે ચઢી બેલાઓમાં ગણાયે.”

બહાઉલ્લાનાં મરણ પછી અઞ્જુલ બહાને પોતાનાં ઘરને આંગણે તેમજ પ્રવાસો દરમ્યાન દુનિયાનાં ઘણાં સાગોના લોકો અને બધી બતના સમ્રદાયના લોકોને મળવાના પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયા હતા. તેઓ બધાના પ્રશ્ન, શંકા, વાંધા સાંભળતા અને તેના જે ખુલાસા આપતા તે લખાયેલા છે. ઘણાં વર્ષો સુધી તેમણે સીદ્ધાન્તો સમજાવ્યા અને ચાલુ જમાનાના ઘણાં પ્રશ્નોને તે સિદ્ધાન્તો કેવી રીતે લાગુ પડે છે તે બતાવ્યું. અતુચાચીઓમાં જે મતફેર પડ્યા તે તેમને પુછવામાં આવ્યા છે અને તેનો અધિકારપૂર્વક નિષ્કર્ષ થયો છે એટલે ભવિષ્યમાં જે સમજુતિ ઉભી થવાના સંભવ દૂર થયા છે.

બહાઉલ્લાએ ઝોઠવણ કર્યા પ્રમાણે અઞ્જુલ બહાના મરણ પછી એક બચતુલ અદલ-દુનિયાના બધા બહાઈઓના પ્રતિનિધિઓની બનેલી એક સલા-ધર્મ પ્રચાર માટે સ્થાપવી અને તેમનાં શિક્ષણોની ગેરરબુઆત થતી અટકાવવી. બહાઈ ઉપદેશના અર્થ અઞ્જુલ બહાજ કરે અને તેમના પછી બચતુલ અદલજ કરે. બીજાને તેમ કરવા મના હતી, એમ “અકદસ”

માં લખેલું છે. એક હજાર અથવા હજારો વર્ષ પછી ખીન્ને અવતાર આવશે ત્યાં સુધી બહાઉલ્લા, અબ્દુલ બહા તથા બયતુલ-અદ્દલના ઠરાવો, અનુયાયીઓએ સાચવી રાખીને તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જીવન ગાળતાં, બહાઇ ધર્મનું ગમે તે એક સત્ય લઈ તેના ઉપર સંપ્રદાય સ્થાપવાની કોઈએ કોશેષ કરવી નહિ. છતાં જે એમ કરશે તે નાકીઝ (ઇમાનનો ભંગ કરનાર) લેખાશે.

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“ધર્મના દુશ્મનોમાં એક તો તે છે કે જે બહાઉલ્લાના શબ્દોના અર્થ સમજાવવાની કોશેષ કરે છે. તેમ કરવાથી તે પોતાની લાયકાત પ્રમાણે પોતાને અનુકુળ પડે તેવો અર્થ ઉપજાવી પોતાની આસપાસ થોડાંક અનુયાયીઓ એકઠા કરી જુદો સંપ્રદાય સ્થાપશે; તેમ કરી પોતાનો દરજ્જો ઘટાવશે પણ ધર્મમાં ભાગલાં પાડશે.”

ખીજા નામામાં તેઓ લખે છે:—

“આવા લોકો સમુદ્રની સપાટી પર એકઠાં થતાં પ્રીજી જેવાં છે, પણ શરીયતના સાગરમાંથી એક એવું મોઝું આવશે કે જે તે પ્રીજીને કાંઠે ઘસડી લઈ જશે....સ્વાર્થ અને બદધાનતથી જે પુરા વિચારો ઉપજશે તે નાશ પામશે અને ખુદાની શરીયત સ્થીર અને સલામત રહેશે.”

જે લોકો ધર્મને જુલી જવાજ માગતા હોય તેઓને કોઈ અટકાવી શકે તેમ નથી. અબ્દુલ બહાના કહેવાં પ્રમાણે ખુદ ખુદા પણ કોઈ જીવને આધ્યાત્મિક બનવાની ફરજ પાડતો નથી. માણસની ઇચ્છાશક્તિ સ્વતંત્ર રહે એ જરૂરી છે પણ શરીયતમાં

તો સ્પષ્ટ કરવામાં આંચું છે કે બહાઈ કોમમાં સંપ્રદાય ઉભા થવા જોઈએ નહિ.

ધંધાદારી ધર્માચાર્ય નહિ જોઈએ.

બહાઈ વ્યવસ્થાની એક ખાસ ખુબી એ છે કે તેમાં ધંધાદારી ધર્માચાર્યની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. ઉપદેશકોના ખર્ચ માટે રાજ્યપ્રીતી કાળા ભરવાની છુટ છે, અને ઘણા ઉપદેશકો ધર્મપ્રચાર માટે આખું જીવન અર્પણ કરે છે; પણ ખરૂં જોતાં તો ધર્મપ્રચારમાં સઘળા બહાઈઓ પોતપોતાની શક્તિ અને સંજોગ પ્રમાણે કાળા આપે એવી ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરવામાં આવી છે; પણ અમુક તો અનુચારીઓ અને અમુક તો ધર્મગુરુઓ, એવા વર્ગ પાડવામાં આવતા નથી.

અગાઉના જમાનાઓમાં ધર્માચાર્યોની જરૂર હશે કેમજે દોઢો અલણ હોવાથી તેઓને ધાર્મિક ક્રિયાવિધિ કરાવવા અથવા જ્ઞાન કે ન્યાય મેળવવા તેઓ પર આધાર રાખવો પડ્યો હશે પણ હવે તો બધાજ કેળવાવા લાગ્યા છે અને જો બહાઈદ્વારના કહેવા પ્રમાણે ચાલે તો તો દુનિયામાં દરેક છોકરા છોકરીએ સંગીન કેળવણી મેળવવી જોઈએ. તેમ થતાં શાસ્ત્રનો અભ્યાસ દરેક પોતેજ કરી લેશે. જ્ઞાનના મૂળ ઝરામાંથી તેઓ પોતેજ જોઈએ તેટલું જોઈ લેશે. ખાસ વર્ગના ધર્માચાર્યની જરૂર પડે એવી ક્રિયાવિધિઓ બહાઈ પંથક્રિયામાં છેજ નહિ અને ન્યાય આપવાનું કામ તો આજે તે માટે સ્થપાયેલી ખાસ સંસ્થાઓજ કરે છે.

બાળક માટે શિક્ષકની જરૂર છે; પણ ખરા શિક્ષકની નેમ એ હોવી જોઈએ કે વિદ્યાર્થીને શિક્ષક વગર ચાલી શકે એવો લાયક તેને કરવો. તે પોતાની આંખે જોઈ શકે, પોતાને કાને

સાંભળી શકે, અને પોતાના મનથી સમજી શકે એવો વિકાસ તેનો કરવો જોઈએ. તે પ્રમાણે એક પ્રજાની બચગીમાં ધર્માચાર્યની જરૂર છે પણ તેની ખરી ફરજ તો તેના વગર લોકોને ચલાવી લેતાં શીખવવાની છે. ખુદાઈ ચીજો તેઓ પોતે જોઈ, સાંભળી અને સમજી શકે એવી રીતે તેઓને તૈયાર કરવા જોઈએ. હુમણાં ધર્માચાર્યનું કામ તો પતીજ ગરેલું હોવાથી બહુઈ શિક્ષણની નેમ એ છે કે માણસોને ખુદા સિવાય બધાંથી સ્વતંત્ર કરવા; તેઓને સીધા ખુદા યા તેના અવતાર તરફ જ વાળવા. બધા એકજ મૂળ તરફ વળે તો પછી ઉલટા સુલટી વિચારો ઉત્પન્ન ન થાય, ઝોટાળો ન સંભવે અને મૂળની મધ્ય બિંદુની નજીક જતાં બધાં એક બીજાની પણ વધારે નજીક થશે.

પ્રકરણ ૯ મું.

સાચી સંસ્કૃતિ.

“અય ખુદાના લોકો ! સ્વાર્થમાં રચીપચી રહો નહિ. દુનિયાને મુધારવાનો અને પ્રભુઓને કેળવવાનો ધરિદો રાખો.”—બહાઉલ્લા.

ધર્મ એ સંસ્કૃતિનો પાયો છે.

બહાઈ માન્યતા પ્રમાણે માનવજીવનના વ્યક્તિગત અને સામાજિક સવાલો એવા મુંચવાડાભર્યા થઈ ગયા છે કે તેનો ફેંસલો કરવાને સાધારણ માણસની બુદ્ધિ શક્તિવાન નીવડે તેમ નથી. સૃષ્ટિનો હેતુ અને તેનું સાધ્ય કદત તે સર્વશ પ્રભુ જાણે છે. મનુષ્ય જીવનનો હેતુ અને પ્રગતિનો ખરો રસ્તો માણસને તેજ ખતાવે છે; પથગામખરોએ સુચવેલા માર્ગે ચાલવા ઉપર ખરી સંસ્કૃતિ ઘડાવાનો આધાર રહે છે. બહાઉલ્લા કહે છે કે:—

“જગતની વ્યવસ્થા અને યાંત્રિ માટે ધર્મ એ સૌથી મોટું સાધન છે. તેના પાયા ડગમગવાથી અજ્ઞાન, દુરાચારી અને ઉદ્વેગ લોકો જોર પડે આવે છે. જેમ જેમ ધર્મના પાયા નબળા પડે તેમ તેમ દુશ્ટોની બેપરવાઈ વધે અને અશાંતતા ઉભી થાય....

“પશ્ચિમના લોકોની સંસ્કૃતિ જુઓ. તેણે દુનિયામાં કેટલો ખળભળાટ મચાવ્યો, નાશકારક સાધનો એવાં શોધવામાં આવીં છે કે જગતે જેવાં જોયાં યા સાંભળ્યાં નથી. એક

ધર્મના પાયા ઉપર માણસો સંપ નહિ કરે ત્યાં સુધી એ હિંસાત્મક અનિષ્ઠાનો અંત આવે તેમ નથી.....

“હે બહાઈઓ! જગતના રક્ષણ માટે એક એક પયગામ્બરી ફરમાન બહુ મજબુત થઈ પડશે.”—સ્વર્ગીય શબ્દો ઘણાં વરત્ર અગાઉ લખવામાં આવેલા ઉપલા શબ્દોનું સત્ય ચુરોપ અને લગભગ આખી દુનિયાની હુમણાંની સ્થિતિ જોતાં માલમ પડે છે. પયગામ્બરી ફરમાનોનો અનાદર અને અધર્મના પ્રત્યારથી નાશ અને અન્યવસ્થા ભયંકર હુકે જઈ પુગી છે અને હૃદયપલટા વગર-સાચા ધર્મ વગર-સમાજ સુધારણા અશક્ય થઈ પડી છે.

ન્યાય.

પયગામ્બરી શિક્ષણનો સાર બહાઉલાએ ગુપ્ત રહસ્ય નામની એક નાની કિતાબમાં આપ્યો છે તેમાં દરેક માણસને સાર્વ, શુષ્ક અને જ્ઞાની હૃદય બનાવવા ઉપદેશવામાં આવ્યું છે. ખીલ સલાહ ખરાં સમાજ જીવનના મૂળ સિધ્ધાંતો દર્શાવે છે:—

“સૌને ન્યાય વધારે ગમે છે. મને ચાહનાર તેની ઉપેક્ષા કરે નહિ; ન્યાય શક્તિથી ‘તું’ ખીજની કરતાં તારી પોતાની આંખે સાર્વ જોઈ શકશે; ખીજના જ્ઞાન કરતાં તારાં પોતાનાં જ્ઞાનથી વધારે જાણી શકશે.”

સમાજજીવનનું પહેલું પગલું એ છે કે દરેક જણે ખરાં જોડાંનો વિચાર કરી યથાર્થ વસ્તુસ્થિતિ સમજવી જોઈએ. આધ્યાત્મિક અને સામાજિક અધતા તથા સામાજિક પ્રગતિનો મોટો દુરમન સ્વાર્થ છે. બહાઉલા કહે છે:—

“હું બુદ્ધિશાળી લોકો! આંખ ઉપરનું એક નાનું ઢાંકણ તમને જગતદર્શનથી અટકાવે છે. તો પછી કુદ્ય ઉપર લોભનો પડદો પડ્યો હોય તો શું થાય તે કહી લો....

“હું લોકો! લોભ અને અદેખાઇનું અંધારું, જેમ વાદળ સૂર્યના કિરણોને અવરોધે છે તેમ, આત્માની આંખને આવરી રહે છે.”

સ્વાર્થમય વિચાર અને આચારથી છેવટે સામાજિક દુઃખ આવી પડે એવાં પયગામ્બરી શિક્ષણનો અનુભવ માણસને લાંબે વખતે થાય છે. અને જો માનવતાનો નાલેશીલરી રીતે અંત નહિ આણવો હોય તો સર્વેએ પારકાની ચીજને પોતાની ચીજ જેટલી અગત્યની ગણવી અને પોતાના લાભને સામાજિક લાભ કરતાં નજીવો ગણવો. આમ થશે તો દરેકના લાભ જળવાશે. બહાઉલા કહે છે:—

“હું માનવબાળ ! જો તું રહુમ ચાહતો હોય તો તારા લાભ પર નહિ પણ બીજાઓનાં લાભ પર પ્રથમ ધ્યાન આપ. જો તારે ન્યાય જોઈતો હોય તો બીજાઓને પ્રથમ ન્યાય આપ.”

સરકાર.

હવે પછીના હજાર અથવા હજારો વર્ષના જમાનાની જ્યાંસુધી બીજો પયગામ્બર આવે ત્યાંસુધી—સાચી સંસ્કૃતિનો પાયો કે જે ઉપર સમાજ બંધારણ ઘડાશે તેના મૂળ સિધ્ધાંતો તદ્દન સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યા પછી સામાજિક બંધારણની વિગતો આપવાની જરૂર બહાઉલા જોતા નથી. સમાજના કાયદા કાનુનો તો સંજોગ સાથે બદલાતાજ રહેશે અને બહાઇ ચળવળમાં તેવી હેરફેર માટે પૂરતી જોગવાઈ છે. રાજ્ય બંધારણપૂર્વકનો

પોતે ઘણું લખ્યું છે અને તે પણ બધું સચોટ અને છટાદાર. જેઠને જાહેર વાચેજો કરવાની મના હોવાથી તથા જીંદગીનો માટે ભાગ જેલમાં ગુજારવો પડેલો હોવાથી તેઓનો વખત લખવામાં પસાર થયેલો હતો. પરિણામે બહાઈ જ્ઞાનનાં સત્તાવાર અને સંપૂર્ણ લખાણો આપણને મળે છે. તેમના પૂર્વજાલીનોના કરતાં પણ ઘણાં સત્યોના તેઓએ સ્પષ્ટ અને વિગતવાર ખુલાસા કરેલા છે અને અનંત સત્યના સિદ્ધાંતો કે જે આગલા પયગામ્બરો રજૂ કરી ગયા હતા તેઓને આજના જમાનાની દુનિયામાં ઉપસ્થિત થયેલા સવાલોને લાગુ પાડવામાં આવ્યા છે કે જેવા ખારીક અને અટપટા સવાલ આગલા પયગામ્બરોના વખતમાં ઉભા પણ થયા નહોતા. આ સત્તાવાર લખાણોની મજબુત અસર એ થશે કે ભવિષ્યમાં એ વિષે કંઈ ગેરસમજુતિ ઉભી થશે નહિ અને થશે તો તેનાં ખુલાસા મેળવતાં પણ વાર લાગશે નહિ; જેથી ભૂતકાળની પેઠે સંપ્રદાયવાદીઓને જુદાં જુદાં ટોળામાં વહેંચાઈ જવાનો પણ અવસર રહેશે નહિ.

બહાઈ શરીયત.

બહાઈ જ્ઞાનની એક ખીજ પણ ખુબી છે. પોતાનાં મરણ પૂર્વે બહાઉદ્દાએ એક દસ્તાવેજ તૈયાર કર્યો હતો તેમાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે પોતાનાં લખાણોનો અર્થ કરવા માટે સૌથી સત્તાવાર પુરૂષ તેમના બેટા અબ્દુલ બહા છે. તેમના કરેલા અર્થ જાણે બહાઉદ્દાએજ કર્યા હોય એમ સર્વેએ સ્વીકારવા. પોતાનાં વસીયતનામામાં તેઓ કહે છે:—

“મારા કિતાબ અકદસમાં જે જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે તેના ઉપર વિચાર કરો. મારાં અસ્તિત્વના સાગરની ઓટ આવે ત્યારે તમારી નજર, ખુદાએ જેને ચુકરર કર્યા છે, તે પ્રાચીન

વૃક્ષની શાખા—સૌથી મહાન શાખા—તરફ દોડાવજો.” અને શાખાના નામામાં તેઓ અબ્દુલ બહાનો દરજ્જો સમજાવે છે, તેઓ કહે છે કે:—

“અય, લોકો ! શાખાનાં વ્યક્તિત્વ માટે ખુદાના શુકાના કરો. કારણ કે તે તમારા ઉપર મોટી મહેરબાની છે; તમારા ઉપર મહાન આશીર્વાદ છે; . તેના તરફ નજર દોડાવનારે ખુદા તરફ નજર દોડાવેલી કહેવાયે; તેના પ્રત્યે વિશ્વપ્રેમ થનાર મારી ખુબીઓથી વિશ્વપ્રેમ થયે, મારી સત્તાનો ઇન્કાર કરનાર અને અવળે રસ્તે ચલી ગયેલાઓમાં ગણાયો.”

બહાઉલ્લાનાં મરણ પછી અબ્દુલ બહાને પોતાનાં ઘરને આંગણે તેમજ પ્રવાસો દરમ્યાન દુનિયાના ઘણા ભાગોના લોકો અને બધી જાતના સંપ્રદાયના લોકોને મળવાના પ્રસંગ પ્રાપ્ત થયા હતા. તેઓ બધાના પ્રશ્ન, શંકા, વાંધા સાંભળતા અને તેના જે ખુલાસા આપતા તે લખાયેલા છે. ઘણાં વર્ષો સુધી તેમણે સીદ્ધાન્તો સમજાવ્યા અને ચાલુ જમાનાના ઘણાં પ્રશ્નોને તે સિદ્ધાન્તો કેવી રીતે લાગુ પડે છે તે બતાવ્યું. અનુયાયીઓમાં જે મતફેર પડ્યા તે તેમને પુછવામાં આવ્યા છે અને તેનો અધિકારપુર્વક નિષ્કર્ષ થયો છે એટલે ભવિષ્યમાં જે સમજુતિ ઉભી થવાના સંભવ દૂર થયા છે.

બહાઉલ્લાએ ગોઠવણ કર્યા પ્રમાણે અબ્દુલ બહાના મરણ પછી એક બચતુલ અદલ-દુનિયાના બધા બહાઈઓના પ્રતિનિધિઓની બનેલી એક સભા-ધર્મ પ્રચાર માટે સ્થાપવી અને તેમનાં શિશ્યોની જેરરજુઆત થતી અટકાવવી. બહાઈ ઉપદેશના અર્થ અબ્દુલ બહાજ કરે અને તેમના પછી બચતુલ અદલજ કરે. બીજાને તેમ કરવા મના હતી, એમ “અકદસ”

માં લખેલું છે. એક હજાર અથવા હજારો વર્ષ પછી ખીન્ને અવતાર આવશે ત્યાં સુધી બહાઉલ્લા, અબ્દુલ બહા તથા બયતુલ-અદ્દલના ઠરાવો, અનુયાયીઓએ સાચવી રાખીને તેમાં જણાવ્યા પ્રમાણે જીવન ગાળતાં, બહાઈ ધર્મનું ગમે તે એક સત્ય લઈ તેના ઉપર સંપ્રદાય સ્થાપવાની કોઈએ કોશેષ કરવી નહિ. છતાં જે એમ કરશે તે નાકીઝ (ઇમાનનો ભંગ કરનાર) લેખાશે.

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“ધર્મના દુશ્મનોમાં એક તો તે છે કે જે બહાઉલ્લાના શબ્દોના અર્થ સમજાવવાની કોશેષ કરે છે. તેમ કરવાથી તે પોતાની લાયકાત પ્રમાણે પોતાને અનુકુળ પડે તેવો અર્થ ઉપજાવી પોતાની આસપાસ થોડાંક અનુયાયીઓ એકઠા કરી જુદો સંપ્રદાય સ્થાપશે; તેમ કરી પોતાનો દરજ્જો અઠાવશે પણ ધર્મમાં ભાગલાં પાડશે.”

ખીન્ન નામામાં તેઓ લખે છે:—

“આવા લોકો સમુદ્રની સપાટી પર એકઠાં થતાં શ્રીષ્ઠ જેવાં છે, પણ શરીયતના સાગરમાંથી એક એવું મોજું આવશે કે જે તે શ્રીષ્ઠને કાંઠે ઘસડી લઈ જશે.....સ્વાર્થ અને બદધાનતથી જે પુરા વિચારો ઉપજશે તે નાશ પામશે અને ખુદાની શરીયત સ્થીર અને સલામત રહેશે.”

જે લોકો ધર્મને ભૂલી જવાજ માગતા હોય તેઓને કોઈ અટકાવી શકે તેમ નથી. અબ્દુલ બહાના કહેવા પ્રમાણે ખુદ ખુદા પણ કોઈ જીવને આધ્યાત્મિક બનવાની દરજ્જા પાડતો નથી. માણસની ઇચ્છાશક્તિ સ્વતંત્ર રહે એ જરૂરી છે પણ શરીયતમાં

તો સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે બહાઇ કોમમાં સંપ્રદાય ઉભા થવા નોંધવો જ નહિ.

ધંધાદારી ધર્માચાર્ય નહિ નોંધવો,

બહાઇ વ્યવસ્થાની એક ખાસ ખુબી એ છે કે તેમાં ધંધાદારી ધર્માચાર્યની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. ઉપદેશકોના ખર્ચ માટે રાજપુત્રીથી ફાળા ભરવાની છુટ છે અને ઘણા ઉપદેશકો ધર્મપ્રચાર માટે આખું જીવન અર્પણ કરે છે; પણ ખર્ચ નેતાં તો ધર્મપ્રચારમાં સઘળા બહાઇઓ પોતપોતાની શક્તિ અને સંજોગ પ્રમાણે ફાળો આપે એવી ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરવામાં આવી છે; પણ અમુક તો અનુયાયીઓ અને અમુક તો ધર્મશુરોઓ, એવા વર્ગ પાડવામાં આવતા નથી.

અગાઉના જમાનાઓમાં ધર્મચાર્યોની જરૂર હોયે કેમજો હોકો અલગ હોવાથી તેઓને ધાર્મિક ક્રિયાવિધિ કરાવવા અથવા જ્ઞાન કે ન્યાય મેળવવા તેઓ પર આધાર રાખવો પડ્યો હોયે પણ હવે તો બધાજ કેળવાવા લાગ્યા છે અને જો બહાઈજાના કહેવા પ્રમાણે ચાલે તો તો દુનિયામાં દરેક છોકરા છોકરીએ સંગીન કેળવણી મેળવવી નોંધવો. તેમ થતાં શાસ્ત્રને અભ્યાસ દરેક પોતેજ કરી લેજો. જ્ઞાનના મૂળ ઝરામાંથી તેઓ પોતેજ નોંધવો તેટલું ખેંચી લેશે. ખાસ વર્ગના ધર્માચાર્યની જરૂર પડે એવી ક્રિયાવિધિઓ બહાઇ પદ્ધતિમાં છેજ નહિ અને ન્યાય આપવાનું કામ તો આજે તે માટે સ્થપાયેલી ખાસ સંસ્થાઓજ કરે છે.

બાળક માટે શિક્ષકની જરૂર છે; પણ ખરા શિક્ષકની નેમ એ હોવી નોંધવો કે વિદ્યાર્થીને શિક્ષક વગર ચાલી શકે એવો લાયક તેને કરવો. તે પોતાની આંખે નોંધ શકે, પોતાને કાને

સાંભળી શકે, અને પોતાના મનથી સંમતી શકે એવો વકાસ તેનો કરવો જોઈએ. તે પ્રમાણે એક પ્રભની બચગીમાં ધર્માચાર્યની જરૂર છે પણ તેની ખરી ફરજ તો તેના વગર લોકોને ચલાવી લેતાં શીખવવાની છે. ખુદાઈ ચીજો તેઓ પોતે જોઈ, સાંભળી અને સમજી શકે એવી રીતે તેઓને તૈયાર કરવા જોઈએ. હુમણાં ધર્માચાર્યનું કામ તો પતીજ ગયેલું હોવાથી બહાઈ શિક્ષણની નેમ એ છે કે માણસોને ખુદા સિવાય બધાથી સ્વતંત્ર કરવા; તેઓને સીધા ખુદા યા તેના અવતાર તરફ જ વાળવા. બધા એકજ મૂળ તરફ વળે તો પછી ઉલટા સુલટી વિચારો ઉત્પન્ન ન થાય, ગોટાળો ન સંભવે અને મૂળની મંધ્ય બિંદુની નજીક જતાં બધાં એક બીજાની પણ વધારે નજીક થશે.

પ્રકરણ ૯ મું.

સાચી સંસ્કૃતિ.

“અચ ખુદાના લોકો! સ્વાર્થમાં રચીપચી રહો નહિ. દુનિયાને ‘સુધારવાનો અને પ્રજાઓને કેળવવાનો ધરોહો રાખો.”—ખડાઉદ્ધા.

ધર્મ એ સંસ્કૃતિનો પાયો છે.

ખડાઈ માન્યતા પ્રમાણે માનવજીવનના વ્યક્તિગત અને સામાજિક સવાલો એવા ગુચવાડભર્યા થઈ ગયા છે કે તેનો ફેંસલો કરવાને સાધારણ માણસની બુદ્ધિ શક્તિવાન નીવડે તેમ નથી. સૃષ્ટિનો હેતુ અને તેનું સાધ્ય કદત તે સર્વજ્ઞ પ્રભુ જાણે છે. મનુષ્ય જીવનનો હેતુ અને પ્રગતિનો ખરો રસ્તો માણસને તેજ ખતાવે છે; પયગામ્બરોએ સુચવેલા માર્ગે ચાલવા ઉપર ખરી સંસ્કૃતિ ઘડાવાનો આધાર રહે છે. ખડાઉદ્ધા કહે છે કે:—

“જગતની વ્યવસ્થા અને શાંતિ માટે ધર્મ એ સૌથી મોટું સાધન છે. તેના પાયા હગમગવાથી અજ્ઞાન, દુરાચારી અને ઉદ્વેગ લોકો ભેર પર આવે છે. જેમ જેમ ધર્મના પાયા નખળા પડે તેમ તેમ દુશ્ટોની જોષવાઈ વધે અને અરાજકતા ઉભી થાય....

“પશ્ચિમના લોકોની સંસ્કૃતિ જુઓ. તેણે દુનિયામાં કેટલો ખજાણો મચાવ્યો, નાશકારક માધનો એવાં શોધવામાં આવ્યાં છે કે જગતે જેવાં ભેયાં યા સાંભળ્યાં નથી. એક

ધર્મના પાયા ઉપર માણસો સંધ નહિ કરે ત્યાં સુધી એ હિંસાત્મક અનિષ્ઠાનો અંત આવે તેમ નથી.....

‘હિ બહાઈઓ ! જગતના રક્ષણ માટે એક એક પયગામ્બરી ફરમાન બહુ મજબુત થઈ પડશે.’—સ્વર્ગીય શબ્દો ઘણાં વરસ અગાઉ લખવામાં આવેલા ઉપલા શબ્દોનું સત્ય યુરોપ અને લગભગ આખી દુનિયાની હુમણાંની સ્થિતિ જોતાં માલમ પડે છે. પયગામ્બરી ફરમાનોનો અનાદર અને અધર્મના પ્રચારથી નાશ અને અવ્યવસ્થા લયંકર હવે જઈ પુગી છે અને હૃદયપલટા વગર-સાચા ધર્મ વગર-સમાજ સુધારણા અશક્ય થઈ પડી છે.

ન્યાય.

પયગામ્બરી શિક્ષણનો સાર બહાઉલાઓ શુભ રહસ્ય નામની એક નાની કિતાબમાં આપ્યો છે તેમાં દરેક માણસને સારું, શુદ્ધ અને જ્ઞાની હૃદય બનાવવા ઉપદેશવામાં આવ્યું છે. બીજી સલાહ ખરાં સમાજ જીવનના મૂળ સિદ્ધાંતો દર્શાવે છે:—

“જોને ન્યાય વધારે ગમે છે. મને આહુનાર તેની ઉપેક્ષા કરે નહિ; ન્યાય શક્તિથી તું બીજાની કરતાં તારી પોતાની આંખે સારું જોઈ શકશે; બીજાના જ્ઞાન કરતાં તારાં પોતાનાં જ્ઞાનથી વધારે બાણી શકશે.”

સમાજજીવનનું પહેલું પગલું એ છે કે દરેક જણે ખરાં ખોટાંને વિચાર કરી યથાર્થ વસ્તુસ્થિતિ સમજવી જોઈએ. આધ્યાત્મિક અને સામાજિક અધતા તથા સામાજિક પ્રગતિનો મોટો દુશ્મન સ્વાર્થ છે. બહાઉલા કહે છે:—

“હિ જુધિયાળી લોકો! આંખ ઉપરનું એક નાનું ઢાંકણ તમને જગતદર્શનથી અટકાવે છે. તો પછી હૃદય ઉપર લોભનો પડદો પડ્યો હોય તો શું થાય તે કદપી લો....

“હિ લોકો! લોભ અને અદેખાઈનું અંધારું, જેમ વાદળ સૂર્યના કિરણોને અવરોધે છે તેમ, આત્માની આંખને આવરી રહે છે.”

સ્વાર્થમય વિચાર અને આચારથી છેવટે સામાજિક દુઃખ આવી પડે એવાં પચગામ્બરી શિક્ષણનો અનુભવ માણસને લાંબે વખતે થાય છે. અને જો માનવતાનો નાલેશીલરી રીતે અંત નહિ આણવો હોય તો સર્વેએ પારકાની ચીજને પોતાની ચીજ જેટલી અગત્યની ગણવી અને પોતાના લાભને સામાજિક લાભ કરતાં નજીવો ગણવો. આમ થશે તો ફરેકના લાભ જળવાશે. બહાઉલા કહે છે:—

“હિ માનવબાળ ! જો તું રહમ ચાહતો હોય તો તારા લાભ પર નહિ પણ બીજાઓનાં લાભ પર પ્રથમ ધ્યાન આપ. જો તારે ન્યાય જોઈતો હોય તો બીજાઓને પ્રથમ ન્યાય આપ.”

સરકાર.

હવે પછીના હજાર અથવા હજારો વર્ષના જમાનાની જ્યાંસુધી બીજો પચગામ્બર આવે ત્યાંસુધી—સાચી સંસ્કૃતિનો પાયો કે જે ઉપર સમાજ બંધારણ ઘડાયે તેના મૂળ સિદ્ધાંતો તદ્દન સ્પષ્ટ રીતે જણાવ્યા પછી સામાજિક બંધારણની વિગતો આપવાની જરૂર બહાઉલા જોતા નથી. સમાજના કાયદા કાનુનો તો સંજોગ સાથે બદલાતાજ રહેશે અને બહાઈ ચળવળમાં તેવી હેરફેર માટે પૂરતી જોગવાઈ છે. રાજ બંધારણપૂર્વકનો

અને રાજ્યતાંત્ર પ્રજાના હાથમાં હોય તો સાફ એવી તેમણે સલાહ આપી છે પણ તેવું નિશ્ચિત પ્રકારનું ફરમાન નથી. “પુરા ખબર”માં તેઓ કહે છે:—

“લોકસત્તાક રાજ્યખંધારણથી દુનિયાના બધા લોકોને લાલ થાય છે પણ રાજની મહત્તા ખુદાની એક નિશાનીરૂપ છે. દુનિયાના દેશોમાં રાજઓ નહિ રહે એવું અમે ઇચ્છતા નથી. સુત્સદ્દીઓ આ બન્નેને એક સ્વરૂપમાં લેળે તો ખુદા તેઓને મોટો બદલો આપશે.”

એક વાર આ લેખકની હાજરીમાં અબ્દુલ બહા નીચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા:—

“આપખુદ સરકાર ખરાબ છે. અમેરિકાના જેવું પ્રજાસત્તાક રાજ્ય સાફ છે પણ રાજ સાથેનું લોકસત્તાક રાજ્ય તેના કરતાં પણ સાફ છે કેમકે તેમાં લોકો તથા રાજ બેઉનાં સારાં તરવો મિશ્ર થાય છે. રાજનો જેવો મોલો છે તેવો અમુક વરસ માટે ચુંટાયેલા પ્રમુખનો નથી. રાજ્યસત્તા પિતા પછી પુત્રને મળવી જોઈએ. પ્રજાસત્તાક રાજ્યની કાયમતા અને સ્થિરતા માટે રાજની જરૂર છે. બાકી જ્યારે જ્યારે પ્રમુખની ચુંટણીનો વખત આવે છે ત્યારે ત્યારે દેશ રાજદારી કળ્યા બખેડામાં ચુંચવાઈ જાય ને તેવી સ્થિતિમાં ન્યાય રહે નહિ.

સ:—જો રાજ નાલાયક માલમ પડે તો પાર્લામેન્ટ તેને પદબ્રજ કરી શકે?

જ:—અલબત્ત, અને નવો રાજ નીમી શકે. ખંધારણ પૂર્વકના રાજને કાયદા ઘડવાની સત્તા નથી. બધો વહીવટ પ્રધાન મંડળ અને પાર્લામેન્ટ જ કરે.

સ:—જો રાજ વંશપરંપરાથી ચાલે તો અમીર ઉમરાવો પણ વંશપરંપરાથી નહિ ચાલી શકે?

જ:—દેશની સેવા જાળવે તેને લાયક ઇલકાબ આપવા; પણ એક માણસને તેના જાપની લાયકાત પર—દાખલા તરીકે એક મોટા સેનાપતિના જેટાને—માન આપવાનું કારણ નથી. દેશની સેવા નહિ જાળવનારને ઇલકાબ આપવા જોઇએ નહિ; તેના જાપની એવાની યાદમાં તેને માન અપાય પણ ઓછાઓ આપવા માટે તેને પસંદગી અપાય નહિ.”

સરકારની ફરજ ન્યાય અને અપક્ષપાતથી કાયદો અમલમાં મુકવાની છે.

અબ્દુલ ખાન કહે છે:—

“કાયદાની નજરે બધાં માણસને સરખાં ગણવાં. કાયદો તે કાયદો....

“દુનિયાના દરેક દેશમાં ત્યારે સંપૂર્ણ ન્યાયથી રાજ્ય થશે ત્યારે દુનિયા સુંદર બની જશે. ખુદાના દરેક બંદાને મોલો અને લાયકાત સમાન ગણાશે; માનવજાતની એકતાની સંગીનતા, ખરે જાતુભાવ, ત્યારે અનુભવાશે અને સત્યરૂપી સૂર્યને મહિમાવંત પ્રકાશ સર્વ મનુષ્યાત્માઓને નૂર બક્ષશે.”

રાજકીય સ્વાતંત્ર્ય.

જો કે તેમણે સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય કે આંતરરાષ્ટ્રીય રાજ્ય બંધારણ તરીકે પ્રજાસત્તાક અથવા પ્રતિનિધિત્વવાળાં બંધારણની એક આદર્શ તરીકે હિમાયત કરી છે તો પણ બહાઉદ્દા કહે છે કે દરેક માણસ વ્યક્તિગત રીતે અમુક પ્રકારની ઉચી લાયકાત ધરાવતો થાય અને સામાજિક વિકાસ પણ અમુક હદે

થયેલો હોય ત્યારેજ તેવું રાજ્યખંધારણ થવું શક્ય છે. કેળવણી વગરના, સ્વાર્થી અને અણુઘડ લોકોને સ્વરાજ્ય આપી દેવું તે આકૃત સમાન થઈ પડશે. જેઓને ડહાપણથી સ્વાતંત્ર્યનો ઉપયોગ કરતાં નહિ આવડે તેઓને સ્વાતંત્ર્ય આપવાના જેવું જોખમકારક બીજું કંઈ નથી. “અકદસ” માં બહાઉલ્લા લખે છે:—

“અમે જોઈએ છીએ કે કેટલાક લોકો સ્વાતંત્ર્ય માગે છે અને તેમ કરવાની શેખી કરે છે, પણ તેઓ અજ્ઞાનમાં છે. તેવાઓને માટે સ્વાતંત્ર્ય એક આગ સમાન થઈ પડશે કે જે પુઝાવી શકાય નહિ. સર્વજ્ઞ પ્રભુની આવી ચેતવણી છે. તમે જાણો છો કે જાનવરોને સ્વાતંત્ર્ય છે. પણ માણસને તો અજ્ઞાન અને દગાબાજીથી રક્ષણ મળે એવા કાયદા હેઠળ રહેવાની જરૂર છે. સ્વાતંત્ર્યથી માણસ વિવેક વિચાર ભૂલી જાય છે; બગડે છે. માણસોને ઘેટાં સમજે તો તેમને માથે ભરવાડની જરૂર હોય છે, એમાં સંશય નથી. ચોકસ સંજોગોમાં સ્વાતંત્ર્યનો વાંધો નથી અને ચોકસ સંજોગોમાં તે નહિ આવે. તમે જાણતા હોય તો સમજજો કે મારાં ફરમાનને અનુસરવામાં સ્વાતંત્ર્ય છે. અમે આપેલી પ્રેરણાને અનુસરનારાઓના આત્મા સ્વાતંત્ર્યનો અનુભવ લેશે.....લાલકારક સ્વાતંત્ર્ય સાચા પ્રભુની સેવા બળવવામાં છે; જે તેનો સ્વાદ ચાખશે તે પૃથ્વી અને સ્વર્ગનું રાજ્ય પણ તેને બદલે નહિ ઇચ્છે.”

પછાત પડેલી પ્રજાઓની હાલત સુધારવા ખુદાઈ શિક્ષણ રામબાણુ ઇલાજ છે. લોકો અને મુત્સદ્દીઓ તે શિક્ષણનો સ્વીકાર કરશે તો બધી પ્રજાઓ બંધનથી મુક્ત થશે.

રાજા અને પ્રજા.

બહાઉદ્દા પોતાનાં ગુપ્ત રહસ્યમાં ત્રાસ અને જીલમ વર્તાવવાની સદંતર મના કરે છે:—

“હું દુનિયાના જીલમગારો! જીલમ કરવાથી તમારા હાથ પાછા ખેંચી લો. કારણ કે અન્યાયને નહિ ચાલવા દેવાની મેં પ્રતિજ્ઞા કરેલી છે.”

જેઓને કાયદા મનુનો ધડવાની સત્તા છે તેઓએ “મસલ્લેહત ચલાવીને એવી જાતના ઠરાવ કરવા અને તેનો એવી રીતે અમલ કરવો કે જેથી લોકોને આઘાતી, સલામતી; કબ્યાણ અને શાંતિ મળે. જો તેમ નહિ કરવામાં આવશે તો કુસંપ અને કળ્યા બખેડા થશે.”

ખીજા હાથ પર પ્રજાએ ન્યાયી સરકારના કાયદાને માન આપવું, અને વફાદાર રહેવું જોઈએ. સારાં દ્રષ્ટાંત અને ઠેગવણીકારક પદ્ધતિઓ પર તેઓએ બરોસો રાખવો. પ્રજાની હાલત સુધારવા માટે કદી પણ હિંસાત્મક સાધનોનો આશ્રય લેવો નહિ. બહાઉદ્દા કહે છે:

“કોઈ પણ દેશમાં આ કોમનો માણુમ વસે તો તેણે તે દેશની સરકારને આજ્ઞાંકિત અને વફાદાર રહેવું.”

“હું ખુદાના લોકો; તમારાં (દિહ) મંદિરને પ્રમાણિકતા અને વિશ્વાસુપણના ગુણથી ચણ્યારો. સારાં કામ અને નીતિથી ખુદાને મદદ કરો, મારી કિતાબોમાં, મારા પત્રોમાં, મારાં લખાણોમાં અને નામાઓમાં ફિતુર અને કળ્યા બખેડા કરવાની મેં મના કરી છે. તમારી ઉત્તતિ અમે એ પ્રકારે ધર્યોએ છીએ.”

નીમણુક અને બઢતી.

કોઈની નીમણુક કરવા આગમ્ય તેની લાયકતા જોવી. ઉમેદવારની ઉમર, તેની સામાજિક યા આર્થિક હાલત, ખાનદાની કે અંગત સંબંધનો વિચાર કરવો નહિ.”

ઇશરાકાતમાં બહાઉદ્દા લખે છે:—

“પાંચમી ઇશરાકાત એ છે કે રૈયતની હાલત જોઈને ઓધેદારને તેઓની લાયકાત તપાસીને નીમવાનું રાજકિય ડહાપણ વાપરવું. આ બાબતમાં સરદાર અથવા રાજ્યે ખાસ ચોંપ રાખવી. સાધનસંપન્ન કિતુરીઓ વિશ્વાસુ માણસોની જગા નહિ લઈ લે અને વાલીની જગાઓ ખિગાડ કરનાર લોકો પચાવી નહિ પડે તે ખાસ જોવું.”

જો સામાન્ય રીતે આ સિદ્ધાંતનો અમલ કરવામાં આવે તો સમાજ જીવનમાં આશ્ચર્યકારક ફેરફાર થાય. દરેક માણસને લાયકાત જોઈને જગા આપવામાં આવે તો તે પોતાનું કામ જીવ ઘાલીને કરશે; પોતાના ધંધાનો તે ખાં થશે અને પોતાને તથા જગતને મોટો લાભ કરશે.

આર્થિક પ્રશ્નો.

ગરીબ અને તવંગરો વચ્ચેના આર્થિક સંબંધ સુધારવાની જરૂર વિશે અબ્દુલ બહા કહે છે કે:—

“સમાજ વ્યવસ્થા એવી થવી જોઈએ કે ગરીબાઈ નાબુદ થાય, દરેક જણ પોતપોતાની સ્થિતિ પ્રમાણે સામાન્ય સગવડો અને સુખ ભોગવે. આપણે જોઈએ છીએ કે જગતમાં કેટલાક અતિથય ધનના બોજ નીચે કચડાય છે અને કેટલાક સાવ ભૂખે મરે છે. કેટલાકો પાસે મહેલ મહાલતો છે ત્યારે ઘણાકોને માથું

મેલવાની પણ જગા નથી. આવી વ્યવસ્થા ખોટી છે અને તેનો ઇલાજ થવો જોઈએ. બધાંજ માણસોને સરખાં કરી દેવાય એવો ઉપાય તો થાયજ નહિ. સમાનતા એક જાતનું તૂત છે. તે તદ્દન અવહેવાર છે. સમાનતા લાવી નાંખવામાં આવે તો પણ તે ચાલે નહિ. જો સમાનતાની હસ્તિ શક્ય હોય તો દુનિયાનો નાશ થાય. ચઢતા ઉતરતાપણનો કાયદો તો રહેશેજ. ખુદાએજ માનવસૃષ્ટિ એવી રચી છે ને!.... ઇન્સાન જાત એક પ્રકારનાં લશ્કર જેવી છે. તેમાં સેનાપતિ, નાયબ સેનાપતિ, હવાલદાર, જમાદાર, સેપાહ એમ બુદ્ધ પ્રકારના અને બુદ્ધી ફરજે ધરાવનાર માણસો હોવાનાં. વ્યવસ્થા માટે ચઢતા ઉતરતાપણુ'તો રાખવું જ પડશે. બધા સેનાપતિઓ કે જમાજ સેપાહોનું લશ્કર બની શકે નહિ.

“માટે શ્રીમંતાઈ અને ગરીબીની હદ સુકરર કરવી જરૂરી છે ગરીબાઈ જૂખમરાની હદે પહોંચે ત્યારે જાણવું જોઈએ કે કરો બુલમ થતો હશે. માટે લોકોએ જાગૃત થઈને સામુદાયિક હજારવાળી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થતી અટકાવવી જોઈએ.

“શ્રીમંતોએ પોતાના ધનમાંથી હિસ્સો આપવો, હૃદયને કોમળ બનાવવાં, જીવનની જરૂરીયાતો પણ નહિ મળતી હોય તેવાંઓ માટે તેઓએ પોતાના દિલમાં દયા આણવી.

“જેહુદ શ્રીમંતાઈ અને જેહુદ ગરીબીને કાળુમાં લાવવા ખાસ કાયદા ઘડવા જોઈએ....સરકારે બધાને સરખો ન્યાય આપવાને ખુદાઈ કાનુન પ્રમાણે ચાલવું જોઈએ. તેમ નહિ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી ખુદાનો કાયદો પાળેલો કહેવાશે નહિ.”

જાહેર નાણાં.

અબદુલ બહા સૂચવે છે કે બને ત્યાં સુધી દરેક ગામ અને દરેક કસ્બા યા જીલ્લાને પોતપોતાનો આર્થિક વહીવટ સોંપવો અને તેઓએ દેશના સામાન્ય વહીવટ માટે કંઈ હિસ્સો આપવો. આયપતના એક સાધન તરીકે ચઢઉતર આવક વેરા નાંખવો. જે પોતાની જરૂર કરતાં વધારે કમાતો નહિ હોય તેની પાસેથી વેરા લેવો નહિ. વધુ કમાનારો વધુ ખર્ચ કેટલો કરે તે ગણીને તેની વધારાની કમાણી પર વેરા લેવો.

હવે જો કોઈ માણસ માંદગી, યા દુકાળને સમજે કમાઈ નહિ શકે, તો જાહેર નાણાંમાંથી તેનાં કુટુંબનાં પોષણ માટે મદદ આપવી.

બીનવારસી મીલકતો, ખાણો, સોના ચાંદીના વેપાર અને મરજીયાત ક્ષણથી આયપતના સાધનો થાય અને ખર્ચમાં અપંગ, અનાથનું ભરણપોષણ, કેળવણી, અને જાહેર તંદરોસ્તીની દેખરેખની; દુકંમાં, સર્વના સુખસગવડની જોગવાઈ થવી જોઈએ.

મરજીયાત ક્ષણો.

ઇ. સ. ૧૯૧૯ માં “સેન્ટ્રલ ઓરગનાઈઝેશન ફોર ઓ ડ્યુરેબલ પીસ” ને લખેલા પત્રમાં અબદુલ બહા કહે છે કે:—

“જહાઉલ્લાનો એક ઉપદેશ એવો પણ છે કે દરેક પોતાની મિલકતમાંથી બીજાઓને મરજીયાત હિસ્સો આપવો. કાયદાથી લાવવાની સમાનતા કરતાં આ માર્ગ વધારે સારો છે અને તેમાં સિદ્ધાંત એ છે કે કોઈ માણસે બીજા કરતાં પોતાને

વધારે પસંદગી આપવી નહિ અને પોતાના જનમાલને ખીલ્યોને ખાતર લોગ : આપવો. એ સંબંધી કાયદો કરીને માણસો પાસે તે પળાવવાની બળત્વારી કરવી નહિ. પણ ઇરાનના બહાઇઓ કરે છે તેમ લોકોને પોતાની રાજપ્રુશીથી હિસ્સો આપવા દેવો.”

૧૧

બધાંઓએ કામ કરવું.

આધિક સવાલના સંબંધમાં બહાઉદ્દાને એક અગત્યનો ઉપદેશ એ પણ છે કે સર્વેએ ઉપયોગી કામમાં રોકાયેલા રહેવું. સામાજિક મધ્યસ્થમાં આજસુ નર ભમરા હોવા જોઈએ નહિ; પરાશ્રયી સશક્તો હોવા જોઈએ નહિ.

“તમે દરેક જણે કંઈ પણ કામ ધંધા રોજગાર કરવો જોઈએ. તમારા કામને અંગે ખુદાની ભક્તિ સાથે સમાન ગણ્યું છે. લોકો ! ખુદાની રહેમનો વિચાર કરો અને સવાર સાંજ તેનો અહેસાન માનો.

“આજસમાં વખત બરબાદ કરો નહિ; તમને તથા બીજાઓને લાલ થાય એવું કંઈ પણ કામ કરો. આ એક ખુદાઈ ફરમાન છે. જે જેસી રહે છે અને લીખ માગે છે તે ખુદા સમક્ષ ધિક્કારાય છે. માટે અનાદિ ખુદા ઉપર આસ્થા રાખી કંઈબી કામરૂપી દોરડાંને વળગી રહો.”

દુનિયાની કેટલી બધી શક્તિ આજે બીજા લોકોનાં કામની બરબાદી કરવામાં કળ્યા બળેલ અને હુરિદ્વાદમાં ખર્ચાય છે ! જે બધાંજ ઉપયોગી કામ કરે; મગજનું ચા હાથ મજુરીનું; તે બધાંને સુખ, સગવડ અને ઉંચ જીવનની ગાળવા માટે જોઈતી સર્વ ચીજો મળી રહે. ભૂખમરો, લાચારી, ગલીચી,

ઔદ્યોગિક ગુલામી, અને કચડી નાંખનારી મહેનત જેવું કંઈ રહે નહિ.

ધનવું નીતિશાસ્ત્ર.

બહાઈ શિક્ષણ પ્રમાણે ધન ખરે રસ્તે મેળવવું અને ખરે રસ્તે વાપરવું તે મુનાસીબ અને વખાણવા લેગ છે. સેવા મેળવી હોય તેનો ઘટતો બદલો આપવોજ લેખ્યો. તરાજાતની તકતીમાં બહાઉલ્લા કહે છે:—

“બહાઈ લોકોએ કોઈના કામનો બદલો આપવા ના પાડવી નહિ; અકલમ્-દોને માન આપવું...ન્યાય પૂર્વક ખોલવું અને થયેલા લાભની કદરસનાગી કરવી.”

નાણાં ઉપર બ્યાજ ખાવાના બાબમાં બહાઉલ્લા ઇશરા-કાતના નામામાં લખે છે:—

“ઘણા લોકોને નાણાંની જરૂર પડે છે અને જો તે ઉપર બ્યાજ આપવામાં આવે નહિ તો ધંધા રોજગારમાં ભારે ખલલ પડે...બ્યાજ વગર નાણાં ધીરવાં અને તે પણ નાણાં લેનાર પોતાની સગવડે પાછાં વાળે એ શરતે કોઈ પણ નાણાં ધીરવા નીકળે નહિ; માટે ખીલ ધંધાઓ લેજો બ્યાજનો ધંધો પણ ચાલુ રાખવાનું અમે મુકરર કયું” છે, બ્યાજ આવું કાયદેસર અને હલાલ છે. ફક્ત ન્યાયી અને વાજબી રાહે તે લેવું. ખુદાઈ કલમથી બ્યાજની હદ મુકરર કરી શકાતી નથી અને પોતાના બંદાઓની સગવડ માટે તે દુરદેશ પરવરદેગારે તેમ કયું” છે. ખુદાના દોસ્તો ન્યાયની રાહે કામ કરશે અને ખુદાનાં પધારાંઓ સાથે દયાની નજરથી કામ લેશે,,

“આ બાબતોની તકરારનો ફેંસલો અદાલતોને સોંપાયેલો. હોવાથી અદાલતના માણસો જમાના પ્રમાણે ડહાપણથી ઇન્સાફ તોળશે.”

ઔદ્યોગિક શુલાભી નહિ બેધએ.

અકદસના કિતાબમાં બહાઉદ્દલા શુલાભો રાખવાની મના કરે છે અને અબ્દુલ બહા તો ઉદ્યોગોમાં શુલાભી (industrial slavery) કરાવવાની પણ મના કરે છે. ૧૯૧૨ ની સાલમાં તેમણે અમેરિકન લોકોને કહેલું કે:—

ઇ. સ. ૧૮૬૦ અને ૧૮૬૫ ની સાલમાં તમે ઘરમાંથી શુલાભો છોડી મેલ્યા એ એક કમાલ કામ કયું; પણ તેથી પણ વધારે કમાલ કામ તમારે કરવાનું છે. ઉદ્યોગોમાંથી શુલાભી રદ કરો.”....

“મુડીવાળાઓ અને મજૂરો વચ્ચે લડાઈ તકરારો કરવાથી આર્થિક સવાલનો ફેંસલો આવશે નહિ. પણ તે માટે તો બેઉ બાજુએ બલી લાગણી બરપા થવી બેધએ, તોજ કાયમની સારી સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય....

“બહાઇઓમાં પૈસા કઢાવવાની, બાકુતી તથા ગેરવાજબી રીતો, બંડખોર માગણીઓ નથી અને ચાલુ સરકારો સામે બળવા કરાવવાની વાત નથી .

“બીજાઓની મજૂરીથી મોટી દોલત એકઠી કરવાનું બલિધ્યનાં માણસો માટે શક્ય રહેશે નહિ. શ્રીમંતો ખુશીથી પોતાની પુંજ વહેંચી આપશે. અલબત્ત, એમ થશે પણ તે આસ્તે આસ્તે ! લડાઈ કે ખુનરેલુથી એવું પરિણામ કદી આવવાનું નથી.” (સ્ટાર ઓફ ધી વેસ્ટ બાગ ૭ મે નંબર ૧૫ પાનું ૧૪૭)

દોસ્તદારી રીતે મસલેહત કરવાથી, સહકારથી અને વાજબી લાગીદારી તથા નફાની વહેંચણીથી મુડીવાળાઓ અને મજુરો બેઉના લાભ સારી રીતે જળવાશે. હડતાળ પાડવાની અથવા કારખાનાં બંધ કરવાની રીતો નુકસાનકારક છે. એકલા કામદારો માટેજ નહિ પણ આખી પ્રજા માટે. તેથી તકરારને નિકાલ કરવાની આવી જંગલી રીતો અટકાવવાના ઉપાય સરકારે શોધવા જોઈએ. ઇ. સ. ૧૯૧૨ ની સાલમાં ન્યુ હેમ્પશાયર (અમેરિકા) મધે અખંડિત બહાણે નીચે પ્રમાણે કહ્યું હતું: -

“હવે હું તમને ખુદાના કાયદા વિષે કહેવા માગું છું. ખુદાઈ કાયદા પ્રમાણે કામદારોને શાળ આપીનેજ પતાવી દેવા જોઈએ નહિ; પણ દરેક કામમાં તેઓને લાગીદાર લેખવા જોઈએ. મિલકતની સામાજિક વહેંચણી કરવાનો સવાલ બહુ મુશ્કેલ છે. મજુરી વધરાવવા માટે હડતાળ પાડવાથી તેનો ફેંસલો નહિ આવે. તે માટે તો આખી દુનિયાની બધી સરકારોએ એકત્ર થઈને એક એસેમ્બલી સ્થાપવી જેમાં બધા દેશોની રાજસભાના સદસ્યો અને અમીરોને ચુંટીને મોકલવા જોઈએ. તેઓએ એવી સત્તા અને દુરંદેશીથી કામ કરવું જોઈએ કે જેથી મુડીવાળાઓને મોટી ખોટ જાય નહિ અને કામદારોને પણ વધારે માંગવાની જરૂર રહે નહિ. તેઓએ તદ્દન મધ્યમ રીતના કાયદા ઘડવા અને પછી જાહેર કરવું કે કામદાર લોકોના હક ખરાબર બજાવવામાં આવશે. જે પક્ષની ખુશીથી બ્યારે એવો સામાન્ય કાયદો ઘડવામાં આવે અને પછી જો હડતાળ પડે તો આખી દુનિયાની સરકારોએ સંપ કરીને સામે થવું; નહિ તો યુરોપમાં તો ખાસ કરીને કામનો ઘણો નાશ થશે, અને ભયંકર બનાવો બનશે.

“આખા યુરોપમાં લડાઈ જાગવાના કારણોમાંનું એક એ કારણ બનશે મીલકતો, ખાણો અને કારખાનાંઓના માલેકોએ પોતાની આવક કામદારો માથે વહેંચી લેવી અને મજૂરી ઉપરાંત નફોનો ચોક્કસ હિસ્સો તેઓને આપવો કે જેથી તેઓ મન હાથે કામ કરે.”

વારસો હિસ્સો

બહાઉલ્લા દર્શાવે છે કે એક માણસને જીવતાં જીવત પોતાની મિલકતનું લેખી વસીયતનામું કરીને પોતાની મરણ પ્રમાણે પોતાની મિલકતની વ્યવસ્થા કરવાની છુટ હોવી જોઈએ અને દરેકે વસીયતનામું કરીને તેના મરણ બાદ મિલકતની કેવી રીતે વ્યવસ્થા કરવાની છે તે જણાવવું જ જોઈએ. કોઈ વસીયતનામું કર્યા વગર ગુજરી જાય તો તેની મિલકતની દીમતની આકારણી કરવી અને સાત જાતના વારસોમાં મુકરર કરેલા પ્રમાણમાં વહેંચવી. મરનારના છોકરાં, ધણી યા ધણીયાણીને, મા, બાપ, ભાઈઓ, બહેનો, અને ગુરૂને અમુક પ્રમાણમાં વહેંચી આપવી. એમાંનું કોઈ નહિ હોય તો તેના ભાગ જાહેર ત્રિજેરીમાં જાય, કે જેમાંથી તે નાણાંનો વ્યય ગરીબ, અનાથ અને વિધવાઓનાં જરૂર પોષણ માટે અથવા તો જાહેર બાંધકામ માટે થાય. જો મરનાર પાછળ કોઈ વારસ નહિ હોય તો તેની બધી મિલકત સરકારમાં જાય.

કોઈ માણસ આજે તો પોતાની બધી મિલકત એક જ જગ્યાને આપી જાય તે સાથે બહાઉલ્લાના કાયદામાં વંધે નથી; પણ નાવારેસની મિલકત ઘણા જણાને મળે એવી જાતનાં વસીયત કરવાના નમુના બહાઉલ્લાએ ઘડ્યા છે. તેની અસર બહાઇઓ ઉપર કુદરતી રીતે તેમના વસીયતનામાઓ કરવામાં થશે.

સ્ત્રી અને પુરૂષની સમાનતા.

બહાઉલ્લા જે એક સામાજિક નિયમને બહુ 'અગત્યતા' આપે છે તે એ છે કે સ્ત્રીઓને પુરૂષોની સમાન ગણી તેઓને હક, કેળવણી અને છ'દગીના અવસરો સમાન મળે એવો બંદોબસ્ત કરવો.

સ્ત્રીઓને બંધન મુક્ત કરવા માટે એક મોટું સાધન કેળવણી છે. છોકરીઓને છોકરાઓની પેઠે કેળવવી. છોકરીઓની કેળવણી વધુ અગત્યની હોવી ભેંધએ કેમજે તેઓ ભવિષ્યની પેઢીની માતાઓ અને શિક્ષિકાઓ થવા સક્ષમ થઈ છે. બાળકો ઉછેરવાનું કામ તેમનું હોવાથી અને કુમળાં આંકને જેમ વાળીએ તમ વળે તેવું હોવાથી છોકરીઓને અચ્છી રીતે કેળવવાની જરૂર છે.

પશ્ચિમના દેશોમાં અખંડુલ બહાને આ સવાલ ઉપર ઘણી વાર બોલવું પડ્યું હતું. ઇ. સ. ૧૯૧૩ ના બનેવારીમાં લંડન મધે "વીમેન્સ ફ્રીડમ લીગ" ની સભામાં તેમણે ભાષણ કયું હતું કે—

"માણસ જાત સ્ત્રી અને પુરૂષ રૂપી બે પાંખવાળાં પંખી જેવી છે. બેઉ પાંખો સરખી ભેરદાર નહિ હોય તો પંખી આકાશમાં ઉડી શકે નહિ. આણુ જમાનાના સંભોગ પ્રમાણે સ્ત્રીઓએ છ'દગીની સર્વ બાબતોમાં પુરૂષોની સમાન થવું ભેંધએ. તેઓએ સરખા હકો ભોગવવા ભેંધએ; મારી એવી ઇતેજારીલરી ખાહેશ છે અને બહાઉલ્લાનું શિક્ષણ પણ એવુંજ છે.

"કેટલાક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ કહે છે કે સ્ત્રીઓ કરતાં પુરૂષોનું લેબું વધારે વજનદાર હોય છે. માટે પુરૂષો સ્ત્રીઓથી

ચઢીઆતા છે એવો તેઓ દાવો કરે છે. છતાં દુનિયામાં આપણે જોઈએ છીએ તો માલમ પડે છે કે નાનાં માથાંવાળાં માણસો મોટાં માથાંવાળાં કરતાં વધારે અક્કલ અને સમજશક્તિ ધરાવતાં હોય છે. માટે અક્કલ અને ચઢીઆતાપણાનું માપ માથાનાં કદ કે વજન પર આધાર રાખતું નથી.”

“પુરૂષો જ્યારે એવી ઢલીલ લાવે છે કે અત્યાર સુધી સ્ત્રીઓએ પુરૂષોના જોટું કરી બતાવ્યું નથી; ત્યારે તેઓ તવારીખનો વિચાર કરતા નથી. જો તવારીખ જોયે તો માલમ પડશે કે બાતુઓએ પણ ભૂતકાળમાં મોટાંમોટાં કામો કર્યાં છે અને વર્તમાન કાળમાં પણ કરે છે,”

અત્રે અબ્દુલ બહાએ એનોખિયાનું ઉદાહરણ આપ્યું હતું અને મેરી મેગડેલનના નામનો ઉલ્લેખ કરી કહ્યું કે ખુદ ઇસુના શિષ્યોનો વિશ્વાસ ડગી ગયો હતો ત્યારે પણ મેગડેલન મક્કમ રહી હતી. તેમણે આગળ ચલાવ્યું કે:—

“આપણા જમાનામાં એક બાતુ નામે કુરરતુલજૈન છે. તે એક મૌલવીનાં ભેટી હતાં. બાબના વખતમાં તેમણે એવી હિંમત અને શક્તિ દર્શાવી હતી કે તેમને સાંભળનારાં બધાં અજબ થતાં. ઇરાનીઓનો જમાનાબુનો ધુરખો તેમણે ફેંકી દીધો અને તે વખતે પુરૂષો સાથે વાત કરવી એ અવિવેક ગણાતો તો પણ તેમણે મોટા મોટા કાઝીઓની મિજલસમાં વાદવિવાદ કરી તેઓને હરાવ્યા હતા. ઇરાની સરકારે તેમને કેદ કર્યાં; મહોલ્લાઓમાં તેઓ પર પથરા ફેંકવામાં આવ્યા હતા; એક શહેરથી બીજે શહેર દેશનિકાલ કર્યાં; મોતની ધમકીઓ આપી પણ પોતાની બહેનોને જાંધન મુકત કરવાના કામમાં તેમણે અડગતા ત્યજી નહિ. જારે ધૈર્યથી તેમણે સતામણીઓ સહન દીધી.

કેદમાં પણ તેમણે ણીજાઓનાં હૃદય પલટાવ્યાં. એક ધરાની વઝીરનાં ઘરમાં તેમને કેદ કરવામાં આવ્યાં હતાં તેને તેમણે કહ્યું કે તારે જોઈએ તો મને મારી નાંખ; બાકી સ્ત્રીઓની બંધન સુકિત તું અટકાવી શકવાનો નથી. તેમને એક બાગમાં લઈ જઈ ફાંસો દઈ મારી નાખવામાં આવ્યાં હતાં. ફાંસીને દિવસે જાણે કંઈ ઉત્સવમાં જતા હોય એમ તેમણે સારાં કપડાં પહેર્યાં હતાં; તેમણે એવા શાંતિથી અને હિંમતથી પોતાના દેહતું બલિદાન આપ્યું કે જોનારા આશ્ચર્ય પામ્યા હતા. આજે ધરાનમાં બહાઇઓમાં એવી હિંમતવાન સ્ત્રીઓ છે કે જેઓ મહાન કવિઓના જેવી અંતર્દષ્ટિ ધરાવે છે. અને લોકોની મેદની સમક્ષ છટાદાર રીતે બાંધણું કરી શકે છે.

“બાનુઓએ આગળ વધવું, સાહિત્ય, કળા, ઇતિહાસ, વિજ્ઞાન વિગેરે શીખવાં કે જેથી મનુષ્યજાત સંપૂર્ણતાને પામે. થોડા વખતમાંજ તેઓ હુકો પ્રાપ્ત કરશે. સ્ત્રીઓ જ્યારે ઇતેજરીથી શીખશે; મરતબાથી રહેશે, શહેરી અને રાજ્યદ્વારી છંદગી સુધારશે; લડાઇનો વિરોધ કરશે; મતાધિકાર અને સમાન તકો માંગશે; બધી બાબતોમાં આગળ વધશે; ત્યારે તમારાં કપાળ અનંત મહિમાવાનના તેજથી દીપશે.

સ્ત્રીઓ અને નવો જમાનો.

સામાજિક બાબતોમાં જ્યારે સ્ત્રીઓનું દ્રષ્ટિશિંદુ સમજવામાં આવશે અને તેઓની ખાહેશ ધરાળર દર્શાવવામાં આવશે, ત્યારે આપણે અત્યારસુધી જે બાબતો મરદોના હાથમાં છે જેવી કે તન્દરોસ્તી, મિતાહાર, સુલેહ, છંદગીની કિંમત વિગેરે કે જેની વ્યવસ્થામાં તેઓએ બારે બેદરકારી દર્શાવી છે, તેમાં બારે સુધારા થશે અને તેના લાભ પણ અનુભવાશે.

અખડલ બહા કહે છે:—

“ભૂતકાળમાં દુનિયા ઉપર ‘પશુબળતુ’ શાસન ચાલ્યું છે. પુરૂષે પોતાનાં ચઢીઆતાં અંગબળ અને બુદ્ધિબળથી સ્ત્રીના ઉપર અમલ બેસાડ્યો હતો. પણ હવે કાંટો બદલાય છે. ‘પશુબળતુ’ માન ઘટવા માંડ્યું છે; તેને બદલે ચપળતા, પ્રેરણા અને પ્રેમ તથા સેવા ભાવના આધ્યાત્મિક ગુણો કે જે સ્ત્રીઓમાં વધારે હોય છે તે ચઢીઆતા ગણવા લાગ્યા છે. માટે નવો જમાનો નરભતિના ઝોછા અને નારીભતિના ભિન્ન આદર્શવાળો બનશે અથવા બરાબર કહીએ તો સ્ત્રી અને ‘પુરૂષની સંસ્કૃતિની તુલા સમતોલ થશે.”

હિંસાત્મક રીતિઓ નહિ બેઠાં.

સ્ત્રીઓની બંધનબુદ્ધિ માટે કોઈપણ પ્રકારની બળજબરી નહિ વાપરવા બહાઉલાએ પોતાના અનુયાયીઓને શીખવ્યું છે. ઇરાન, મિસર અને સીરીયાના બાનુઓએ બહાઈ સંસાર સુધારાના અચ્છાં ઉદાહરણ રજૂ કર્યાં છે. એ દેશોમાં પુરખા ઓઢવાનો રીવાજ હતો. બાએ જણાવ્યું કે આ જમાનામાં હવે એ રિવાજ નહિ ચાલે; પણ બહાઉલાએ સલાહ આપી હતી કે જે નીતિનો સવાલ ઉભો થતો નહિ હોય તો લોકો કેળવાય ત્યાં સુધી ચાલુ રૂઢીઓ ભલે ચાલુ રહે. નકામી નાલેશી અને ટંટાફેસાદ કરવાની જરૂર નથી. તેથી કેળવાયેલાં બહાઈ બાનુઓ પુરખાની અગવડ વેઠે છે; તેની જરૂર નથી એમ બાએ છે છતાં અનુની લોકોનો વિરોધ ઉરકેસઈને નકામી સાડમારી નહિ થાય તે સારૂ ઘર બહાર નીકળતાં પુરખા ઓઢેજ છે. કેળવણીનો પ્રચાર થશે અને સાચા ધર્મની અમર થશે એવા વિશ્વાસથી તેઓ રૂઢીને વળગી રહ્યાં છે અને નહિ

કે ડરથી. એ દેશોમાં બહાઈઓ બાળકેળવણી, ખાસ કરીને કન્યાકેળવણી પાછળ અને બહાઈ આદર્શના પ્રચાર માટે ઠીક ધ્યાન આપે છે, જેમ સમજીને કે જેમ વસંત રૂતુમાં કળીઓ ખરી જઈને પાંદડાં અને પુલ પુટે છે તેમ લોકો નવચેતન પ્રગટશે એટલે આપોઆપ જુની રૂઢીઓ પડતી મેલશે.

કેળવણી,

જગતની શરૂઆત થઈ ત્યારથી પાક પચગામખરે કેળવણીની ઉંચ નેમ, મનુષ્યશક્તિની ખીલવણી, તાલીમ અને શાહખરી, માટે જોલતા આન્યા છે, બહાઈ શિક્ષણોમાં કેળવણીની અગત્યતા અને તેની અપાર શક્યતાઓ માટે સ્પષ્ટ કહેવામાં આવ્યું છે. સંસ્કૃતિમાં શિક્ષક સૌથી બળવાન તત્વ છે; તેનું કામ ઉંચામાં ઉંચું છે. કેળવણીની શરૂઆત માતાના ગર્ભથી થાય છે અને વ્યક્તિનાં જીવનના અંત સાથે તેનો અંત આવતો નથી. ખરાં જીવનની એ મુખ્ય જરૂરીયાત અને વ્યક્તિગત તથા સામાજિક ઉદ્ધારનો પાયો છે. ખરા માગે જ્યારે કેળવણી બધાંજ લેશે ત્યારે જગત બદલાઈને સ્વર્ગસમું થઈ જશે.

આજે ખરેખરો વિનીત માણસ કોઈ ભાગ્યેજ મળે છે. કારણ કે ઘણાખરામાં નાનપણથીજ કંઈને કંઈ ખોટા ધખારા કે ભૂલભર્યા ખ્યાલ કે કુટેવ હોય છે. કેટલા ચોરાને બચપણમાંથી જીદાને ચહાવાતું અને તેને ખાતર જીદગી અપણ કરવાતું શીખવવામાં આવે છે? તથા મનુષ્યની સેવા જોજ જીવનનું મુખ્ય ક્ષેત્ર હોવું જોઈએ! અને પોતાની શક્તિ જનકલ્યાણના કામમાંજ વાપરવી જોઈએ! ખરી વિનીતતા તેજ કહેવાય. ગણીત, ભુગોળ, વ્યાકરણ કે ભાષાની જોખણપટ્ટી ખરેખરા ઉમદા અને ઉપયોગી માણસો પેદા કરવામાં ખાસ લાજ બજવતી નથી,

કેળવણી સાર્વજનિક હોવા વિષે બહાઉલા કહે છે કે:—

“એવું ફરમાવવામાં આવ્યું છે કે દરેક પિતાએ પોતાનાં પુત્ર પુત્રીઓને લખતાં, વાંચતાં અને ગણતાં શીખવવું. ફરમાનની ઉપેક્ષા કરનાર જો શ્રીમંત હોય તો અદાલતે તેની પાસેથી બાળકોની કેળવણીનો ખર્ચ કઢાવવો; જો ગરીબ હોય તો અદાલત પોતે તે ફરજ લઈ લે. અદાલતને આપણે ગરીબોનો આશ્રમ કયો છે.

“જેણે પોતાના બેટાને અથવા બીજા બાળકોને કેળવણી આપી છે તેણે મારાં બાળકોને કેળવ્યાં છે...

“ખેતી વેપાર કે ધંધામાં માળાપો જે કમાચ તેનો અમુક ભાગ તેઓએ કોઈ વિશ્વાસુ માણસ પાસે અનામત મેલવો કે જે રકમ તેઓનાં બાળકોની કેળવણી પાછળ ખર્ચાય. અદાલતના સલાસદોની સલાહ પ્રમાણે અનામત રકમને બાળકોનાં કેળવણી ફંડમાં રોકવી.”

સ્વાભાવિક લિન્નતા.

બહાઈ ખ્યાલ એવો છે કે બાળકનું મગજ કંઈ મીઠું જેવું નથી. તેને શિક્ષકની મરજી પ્રમાણે આકાર આપી શકાય નહિ, દરેકને પહેલેથીજ ખુદાએ આપેલું અલગ વ્યક્તિત્વ હોય છે કે જે ચોક્કસ રીતેજ લાભદાયકપણે ખીલે અને તે દરેક માટે રીત પણ જુદીજ હોય છે. કોઈ પણ બે માણસોમાં સરખી શક્તિ કે જુદી હોતી નથી એટલે ખરો શિક્ષક જે સ્વભાવોને એક ઢાંગમાં નાખવા કદી કોશિષ કરશે નહિ. તે તો દરેક માનસને તેની રીતેજ ખીલવા દેશે અને તેવી ખીલાવટ માટે એક માળીની પેઠે ઘટતું પોપનું, મદદ, રક્ષણ અને ઉત્તેજન આપશે. કોઈ છાત્રને તડકો જોઈએ; કોઈને ઊંચડો જોઈએ; કોઈને પાણી

નેધએ; તો કોઇને સુકાટ નેધએ; કોઇને રેતાળ જમીન નેધએ તો કોઇને કંઈ. ગમે તેમ, દરેકની જરૂરીયાત યોગ્ય રીતે પૂરી પાડવી નેધએ; નહિ તો તેઓની ખીલાવટ સંપૂર્ણ થાય નહિ. અબ્દુલ બહા લખે છે:—

“પયગામ્બરો સ્વીકારે છે કે માણસજાત ઉપર કેળવણીની મોટી અસર છે. પણ તેઓનાં માનસ અને અસલીયાત જીવન હોય છે. એકજ કોમના, એકજ ઉમરના, એકજ જન્મ ભૂમિના, ફેટલીકવાર એકજ ધરનાં અને એકજ શિક્ષકના હાથ હેઠળ શીખેલાં બાળકોનાં માનસ અને સમજશક્તિ પણ આપણે જીવન જીવતાં નેધએ છીએ. શીખને ગમે તેટલી ઘસો તોય તે ચળકતું મોતી થાય નહિ. કાળો પથ્થર તે કંઈ ઝગકતો હીરો થાય નહિ. કંટાળો કંઈ વૃક્ષ થાય નહિ. એટલે કે કેળવણી મૂળ સ્વભાવ બદલતી નથી.....”

ચારિત્ર્ય ઘડતર.

ચારિત્ર્યઘડતર એ કેળવણીનું એક અગત્યનું અંગ છે. એમાં ઉપદેશ કરતાં ઉપદેશકના આચાર વધારે અસરકારક છે. વિદ્યાર્થીના માબાપ, શિક્ષક, અને સોબત એ ચારિત્ર્ય ઘડતરમાં મુખ્ય ભાગ ભજવે છે.

પયગામ્બરો ‘માણસ જાતના મોટા શિક્ષકો છે. તેઓના ઉપદેશ અને જીવનચરિત્રની બાળકોના મન પર છાપ પાડવી નેધએ. ભવિષ્યની સંસ્કૃતિ ઉત્પન્ન કરવા માટે બહાઉલાએ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“સર્વ શક્તિવાનની કલમથી જે જ્ઞાન ઉપદેશાયું હોય તે બાળકોને આપો. જીવનનાં ભજનો તેઓને મોઢે કરાવો અને મશરીફ-ઉલ-અઝકારના દિવાનખંડમાં તે ગવડાવો.”

હુન્નર, કળા, ઉદ્યોગ.

કળા, હુન્નર અને ઉદ્યોગ શીખવવાની ઉપયોગિતા વિષે બહાઉદ્દા કહે છે:—

“જીવનમાં જ્ઞાન એ પાંખ છે યા ચઢવા માટે સીડી છે. જ્ઞાન મેળવવાની બધાંની ફરજ છે; પણ એવાં શાસ્ત્રો શીખવાં જોઇએ કે દુનિયામાં ઉન્નતિ કરવા કામ લાગે અને નહિ કે જે પોથીમાંનાં રીંગણાં જેવાં હોય. શાસ્ત્રવિજ્ઞાન બહુનારાઓ જગતમાં મોટો હક ભોગવે છે. જ્ઞાન એજ માણસનો ખજાનો છે. માન, ઇજ્જત, આનંદ, સુખ અને આબાદી એ બધું મેળવવાનું સાધન જ્ઞાન છે.”

શુન્હેગારો સાથેની વતણૂક.

શુન્હેગારો માથે કેવી રીતે વતણું જે વિષે અબ્દુલ બહા નીચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા:—

“સૌથી અગત્યની ચીજ એ છે કે માણસને એવી કેળવણી આપવી કે તેને શુન્હો કરવાનું મનજ ન થાય. એટલુંજ નહિ પણ શુન્હો કરવાના વિચાર માત્રથી તેનું અંતઃકરણ દુખે. તેમ થાય તો મજા કરવા લાયક શુન્હાઓ બંધ પડે.

“એક માણસ ખીજ ઉપર, જીલમ કરે, અને ત્રાસ શુભરે અને મામે માણસ તેનું વેર લે તો તે નિંદનીય છે. જો જ, જ ની નાલેશી કરે તો ઘ ને જ ની નાલેશી કરવાનો હક નથી; જો કરે તો તેણે વેર લીધેલું કહેવાય કે જે ચીજ કપકાને પાત્ર છે. તેણે જુરાંનો બદલો લેવાઇથી આપવો. પોતાના વેરીને માફ આપવી એટલુંજ નહિ પણ બને તો તેની ઉપર કંઈ ઉપકાર કરવો. વેર લેવાથી શું વળવાનું છે? વેર

લે તો બેઠમાં ફેર શો? જો એકતું કામ નિંદનીય હોય તો
ખીજનુંય તેવુંજ ગણાય. ફેર એટલેજ કે એકે પહેલું કયું અને
ખીજએ પછી કયું!

“છતાં આખી કામને સ્વરક્ષણ કરવાનો હક છે. કામને
પ્રુની પ્રત્યે અંગત વેર નથી. ખીજની સલામતી ખાતર કામ
તેને સજા આ કેદ કરે છે.

“જ્યારે ખ્રીસ્તે એમ કહ્યું હતું કે તારા જમણા ગાલપર
તમારો મારનાર આગળ તારો હાથો ગાલ ધર, ત્યારે તેમનો
ઉપદેશ એવોજ હતો કે અંગત વેર કદી લેવું નહિ. તેમણે
એમ નહોતું કહ્યું કે એક વડ્ડે બેઠાંનાં ટોળાંપર તૂટી પડે ત્યારે
તેને મારવું નહિ. એવા સંજોગોમાં ખ્રીસ્તે પોતે બેઠાંનાં ટોળાંમાંથી
વડ્ડને બાહરે મારી કાઢ્યું હોત....

“ક્રોમોતું બંધારણ ન્યાય ઉપર અવલંબે છે.... ખ્રીસ્તે
શીખવેલી ક્ષમાનો અર્થ એવો નથી કે જો ખીજ પ્રજાએ તમારા
ઉપર હુમલો કરે, તમારાં ઘર બાળે, તમારો માલ લુટે, તમારી
ઝીંઝોની લાજ લુટે, તમારાં બાળકોની કતલ કરે તો તમારે
ગુપચુપ બેસી રહી તે બધું ભેગા કરવું. ખ્રીસ્તનો ઉપદેશ તો
જે વ્યક્તિઓએ અરસપરસ કેવી રીતે વર્તવું તેટલા પૂરતોજ
છે, એક વસ્તુ કહેવાની બાકી રહે છે; તે એ કે પ્રજાઓ રાત
અને દહાડો સજા કરવાને લગતા કાયદા ઘડવામાં મથાગુલ રહે
છે; કેદખાના બંધાવે છે; સજા કરવાનાં સાધનો શોધ્યા કરે છે,
બેડીઓ ઘડાવે છે. દેશનિકાલ કરવાના મથકો રાખે છે; અને
ગુન્હેગારોને સતાવીને કે રીખાવીને તેઓને નરમ પાડવા પ્રયત્ન
કરે છે; પણ એમ કરવાથી તો ઉલટું ગુન્હેગારોનું ચારિત્ર્ય
અવગચુંડું બની જાય છે અને તેની નીતિ છેક શિથિલ થઈ

બીજી છે. તેને બદલે તો પ્રભુઓએ ઉત્સાહ અને ખંતથી લોકોને કેળવણી આપવી જોઈએ; તેઓનું જ્ઞાન વધારવું જોઈએ કે જેથી તેઓમાં નીતિની લાગણી અને મદદચાર આવે અને દુશુલ્લથી દૂર રહેતાં રીએ, કે પરિણામે શુદ્ધ ધાર્મિક નહિ.”

વર્તમાનપત્રોની અસર.

વર્તમાનપત્રો કેળવણી અને જ્ઞાનના પ્રચાર માટે અગત્યનાં છે અને જે તેનો મદુપયોગ કરવામાં આવે તો લોકસુધારણામાં તેઓ બળવાન અસર કરે. બહાઉદ્દા એ વિષે લખે છે.—

“આજી જમાનામાં દુનિયાનાં રહસ્ય ઉકલી ગયાં છે અને નજર આગળ આભ્યાં છે; વર્તમાનપત્રોના પાનાં દુનિયાના આયતના સમાન દેખાય છે. જુદી જુદી પ્રજાનાં કામોના તેમાં હેવાલ આવે છે....તેઓ અજબ ચીજ છે.

“પણ વર્તમાનપત્રોના તંત્રીઓએ લેખકોએ અહંતા અને સ્વાર્થ છોડીને ન્યાયનાં ભૂષણ થઈ પડવું જોઈએ. કોઈપણ બાબત છાપવા અગાઉ તેની બરાબર તપાસ કરીને તેને લગતી ખરી માહિતિઓ મેળવવી જોઈએ. મારે માટે વર્તમાનપત્રોમાં કેવળ અસત્ય હેવાલોજ લખાયા હતા. મધુર અને સત્ય ભાષણ (યા લખાણ) જ્ઞાનના સ્વર્ગમાં સૂર્ય જેવાં ઉચ્ચ પદે આરૂઢ થાય છે.”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

શાંતિનો માગ.

“બુદાનો બદો આજે જગતને આનંદ આપવા, અને બધાંમાં એકતા કરવા આવ્યો છે; બુદાની ખાહેશ હશે તેમ થશે અને તું દુનિયાને સ્વર્ગ જેવી મહિમાવંત થયેલી પણ જુએ.”—બહાઉલ્લા.

કલહ વિરૂદ્ધ સંપ.

છેલ્લી સદીમાં વિજ્ઞાનીઓએ ઝડ પાન અને પ્રાણીઓ જીવનકલહમાં કેવાં રાકાયેલાં છે તેનો અભ્યાસ કરવામાં બહુ વખત ગુજર્યો હતો અને તે સંબંધમાં તારવેલા સિદ્ધાંતો મનુષ્યસમાજની દોરવણી માટે કામ લગાડવા કોશિષ કરી હતી. તેઓના સમજાવવા પ્રમાણે હરિક્ષા અને કલહ તે જીવનની જરૂરીયાતો છે અને એલાદ સુધારવા માટે સમાજના નિર્બળ તરફનો ધાતકી સંહાર થઈ જાય તેમાં તેઓને વાંધો દેખાતો નથી. પરંતુ, બહાઉલ્લા કહે છે કે આપણે જો આવળ વધવું હોય તો પ્રાણીવર્ગ તરફ નજર કર્યો વગર, ઉધ્વ દષ્ટિ રાખી પથગામ્બરોને આપણાં રાહબર ઉદાહરણ તરીકે લેવા જોઈએ. પ્રાણીઓમાં જે પ્રકારનો જીવનકલહ ચાલે છે તેથી ઉલટુંજ આપણને પથગામ્બરોએ શીખવ્યું છે, એટલે કે આપણે તો એકતા, સંપ અને અનુકંપના સિદ્ધાંતાનુસાર જીવવાનું છે. એમાં પસંદગીનો સવાલ છેજ નહિ, સારા અને નબળા સિદ્ધાંતોનો મેળ પણ જમાવવાનો નથી. અબ્દુલ મહા કહે છે:-

જગતમાં જીવનકલહ અને લાયક હોય તે જીવે એવો નિયમ દેખાય છે પણ બધી સુરકેલીતું મૂળ તેજ છે. માણસ

માણસો વચ્ચે ઝેરવેર હોવાનું કારણ તેજ છે. જગતમાં હિંસા, જીલમ, ત્રાસ, એકબીજાના હકો છીનવી લેવા વિગેરે ઠપકાપાત્ર ગુણો પ્રવર્તે છે. તેજ પ્રમાણે જ્યાં સુધી માણસ જાતમાં ઐહિક જરૂરીયાતો માટે મારામારી રહેશે ત્યાં સુધી સક્ષમતા અને આબાદી અશક્ય છે. કુદરત લડાયક છે, જીલમગાર છે કારણ કે તેને ખુદાના ચેતનની ખબર નથી. માટે પ્રાણી વર્ગમાં તેવા ઘાતકી ગુણોએ વાસ કરેલો છે.

“પણ માણસ જાતમાં તો ખુદાએ રહેમ કરીને પયગામ્બરો મોકલ્યા છે અને પાક કિતાબો માર્ગત સંદેશો અપાવ્યા છે કે જેથી ખુદાઈ જ્ઞાન માર્ગત માણસ કુદરતની બદી અને અજ્ઞાનરૂપી અધકારમાંથી મુક્ત થાય; દેવી ગુણો મેળવે અને ખુદાઈ લાગણીઓ અનુભવે...”

“અફસોસ છે કે હજીય દુનિયાની પ્રજાઓ, અકુદરતી મતભેદ અને ઝેરીલા સિધ્ધાંતો રાખીને સેંકડોવાર લડાઈ કરે છે અને સામાન્ય પ્રગતિને અવરોધે છે. ખુદાઈ સંસ્કૃતિની અવગણનાથી અને પયગામ્બરી શિક્ષણો તરફની બેપરવાઈથી એ અવરોધ થાય છે.”

સર્વોત્તમ શાંતિ.

દરેક જમાનામાં પયગામ્બરોએ આગાહી કરી છે કે દુનિયામાં શાંતિનો અને માણસ જાતમાં લલી લાગણી ફેલાય તેવો વખત આવશે. બહાઉલ્લાએ પણ તેવો વિશ્વાસ દર્શાવ્યો છે અને અબ્દુલ બહા કહે છે કે:- “આ ચમત્કારીક યુગમાં દુનિયા બદલાઈ જશે; માણસ જાત સુલેહથી રહેશે. કષ્ટયા બખેડા, ખુન ને બદલે સંપ અને જંપ દેખાશે. બધી પ્રજાઓ, કોમો અને દેશોમાં પ્રેમ અને સ્નેહની લાગણી બરખા થશે. સહકાર

અને સંપત્તી લડાઈ દબાઈ જશે...વિશ્વશાંતિ પ્રસરવાથી જ્ઞાનવૃદ્ધિ ફળશે અને ફાલશે. સળગ નિર્જાળ, શ્રીમંત ગરીબ, વરૂ અને થેટાં સિંહ અને વાછરડાં તથા વાઘ અને બકરાંનો સંબંધ ધરાવતી પ્રજાઓ પ્રેમ, જાતૃભાવ, ન્યાય અને યોગ્યતાથી રહેવા લાગશે. ખુદાઈ જ્ઞાન, વિજ્ઞાન તથા પ્રાણીમાત્રના અસ્તિત્વનાં રહસ્ય ઉકેલાશે.”

જોડા ધાર્મિક ખ્યાલ.

સર્વોત્તમ શાંતિ પ્રસારવા માટે, પહેલાં તો કયાં કારણોથી લડાઈઓ થતી આવી છે તે અને બહાઉલા શા ઉપાય દર્શાવે છે તે જોઈએ.

લડાઈનું એક મુખ્ય કારણ જોડા ધાર્મિક ખ્યાલો છે. બહાઈ ઉપદેશ પ્રમાણે જુદા જુદા ધર્મ અને સંપ્રદાયના દોકો વચ્ચે થતી લડાઈઓ હંમેશાં સાચા ધર્મને માટે નહિ પણ નફાલીઆ ધર્મ, જોડા ખ્યાલ અને ગેરરજીઆતોથી થતી હતી.

અબ્દુલ બહા પારીસમાં એકવાર બોલ્યા હતા કે:—

“ધર્મથી તો બધાનાં હિલ એક થવાં જોઈએ અને પૃથ્વીની સપાટી પરથી લડાઈઓ નાણુક થવી જોઈએ, વાતાવરણ આધ્યાત્મિક ધ્રુવ જોઈએ અને દરેક આત્માને નવચેતન મળવું જોઈએ. જો ધર્મના કારણે અણગમો, તિરસ્કાર, ભેદ વિગેરે ઉત્પન્ન થાય તો જોહેતર છે કે તેવા ધર્મ વગર ચાલે. દવાનો ઉપયોગ રોગ ટાળવામાં છે પણ જો દવા રોગ વધારે તો તે હેવીજ નહિ. જો ધર્મથી પ્રેમ અને એકતા નહિ નીપજે તે ધર્મજ નથી.”

ખીજે સ્થળે તેઓ કહે છે કે:

“તવારીખી જમાનાથી તે આજ સુધી ઘણા ધર્મોએ એક બીજાને ખોટા કહ્યા છે; એકબીજા વચ્ચે અંતર ઉભાં કર્યાં છે અને ઝેરવેર વધાર્યાં છે. ધાર્મિક લડાઇઓ એક તો ખ્રીસ્તીઓ અને મુસલમાનો વચ્ચે કુઝેડની લડાઈ ૨૦૦ વરસ ચાલી હતી જેમાં પારાવાર ખુનરેલ થઈ હતી. ભારે આફત ફેલાવ્યા પછી યુરોપીયનો અટક્યા....”

“એવી તો ઘણી લડાઇઓ થઈ હતી ખ્રીસ્તીઓ અને કેથોલીક સંપ્રદાયવાળાઓ વચ્ચેની લડાઈમાં નવ લાખ પ્રોટેસ્ટન્ટો માર્યા ગયા હતા. ઘણાઓ જેલમાં મુઆ અને કેદીઓ સાથે પણ કેટલું ઘાતકીપણું અને આ બધું ધર્મને નામે !

“ખ્રીસ્તીઓ અને મુસલમાનો ચાહુદીઓને શયતાનની ઓલાદ માનતા. અને તેઓ પર ત્રાસ ગુજારતા. સંખ્યાબંધ ચાહુદીઓ માર્યા ગયા હતા. તેઓના ઘરખાર હુટાઈ પુંકાઈ ગયાં હતાં; તેઓનાં બાળકોને પકડી જઈને ગુલામ બનાવવામાં આવ્યા હતાં. ચાહુદીઓનો વારો આવે એટલે તેઓ ખ્રીસ્તીઓ તથા મુસલમાનોને મુસાના કાયદાના ભંગ કરનારો ગણીને વેર લે અને તેઓને હણ પણ બહુઆ કે છે.

“જ્યારે પૂર્વમાં બહાઉલ્લા રૂપી સિતારો ઉગ્યો ત્યારે તેમણે માણસજાતને એક બહોર કરી; “તમે બધાં એક જાડનાં ફળ છો; બે જાડનાં નહિ ખુદાઈ રહ્યો” જાડ છે પણ સેતાનીયતનું જાડ નથી.” માટે આપણે એક બીજાને ચાહવાં જોઈએ. બધા ખુદાના બંદા છે, મેતાનનું કોઈ નથી. કેટલાકો અજ્ઞાન હોય છે તેઓને જ્ઞાન આપવું જોઈએ. કેટલાકોની નીતિ સડી ગઈ છે તે શુદ્ધ કરવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ માંદા માણસને

આપણે ધિક્કારતા નથી, બાળકને આપણે વખોડતા નથી; તેજ પ્રમાણે માનસિક રોગી અને અસાનેને આપણે અવગણવા બેઠાએ નહિ. તેઓને સ્નેહથી શીખવવું. ખુદાઈ આશ્રય હેઠળ માણસો સંપૂર્ણ સુખ, શાંતિ અને પવિત્રતાથી; રહેતાં શીખે એ પ્રકારે સર્વ કંઈ થવું બેઠાએ.”

કોમ અને દેશાભિમાનના ધખારા.

લડાઈનું બીજું કારણ ખોટું કોમાભિમાન છે. કેટલીક કોમો પોતાને બીજીથી ચઢીચાલી ગણે છે અને “લાયક હોય તે જીતીને જીવે” એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે પોતાને લાયક માની લે છે. એ ચઢીચાતાપણાનાં ધખારામાં તેઓ બીજી પ્રજાને હુટે છે, ચૂસે છે અને નાણુદ કરે છે; એવી હુકીકતોથી તવારીખના ઘણાંય પાનાં કાળાં થયાં છે. બહાઈ જ્યાલ એવો છે કે ખુદાની નજરમાં બધીજ કોમો સરખી છે. બધીજ કોમોમાં પોતાનો વિકાસ કરવાની અંતઃપ્રેરણા રહેલી હોય છે; તે વિકાસને અટકાવ્યા વગર, આખી માણસ જાતને સંપૂર્ણ જીવન લોગવતી કરી શકાય. અબદુલ બહા ઠહે છે:-

“કોમાભિમાન એક ધખારો છે, કેવળ વહેમ છે; ખુદાએ આપણને એકજ કોમના બનાવ્યા છે. સૃષ્ટિની શરૂઆતમાં જમીનના ભાગલાં નહોતાં પડેલાં; કોઈ પણ ભાગ ઉપર કોઈ પણ પ્રજાની માલિકી નહોતી. જ્યારે ખુદા માણસ જાતમાં ભેદ ગણતો નથી ત્યારે માણસે તેમ શા માટે કરવું? તે માટે લડાઈ શા માટે કરવી? ખુદાએ માણસોને એક બીજાને નાશ કરવા સરજાવ્યા નથી. બધીજ પ્રજાઓ ખુદાઈ બાપની રહેમ એક સરખી લોગવે છે.

“ફક્ત ખરા ભેદ છે તે ખુદાઈ કાયદા તરફ

આજ્ઞાંકિતપણાની ન્યુનાધિકતાનો છે, કેટલાક 'મશાલ' જેવા છે. તો કેટલાક સીતારા જેવા છે.

“માણુમ જતને ચાહુનારાઓ, મમે તે પ્રજા, ધર્મ' કે વણ'ના માણુસો હોય તો પણ તેઓ સર્વોત્તમ છે.”

રાજ્યદારી અને દેશનું અભિમાન ધરાવનારાઓ પણ એટલાજ તુકસાનકારક છે. હવે વખત આવ્યો છે કે બ્યારે દેશાભિમાન ટળી જઈને વિશ્વપ્રેમ સ્થપાવો જોઈએ. બહાઉલા કહે છે:-

“આગલા જમાનાઓમાં કહેવાયું છે કે માતૃભૂમિને ચાહવી એ એક ધર્મ' છે પણ આજનો અવતાર કહે છે કે માતૃભૂમિને ચાહનારાને ધન્યવાદ નહિ પણ આખી માનવ જાતનાં પર પ્રેમ રાખનારાને ધન્યવાદ થટે છે. આ ઉપદેશથી આત્માને આગળ ઉડવા માટે તેણે નવી પાંખ આપી છે અને ખોટી નકલ તથા અવરોધો દૂર કર્યા છે.”

દશા જીતવાની આકાંક્ષા.

ઘણીવાર બીજા પ્રજાઓના મુલક જીતવા માટે લડાઈઓ થઈ છે. જમીનનો મોહ એ હંમેશાં લડાઈનું કારણ રહ્યો છે. આમાં બહાઈ ખ્યાલ એવો છે કે જમીનની માલેકી બ્યક્તિગત લોકોની કે પ્રજાઓની નથી પણ આખી માણુસ જાતની છે. ખરૂં જોતાં તો જમીન માત્ર ખુદાની છે અને બધા માણુસો તેનાં શાડુતો છે.

“બેંગાળીની લડાઈના પ્રસંગે અબ્દુલ બહા બોલ્યા હતા કે:-

“બેંગાળીની લડાઈની ખબરથી મારું હૃદય શોકાતુર થયું છે. દુનિયામાં હજી જંગલીપણું ચાલે છે તે જોઈ હું અજબ

થાઉં છું. માણસો રાત ને દિવસ લડી કેમ શકતા હશે ? ખુનરેલ શી રીતે ચલાવી શકતા હશે ? અને તે પણ શો લુભખો મેળવવા ? જમીનના એક ટુકડા સારૂ ! એના કરતાં તો જનાવરોય સારાં છે કે કંઈ વાજળી કારણ વગર તેઓ લડે નહિ. માણસ જેવું ઉચ્ચ પ્રાણી જમીનના એક ટુકડા સારૂ પોતાના ભત ભાઈઓને મારે અને આફત વરસાવે એ કેટલું ગજબનાક છે ! ખુદાની ઉત્તમ સરજત જે માણસ ભત છે તે જમીન જેવી હલકી ચીજ માટે લડે !

“જમીન એક પ્રભની નથી, પણ બધી પ્રભઓની છે. પૃથ્વી તે માણસનું ઘર નથી પણ કબર છે.”

“ગમે તેવો મોટો વિજેતા હોય, ગમે તેટલા દેશોને તેણે છતીને શુભામીમાં નાખ્યા હોય પણ તે ઉજડ જમીનોના એક નાનો ટુકડો-પોતાની કબર-સિવાય તે કશું પોતા માટે રાખી શકવાનો નથી.

“જો લોક કદ્યાણુ માટે અને સંસ્કૃતિના પ્રચાર માટે જમીન જોઈતી હોય તો તે તો શાંતિભર્યા માર્ગોથી જોઈએ તેટલી મળી શકે તેમ છે, પણ લડાઈ કેટલાકની મહત્વાકાંક્ષા પોષવા, કેટલાકના ઐહિક લાભ માટે લડવામાં આવે છે. પરિણામે અસંખ્ય પ્રકારની ખાનાખરાળી થાય છે. લાખો સ્ત્રી પુરૂષોનાં હૃદય વિદીર્ણ થઈ જાય છે...”

“હું કહું છું કે તમે દરેક જણ પ્રેમ અને એકતા ઉપરજ ખાસ ધ્યાન આપો. લડાઈનો વિચાર આવે ત્યારે શાંતિનો વધુ મજબુત વિચાર કરો. પહેલા વિચારને દબાવી દો. તિરસ્કારના વિચારને પ્રેમના બળવાન વિચારથી દફે કરવો. દુનિયાના સેપાહો મારવા સારૂ તરવાર જેવું છે ત્યારે ખુદાના

સેવાહોએ હસ્તધુનન કરવું જોઈએ. ખુદાની રહેમથી આ રીતે માણસનું જંગલીપણું નાબુદ થશે. દુનિયાની શાંતિ એ અશક્ય આદર્શ નથી. ખુદાની ઇચ્છા હોય તેમાં અશક્ય કંઈજ નહિ હોય. તમે જો દુનિયાની દરેક પ્રજા સાથે મિત્રાચારી ઇચ્છોજ તો તમારો તે વિચાર મજબુત થઈને પ્રચાર પામશે. બીજાઓ પણ તેવુંજ ઇચ્છશે અને આખરે બધાં માણસોના વિચાર પણ તેવા થશે.

એક ભાષા.

મહાન શાંતિ મેળવવા માટે એક ઉપાય આખી દુનિયામાં એક ભાષાનો પ્રચાર કરવાનો છે. અકલ્પના કિતાબમાં બહાઉલાએ તેના ઉલ્લેખ કર્યા છે. ઇશરાકાતના નામામાં તેઓ કહે છે:—

“છઠ્ઠી ઇશરાક માણસ માણસ વચ્ચે સંપર્ક સ્થાપવાની છે. એકસંધીથી દુનિયાના અમુક અમુક ભાગો ઝળકી ઉઠ્યા હતા એકસંધ થવાનો મોંઘો મોટો ઉપાય એક બીજાના લખાણ અને ભાષા સમજવાનો છે. અત્યાર આગમત્ત અમારા પત્રોમાં અમે અદાલતખાનાના દ્રશ્ટીએને સલામલુ કરી ગયા છીએ કે આખી દુનિયા એ કેાઇ એકાદ ચાલુ ભાષા શીખવી અથવા કેાઇ નવી ભાષા અને લીપી ઉપજાવવી; તે આખી દુનિયાનાં બાળકોને શીખવવી કે જેથી આ પૃથ્વી એક દેશમાં એક ઘર જેવી થઇ શકે.”

બહાઉલાએ દુનિયામાં આ દરખાસ્ત રજુ કરી તેવામાં પોલોંડમાં લુડોવીક જેમનહોફ નામનો એક છેકરો જન્મ્યો હતો જે એ કામ માધ્ય કરવા માટે નિર્માણ થયો હતો. બચપણથીજ તેને એક ભાષાના પ્રચારનો શોખ ઉપજ્યો અને

પછી મહા મહેનત લઈ તેણે “એસ્પેરેન્ટો” નામની ભાષા ઘડી, જે આજે ૩૫ વર્ષથી ચાલે છે અને આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા તરીકે સફળ નાવડી છે. તેનો એક ક્ષયદો એ છે કે અંગ્રેજી, ફ્રેન્ચ અથવા જર્મન ભાષા શીખતાં જેટલો વખત લાગે તેના વીસમા ભાગ જેટલા વખતમાં તે શીખી શકાય છે. ઇ. સ. ૧૯૧૩ ના ફેબ્રુવારીમાં પારીસમાં “એસ્પેરેન્ટો”ના હિમાયતીઓ તરફથી ખાણાનો મેળાવડો કરવામાં આવ્યો હતો તે પ્રસંગે અબ્રહમ બહાએ કહ્યું હતું કે:-

“આજે યુરોપમાં મતભેદ હોવાનું એક કારણ તેની ભાષાની સિન્નતા છે. આપણે કહીએ છીએ કે આ માણસ જર્મન છે, આ ઇટેલીયન છે, આ અંગ્રેજ છે અને ફ્રેન્ચ છે. તેઓ એકરંગી પ્રજા હોવા છતાં ભાષાએ તેઓને જુદા પાડ્યા છે; જો એકાદ વધારાની સામાન્ય સહાયકારી ભાષા બધા જાણતા હોત તો તેઓ એક વર્ણના કહેવાત.

“બહાઉદ્દલાએ આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષાની જરૂર બાબે ૪૦ વર્ષ ઉપર કહ્યું હતું; જ્યાં સુધી તેવી ભાષા ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાં સુધી દુનિયાના જુદા જુદા લોકો એકસાંપી થયે નહિ; કારણ કે ગેરસમજૂતિનાં કારણથી લોકો એક બીજાના સમાગમમાં આવતા અટકે છે, જે દૂર કરવાના ઉપાય તરીકે આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષાની જરૂર છે.

“સામાન્ય રીતે પૌર્વાત્યો પાશ્ચિમાત્યોનાં કાર્યો વિષે માહિતિ ધરાવતા નથી અને પાશ્ચિમાત્યો પૂર્વના લોકો સાથે સહાનુભૂતિભર્યા સમાગમમાં આવતા નથી. તેઓના વિચાર એક દાખડામાં પૂરાયેલા છે કે જે જોલવાની ચાવી આંતરરાષ્ટ્રીય ભાષા છે. જો તેવી ભાષા હોત તો પૂર્વ અને પશ્ચિમના મુલકોની

બધી ક્રિતાઓનું તે ભાષામાં ભાષાંતર થઈ તેનો બધે પ્રચાર થાત, મનુષ્યની પ્રગતિ માટે સામાન્ય ભાષા એક ત્રેરક સાધન થઈ પડે....

“પ્રભુનો ઉપકાર માનો કે ડો. એમનહોદ્દે એસ્પેરેન્ટો ભાષા ઉપજવી છે. આંતરરાષ્ટ્રિય વાણીના વહેવારનું સાધન થવા માટે તેમાં મજબુત તત્વો છે. તેમના ઉમદા પ્રયત્ન માટે આપણે તેમનો આશર માનવો જોઈએ. કેમજે આ રીતે તેમણે માનવ સમાજની મહાન સેવા બજાવી છે. એના હિમાયતીઓની મંદામહેનત અને આત્મસોગથી તે આખી દુનિયાની ભાષા બની શકે; માટે આપણે બધાએ એ ભાષા બજાવી અને જેમ જાને તેમ તેનો પ્રચાર કરવો. એટલે સુધી કે આખી દુનિયાની શાળાઓમાં તેનું શિક્ષણ ફાળવેલ થાય. હું ઉમેદ રાખું છું કે ભવિષ્યમાં બધી આંતરરાષ્ટ્રિય કોન્ફરન્સો અને કોંગ્રેસોમાં એ ભાષામાં કામ ચાલશે તો લોકોને જે ભાષાજ શીખવાની જરૂર રહેશે. એક પોતાની માતૃભાષા અને બીજી આ સામાન્ય ભાષા કોઈ માણસ પચાસ ભાષા બણ્યો હોય તો પણ સુસાક્ષરી કરતાં તે કોઈ એવા દેશમાં જઈ પડે કે જેની ભાષા તે બજાતો ન હોય; માટે મને ઉમેદ છે કે એ ભાષાના પ્રચાર માટે તમે બધા તમારાથી બનતી કોશિષ કરશો.”

એસ્પેરેન્ટો ભાષાના પ્રચારની હિમાયત કરતી વખતે અબદુલ બહા સમજતા હતા કે ભાષાની સર્વ જરૂરીઆતો પૂરી પડે એવી તેની ખીલાવટ થવી જોઈએ. લંડનમાં વાત ચીતના એક પ્રસંગમાં તેઓ બોલ્યા હતા કે:-

“એસ્પેરેન્ટો માટે જેટલી મહેનત કરો તેટલી ઓછી છે પણ કોઈ એક માણસથી તે રચી શકાવાની નથી બધા દેશોના

પ્રતિનિધિઓની એક સલા પાસે તે બહાવી જોઈએ અને તેમાં જુદી જુદી ભાષાઓમાંના શબ્દો પણ દાખલ કરવા જોઈએ.”

હમણાં “લીંગવા કોમીટી” નામની એક આંતરરાષ્ટ્રિય સંસ્થાની સહુભરી હેઠળ એ ભાષાની ખીલાવટ થઈ રહી છે અને જુદી જુદી ભાષાઓમાંથી શબ્દો ઉપાડીને તેનો શબ્દકોષ વધારવામાં આવે છે.

પ્રજાસંઘ.

આંતરરાષ્ટ્રિય સુલેહશાંતિ જળવવા માટે આખી દુનિયાની પ્રજાઓનો એક સંઘ સ્થાપવાની દરખાસ્ત બહાઉલ્લાએ વારંવાર રજુ કરી હતી. ઇ. સ. ૧૮૬૫ માં મહારાણી વિક્ટોરિયાને એક પત્ર લખીને તેમણે જણાવ્યું હતું કે:-

“હો રાજાઓ! તમારા મતલબ દૂર કરો તો તમને લડવૈયાઓની અને હુધિયારની જરૂર પડશે નહિ પણ તમારી પ્રેમ અને તમારા લોકોનાં રક્ષણ પૂરતીજ જરૂર રહેશે....માટે એકત્ર થાઓ અને લોકોને શાંતિ આપો....જો તમારે કોઈની સામે ઉઠવુંજ પડે, તો તેની ઉપર બધા એક સામંતાજ ઉલટી પડો, કારણ કે ન્યાય તેમ માગે છે.”

પ્રજાસંઘના સંબંધમાં ઇ. સ. ૧૮૭૫ માં અબ્રહમ બહાએ નીચે પ્રમાણે આગાહી લખી હતી:-

“દુનિયામાં ખરી સંસ્કૃતિનો વાવટો ત્યારેજ ફરકશે કે જ્યારે કેટલાક મહત્વાકાંક્ષી મોટા રાજાઓ આખી દુનિયામાં શાંતિ ફેલાવવા માટે એક કોન્ફરન્સ ભરવા તૈયાર થશે. પોતાના વિચારને અમલમાં મેલવા માટે તેઓ દુનિયાનાં રાજ્યોમાં સંપ કરાવીને એવા કોલકરાર કરાવશે કે જેનો કોઈ ભંગ કરી

શકે નહિ અને જેને આખી જગતના લોકો 'પવિત્ર' માને' તે કરારો મજબુત બને અને ટકી રહે તે જોવાની તેઓ દરજ સમજશે.

“આવા કેલકુલરથી દરેક રાજ્યની હદ નકી 'કરવામાં આવશે. દરેક સરકારના કાયદા અને કાનુન મુકરર કરવામાં આવશે. બધાં રાજ્યોના વહીવટની ગોઠવણ ચોકસ રીતેજ કરવામાં આવે. દરેક રાજ્યે કેટલું લશ્કર બળ રાખવું તે પણ ઠરાવવામાં આવે. કારણ કે એક રાજ્ય વધારે પડતું લશ્કર ઉભું કરે તો તે ખીજાઓને ધાસ્તી સમાન થઈ પડે. આ એકતાનો પાયો એક રાખવો કે સંઘનું એક પણ રાજ્ય તે કેલકુલરનો ભંગ કરે તો બધા તેની ઉપર તુટી પડે, અને તેને કાબુમાં લાવે. એટલુંજ નહિ, પણ તે સરકારને ઉથલાવી પાડવા આખી માનવજાત કટિબદ્ધ થાય.

“જગતના રાગી શરીરની આખી દવા કરવામાં આવે તો રાગ આસ્તે આસ્તે સાજો થતો જશે.”

આંતરરાષ્ટ્રિય લવાઈ.

બહાઉલ્લાએ એક આંતરરાષ્ટ્રિય લવાઈ સ્થાપવાની 'પણ હિમાયત કરી હતી કે જે જુદી જુદી પ્રજા વચ્ચે પડતા મતભેદનો ચુકાદો આપે અને તે માટે તેઓને લડાઈ કરવી પડે નહિ

જે બાબતમાં ઇ. સ ૧૯૧૧ ના આગસ્ટમાં અબ્દુલ બહાએ મોહોન્ક કોન્ફરન્સના સેક્રેટરીને પત્ર લખ્યો હતો કે:-

“પચાસ વરસ ઉપર અકદસની ચોપડીમાં બહાઉલ્લાએ વિશ્વશાંતિ સ્થાપવાનું ફરમાન બહાર પાડ્યું હતું અને તે માટે 'એક આંતરરાષ્ટ્રિય લવાઈ સ્થાપવાનો ઉપાય દર્શાવ્યો હતો કે

જેથી પ્રજાઓના સ્વમાન અને મિલકતનો હુક, રાજ્યની સરહદ, વિગેરે સવાલનો ફડો કરવામાં આવે અને પછી જે ઠરાવ કરવામાં આવે તેનો ભંગ કરવાની કોઈ હિંમત કરે નહિ. જે જે પ્રજાઓ વચ્ચે તકરાર પડે તો તેનો ચુકાદો આંતરરાષ્ટ્રિય ન્યાયાધિશ પાસે અપાવવો. જે કોઈવાર કોઈ પ્રજા તે ઠરાવનો ભંગ કરે તો બધી પ્રજાઓએ તેની વિરુદ્ધ જઈ તેને દબાવી દેવી.

૧૯૧૧ માં પારીસમાં વાતચીત દરમિયાન તેમણે જણાવ્યું હતું કે:-

“દરેક દેશ અને રાજ્યના પ્રતિનિધિઓની એક સર્વોત્તમ ટ્રિબ્યુનલ સ્થાપવી જોઈએ. બધી આંતરરાષ્ટ્રિય તકરારો તેની આગળ રજુ થાય કે જેથી લડાઈનું કારણ રહે નહિ. ટ્રિબ્યુનલનું કામજ એ કે લડાઈ અટકાવવી.”

પ્રજાસંઘ સ્થાપવા આગમ્ય હોગ મધે ઇ. સ. ૧૯૦૦ માં લવાઈ અદાલત સ્થાપાઈ હતી; તેમાં આંતરરાષ્ટ્રિય કરારો થયા હતા. પણ બહાઉલ્લાએ ઇચ્છ્યા હતા તેવા નહિ. એવો કોઈ કરાર કરવામાં આવ્યો નહોતો કે જેથી કોઈ પણ જે પ્રજાઓને પોતાના બધાજ સવાલો લવાઈને સોંપવાની ફરજ પડે. ખાસ લાલો, સ્વમાન અને સ્વાતંત્ર્યને લગતા સવાલો કરારની બહાર રાખવામાં આવ્યા હતા અને કરાર નહિ પાળે તે પ્રજાનું શું કરવું તેને લગતી ચરતો પણ નહોતી કરી. જે બહાઉલ્લાની દરખાસ્તો પ્રમાણે કામ થાય તોજ દુનિયામાંથી લડાઈની ખાસ્તી નાબુદ કરી શકાય.

લશ્કરની હદ.

અબ્દુલ બહા કહે છે કે:-

“હુનિયાની બધી સરકારોએ એકત્ર થઈને શસ્ત્રબંધી ઘટાડવાનો ઠરાવ કરવો. એક સભ્ય હુથિયાર ઘટાડે અને બીજું તેમ કરવા ના પાડે તે ચાલે નહિ. આ સૌથી અગત્યના સવાલમાં તેઓએ એકમતિથી કામ કરવું જોઈએ. તોજ મનુષ્ય સંહાર માટેનાં નાશકારક શસ્ત્રો નાબુદ થાય. જ્યાં સુધી એક પ્રજા પોતાનું સરકારી અને કાફલા બળ વધારે ત્યાં સુધી બીજી પ્રજાને હુરિદાઈ અને પોતાના માનેલા લાભ માટે તેમ કરવા સાથે તણાવું જ પડે.”

અપ્રતિકાર,

બહાઉલ્લાના દરમાનથી બહાઈઓએ પોતાના સ્વાર્થ ખાતર હુથિયાર કદી પણ નહિ વાપરવાનો ઠરાવ કરેલો છે. એ ઠરાવને વળગી રહેવા માટે ધરાનમાં હુબરો બાબીઓ અને બહાઈઓ માર્યા ગયા હતા. બાબના શરૂઆતના દિવસોમાં બાબીઓએ પોતાનાં તથા કુટુંબનાં રક્ષણ માટે બહાદુરીથી તરવાર ચલાવી હતી પણ બહાઉલ્લાએ તેઓને તેમ કરવા મના કરી હતી અને અબદુલ બહા કહે છે કે:—

“બહાઉલ્લાએ બહેર કયું” હવું કે તરવારના બળથી સત્યનો પ્રચાર કરવો નહિ. સ્વરક્ષણ માટે પણ તરવાર વાપરવી નહિ. તરવારનું સભ્ય અને ઝેહાદ જેવી ચીજ જ ન જોઈએ. મારવા કરતાં મરી જવું જોઈએ છે. દ્રઢતા અને ખાત્રી કાબવીને ખુદાઈ મજબુબનો પ્રચાર થવા દેવો. દુન્યવી ચીજોથી નજર દૂર કરીને ખુદાની સેવામાં ધ્યાન રાખવાથી જ સત્યનો જય થશે. ખુદા જિવાય આપણે કોઈને રક્ષણહાર માનવો નહિ; હથેલી પર જાન રાખીને શહીદ થવા તૈયાર રહેવું.....”

બહાઉલ્લાએ પોતાના એક સીતમગરને લખ્યું હતું:-

“યા ખુદા! આ સંપ્રદાયને શસ્ત્રની જરૂર નથી. તેની કોથેયો વિશ્વશાંતિ સ્થાપવા માટે છે. સારાં કામ તેજ તેવું લશ્કર, યા, તેના સરદારો છે. જે ન્યાયી છે તે સુખી છે.”

“ઓ પ્રભુ! આ માણસો પોતાની ધીરજ, શાંતિ, સ્વાસ્થ્ય અને સતોષથી ન્યાયની મૂર્તિરૂપ બન્યા છે. કોઈને મારવા કરતાં પોતે મરવું સાડું એટલી હદ સુધી તેઓ અપ્રતિકારી થયા છે. તવારીખમાં કદી બન્યું નથી એવું દ્રષ્ટાંત તેઓ રજૂ કરી રહ્યા છે.”

“સ્વરક્ષણ માટે પણ હાય પણ ઉગામ્યા વગર તેઓએ મહાન આફતો શી રીતે વેઠી હશે? તેઓની શાંતિ અને સ્વાસ્થ્યનું કારણ શું હશે? ખુદાઈ ફરમાનજ, કે જેની લગામથી તેઓએ આત્મસંયમ મેળવ્યો હતો.”

બહાઉલ્લાની અપ્રતિકારની નીતિ, પરિણામે સદ્ગુણ નીવડી છે. ઇરાનમાં એક એક બહાઈ ચહીદ થતાં સો સો નવા બહાઈઓ થયા. બહાઈઓએ પોતાનાં માથાં જે રીતે ખુદાને ચરણે ધર્યાં હતાં તે જોઈ લોકોને લાખ્યું કે મોતનો ડર રાખવાની જરૂર નથી. મોત પાછળ નવું જીવન છે, સંપૂર્ણતા છે, આનંદ છે, કે જેની સરખામણીમાં દુન્યવી ચીજો ધુળ ખરાબર છે. શારીરીક રીબામણી હવા જેવી હલકી છે.

પવિત્ર લઘાઇ.

ખ્રીસ્તની પેઠે બહાઉલ્લા પોતાના અનુયાયીઓને અપ્રતિકાર શીખવે છે છતાં આખી પ્રજાને તેઓ જેમ લપકે છે કે

અન્યાય અને જીવન અટકાવવા તેઓ પ્રતિકાર કરી શકે. વ્યક્તિગત સત્તામણી સહન કરી લેવી તથા તેનું વેર નહિ લેવું પણ આખી પ્રજાએ પોતાનાં રાજ્યની હદમાં ખુન કે લુટફાટ થવા દેવાં જોઈએ નહિ. સારાં રાજ્યે ગુનેહગારોને સજા કરવીજ જોઈએ તે પ્રમાણે પ્રજાસંઘે પણ કરવું. જો એક પ્રજા બીજી ઉપર જીવન કરે તો બધી પ્રજાઓએ એકત્ર થઈ પેલીને શિક્ષા કરવી. અઞ્જલ બહા લખે છે:—

“કાંઈ લડાયક અને જંગલી પ્રજા હુમલો કરીને આપણા લોકોને રહેંચી નાંખે તે વખતે સ્વરક્ષણ કરવું જરૂરી છે.” (પેરીસની વાતચીત)

અત્યાર સુધી એમ બનતું આવ્યું છે કે એક પ્રજા બીજી પ્રજા ઉપર આક્રમણ કરે છે ત્યારે બીજાઓ તટસ્થતાથી તે જોઈ રહે છે, અને પોતાને કંઈ શુકસાન થતું હોય તોજ વચ્ચે પડે છે. આક્રમિત થયેલી પ્રજાનેજ માથે પોતાનો બચાવ કરવાની ફરજ પડે છે. તેથી બહાઉલ્લા એમ ઉપદેશે છે કે જે નિરાધાર પ્રજા ઉપર હુમલો થયો હોય તેને બચાવ કરવા બીજી પ્રજાઓએ પણ લડાઈમાં ઝોકાવવું. આમ થવાનું પરિણામ એ આવશે કે હુમલો કરનાર પ્રજા અગાઉથી જાણી શકે કે તેને કોની કોની સાથે લડવું પડશે; અને જો જાણી માન્ય થી ગમે તેવી બહાદુર અને લડાયક પ્રજા પણ લડાઈનો વિચાર પડતો મેલશે. પ્રજાસંઘ સ્થપાતાં લડાઈની ખાસ્તી દૂર થાય છે તે આ કારણથી. પણ પ્રજાસંઘ સંગીન બને અને અસલી આયજુદી દૂર થાય જો જે બનાવ વચ્ચેના

કાળમાં કદાચ લડાઈઓ થાય...અબ્દુલ ખાન કહે છે કે:—

“કેટલીક વાર ‘લડાઈ’ પણ સુલેહનું કારણ થઈ પડે છે. અને નાશ તે નવરચનાનું કારણ થઈ પડે છે....તેવી લડાઈ શાંતિનાં સુર ચઢાવવા માટેની પણ હોય. તેવી લડાઈ ન્યાય અને સમાધાની કરાવવા પણ લડાટી હોય. આજે સાચા રાજની દરજ્જા વિશ્વશાંતિ ઉપજાવવાની છે કારણ તેજ દુનિયાના માણસોની આગ્રહી છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમનો મેળ.

વિશ્વશાંતિના પ્રચાર માટે પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશોનો મેળ થવો જરૂરી છે. લડાઈઓ બંધ થાય એટલેજ કાયમની શાંતિ આવી જતી નથી પણ દીલોભન સહકાર અને સંપ ઉપજે તો તે સાધ્ય થશે. પારીસમાં વાતચિત્ત હરમ્યાન અબ્દુલ ખાનએ જણાવ્યું હતું કે:—

“ભૂતકાળના જમાનાથી તે આજ સુધી આધ્યાત્મિક સત્યનો સૂચ તો પૂર્વના દેશોમાંથીજ ઉગતો આવ્યો છે. સુસા, ઇસા, મહમદ, બાઈબલ અને બહાઉલ્લા, બધાજ પૂર્વના દેશોમાં પેદા થયા હતા.

“ખ્રીસ્ત રૂપી સૂચનો પ્રકાશ પશ્ચિમના બધા દેશો ઉપર વધારે ઝળકતો પડ્યો હતો, પોતાની માતૃભૂમિ કરતાં તે દેશોમાં તેમનાં શિક્ષણે વધુ પ્રગતિ કરી હતી.

“આજ જમાનામાં પૂર્વને જડાત્મક પ્રગતિની અને પશ્ચિમને આધ્યાત્મિક પ્રગતિની જરૂર છે. બે બે દિશાના લોકો પોત પોતાનાં જ્ઞાનની આપ લે કરે તો બેઉને ફાયદો

થાય. આધ્યાત્મિક રીતે જેવી જેવી સંસ્કૃતિ ઇચ્છવામાં આવે તેવી તેવી ઐહિક પ્રગતિ પણ થાય. છેવટે આખા જગતમાં એટલું બધું ઐક્ય પ્રસરશે કે જે જાણે ખુદાઈ ગુણોના આયના જેવું થઈ પડશે

“આ આદર્શ પાર પાડવા આપણે પૌર્વાત્યોએ અને પાશ્ચિમાત્યોને દિનરાત, તન અને મનથી મહેનત કરવી જોઈએ તેા મનુષ્યજાતનાં સુખનો સંભવ સધાય ..ત્યારે જગત્ સ્વર્ગ સમાન થઈ પડશે...”

પ્રકરણ ૧૧ મું.

ફરમાનો અને વાચેઓ.

“હરેક જમાનામાં સંભોગો પ્રમાણે ખુદાઈ ફરમાનોમાં ફેરફાર થયા કરે છે; સિવાય કે પ્રેમનો કાનુન કે જે પાણીના અનંત ઝરાની પેઠે સદાકાળ એક સરખો વહેતો રહે છે, તે બધું.”—બહાઉલ્લા.

સન્યસ્ત જીવન.

મહામદની માફક બહાઉલ્લાએ પણ સન્યસ્ત જીવન શુભરવાની ના પાડી છે. નેપોલીયન ત્રીજાને લખેલાં પત્રમાં વાંચવામાં આવે છે કે:—

“હે સાધુઓ, તમે મઠોમાં અને શુદ્ધાઓમાં એકાંતવાસમાં જઈને રહો નહિ. માફ માનીને એકાંતવાસ છેડી દો અને તમારા તથા જનસમુહના આત્માઓનું કલ્યાણ થાય એવાં કામોમાં રોકાઓ.....

“તમે પરણો કે નેથી તમારી જગા તમારો વંશવેલો લે. હમે નાપાકીની વિરુદ્ધ છીએ અને વંશદારી તમારી ફરજ છે અત્યાર સુધી ખુદાનો રાકુ છોડી તમે તમારે રાહે ચાલ્યા છો. માટે હવે એવકુશી છોડી દો અને ખુદાથી કરો. માણસ વગર માફ નામ સ્મરણ કેણુ કરયે? મારા ગુણોનું જ્ઞાન કેણુ ફેલાવયે? માટે વિચાર કરો અને જોઓ શુમ્મ રહે છે અથવા ઉઘે છે તેઓના જેવા ન થાઓ. ઇસુ પરણ્યો, નહોતો કારણ કે તેને રહેવા ઘર પણ મળ્યું નહિ...તેના આત્માની પવિત્રતા,

તમારી કલ્પનાને આધારે રહી નહોતી, પણ હમારી જાણ મુજબ છે.

...ધન્યવાદ તેઓને છે કે જેઓ જાણે છે!"

“ખ્રીસ્તી સંપ્રદાયોએ પોતાના ધર્મગુરુઓ માટે પ્રદાયર્થ અને સન્યસ્ત જીવન સ્વીકાર્યું” એ વિચિત્ર નથી લાગતું? ખ્રીસ્તે પોતે પરણેલા માણસોને શીષ્ય બનાવ્યા હતા; તેઓ બધા લોકોના ઘાડા સમાગમમાં રહી તેઓનાં કલ્યાણનું કામ કરતા હતા.

કુરાનમાં શું કહ્યું છે?—

“મરિયમના પુત્ર ઇસુ માર્ક’ત અમે ખુદાઈ વાણી આપી અને તેના અનુયાયીઓના દીલમાં દયાની લાગણી પ્રેરી. પણ સન્યસ્ત જીવન તો તેઓએ પોતેજ શોધ્યું હતું. તેઓને અમે ખુદાનેજ રાજી કરવાની ખાહેશ રાખવા કહ્યું હતું. પણ તે ખાહેશ જેવી રીતે પાળવી જોઈએ તેવી રીતે તેઓએ પાળી નહિ.”

ભૂતકાળના સંજોગોમાં સન્યાસી જીવન ગમે તેવું બ્યાજખી ગણાયું હશે પણ બહાઉલ્લા કહે છે કે ગાણુ જમાનામાં તે બ્યાજખી નથી. ભક્ત અને પવિત્ર માણસો લોકોનો સમાગમ છોડી દે; માતપિતા તરીકેની દુરભે અને જવાબદારીઓ ન રાખે તો પરિણામે પ્રજા આધ્યાત્મિકતા-વિહોણીજ બની જાય.

લગ્ન.

બહાઈ શિક્ષણ એક પત્નીવ્રતને લગતું છે અને લગ્ન ત્યારેજ કરવાં કે જ્યારે વરવહુ તથા તેઓનાં માબાપો પણ રાજી હોય. અકદસના કિતાબમાં તેઓ લખે છે:—

“બાબે લખેલાં ‘બયાન’માં લગ્ન માટે વરવહુ એકની સંમતિની આવશ્યકતા દર્શાવવામાં આવી છે; પણ અમે આખા જનસમુહમાં પ્રેમ અને એકતા ફેલાવવા માગતા હોવાથી માળાપોની સંમતિની જરૂર પણ અમે ઉમેરી છે કે જેથી અદાવત અને કડવાશ ઉત્પન્ન થતાં અટકે.”

એ વિષે અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“ખુદાઈ કાનુન પ્રમાણે લગ્ન માટે તમારે વર યા વહુની પસંદગી કરવી અને પછી માળાપની સંમતિ મેળવવી. તમારી પસંદગી આગમચ દબલ કરવાનો તેઓને હક નથી.”

આવી સાવચેતીનું પરિણામ એ આગ્યું છે કે ખ્રીસ્તીમાં અને મુસલમાન દેશોમાં વેવાઈ વેવાણોમાં જે બહુ કડવાશશ્યાં સંબંધ હોય છે તે બહાઈઓમાં જોવામાં આવતા નથી. તેઓમાં ફાગંતીના ખનાવ તો કર્ચિતજ જને છે. બહાઈ લગ્ન કેવું હોય છે ?—

“બહાઈ વિવાહમાં બેઉ પક્ષની સંમતિ હોય છે. બેઉ એક બીજાના ગુણ અને ચારિત્ર્યથી પરિચિત થાય છે. લગ્નગ્રંથિ તેઓને કાયમ માટે બંધનકર્તા હોય છે; સ્નેહ સંબંધ તેઓને હંમેશ માટે ચાહુ રાખવાની નિષ્ઠા રાખવી પડે છે.

“તેથી વરને એમ બોલવું પડે છે કે અમે ખુદાની મરજી પ્રમાણે સંતોષી રહીશું અને વહુ પણ પાછળથી એજ શબ્દો ઉચ્ચારે છે.

“બહાઈ લગ્ન દેહલગ્ન પણ છે અને સ્નેહલગ્ન પણ છે; કે જેથી તેઓનો અદ્વૈત સંબંધ ખુદાની બીજી દુનિયાઓમાં પણ ચાહુ રહે અને એક બીજાની આધ્યાત્મિકતા સુધરે.”

શાર્ગતી.

લગ્નની પેઠે શાર્ગતીના સંબંધમાં પણ સંલોચાનુસાર પયગામ્બરોના ફરમાન જુદાં જુદાં થયાં છે. એ સંબંધમાં અબ્દુલ બહા કહે છે કે:—

“એક બીજા પ્રત્યે તદ્દન અણુગમ્ય ઉત્પન્ન થાય અને તેમને છુટાં પડવાની ફરજ પડે તોજ બહાઈ સ્પીરીચ્યુઅલ એસેમ્બલીને જણાવીને તેઓએ જુદા રહેવાનું નક્કી કરવું, નહિ તો બહાઈઓએ કદી પણ શાર્ગતી કરવી નહિ. જુદાં પડ્યાં પછી તેઓએ ધીરજ રાખી એક વરસ ઘોલવું; તે દરમ્યાન જો સંપ સમાધાની નહિ થાય તો પછી શાર્ગતી કરવી....ખુદાનું રાજ્ય સંપ, પ્રેમ, એકતા અને સંમતિ પર ચાલે છે-ખાસ કરીને પતિ પત્નીના સંબંધમાં-માટે એમાંથી એક પણ જો શાર્ગતીનું કારણ થઈ પડ્યે તો તે મોટી આફતમાં આવી પડ્યે અને તેને છોડીને પસ્તાવાનું રહેશે.

શાર્ગતીના તેમજ બીજા બાબતોમાં બહાઈઓ પોતાની શરીયત ઉપરાંત કેશના કાયદા પ્રમાણે ચાલવા પણ બંધાયેલા છે.

બહાઈ પંચાંગ.

જુદી જુદી પ્રજાઓમાં જુદાં જુદાં પંચાંગો ચાલે છે; પણ ઇરાનમાં બાબે તેમાં ફેરફાર કરી આંદ્ર માસની ગણતરી પડતી મેલી સૌર વર્ષની ગણતરી સ્વીકૃત કરાવી હતી.

બહાઈ વર્ષ ૩૬૫ દિવસનું ગણવામાં આવે છે જેને નીચે પ્રમાણે ૧૯-૧૯ દિવસનાં ૧૯ મહિનાઓમાં વિભક્ત કરવામાં આવ્યું છે અને ૪ યા “કબીસાનુસાલ” હોય તો ૫ દિવસ એમને એમ ઉમેરી દેવામાં આવે. એ મહિનાઓનાં નામો ઇશ્વરના ગુણોનાં નામ ઉપરથી પાડવામાં આવ્યાં છે, અને બહાઈ યુગની શરૂઆત બાબના ઢંઢેરાના વખતથી એટલે કે ઇ. સ. ૧૮૪૪ અને હીજરી સન ૧૨૬૦ થી ગણવામાં આવે છે.

મહિનો અરબી નામ નામનો અર્થ મહિનાનો પ્રથમ દિવસ

૧ લો	બહા	લપકો	તા. ૨૧ મી માર્ચ
૨ લે	જલાલ	મહિમા	તા. ૯ મી એપ્રિલ
૩ લે	જમાલ	સૌન્દર્ય	તા. ૨૮ મી એપ્રિલ
૪ થો	અઝમત	ઝળકાટ	તા. ૧૭ મી મે
૫ મો	નુર	તેજ	તા. ૫ મી જુન
૬ ઠો	રહમત	દયા	તા. ૨૪ મી જુન
૭ મો	કલીમત	શબ્દો	તા. ૧૩ મી જુલાઈ
૮ મો	અરમા	નામો	તા. ૧ લી આગષ્ટ
૯ મો	કમાલ	સંપૂર્ણતા	તા. ૨૦ મી આગષ્ટ
૧૦ મો	ઈઝત	પ્રતિષ્ઠા	તા. ૮ મી સપ્ટેમ્બર
૧૧ મો	મશીયત	મરજી	તા. ૨૭ મી સપ્ટેમ્બર
૧૨ મો	ઈફમ	જ્ઞાન	તા. ૧૬ મી ઓક્ટોબર
૧૩ મો	કુદરત	શક્તિ	તા. ૪ થી નવેમ્બર
૧૪ મો	કોલ	વાચા	તા. ૨૩ મી નવેમ્બર
૧૫ મો	મસાઈલ	સવાલ	તા. ૧૨ મી ડિસેમ્બર
૧૬ મો	શરફ	માન	તા. ૩૧ મી ડિસેમ્બર
૧૭ મો	સુલતાન	રાજકતા	તા. ૧૯ મી જાનેવારી
૧૮ મો	મુલક	સંસ્થિતિ	તા. ૭ મી ફેબ્રુવારી

વચગાળાના ૪-૫ દિવસો તા. ૨૬ મી

ફેબ્રુવારીથી તા. ૧ લી માર્ચ

૧૯ મો હલા મહત્તા તા. ૨ જી માર્ચ

લવિધ્યમાં બધી પ્રજાઓ માટે એકજ સામાન્ય જાતનાં પંચાંગની જરૂર તો પડશેજ; તે માટે બાબે ઉપર મુજબ ગોઠવણ તૈયાર રાખી છે.

ધર્મસભા.

જે મથકે બહાઈઓની સંખ્યા ૬ થી વધારે હોય ત્યાં જીલ્લામાંના મિત્રોની પ્રવૃત્તિનો સહકાર મેળવવા એક એક ધર્મસભા સ્થાપવાની ભલામણ થઈ છે. ઇનામ-ધ-અસદુલ્લા ફાઝીલે આ પુસ્તકના લખનારને બહાઈ સંસ્થાઓનો નીચે પ્રમાણે ખ્યાલ આપ્યો હતો:—

“ધાર્મિક” મંડળીઓની મુખ્ય ‘ફરજો નીચે’ પ્રમાણે હોય છે:—

(૧) ભાષણો અને સાહિત્ય માર્ફત બહાઈ શિક્ષણનો પ્રચાર કરવો. જાહેર સભાઓમાં બહાઈ નહિ હોય તેવા લોકોને હાજરી આપવાની સંપૂર્ણ છુટ છે.

(૨) બહાઈ યા બીન-બહાઈ, સર્વ પ્રકારના ગરીબોને મદદ આપવી. કોઈ માણસ મુશ્કેલીમાં આવી પડ્યો હોય તે ધર્મસભાને મદદ માટે અરજ કરી શકે.

(૩) કેળવણી અને હુત્તરકળાનો પ્રચાર દરેક બહાઈ પોતાનાં બાળકને કેળવે છે કે નહિ તે ભેવાળી ધાર્મિક મંડળી પોતાની જવાબદારી રાખે છે.

(૪) બહાઈ કાનુનોનું શિક્ષણ ધાર્મિક મંડળી ઉપદેશકો અને પ્રચારકો માર્ફત આ કામ કરાવે છે. જો કોઈ બહાઈ પોતાના સંપ્રદાય પ્રમાણે આચાર નહિ રાખતાં દંભ કરતા હોય

તે ધાર્મિક મંડળી તેઓની ખાસ સલા બોલાવીને વિદ્વાન ઉપદેશકો પાસે તેઓને બોધ અપાવે છે.

(૫) નાણાં એકઠાં કરી તેનો વહીવટ કરવો. જાહેર સભાઓમાં નાણાં એકઠાં કરવામાં આવતાં નથી. તેમ જાહેર પ્રજા પાસે પણ માગવામાં આવતાં નથી. જેઓ ખરા બહાઈ હોય તેઓ પાસેજ લેવામાં આવે છે. ધાર્મિક મંડળી તેના હિસાબ રાખે છે. તેનો ખર્ચ કેમ કરવો તે તે મંડળીજ નક્કી કરે છે. ઘણીકવાર વગર નામે બક્ષીસો મોકલવામાં આવે છે.

(૬) ઉત્સવો કરવા. તે માટે ધાર્મિક મંડળી-એક કમિટી નીમે છે. આગણીસ આગણીસ દિવસે મિત્રો ઉત્સવ કરી શકે છે. જે માણસ મિજબાની આપવા માગતો હોય તે કમિટીના ચોપડામાં તારીખ વાર નોંધાવી આપે છે. એક માણસ વરસમાં ત્રણ થી તેથી ઓછી વત્તી મિજબાની આપી શકે. મિજબાની આપનારની વધારે માણસોને જમાડવાની સ્થિતિ ન હોય તો બીજા બહાઈઓ તેને મદદ કરે છે. આખી બહાઈ કેમ માટે સામાન્ય વહેવારો નવરૂઝ અને રીઝવાનના હોય છે.

ધાર્મિક મંડળીના સભાસદો શુદ્ધ આચારવિચારના હોવા જોઈએ અને તેઓ પાસેથી બહાઈઓએ ફરજો સમજવી જોઈએ. ધાર્મિક મંડળીનો સભામાં અબ્દુલ બહાદુર લખેલું-એક નામું બોલવામાં આવે છે જેમાં તેમણે ધાર્મિક મંડળીની ફરજો દર્શાવેલી છે.

એ મંડળીની ચુંટણી થવાની હોય ત્યારે કેવા માણસોને ચુંટવા તે સમજાવવા એક બહાઈ જીજ્ઞામાં ફરે છે. ધાર્મિક મંડળીનો ઉમેદવાર શરીયતનો મક્કમ પાળનાર અને અનુલવી હોવો

જોઈએ. તેના આચાર વિચાર સારા હોવા જોઈએ. મળી સમજીને કામ કરે એવા સલાહદોને ચુંટવામાં આવે છે. કુસંપ પેદા કરે એવાને કોઈ ચુંટે નહિ.

તહેવારો

બહાઈ સંપ્રદાયમાં દર વરસે ઘણા તહેવારો હોય છે. મીસરમાં એલેક્ઝાંડ્રીયા મધે ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં નવરૂઝના તહેવાર ખાતે વિવેચન કરતાં અબ્દુલ બહા બોલ્યા હતા કે:-

“ખુદાના પાવત્ર કાનુનો પ્રમાણે રૂતુ રૂતુમાં તહેવારો અને રજાઓ આવે છે; તે દિવસોએ લોકોએ કામધંધા બંધ કરવા.... પ્રત્યક્ષ એકતા દર્શાવવા માટે તે દિવસોએ બધાએ ખાઈ પીને ખુશી આનંદમાં ફરવું અને સલાઓ ભરવી....પવિત્ર દિવસ હોવાથી તેને કેવળજ મોજ શોખમાં ગુભારી દેવો નહિ..લોકોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવી સંસ્થાઓ આ દિવસોએ સ્થાપવી....આજે લોકોને દોરવવા કરતાં કોઈ વધારે સવાબનું કામ નથી. તહેવારને દિવસે બહાઈઓએ સખાવત અને આદર્શનાં કંઈ એવાં સંભારણુ રાખવાં કે જે બધાજ લોકોને લાભકારક થઈ પડે. ટુંકમાં ખુદાની રહેમનું પ્રદર્શન દરેક વ્યક્તિએ સખાવત વિગેરે કામોથી કરવું.”

નવરૂઝ અને રીઝવાન એ બે તહેવારો બહાઈઓમાં સૌથી મોટા છે તેમજ ખાળ અને બહાઉલ્લાનાં વરસગાંઠના દીવસો અને બાળના બહેર થવાનો દીવસ (જે દીવસે પોતે પયગમબરીનો દાવો કર્યો) કે જે દિવસે અબ્દુલ બહાની સાલત્રેહ પછી પડે છે. તે દિવસે બહાઈઓને માટે ખુશાલી ભર્યા છે અને ઇરાનમાં એ તહેવારો ભારે ધામધુમથી ઉજવવામાં આવે છે. તા. ૨૬ મી ફેબ્રુવારીથી તા. ૧ લી માર્ચ સુધીના

૪ દિવસ, પણ મિત્રોને મિજબાની અને ગરીબોને ખાણી પીણી આપવામાં પસાર કરવામાં આવે છે.

ખાખ, બહાઉલ્લા અને અબ્દુલ બહાની મરણ તિથિઓ પૂર ગંભીરતાથી ઉજવવામાં આવે છે. તે દિવસે બંદગી કરવામાં આવે છે અને પવિત્ર કલાઓ પઢવામાં આવે છે.

અપવાસ.

વરસનો છેલ્લો માહનો અપવાસનો આવે છે. ૧૯ દિવસ સુધી સુર્યોદયથી તે સૂર્યાસ્ત સુધી ખાવા પીવામાં આવતું નથી; ખાળકોને, રોગીઓને, વૃદ્ધોને, ગર્ભવતી યા ધવાડતી સ્ત્રીઓને અને મુસાફરોને અપવાસ કરવાની ફરજ પાડવામાં આવતી નથી.

બહાઈ સંપ્રદાય પ્રમાણે વારંવાર અપવાસો કરવાથી તન્દરેસ્તીને લાભ થાય છે એ પૂરવાર થાય એમ છે પણ અપવાસનો મૂળ હેતુ ખાવું નહિ એટલેજ નથી પણ શારીરિક વિષયો અને વાસનાથી અલગ રહી ખુદમાં ત્યત પરોવવાનો છે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“અપવાસ એક સંજ્ઞા છે. તે વિષયવાસનાથી દૂર રહેવા માટે છે; તેની યાદ આપવા અપવાસ ગોઠવવામાં આવ્યા છે. એકલું ખાવું પીવું છોડ્યાથી આત્મા ઉપર અસર થશે નહિ; માનસિક સંયમ માટે તેની યોજના છે. ખરા નિયમ તે મિતાહારનો છે....બહુ વધારે તેમ છેક ઓછું પણ નહિ ખાવું જોઈએ. ખોરાક વગર જો માણસ નખજો થઈ જાય તો તે ઇશ્વરને માટે શરીર અથવા મગજથી કામ કરવાને માટે લાયક નથી, તે માણસ ખરાબર સમજી શકતો નથી”

સભાઓ.

સંપ્રદાયવાળાઓની સભાઓ વખતે વખત બરાબર તે બાબતને અબદુલ બહા અગત્યતા આપે છે. એક નામામાં તેઓ કહે છે:—

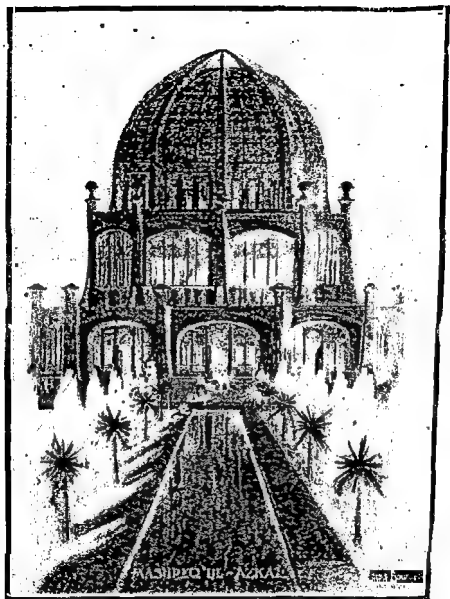
“ખુદાના હોસ્તોમાં અને માયાળુ પ્રભુની દાસીઓમાં સંપ વધે એવી ખાહેશ રાખવામાં આવી છે. તેમ થયા વગર સંપ્રદાયનો પ્રચાર થાય નહિ એવો સંપ મેળવવા માટે મોટામાં મોટું સાધન ધાર્મિક સભાઓ છે એ બાબત ઘણી મહત્વની છે અને દૈવી મદદ મેળવવાને માટે લોહચુંબક આકર્ષક છે.”

ધાર્મિક મંડળીઓમાં સંસારી અને રાજ્યદારી બાબતોની ચર્ચા કરવામાં આવે નહિ. ખુદાઇ સાનના પ્રચારનીજ નેમ તેમાં રાખવામાં આવી છે. ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં ન્યુયોર્ક મધે અબદુલ બહાએ લાવણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે:—

“બહાઈ સભા દેવ સભા જેવી થવી જોઈએ. તેનો જગકાદ તેવો હોવો જોઈએ. તેમાં બેઠેલાઓનાં હૃદય આયના જેવાં સાફ હોવાં જોઈએ. દરેકના હીલ એક તાર ઓફિસ જેવાં હોવાં જોઈએ. તારનો એક છેડો આત્મામાં અને બીજો સભામાં હોવો જોઈએ કે જેથી સ્વર્ગીય સંદેશોનો વિનિમય થાય....તમારામાં જેટલો વધારે સંપ, પ્રેમ અને એકતા, તેટલી તમારી શ્રદ્ધા પ્રબળ થશે, ખુદા તમને મદદ કરશે અને જમાલ-ઇ-મુબારક (બહાઉલ્લા) ને તમને ટેકો મળશે.

એક નામામાં તેઓ લખે છે:—

“આની ધાર્મિક મંડળીઓમાં બહારની એલાર પેટાર ખાતો કરવી નહિ. ખુદાઇ બાબતને લગતાં લખાણોજ વાંચવા

Bahai Temple at Wilmette, Illinois.
A TEMPLE OF LIGHT.

(મશરુફ અગર) ચીકાગો.

જમીનથી મુખમટના મથાળા સુધીની ઉંચાઈ	...	૧૬૨ ફીટ
ભોંયતળીયાનો ઘેરાવો...	...	૨૦૨ ફીટ
૧૮ મગથીયાની ઉપરનો ઘેરાવો	...	૧૫૩ ફીટ
પહેલા મજલાની ઉંચાઈ	...	૪૫ ફીટ
કાચ મુખમટ અને બાદીના કાચ (Wire Glass)	૧૯,૫૦૦ સ્કવેર ફીટ	

યા મોઢે બોલવાં. બધાં પ્રાણીઓમાં ખુદાની હસ્તિ છે એવું જ્ઞાન મળે તેવી ચર્ચા કરવી યા લખાણોમાંથી તેવી શહાદતો શોધવી. સભામાં હાજર થવા જવા પહેલાં શારિરીક અને માનસિક સ્વચ્છતા મેળવવી, અને નમ્ર થઇને જઇ શાંતિથી બેસવું. તકતીઓ કે સુરેહો વગ્યાતી હોય તે ધ્યાન દઇને ગરબડ કર્યા વગર સાંભળવી અને કોઇને બોલવું હોય તો વિવેકપૂર્વક અને હાજર રહેલાઓની પરવાનગીથી અને તેઓને સંતોષ થાય એવી રીતે છટાથી બોલવું.”

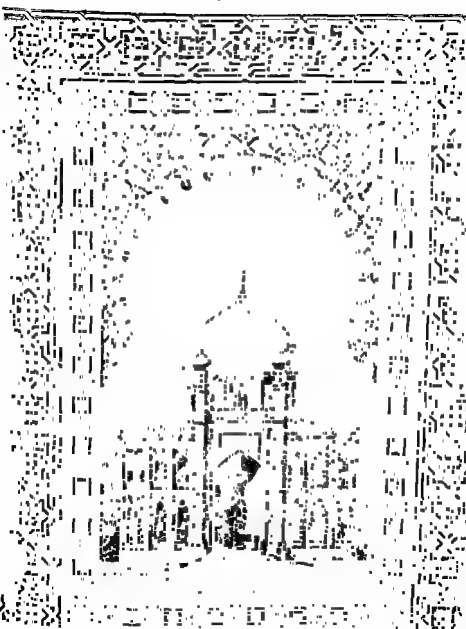
મશરીક-ઉલ-અઝકાર.

બહાઉલ્લા એવી સુચના મેલી ગયા હતા કે તેમના અનુયાયીઓએ ગામેગામ અને શહેરેશહેર પ્રાર્થના ગૃહો બંધાવવા. તેવાં ગૃહોને તેમણે મશરીક-ઉલ-અઝકાર-ઈશ્વર સ્તુતીનું ઉદ્દયસ્થાન-એ નામ આપ્યાં હતાં. તેવાં મકાન નવખુણીયા અને ઉપરથી ધુમટવાળાં, સુંદર બાંધણીનાં બાંધવાં; તેની આસપાસ પુલઝાડનો બગીચો અને વચ્ચે પાણીનો એક હોજ હોવો ભેદએ. પ્રાર્થના ગૃહની આસપાસ બીજાં મકાનો બાંધવાં. જ્યાં શિક્ષણ આપવાનું, સંભાવત કરવાનું, મેળાવડાઓ ભરવાનું વિગેરે કામ બની શકે. ખુદાની બંદગી કરવા માટેની ઇમારત કુદરત અને કળા બેઉ રીતે બને તેટલી સુંદર બાંધવી અને તેની સાથે સંમાજોપ્પારનાં કામ થઈ શકે એવી વ્યવહારુ ગોઠવણ પશુ રાખવી.

ઇરાનમાં આજસુધી બહાઈઓને પ્રાર્થના ગૃહો બંધાવવાની મનાઇ હતી તેથી પહેલી મોટી મશરીક-ઉલ-અઝકાર રશીઆમાં ઇશકાબાદ શહેરમાં બાંધવામાં આવી હતી. બીજી અમેરિકામાં શીકાગો પાસે વીલમેટમાં એક સરોવર કાંઠે બંધાતી હતી. તે વિષે અખુલ બહા લખે છે કે:—

“અમેરિકામાંની મશરીક-ઉલ-અઝકાર માટે જુદા જુદા દેશોમાંથી નાણાં આવે છે તે માટે ખુદાના શુકાના કરો.... એશિયામાંના દેશોમાંથી અમેરિકામાં નાણાં મોકલવાનું બાવા આદમના વખતથી આજ સુધી કદી બન્યું નથી પણ ખુદાના હુકમથી તેમ થયું છે. દુરદેશ લોકો માટે એ અજબ થવા જેવું છે અને આશા રાખવામાં આવે છે કે ખુદાને માનનારાઓ ઉદારતાથી મોટી રકમ ઉભી કરશે....સૌએ પેતાની ખુશીથી પેતાથી બને તેટલો ફાળો આપવો. જેને બીજા કામમાં પૈસા વાપરવા હોય તેઓ ભલે તેમ કરે. બાકી હમણાં તો મશરીક ઉલ અઝકાર બાંધવી એજ સઉથી અગત્યનું કામ છે મશરીક-ઉલ-અઝકારને નવ ખુલાઓ, અને દરવાજા તેમજ પાણીનો ડોજ, રસ્તાઓ, બગીચાઓ અને ધુમટવાલા બનાવવા અને બાંધણીમાં બહુજ ખુબસુરત હોવા જોઈએ. એ ઇમારતનો લેહ મોટો છે અને હાલ તેનો ખુલાસો થઈ શકે નહિ પણ તેની બાંધણી એ વખતને માટે બહુ જરૂરી છે. મશરીક ઉલ-અઝકારમાં બીજી જરૂરી ચીજો એ છે:—અનાથ બાળકો માટે નિશાળ, ગરીબો માટે કવાખાનું અને હોસ્પીટલ, અશક્ત માટે સ્થાન, અને શાસ્ત્રજ્ઞાન માટે કોલેજ, દરેક શહેરમાં એક મોટી મશરીક ઉલ અઝકાર એજ મુજબની બંધાવી જોઈએ. તેમાં દરરોજ સવારે બંદગી થવી જોઈએ. તેમાં દાઈ વાળંત્ર શખવું નહિ. વાળંત્ર વગર ભજનો ગાઈ શકાયે. પાસેની ઇમારતોમાં ઉત્સવો, ભજનો, સલાઓ, અને ધાર્મિક મંડલીઓ ભરી શકાયે પણ ખુદ મંદીરમાં ભજનો વાળંત્ર વગરના હોવા જોઈએ અને મશરીક ઉલ અઝકારના દરવાજા દરેક બતના માણસો માટે ખુલા રાખવા.

જ્યારે એ સંસ્થાઓ એટલે કોલેજ, હોસ્પીટલ, અને

“મશરેફુલ અઝકાર,” ઇસકાબાદ (રૂશીઆ)

ઇસકાબાદ એટલે મોહુબ્બતનું શહેર (City of Love)

ખીલ સખાવતી સંસ્થાઓ સ્થપાશે ત્યારે તેના દરવાજાઓ દરેક જાતો અને કોમોને માટે ખુલા રાખવા. તેમાં કોઈ જાતનો ભેદભાવ રાખવો નહિ. તેની સખાવતોનો લાભ કોઈપણ જાતના માણસને મળવો જોઈએ. કોઈને માટે તામુલ રાખવો નહિ પણ યદ્યા માટે પ્રેમ રાખવો એ ઇમારતોમાં જે મધ્ય ઇમારત છે તે ઇશ્વર સ્તુતિ અને પ્રાર્થના માટે રહેશે. અને તેમ કરતાં ધર્મ અને વિજ્ઞાનની એકતા થશે, અને જે ઉ સાથે મળીને માણસની ઉન્નતિ સાધશે.

મરણ પછીનું જીવન.

બહાઉલ્લા કહે છે કે આપણું જીવન એક જાતની ગર્ભાવસ્થા છે અને આ દેહ છોડ્યા પછી આપણે નવા જીવનમાં પ્રવેશીએ છીએ કે જે વધારે સંપૂર્ણ અને વધારે સ્વતંત્ર છે. તેઓ લખે છે:—

“જાણીએ કે આત્મા આ શરીર છોડ્યા પછી ખુદાની હાજરીમાં પ્રવેશવા પ્રવાસે પડે છે.... ખુદાની રહેઠાણી તે એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે છે કે જેનું આપણે વર્ણન કરી શકીએ નહિ. જે આત્મા કામ અને પ્રજ્ઞના બેદ બુલીને પ્રયાણ કરે છે તેને ધન્ય છે. તે ખુદાઇ પવિત્ર વાતાવરણમાં પ્રયાસ કરી છેવટે તેનાં સાન્નિધ્યમાં પહોંચે છે. ત્યાં તેને ફિરસ્તાઓ આવી મળે છે. સંતો અને પયગામ્બરો સાથે દોસ્તી થાય છે. વિશ્વમાં ખુદાનું કામ આગળ વધારવા તેને કેટલું સહન કરવું પડ્યું છે તે વિષે તે તેઓ સાથે વાતચીત કરે છે.

“ખુદાઇ વસ્તીસ્થાન અને અહિંની હસ્તિનો જેને ભેદ સમજાય તે ખુદા નજદીક જવા ઇતેબાર જાને, આત્માનાં સ્વરૂપનું વર્ણન યદ્ય શકે નહિ. તેમ કરવાની જરૂર પણ નથી. ફક્ત

કેટલીક ચીજોજ નાણુવી જરૂરી છે. પયગામ્બરો લોકોને ખુદાને રહે પાડવા અને તાલીમ આપવાજ અવતરે છે.

“લોકોના વિકાસ અને પ્રજાઓના ઉદ્ધારનું કારણ તે ઉધ્વગામી આત્માઓ થઈ પડે છે. તેઓ અસ્તિત્વના ખમણુ રૂપે છે. તે આત્માઓ આપણા કરતાં વધારે ચઢીઆતા હતા અને છે. આ લોક અને પરલોક વચ્ચેના લેદ તે ગર્ભસ્થ લોક અને આ લોક વચ્ચેના લેદ જેવોજ છે.”

તેજ પ્રમાણે અબ્દુલ બહા લખે છે કે:—

“માણુસ આ લોકમાં જે લેદ ઉઠેલી શકતો નથી તેનું બાન તેને પરલોકમાં થશે, ત્યાં તેને બધાં સત્યોનું રહસ્ય જણાવવામાં આવશે; ત્યારે તે પોતાનાં સંબંધીઓને, ઇબ્દ મિત્રોને વધારે સારી રીતે ઓળખી શકશે. અલબત્ત, પવિત્ર આત્માઓ કે જેઓ અંતર્દષ્ટિ ધરાવે છે તેઓ તો બધું રહસ્ય જણી જશે. તેઓ દરેક આત્માનું આત્મતત્ત્વ જણાવવા જેવાની બાંધશ માંગશે. વળી તે દુનિયામાં તેઓ ખુદાની ખુબી સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકશે અને ખુદાના સર્વ જમાનાના દોસ્તોને સ્વર્ગીય મેળાવણમાં હાજર રહેલા જશે.

“મૃત્યુલોક છોડ્યા પછીજ માણુસ માણુસ વચ્ચેના લેદ સમજશે. એ લેદ સ્થાનિક નહિ હોતાં; આત્મા અને અંતઃકરણ વચ્ચેના છે. ખુદાના રાજ્યમાં સ્થળ અને સમયની મર્યાદા હોતી નથી, તે એક જીજ દુનિયા અને જીજ વિશ્વ છે. નક્કી નાણુને કે ખુદાઈ આલમોમાં આત્માઓ એક જીજને ઓળખશે અને એકત્ર રહેવા ચત્ન કરશે. પણ તે એકતા આત્મિક થશે. આ લોકમાં થયેલો પ્રેમ તથા ગાળેલું જીવન ત્યાં જુલી જવાતાં નથી.”

સ્વર્ગ અને નરક.

બહાઉદ્દા અને અબ્દુલ બહા એમ કહે છે કે સ્વર્ગ અને નરક સંબંધી જુના ધર્મશાસ્ત્રોમાં આપેલાં વર્ણન સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિની બાઇબલમાં આપેલી વાતની માફક અમુક ચિન્હ સુચક છે અને શબ્દાથ પ્રમાણેના નથી. તેમના કહેવા પ્રમાણે તો સ્વર્ગ એ સર્વ સંપૂર્ણતા અને નરક એ સર્વ અપૂર્ણતાઓ ભરેલી સ્થિતિ છે. ખુદાઈ ખાહેશ પ્રમાણે ચાલવાની વૃત્તિ તે સ્વર્ગ, તેથી ઉલટું તે નરક. સ્વર્ગ એટલે આધ્યાત્મિક જીવન અને નરક એટલે આધ્યાત્મિક મરણ. આ દેહેજ માણસ કોઈ વાર સ્વર્ગમાં જ હોય અને કોઈવાર નરકમાં જ હોય. આધ્યાત્મિક આનંદ સ્વર્ગીય છે; તે વગરની સ્થિતિ તે નરકચાતના છે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“જ્યારે માણસો શ્રદ્ધારૂપી પ્રકાશથી દુરાચારરૂપી અંધકારમાંથી મુક્ત થઈ સત્યરૂપી સૂર્યના અગ્રકટથી જગકે છે, સદ્ગુણોથી ઉદ્ધાર બને છે; ત્યારે એ સ્થિતિ સર્વોત્તમ અને ખરેખરી સ્વર્ગીય છે. તે પ્રમાણે ખુદાથી અબાલ રહેવું, અજ્ઞાન રહેવું, પશુ જેવા રહેવું, વિષયલોભમાં પડવું; આસુરી લાલસાઓ ધરાવવી, એ બધી આધ્યાત્મિક સભાઓ છે....

“આ લોક છોડ્યા પછી પરલોકમાં જે બદલો મળે છે તે સંપૂર્ણતાઓનો છે એટલે કે હૃદય અને આત્માની ઇચ્છા તૃપ્તિ થાય છે અને ખુદાનું અનંત સાન્નિધ્ય રહે છે. તેવી સંપૂર્ણતાઓથી વંચિત રહેવું અને અસ્તિત્વની નીચલી કોટિમાં રહેવું એજ પરલોકની સભા છે. મરણ પછી જીવન રહેવું હોવા છતાં દૈવી સંપૂર્ણતાઓ નહિ મળે તો તે જીવન પણ મરણ જેવું જ રહે છે.

“ખુદાની સાન્નિધ્યમાં પાપીઓ માટે વકાલત થાય તે પણ ખુદાને પસંદ છે. જેઓ પાપ અને નાર્સિકતામાં ગુજર્યા હોય તેઓની સ્થિતિ બદલાવાનો સંભવ રહે છે ખરો. લાયકાત વગર પણ તેઓને રહેમ મળી શકે છે. જેમ આ લોકમાં આપણે બીજાઓ માટે બંદગી કરી શકીએ છીએ તેમ પરલોકમાં પણ કરી શકીએ....

“આ શરીર સાથે અને છોડ્યા પછી પણ સંપૂર્ણતામાં આગળ વધી શકાય છે પણ દરજ્જામાં નહિ. એક સંપૂર્ણ માણસ કરતાં ચંદીઆતું કોઈ નથી પણ સંપૂર્ણ થયા પછી કોઈ વધુ ગતિ રહેતી નથી. જીવનમાં સંપૂર્ણતા મેળવવા અનેક પ્રગતિ કરવી પડે છે. કોઈ ગમે તેવો વિદ્વાન માણસ હોય તો તેના કરતાંય વધુ વિદ્વાન કોઈ હશે એમ આપણે કલ્પના કરીએ છીએ. માટેજ મનુષ્ય જાતિની સંપૂર્ણતાનો અંત ન હોવાથી, આ દેહ છોડ્યા પછી પણ મનુષ્ય સંપૂર્ણતા મેળવવામાં પ્રગતિ કરી શકે છે.”

આ લોક અને પરલોકનો સંબંધ.

દેહધારી કે દેહવિમુક્ત માનવ-આત્માઓનો સંબંધ છે એમ બહાઉલ્લા કહે છે. આ લોકના તેમજ પરલોકના સર્વ જીવો એક અખંડ આત્માના અંશો છે અને પરસ્પર આધાર ધરાવે છે. તેઓ વચ્ચેનો આધ્યાત્મિક સંબંધ, અશક્ય કે અકુદરતી નથી પણ કાયમ અને અનિવાર્ય છે. જેઓની શક્તિનો વિકાસ થયેલો હોતો નથી તેઓ આ સંબંધથી અજાણ છે પણ શક્તિનો વિકાસ થતાં આત્માની અવિસ્થાનતાનું ચોક્કસ ભાન થવા લાગે છે. સંતો અને પયગામ્બરોને તેનું ભાન

હોય છે અને તેઓ તેથી સહજ જોઈ અને જાણી શકે છે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“પયગામ્બરોની દ્રષ્ટિ સ્વમયોધક નથી. તેઓએ આત્માની ખોજ કરી તેનો સ્વાનુભવ મેળવ્યો છે. તેઓ કહે છે કે મેં અમુક વ્યક્તિને અમુક સ્વરૂપમાં જોઈ, મેં તેને અમુક કહ્યું અને તેણે તેનો અમુક જવાબ આપ્યો. આ દ્રષ્ટિ ભગવત અવસ્થાની છે, નહિ કે નિદ્રાવસ્થાની. એ આત્માની ખોજ છે.

“આધ્યાત્મિક રીતે વિકસેલા આત્માઓ એક બીજાને પરસ્પર સમજી શકે છે અને સ્થળ તથા કાળથી અમર્યાદિત એવો સંબંધ બાંધી શકે છે; જેમાં કલ્પનામિશ્રિત કંઈ હોતું નથી. બાઈબલમાં લખ્યું છે કે તામોર પહાડ પર મુસા અને એલીઆસ ખ્રીસ્તને મળવા આવ્યા હતા. પણ એ મેળાપ દૈહિક નહિ પરંતુ આધ્યાત્મિક હતો. એવા સંબંધો ખરા હોય છે અને લોકોના વિચાર પર ભારે અસર કરે છે અને તેઓનાં હૃદય આકર્ષે છે.”

અસાધારણ માનસિક શક્તિઓનું અસ્તિત્વ સ્વીકારવા છતાં તેઓ તેનો અકાળ વિકાસ કરવા માટે યતા પ્રયત્નને વખોડી કાઢે છે. ચોખ્ખ વખતે તેનો વિકાસ થઈ જ રહેશે. તેઓ કહે છે:—

“આ લોકમાં જે માનસિક શક્તિઓ સાથે અટક્યાળા કરીશું તે પરલોકમાં આત્માની ગતિને હરકત પહોંચે છે. એ શક્તિઓ ખરી છે પણ સાધારણપણે આ લોકમાં તે વિકસી શકતી નથી. ગર્ભમાં બાળકને આંખ, કાન, હાથ, પગ બધા અવયવો હોય છે પણ ત્યાં તે કામ આપી શકતા નથી. આ

લોકનાં જીવનનો હેતુ હવે પછીનાં વાસ્તવિક જગતમાં જન્મવાની તૈયારી રૂપ છે; અહિંની અણવિકસી શક્તિઓ તે લોકની છે અને તે લોકમાંજ તે કામ આપશે.”

મરનારાઓના આત્મા સાથે સંબંધ પાડવાની કેશોષ કરવી નહિ; જીસાસા ખાતર પણ નહિ. પડકારની એક બાજુના લોકોની ફરજ છે કે એક બીજાને ચાહવા અને તેઓ માટે બંદગી કરવી. મરનારાઓ માટે બંદગી કરવાનું બહાઈઓને પણ ફરમાન છે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“બીજાઓ માટે બંદગી કરવાનો હક પ્રગતિ પામેલા આત્માને તથા ખુદાના અવતારોને મળે છે. આ દુનિયામાં પોતાના દુરમનોને પણ માફ કરાવવા ઇસુ પ્રાર્થના કરતો. અબ્દુલ બહા પણ ‘ખુદા એને માફ કરો’ એ શબ્દો બોલ્યા વગર કોઈ મરનારનું નામ દેતા નથી. પયગામ્બરોના અનુયાયીઓને પણ બીજાઓને માફ કરાવવા બંદગી કરવાની સત્તા છે. પરંતુ એ ઉપરથી આપણે એમ નથી સમજવાનું કે ખુદા અબ્દુલ રહેતો હશે અને આત્માઓ એક સ્થળે પડ્યા રહેતા અને સંઘા કરતા હશે, એવું કંઈજ નથી છતાં આપણને તેઓ માટે બંદગી કરવાનો હક તો છેજ...”

“આ લોકમાં તેમ પરલોકમાં શ્રીમંતો ગરીબોને મદદ કરી શકે. બધીજ દુનિયા ખુદાની સરજેલી હોવાથી તેઓ એક બીજાથી અનાવલંબી નથી. પરલોકમાં ધન શું? માલ શું? અને મદદ શું? પણ જોઓ આધ્યાત્મિક વિકાસ ધરાવે છે તેઓએ અણવિકસેલા આત્માઓ માટે બંદગી કરવી એજ તેઓની મદદ છે; જે આપવાથી તેઓની પ્રગતિ વધે છે અને અણવિકસેલા પણ પ્રગતિને પામે પડે છે.”

“આ લોકમાં રહેલા અને પરલોકમાં ગયેલાઓના આત્માઓ ભુદ્ધી ભુદ્ધી સ્થિતિમાં હોય છે પણ તેઓ વચ્ચે લિનનતા નથી. બંદગીમાં દરબજનું મિથણુ થાય છે, સ્થિતિનું પણ મિથણુ થાય છે. જેમ તેઓ તમારે માટે બંદગી કરે છે તેમ તમે પણ તેઓ માટે કરો.”

આ દુનિયાને આપવામાં આવેલો નવો પયગામ તે સાંભળ્યા વગર ગુજરી ગયેલાઓના આત્માઓને પહોંચાડી શકાય કે નહિ? એવા સવાલનો જવાબ આપતાં અબ્દુલ ખદાએ કહેલું કે:—

“અચિત્ ! સાચી બંદગીની અસર પરલોકમાં તો અહિં કરતાં વધારે થાય છે. તેઓથી આપણે અહિં કંઈ છુટા પડી ગયેલા નથી. ખરી અસર થવાનું સ્થાન આ લોક નહિ પણ પરલોકજ છે.”

ખદાઉદ્દા લખે છે:—

“ખુદાના ફરમાન પ્રમાણે જે છુવન ગુનરે છે, તેને માટે તો ફિરસ્તાઓ અને પરલોકવાસીઓ પણ બંદગી કરે છે.

પરલોક ખામેલા મિત્ર પ્રત્યે કેટલીક વાર આપણું હૃદય કેમ આકર્ષાય છે? એવા સવાલનો જવાબ આપતાં અબ્દુલ ખદાએ કહ્યું હતું કે:—

“ખુદાની સૃષ્ટિનો એવો નિયમ છે કે નિર્બળ સમજીને આધાર લેવો. જે ગત્તામા તરફ તમે આકર્ષાઓ તેની મારફતે કદાચ તમોને ખુદાની શક્તિ મળતી હોય કે જે શક્તિ જ્યારે તેઓ દુનિયા ઉપર હતા ત્યારે પણ તમોને તેમની મારફતે

મળતી હોય પણ મર્વ મનુષ્યોને તાકાદ આપનાર એક પવિત્ર આત્મા છે.

અનિષ્ટનું અસ્તિત્વ નથી.

બહાઈ તત્ત્વજ્ઞાન પ્રમાણે વાસ્તાવિક અનિષ્ટનું અસ્તિત્વ નથી. વિશ્વની બહાર અને ખુદાની વિરોધી જો કોઈ બીજી શક્તિ હોય તો પછી ખુદાને એક, અનંત, અને સર્વ શક્તિવાન શી રીતે કહેવાય? જેમ પ્રકાશનો અભાવ યા ન્યુનાધિકતા તે અંધારું કહેવાય છે તેમ સારાપણાંની ન્યુનાધિકતા યા અભાવે તે અનિષ્ઠ કહેવાય છે. ખરાબ માણસ એટલે જેના સ્વભાવની ખારી બાબુ વિકસી નહિ હોય તે. તે સ્વાર્થી હોય તો તેમાં ખોટું કંઈજ નથી, સ્વાર્થી પ્રેમ પણ સારો અને દેવી છે; તેનામાં ખુદા પ્રત્યે તથા બીજાઓ પ્રત્યે પ્રેમ નથી એજ તેમાંનું અનિષ્ટ. તે પોતાને ચઢીચાતું પ્રાણી માને છે અને જેમ એક પાણેલા કુતરાંને લાડ લડાવે છે તેમ પોતાના ઉતરતાં છવન વિભાગને તે પોષે છે. અબદુલ બહા એક પત્રમાં લખે છે કે —

“મેં મારા અનુયાયીને એમ કહ્યું છે કે અનિષ્ઠનું અસ્તિત્વ નથી તે સારું તેં ઇસારો કર્યો છે પણ મેં કહ્યું છે તે ખરુંજ છે; કારણ કે સત્યથી અબાણુ રહી આડે રસ્તે ચઢી જવું એજ મોટામાં મોટું અનિષ્ઠ છે. બુલ એટલે નેતૃત્વનો અભાવ; અંધારું એટલે પ્રકાશનો અભાવ, અજ્ઞાન એટલે જ્ઞાનનો અભાવ, અસત્ય એટલે સત્યનો અભાવ, અંધાપો એટલે દેખતાંપણાનો અભાવ, બધિરતા એટલે શ્રવણશક્તિનો અભાવ; માટે બુલ, અંધત્વ; બધિરતા, અજ્ઞાન વિગેરેનું અસ્તિત્વ નથી.”

ફરી એવણુ કહે છે કે:—

“સ્ટ્રાઈટમાં આનંદ કંઈ નથી, બધુંજ સારું છે. કેટલાંક માણસોમાં જે ઠપકાપાત્ર ગુણો દેખાય છે તે વસ્તુતઃ તેવા હોતા નથી. કોઈનાં બચપણથીજ તેઓમાં ઇચ્છા ક્રોધ અને મિત્તળ તમોએ જોયો હશે, એટલે તમો માનો કે માણસમાં જન્મથીજ સારાં નરસાંનું ભિન્ન છે પણ કુદરતમાં તેમ નથી. વધારે માગવા કે મેળવવાની ઇચ્છા યોગ્ય રીતે વપરાય તો તે સારી છે. જ્ઞાન મેળવવાની, દયાળુ, ઉદાર અને ન્યાયી થવાની ઇચ્છા પ્રશસ્ત છે. જીલમગારો અને હિંસક પ્રાણીઓ પ્રત્યે તે ક્રોધ કે ગુસ્સો બતાવે તો તે ઇચ્છા પણ સ્તુતિપાત્ર છે. તેમ નહિ કદી તો તે ઠપકાપાત્ર છે.... માણસ જે પોતાના ગુણોનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ ન કરે તો તે ઠપકાપાત્ર થઈ પડે છે. એટલે કે જગતમાં એકલું સારુંજ સરળયું છે.”

જીવંત તત્ત્વની ખામી એ અનિષ્ઠ છે. જો માણસની ભૌતિક સંપત્તિ પ્રમાણ બહાર વધારે થાય તો સમતોલતા માટે તેની માનસિક સંપત્તિઓ પણ સુધારવી જોઈએ. ખ્રીસ્તે કહેલું કે:—

“હું એટલા માટે આવ્યો છું કે તમોને જીવન મળે, અને તે પણ પુષ્કળ મળે.”

બહાઉલ્લાનો સંદેશો પણ એજ છે. જીવન જોઈએ, એવું જીવન કે જે ખરું જીવન કહી શકાય, પુદાનો આ બંદો જગતને નવચેતનથી ભરવા આવ્યો છે, આવો કે જેથી તમે ધીમને પણ નવચેતન આપતા થાઓ.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

ધર્મ અને વસ્તુવિજ્ઞાન.

“મહામહના જમાઈ અલીએ કહ્યું હતું કે ‘વસ્તુ વિજ્ઞાન સાથે જે સંબંધ હોય તે ધર્મ સાથે પણ સંબંધ છે.’ માણસની બુદ્ધિમાં નહિ ઉતરે તે ધર્મમાં પણ સ્વીકારાવું જોઈએ નહિ. ધર્મ અને વસ્તુવિજ્ઞાન એક બીજાની સાથેજ આવે છે, જે ધર્મ વસ્તુવિજ્ઞાનથી ઉલટો હોય તે સત્ય નથી.”—અબ્દુલ ખદા.

મફ્લતીને લીધે મારામારી.

ખડાઉદ્દલાનું એક મૂળ શિક્ષણ એ છે કે ખર્ચ વસ્તુ-વિજ્ઞાન અને ખરો ધર્મ એક બીજાને મળતાં હોવાં જોઈએ. સત્ય એકજ હોય; એટલે તકરાર થાય ત્યાં સત્યને લીધે નહિ પણ અસત્યને લીધેજ થાય. કહેવાતાં વિજ્ઞાન અને કહેવાતા ‘ધર્મ’ વચ્ચે જમાનાઓથી ભયંકર લડાઈઓ થતી આવી છે તેનાં કારણ તપાસીશું તો જણાશે કે અજ્ઞાન, વહેમ, બીલબીલાટ, લોભ, મનનું સંકુચિતપણું, અક્ષમા, છદ્મ, કે એવાંજ કારણ હશે કે જે વસ્તુવિજ્ઞાન અને ધર્મ બેઉનાં વિરોધી છે. હકસલી કહે છે કે—“જ્ઞાનીઓએ જે ગોટાં મોટાં કામ કર્યાં છે તે તેઓની બુદ્ધિનું નહિ પણ તેઓની ધાર્મિક વૃત્તિનું પરિણામ છે. તેઓનાં ધૈર્ય, પ્રેમ, નિઃસ્વાર્થ અને આત્મભોગને લીધે સત્ય તેઓને સ્વાધીન થયું હતું.” ગણિતવેત્તા બુલ કહે છે કે—“ભૂમિતિના સિધ્ધાંતો તે બંદગી, સાંતે અનંતમા મારેલી ડુબ-છીનું પરિણામ છે.” ધર્મ અને વિજ્ઞાનના મહાન પયગામ્બરોએ એક બીજાને કદી વખોડ્યા નથી. તેઓના નાલાયક અનુયાયીઓએ પાછળથી થયેલા પયગામ્બરોને રીબીને પ્રગતિનો માર્ગ

અવરોધે હોતો. તેઓએ આખાં સત્યનો અમુક અંશ જોયો હોય તેનેજ તેઓ સંપૂર્ણ સત્ય માની બીજી ચીજો જોવા તેઓ લક્ષ્ય નહિ આપે. જો બીજા કોઈ પયગામચી તરફથી વધારે ઝગકતી મશાલ ધરવામાં આવે તો ખુદાનો ઉપકાર માનવાને બદલે તેઓ ગુસ્સે થાય છે. નવો પ્રકાશ તેઓની વ્યાખ્યાને મળતો થતો નથી. તેમાં જીનવાણી રંગો હોતા નથી; તેથી તેઓ તેને જુઝાવી દેવા ચાહે છે કે જેથી બીજાઓ તેના પ્રકાશમાં વળે નહિ. પયગામ્બરોના શત્રુઓ આવા હોય છે. આંધળા ચેલાઓના આંધળા ગુરૂ. પણ કેટલાક નીચ હોય છે કે જેઓ પોતાના લાલ ખાતર સત્યની સામે લડે છે અને પ્રગતિનો પંથ રોકે છે.

પયગામ્બરોની સત્તાવણી.

બધાજ પયગામ્બરોને શરૂઆતમાં ધિક્કારવામાં આવ્યાં છે; તેઓને તથા તેઓના શરૂઆતના શિષ્યોને ખુદાને રાહે જતાં જનમાલનો ભારે ભોગ આપવો પડ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૮૪૪ થી ઇસ્લામના બાબીઓ અને બહાઈઓની સત્તાવણી પણ જેવી તેવી થઈ નહોતી. ઘણાઓને ઘાતકીયણે મારી નાખવામાં આવ્યા હતા. ઘણાઓએ કેદ, દેશનિકાલી, ગરીબી અને અપમાનો ભોગવ્યાં હતાં. વિજ્ઞાનના પયગામ્બરોની પણ એજ હાલત થઈ હતી. પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરે છે એવા શિક્ષણનો પ્રચાર કરવા માટે ગીઓરડાનો જુનેને ઇ. સ. ૧૬૦૦ માં જીવતો બાબી મેલવામાં આવ્યો હતો. થોડાં વરસ પછી જેલીલીઓને એજ વાત કહેવા માટે સજા કરી હતી. ઠાવીન તથા મોટમોટા ભુક્તરવેત્તાઓ એ આ દુનિયા ૬૦૦૦ વર્ષ પૂર્વેજ અને છ દિવસમાંજ રચાઈ નથી એમ કહ્યું તે માટે તેઓને વખોડવામાં આવ્યા હતા. વિજ્ઞાન સામે ધર્મ વાગાઓએ પણ વિરોધ કર્યો છે. કોલંબસને

વિરોધ કરનારા તેના જમાનાના વિજ્ઞાનીઓજ હતા. વીજળીકે શોધ કરનાર ગાલવાનીને તેના પોતાનાજ દોસ્તો હસતા હતા. લોહી ફરે છે એવી શોધ કરનાર હાર્વેને તેનાજ ધંધાલાઈઓએ સતાવવામાં બાકી રાખ્યું નહોતું. એન્જીન શોધનાર સ્ટીવન્સનના વખતના ગણીતશાસ્ત્રીઓ એમજ કહેતા કે લોહના પાટાપર ગાંડી ચાલી શકે નહિ. ઇ. સ. ૧૮૮૨ માં એસ્પેરેન્ટો ભાષાના રચનાર ડૉ. ઝેમનહોફના અનુયાયીઓને પણ શહીદ થવું પડ્યું હતું.

સમાધાનીની શરૂઆત.

છેલ્લી અડધી સદીથી હવે જમાનો બદલાયો છે; ગઈ સદીની મતલેહભરી ચર્ચાઓ આજે નાબુદ થઈ છે. આજે શેખીખોર જડવાદીઓ અને નાસ્તિકો રહ્યા નથી. તેમ ધર્મમાં શ્રદ્ધા નાહી રાખે તો નરકની અનંત આગમાં બળવું પડશે એવી ધમકી આપનાર પણ રહ્યા નથી. કોઈ, કોઈ વાર તેવા પડઘા સંભળાય છે. પણ તેઓના દિવસ ભરાઈ ગયા છે. જે બાબતો પર તેઓ ચર્ચા કરતા હતા તે ખરું વિજ્ઞાન અને ખરા ધર્મ વિષે નહોતી એમ આપણે હવે જોઈ શકીએ છીએ. મગજમાંજ વિચાર થાય છે અને આત્મા નબળો પડતાં શરીર નબળું પડે છે એમ આજે કોણ કહેશે? આપણે સમજીએ છીએ કે મન તદ્દન છુટથી જડ અને ચેતનના પ્રદેશોમાં વિહાર કરી શકે છે. આપણે જે જ્ઞાન મેળવ્યું છે તે હુલ્લય સાગરમાંના જગનાં ઊંડું જેટલું છે. માટે અમે ચમત્કારમાં માનીએ છીએ—પણ કુદરતના કાયદાના ભંગના અર્થમાં નહિ. આજે કયો ધર્મશુદ્ધ કહી શકશે કે મુક્તિ મેળવવા માટે દુનિયા છ દિવસમાં રચાઈ હતી એમ માનવું જરૂરી છે? અથવા જોશુઆ પોતાના શત્રુઓને મારી શકે તે માટે સૂર્ય આથમતો અટકી રહ્યો; એને કોણ ખરું માને?

આવી ચીજોની અસર હવે લોકોનાં મનપર થતી નથી, ધર્મમાંથી આવા થોડાળા દૂર કરવા માટે વિજ્ઞાનીઓનો આભાર માનવો ઘટે છે. તે સાથે વિજ્ઞાનીઓએ ધર્મના પયગામ્બરોનો આભાર માનવો જોઈએ, કેમકે તેઓએ પોતાના આધ્યાત્મિક અનુભવથી જણાવ્યું હતું કે જીવન કંઈ જુદીજ વસ્તુ છે અને દૃશ્ય કરતાં અદૃશ્ય વિશ્વ અતિ વિશાળ છે. બહાઉદ્દીનાં ધર્મશિક્ષણ એવાં છે કે જે વિજ્ઞાન સાથે પણ બંધાયેલતાં છે.

સત્યશોધન.

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“સત્ય શોધવા માટે આપણે પક્ષપાતી વિચારોને છોડી દેવા જોઈએ. જો આપણા મનમાં સ્વાર્થલયો હશે તો પછી તેમાં ચેતન શી રીતે પ્રવેશશે? આપણેજ સાચા અને ખીજ બધા ખોટા, એવી વલણ એકતાના માગની અવરોધક છે; સત્ય એક હોવાથી આપણે એકવિચારકતા તો કરવીજ પડશે....

“એક સત્ય ખીજ સત્યથી ઉલટું હોય નહિ. ગમે તેવા દીવામાં બળતી રેશણી તો એકજ છે. ગમે તેવા બાગમાં ખીલતું શુભાખ તો એકજ જાતનું છે. પશ્ચિમમાં કે પૂર્વમાંથી જાગે તોય એક તારનો જાગકાટ તો સરખોજ છે. સત્યરૂપી ખુદાઈ તુર, ઇસામો, મુસામાં અને શુદ્ધમાં એકસરખુંજ હતું. એતું નામ તે સત્યશોધન.

“સત્યશોધન માટે આપણે અગાઉ જે કંઈ શીખ્યા હોઈએ તે બધું પણ એક બાબુએ મેલવું જોઈએ; જરૂર પડે તો ધણુંક આપણે શરૂઆતથીજ શિખવું પડે. કોઈ એક ધર્મ કે કોઈ એક વ્યક્તિના પ્રેમને ખાતર આપણે વહેરામાં રહી

શક્તિઓ, છીએ. એ બધાં બંધનથી મુક્ત થયા, પછી, આપણે
ધ્યેયને પહોંચી, શક્તિઓ.”

અતક્ય'વાદ.

એમ વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એમ બહેરૂં કરે છે કે
ધૃત્વરૂપના ગુણોનો ખ્યાલ મનુષ્યની બુદ્ધિમાં ઉતરી શકેજ નહિ;
તેમ બહાઈ શિક્ષક પણ તેજ કહે છે. હકસલી અને રૂપેન્દ્રર,
કહે છે કે આદિકારણ કદી પણ કંઈપી શકાય તેમ નથી. બહાઉલ્લા
કહે છે કે ખુદા સર્વજ છે પણ તેને કોઈ બાણી શક્તા નથી.
દૈવી તત્ત્વ બાણવાનો માર્ગ રૂપાયલો છે. સાંવ તત્ત્વ અનંતને
શી રીતે સમજી શકે? સાગરનું એક ટીપું અથવા એક
રજકણ આખાં વિશ્વને શી રીતે સમજી શકે? પાણીનાં એક
ટીપાંમાં અને એક રજકણમાં, એટલે, બધે, લેઈ છુપાયલો છે કે
ગમે, તેવો વિજ્ઞાનવેદા પણ, તે, ઉકેલી શકે, નહિ. રજાપણ
શાસ્ત્રીઓ અને, પદ્મવેદાઓ, અણુથી, પરમાણુ, ત્યાંથી,
“ઇલેક્ટ્રોન” અને “ઇયર”, સુધી પહોંચ્યા છે; પણ એમ શોધ
આગળ ચાલે છે, તેમ ભારે મુશ્કેલીઓ ઉભી થાય છે અને
અજ્ઞાત તત્ત્વ તો તેટલું અને તેટલુંજ ગુપ્ત અને અતક્ય રહે
છે. ટેનીસન કવિ, કહે છે કે એક પુલની રજનો લેઈ બાણી
શકાતો નથી તો આખાં વિશ્વનો લેઈ એક માણસ શી રીતે
ઉકેલી શકશે? આ રીતે ધૃત્વરી તત્ત્વને લગતું, બધું વિવેચન
વ્યથ અને મૂર્ખાઈભર્યું કરે છે.

ધૃત્વરૂપું જ્ઞાન.

ધૃત્વરૂપ તત્ત્વ નહિ બાણી શકાય, તેવું, હોય તો, પણ તેની
બહાઈ સર્વત્ર દેખાય છે; તેની, અસર આપણી બધી, શક્તિઓને,
લાગે છે; ચિત્રકારને, અપણે, નહિ, જાળબતા હોઈએ છતાં જો ચિત્ર

‘જોઈને’ ચિત્રકોરની ‘બુદ્ધિમતા’ માટે ‘ખ્યાલ’ ઝાંવી શકતો ‘હોય’ ‘સો’
‘કુદરત’ અથવા ‘મનુષ્યસ્વભાવ’ પરથી ‘અથવા’ જોવામાં ‘કે’
‘સોલોજીવામાં’ ‘આવ્યાથી’ ઇશ્વરના ‘મહિમાનું’ જ્ઞાન ‘યદ’ શકે ‘છે’.

“આકાશ ઇશ્વરનો મહિમા દર્શાવે છે; અને પૃથ્વી તેની
કારીગરી દર્શાવે છે. દિવસ અને રાત તે તેની વાણી અને
‘જ્ઞાનનું’ જ્ઞાન કરાવે છે.”—ટેનીસન.

‘દિવ્યદર્શના’.

બધી ચીજોમાં ‘બુદ્ધાની’ ‘બુળી’ ઝોછી યા વત્તી માલમ પડે
છે. દરેક જડ ચીજો સૂર્યના કિરણમાં ઝોછી યા વત્તી વ્યકત
‘હોય’ છે. ‘પૃથ્વી’ તેમાં ‘આપણે’ ‘સૂર્ય’નું ‘કિરણ’ યા ‘તેનો’ ‘રંગ’ જોઈ
‘શકતા’ નથી. ‘પૃથ્વી’ એક ‘સ્વચ્છ’ ‘આયનો’ ‘હોય’ તેમાં ‘સૂર્ય’નું ‘કિરણ’,
‘તેનો’ ‘રંગ’ અને ‘જુદા’ ‘સૂર્ય’ ‘પૃથ્વી’ આજો ‘દેખાય’ છે. ‘તે’ ‘પ્રમાણ’
‘પદ્ધતિ’, ‘જુદા’ અને ‘પશુ’ કરતાં ‘માણસ’ જાતમાં ‘આપણને’ ‘તેના’
‘સૈદ્ધાંત’ હોય ‘જ્ઞાન’ વિશેષ થાય છે. તેમાં ‘પૃથ્વી’ કાંવ, સંત, અને
‘બુદ્ધિવાન’ ‘માણસ’માં ‘આપણને’ ‘બુદ્ધા’ ‘બુળી’ ‘વધારે’ ‘જ્ઞાન’ ‘મળે’
‘છે’ અને ‘પરમાર્થ’ અથવા ‘ધર્મ’ સ્થાપકો ‘એવા’ ‘સ્વચ્છ’ ‘આયનો’
‘એવા’ ‘હોય’ છે કે ‘તેઓ’માં ‘બુદ્ધા’ ‘પ્રેમ’ અને ‘હૃદયપુર’ ‘સંપૂર્ણ’
‘પ્રતિબિંબ’ પડ્યું ‘હોય’ છે. કેટલાક ‘માણસ’ના ‘હૃદય’ પી તંકિતા
‘પર’ ‘દેવાય’ અથવા ‘વહેમ’ના ‘કાષા’ પડ્યા ‘હોય’ છે ‘પણ’ ‘સતો’માં
‘તે’ ‘પ્રેમા’ નથી. ‘માટે’ ‘તેઓ’ ‘મનુષ્યજાતના’ ‘શિક્ષક’ થઈ ‘પડે’
‘છે’. ‘તેઓ’નાં ‘શિક્ષણ’થી ‘જ્ઞાન’ ‘જ્ઞાન’ની ‘પ્રગતિ’ થઈ છે. ‘જુદા’
‘માણસ’ને ‘માણસ’ ‘માર્ગ’ ‘મદદ’ કરે ‘છે’. જે ‘માણસ’ ‘ઉચ્ચ’ ચડે ‘તે’
‘જોઈવાને’ ‘મદદ’ કરે ‘છે’ અને જે ‘સાંધી’ ‘ઉચ્ચ’ ચડે ‘તે’ ‘જિજ્ઞાસુ’
‘મદદ’ કરે ‘છે’. ‘જે’ રીતે ‘બધાં’ ‘માણસો’ એક ‘જીભ’ ‘સાંધે’
‘સુકુળ’ થઈ ‘છે’. ‘એક’ ‘માણસ’ ‘ઉચ્ચ’ ચડવા ‘લાગ્યો’ કે ‘જીભ’ ‘તેને’

સાંકળ જે'ચીને'તોડી પાડવા મથે છે પણ તે પોતે મજબુત હોય તો બધાને ઉપર જે'ચે છે. તે જેમ ઉચે ચઢે તેમ તેને દુનિયાનો ભાર વધારેને વધારે લાગવા માંડે છે. પણ તે વખતે તેને વળી તેનાથી પણ ઉચે ચઢેલાઓની મદદ મળે છે. સૌથી ઉચે મનુષ્ય જાતના તારણકારો અને પયગામ્બરો હોય છે, તેઓ દરેક એકલા પ્રુદાની મદદથી આપણાં બધાંના પાપનો બોલો ઉપાડે છે. તે દરેક જણ તેના અનુયાયી માટે રાહ, સત્ય અને છવન રૂપ હતો. પ્રુદાની રહેમ તેઓ માફત મળતી. મનુષ્યોધ્ધાર માટે તે દરેકને અગત્યનો ભાગ લજવવાનું નિર્માણ હતું.

સૃષ્ટિ.

બહાઉલ્લા કહે છે કે વિશ્વનો આદિકાળ કદી નહોતો. આદિકારણમાં તે હ'મેશાંજ રહેલું' છે. સરજનહારની સૃષ્ટિ છે અને રહેશે. ગૃહમાળાઓ રચાશે અને ભાંગશે પણ વિશ્વ તો રહેશેજ. બધી ચીજોની ઘડભાંજ થાય પણ ઘડતરમાં વપરાતાં તત્વો તો રહે છેજ. એક પૃથ્વી, પુલ કે મનુષ્ય શરીર શુન્યમાથી ઉત્પન્ન થતું નથી. વિખેરાયેલાં તત્વોએ એકત્ર થઇને જે શુભ હતું તેને દૃશ્ય કીધું; તેજ પ્રમાણે તે તત્વો પાછા વિખેરાઇ જતાં, દૃશ્યનો પણ નાશ થયે પણ તેમાં તત્વોનો નાશ થતો નથી. ઘડાય, ભાંગે અને નવાં ઘડાય. સૃષ્ટિ ઠરેડા અને, અબજો વર્ષથી સરભાઇ હશે એમ બહાઉલ્લા પણ વિજ્ઞાન-વેત્તાઓ સાથે સંમત થાય છે. વિકાસવાદ તે સરજનશક્તિનો ઇન્કાર કરતો નથી. જો ભુસ્તરવેત્તા, ખગોળશાસ્ત્રી, રસાયણશાસ્ત્રી અને પદાર્થવેત્તાઓએ આપણી સમક્ષ રજુ કરેલાં જ્ઞાનની આપણે કદરસનાશી કરીએ તો સરજનહાર તરફનો આપણો ભકિતભાવ ઘણોજ વધી જાય છે....જો આપણે મૂળ યોજના જાણીએ, અને પછી તેમાં વિગતોનું જ્ઞાન ઉમેરીએ તો આપણને

બહુજ સુંદર ખ્યાલ આવશે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“એક સૌથી મહાન આધ્યાત્મિક સત્ય એ છે કે આ વિદ્યમાન વિશ્વ અનાદિ અને અનંત છે....સરજનહાર વગર સૃષ્ટિ હોય નહિ, જેનું નામ તેનું અસ્તિત્વ તો ખરૂં જ. જો એવા સમયની કલ્પના કરીએ કે જે વખતે કંઈજ નહોતું ત્યારે તેવી કલ્પનામાં તો ખુદાની હાસ્તનો પણ ઇન્કાર કરવો પડે. અસત્ તે સત્ હોઈ શકે નહિ, અને અસત્માંથી સત્ હોઈ શકે નહિ. માટે ઇશ્વરનું અસ્તિત્વ અનાદિ અને અનંત છે; તેમજ વિશ્વનું પણ છે. એકાદ ગૃહ નવો પેદા થાય કે છુટો પડી જાય તો પણ ખીજ ગૃહો તો રહે છે અને હોય છે. ગૃહોને આદિ અને અંત હોય છે; જે રચાય તે ભાંગેજ. કેટલાંક જલદી અને કેટલાંક ધીમે ધીમે...”

મનુષ્યની ઉત્પત્તિ.

મનુષ્ય જાતને એક બુદ્ધબુદ્ધમાંથી અત્યારના જેવી બનતાં લાખો વર્ષો નીકળી ગયાં હશે એમ જીવનવિજ્ઞાની કહે છે; બહાઉદ્દા તે સ્વીકારે છે. માણસ વાનર ઉપરથી ઉતરી આવ્યો છે તે કથન કરતાં આ વાત ભુદ્ધીજ છે. ગર્ભસ્થ મનુષ્ય મત્સ્યાકારનું પણ એકવાર હોય છે પણ તે મત્સ્ય નથી. તે પ્રમાણે શરૂઆતના વિકાસમાં માણસ નીચલાં પ્રાણીઓનાં જેવો દેખાતો હશે પણ આખરે તો તેનામાં મનુષ્ય શક્તિઓજ વિકસવાની હોય છે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“એટલું તો સ્પષ્ટ છે કે આપણી પૃથ્વીનો ગોળો તેની હમણાંની સ્થિતિમાં આસ્તે આસ્તે તૈયાર થયો છે. હમણાં જે તેવો તે એકદમ થઈ ગયો નહોતો; જેમ માણસ ગર્ભાવસ્થામાંથી વિકસે છે, તેમ મનુષ્યજાત પણ પૃથ્વીના વિકાસ સાથે ભુદા ભુદા

તબક્કાઓમાંથી પસાર થઈ વિકસી છે. તેમ જ તેનાં જોડર લાંબા વખત લાગ્યો હશે .. પણ શરૂઆતથી જ તે જુદી જાત હતી.... તેના જે અવયવો નાણુદ થયા છે તેનાં કંઈ ચિન્હ તેનામાં રહી ગયાં છે એમ કણુલ કરીએ તો પણ તેની અસલીયાતમાં ખામી આવતી નથી. ગમે તેવા આકારોમાંથી પસાર થતાં થતાં પણ માણુસ તે માણુસની જાતનો જ હોતો અને નહિ કે કોઈ ઇતર પ્રાણીના 'વર્ગ'નો."

“આદમ અને હુવાની કથા વિષે તેઓ કેહ છે:—

“જો એ વાતને આપણે તેના પ્રચલિત અર્થમાં લઈએ તો તે અસાધારણ છે અને બુદ્ધિ તેનો સ્વીકાર કરી શકતી નથી. જે ગોઠવણ, જે વિગત, બુદ્ધિવાન માણુસના ધ્યાનમાં ઉતરતી નથી, તે માટે ખુદામાં તેવું આદોષણ થઈ જ કેમ શકે? કે જે ખુદાએ અનંત વિશ્વો ખાસ પદ્ધતિસર અને સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં રચ્યાં છે?...”

“માટે આદમ અને હુવાની રૂપ ખાઈને રહેવાની અને સ્વર્ગમાંથી હાંકી કઢાયાની વાત અમુક સંજ્ઞા તરીકે લેખાવી નીકળે. તેમાં દેવી રહસ્ય સમાયેલું છે અને તેના અમરકારીક અર્થ થઈ શકે.”

શરીર અને આત્મા.

શરીર અને આત્મા, મરણ પછી ચાલુ રહેતું જીવન વિગેરે સંબંધી 'જહાઈ' શિક્ષણ માનસશાસ્ત્રને મળતું આવે છે. મરણ એટલે નવો જન્મ. શારીરીક કેંદ્રખાનામાંથી છુટી પધારે માંડી જીવંતમાં પ્રવેશવું તે. મરણ પછીના જીવનની પ્રગતિ અમર્યાદીત છે. એમ કહેવામાં આવ્યું છે.

મરણ, પછી, જીવન ચાલુ રહેવાના સંબંધમાં વૈજ્ઞાનિક પુરાવાઓ એકત્ર થતા જાય છે. માનસસંશોધન, મંડળીવાળા, મી. એફ. ડબ્લ્યુ. એચ. માયર્સ, “માનવ વ્યક્તિત્વ”ના સંબંધમાં લખે છે કે:—

“અવલોકન, અનુભવ અને અનુમાનથી કેટલાક શોધકો સાથે મને પણ લાગ્યું છે કે પૃથ્વી પરનાં જીવંત માનવોના મનોજ એક અદૃશ્ય સાંકળથી સંકળાયેલાં નથી પણ ત્રેતાત્માઓ સાથે પણ તેવો સંબંધ ચાલુ રહે છે....”

“અનેક, જમ, ગોહબળ, અને શંકા સંદેહોમાંથી, પણ મરણ, પછી જીવન ચાલુ રહે છે એમ માનવાને કારણે, મને છે... મને એમ માનવાને કારણે છે કે મરણ પછી પણ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે વિકાસ અને પ્રગતિ ચાલુ રહે છે. તેમના પ્રેમ, સંબંધ ચાલુ રહે છે. કુમારો પડેલા આત્માનો ઉચ્ચાર કરવા પ્રગતિમાન આત્માઓ પ્રયત્ન કરે છે. કોઈને આગમાં જળવાવું નથી. આત્મ જ્ઞાન, એજ અદ્વૈતો યા સજ છે, પરલોકમાં પ્રેમ એ જીવન-સંજીવની છે. દરેકનો મનોમત સંબંધ, બેડાચેલો છે. હમણાં પણ ત્રેતાત્માઓ આપણને જવાબ આપે છે, આપણી પ્રેમાળ, અંદગીરી, તેઓ આગળ વધે છે.”

બહાઈશિક્ષણ અને આ વૈજ્ઞાનિક કથન વચ્ચે વિચિત્ર સામ્ય છે.

મનુષ્યજાતની એકતા.

“તમે બધાં એક આડનાં ફળ છો; એક શાખાનાં પાંદડાં છો; એક બગીચાના પુલ છો.” એમ બકાઉટ્ટાએ કહ્યું છે. “કીર્તિવંત, તે પુરુષ નથી કે જે દેશમુકત છે પણ કીર્તિવંત તે છે જે

મનુષ્ય માત્રને આહે છે.” મનુષ્ય તથા સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે પ્રેમ રાખવો એ મુખ્ય શિક્ષણસૂત્ર છે. આમાં પણ ધર્મ અને વિજ્ઞાનની સંમતતા છે. વિજ્ઞાનનો વિકાસ એજ દર્શાવે છે કે વિશ્વના દરેક ભાગ એક બીજા સાથે સંકળાયેલા છે. ખગોળ શાસ્ત્રીઓ, પદાર્થવેત્તાઓ સસાયણીકો અને જીવન તથા માનસશાસ્ત્રીઓ બધા આખરે એકજ અતુમાન ઉપર આવે છે પદાર્થવેત્તા દરેક અણુનો પરસ્પર સંબંધ સ્થાપે છે અને માનસ શાસ્ત્રી દરેક આત્માનો તેવો સંબંધ દર્શાવે છે. “પરસ્પર મદદ” નામની ચોપડીમાં પ્રિન્સ કેપોટકીને પણ સ્પષ્ટ દર્શાવ્યું છે કે જીવન નભાવવા માટે ઉતરતાં પ્રાણીઓમાં પણ પરસ્પર સહાયનો સિદ્ધાંત આવશ્યક છે; તો મનુષ્યજાતમાં તો “દરેક સર્વને માટે” અને “સર્વ દરેકને માટે” એ સિદ્ધાંત તેની આબાદી માટે ધણોજ જરૂરી છે.

એકતાનો યુગ.

હમણાંના બધાં ચિન્હો ઉપરથી લાગે છે કે માણસજાત પોતાની તવારીખના નવયુગના પ્રભાતમાં પ્રવેશે છે. અત્યાર સુધી મનુષ્યજાત સ્વાર્થ અને જડવાદને વશ હતી; તે હવે કંઈક વધારે સાધ્ય તરફ પ્રગતિ કરવા લાગી છે. જીનવાણી વિચારો અને રૂઢીઓની કેદમાંથી બહાર પડીને પ્રેમ અને સત્યના સુંદર પ્રદેશમાં વિકાસ કરવાને તલપાપડ થઈ રહી છે. પાંખ આવેલાં ગરૂડનાં બચ્ચાંની પેઠે તે ખડકપર સ્થિત નહિ રહેતાં સ્વાતંત્ર્ય રૂપી આકાશમાં ઉડવા લાગશે. અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“પણ તે એક પાંખે ઉડી શકશે નહિ. એકલા ધર્મની પાંખે ઉડશે તો તે વહેમના ખાગેચીયામાં પડશે અને એકલાં વિજ્ઞાનની પાંખે ઉડશે તો જડવાદની કલજમાં ખુંચી પડશે.”

મનુષ્યજાતના ઉચ્ચ જીવન માટે ધર્મ અને વિજ્ઞાન બેઉની સંમતતાથી રચાતાં જ્ઞાનની જરૂર છે. માટે દરેક બાળકને એકલાં હુતરકળાતું શિક્ષણ નહિ આપતાં મનુષ્યના વિકાસ માટે ખુદાના ફરમાનથી પયગામ્બરોએ શીખવેલા પ્રેમ પાઠો પણ પઢાવવા. ત્યારે ખુદાઇ અમલ. શરૂ થયે. સ્વર્ગની જેઠે પૃથ્વીમાં પણ તેની ખાહેશ પ્રમાણે થયે; ત્યારેજ મહાન શાંતિ અને તેને પરિણામે થતી આબાહી આખી દુનિયામાં ફેલાયે. અબ્દુલ બહા કહે છે કે:—

“ધર્મમાંથી વહેમો, ઠંતકથાઓ, મુખ માન્યતાઓ વિગેરે કાઢી નાખીને તેને વિજ્ઞાનની સાથે સંમત બનાવવામાં આવશે ત્યારે દુનિયામાં એક એવું અંજળ બળ ઉત્પન્ન થયે કે જે સર્વ મતભેદો, કલહો, કુસંધો વિગેરેને નાબુદ કરશે અને સર્વ ખુદાઇ પ્રેમની પ્રબળતાથી એક ખીજા સાથે હૃદય પૂર્વક જોડાશે.”

(આ પ્રકરણમાં “પારીસમાં થયેલી વાતચીતો” નામની ચોપડીમાંથી ઘણાખરા ઉતારા ટાંકવામાં આવેલા છે.)

મકરણ ૧૩ મું.

બહાઈ અળવળથી પૂર્ણ થયેલી આગાહીઓ.

“બહાઉલ્લાના અવતાર વિષે એ તેજ હતા કે જેમને ખુદા મોકલશે એવી આગાહી બાઇબલ, ગોસ્પેલ અને કુરાન જેવાં ધર્મશાસ્ત્રોમાં કરવામાં આવી હતી.”—અબ્દુલ બહા.

ભવિષ્યવાણીના અર્થ.

ભવિષ્યવાણીના અર્થ કરવા સૌથી વધારે મુશ્કેલ છે અને તેમાં સૌથી વધારે મતભેદ પડે છે. તેનું કારણ એ છે કે ભવિષ્યવાણી એવા શબ્દોમાં આપવામાં આવે છે કે તે જ્યારે ફળીભૂત થાય ત્યારેજ તેનો અર્થ સમજાય અને તે પણ તેઓથીજ સમજાય કે જેઓ હૃદયના ચોખ્ખા હોય. ડેનીયલને શું કહેવામાં આવ્યું હતું તે જુઓ:—

“પણ, ઓ ડેનીયલ, તું તારું બોલવું બંધ કર; જોઈએ તો કયામતના દિવસ સુધી તારી ચોપડી બંધ રાખ: ‘બધા દોડાદોડ કરશે અને જ્ઞાનનો વધારો થશે.. અને મેં તે સાંભળ્યું’ પણ તેનો અર્થ સમજ્યો નહિ એટલે મેં કહ્યું: ‘હું પ્રભુ, આ બધાંનો નતીજો શું આવશે?’ અને તેણે કહ્યું, ‘ડેનીયલ, તું તારું રસ્તે જા; કારણ કે કયામતના દિવસ સુધી એ શબ્દો ગુપ્ત રાખવામાં આવશે.’—ડેનીયલ ૧૨, ૪-૧૦.

જ્યારે ખુદાએ પોતાના પયગામ્બરોને મોઢે કહાવેલી ભવિષ્યવાણીનો અર્થ તે પયગામ્બરોને પણ સમજવા દીધો નહિ ત્યારે આપણે એવીજ વકી રાખવી કે ખુદા જે પયગામ્બર પાસે તેનો અર્થ સમજાવવા માગતો હશે તેના

આગમન સુધી આપણે રાહ જોઈએ સી રહેવું. ભવિષ્ય વાણીઓના ખોટા અર્થ પણ આગલા જમાનાઓમાં બહુ થયા છે અને ઇશ્વરવાદીઓએ પણ ખૂબ તરંગો કર્યા છે, તે માની લેવાની ઉતાવળ કરવી નહિ. વળી કોઈ પોતેજ પયગામ્બર હોવાનો દાવો કરતો નીકળે, તો તેની પણ ખરાબર તપાસ લેવી. તે ઢાંગી હશે તો પકડાઈ જશે અને કંઈ તુકસાન થવાનું નથી પણ લયાનત તો તેને છે કે જે ખુદાના કોઈપણ વખતે અને અવતારમાં આવેલા ખરા પયગામ્બરને પોતાનાં આંગણેથી પાછો કાઢે છે. બહાઉદ્દીના આચાર અને વાણી ઉપરથી જણાય છે કે પવિત્ર શાસ્ત્રોમાં જે પયગામ્બરની આમદની આગાહી કરવામાં આવી હતી તે તેઓજ હતા. ભવિષ્યવાણીના લેહ ઉકેલવાની શક્તિ તેમની હતી. તે વિષે આપણે તપાસમાં ઉતરીશું.

પ્રભુનો અવતાર.

છેલ્લા દિવસોમાં પ્રભુનો અવતાર થયો એમ બધા પયગામ્બરો કહેતા આવ્યા છે અને તેઓ વિષે અનેક ગુણગાન ગવાયા છે. પ્રભુ જ્યારે સર્વવ્યાપીજ હોય તો પછી તેનો અવતાર થવો એટલે શું? હા, તે સર્વવ્યાપી છે ખરો; પણ તે કેખાતો નથી, સંભળાતો નથી, અને અનુભવાતો નથી; સિવાય કે તે પોતે સાકાર સ્વરૂપમાં વ્યક્ત થાય અને મનુષ્યવાણીમાં બોલે. માટે ખુદાએ પોતાનાં વ્યક્તિત્વ માટે હંમેશાં મનુષ્ય સ્વરૂપનું સાધન પસંદ કર્યું છે. લોકોને મળીને તેઓ સાથે વાત કરવા માટે ખુદાએ પયગામ્બર રૂપી પાત્ર પસંદ કર્યાં હતાં. ખ્રીસ્તીઓએ ઇસુના ચહેરામાં ખુદાનું નુર જોયું; તેની વાણીમાં ખુદાની વાણી સાંભળી. કયામતને દિવસે ખુદા પોતે પધારશે એનો અર્થ એજ કે તે મનુષ્ય સ્વરૂપે અવતરશે અને

તેની છેવટની પધરામણી આગમચ બીજા પયગામ્બરો તેને માટે માર્ગ સ્વરૂપ કરી રાખે છે.

ખ્રીસ્તને લગતી ભવિષ્યવાણી.

ખુદાના રાજ્ય વિશે કરવામાં આવેલી ભવિષ્યવાણી યાહુદીઓ સમજી નહિ શક્યા માટે તેઓએ ખ્રીસ્તને સ્વીકાર્યો નહિ. અબ્દુલ બહા કહે છે—

“કોઈ તારનાર તો હવે પછી અવતરવાનો છે એમ યાહુદીઓ હજી માને છે. અને તેવો અવતાર જલદી ધાય તે માટે તેઓ ખુદાની બંદગી કરે છે. ઇસુ અવતર્યો તેને તેઓએ ધિક્કાર્યો અને મારી નાખ્યો અને કહ્યું કે “અમે જેની સહ નોંધએ છીએ તે નથી. કેમજે તેના અવતાર વખતે ચાકસ અમલકાર થવા નોંધએ. તે કોઈ અભવયા શહેરમાં જન્મશે. દાઉદના તખ્ત ઉપર બેસશે અને લોહહાંડ તથા તરવારથી તે રાજ્ય કરશે. તે પયગામ્બરોના કાનુનને પૂર્ણતા આપશે. તે પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશોને જીતશે અને યાહુદીઓનાં નામની ઇજ્જત વધારશે. તે એવી શાંતિ પ્રસારશે કે હિંસક પ્રાણીઓ પણ માણસ પ્રત્યેક વેર ભૂલી જશે. વાઘ બકરી એક આદે પાણી પીશે....

“યાહુદીઓ આમ ધારતા, બોલતા પણ તેનો અર્થ સમજતા નહિ.

“હવે તમને, હું તેનો અર્થ સમજાવું છું તે સાંભળો. ખ્રીસ્ત નાઝરેથમાં જન્મ્યો હતો પણ તે સ્વર્ગમાંથીય, અવતર્યો હતો. તે મરીયમને પેટે જન્મ્યો હતો પણ તેનો આત્મા, સ્વર્ગથી ઉતર્યો હતો. તેની તરવાર તે તેની જીભ હતી; જે વડે તે, માયાંથી જીભને, ખરાંથી ખોટાંને, શ્રદ્ધાળુઓથી અશ્રદ્ધાળુઓને

અને પ્રકાશથી અધારાને જુદાં પાડતાં હતાં. તેનો બોલ તે તરવારની ધાર જેવો હતો. તેનું તખ્ત તે સ્વર્ગીય તખ્ત હતું; જે ઉપર તે કાયમને માટે બિરાજે છે. તેણે મુસાની ભવિષ્યવાણીને સંપૂર્ણ કરી હતી. તેના ઉપદેશે પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશોને જીત્યા, જે ચાહુદીઓએ તેને પિછાડ્યો તેઓની ઈજ્જત તેણે વધારી. તેની સાથે નમ્ર વર્ગના સ્ત્રી પુરૂષો જોડાયાં હતાં, પણ તેના સંપર્કથી તે મશહૂર બની ગયાં. એક આરે પાણી પીતાં વાઘ અને બકરી તે લડ્યાં કરતી જુદી જુદી પ્રજાઓ. તે ખ્રીસ્તના જીવનનું અનુકરણ કરી પ્રેમાળ અને ઉદાર બની શાંતિમાં રહેવા લાગી.”

ખ્રીસ્તને લગતી ભવિષ્યવાણીનો ઘણા ખ્રીસ્તીઓ આ અર્થે કબુલ કરે છે પણ પાછળથી થતા પયગામ્બરો પ્રત્યે તેઓ પુરાણ ચાહુદીઓના જેવીજ વલણ અજત્યાર કરે છે અને ચમત્કારો માગે છે.

ખાખ અને બહાઉલ્લાને લગતી ભવિષ્યવાણી.

બહાઇઓ ભવિષ્યવાણીનો એવો અર્થ કરે છે કે જે આગાહીઓ “જેવટના વખતને માટેની” તથા “જેવટના દિવસો” બદલતી તથા “પ્રભુના અવતાર” ને લગતી તેમજ “અનન્ત પિતા” ને માટેની છે તે ખાસ કરીને ઇસુ ખ્રીસ્તને માટેની નહિ પણ બહાઉલ્લાના અવતાર વિષે ધસારો કરનારી છે. દાખલા તરીકે આઇજેયાની ભવિષ્યવાણી નીચે પ્રમાણે છે.—

“જે લોકો અધારામાં અટવાતાં હતાં તેઓએ એક મોટો પ્રકાશ જોયો છે. જેઓ મૃત્યુના છાયાવાળા સુલકમાં રહે છે તેઓ ઉપર પ્રકાશ પડ્યો છે...કારણ કે તે તેઓની ધુસરી તોડી છે; તેના જીવનગારની લાકડી ભાંગી છે....બધી લડાઇઓમાં

હાહાકાર થાય છે અને કપડાં લોહીથી રંગાય છે પણ હમણાં એક બાળક અવતર્યો છે તેને માથે હકુમતનો બોલો પડ્યો. તેનું નામ જમાલ-ઇ-મુબારક પડ્યો, તે ખુદા કહેવાયો; સુલેહ શાંતિનો શહેનશાહ કહેવાયો, સલાહકાર કહેવાયો. તેનાં રાજ્ય અને શાંતિને હવે હશે નહિ.... ખુદાઇ ખુબીથી આ બધું થશે.”

આ ભવિષ્યવાણી ઇસુને લાગુ પાડવામાં આવી છે અને તે ઘણી ખરી તેમને લાગુ પાડી શકાય છે પણ તે સંપૂર્ણ રીતે અને ઉપયુક્તપણે બહાઉલ્લાને લાગુ પડે છે. ખ્રીસ્ત તે પ્રકાશ આપનાર અને તારનાર હતો છતાં તેના આવી ગયા પછી ૨૦૦૦ વર્ષ થવા આબ્યાં છે તોય દુનિયા અજ્ઞાનરૂપી અંધારામાં અટવાયાં કરે છે. ચાહુદીઓ અને બીજી પ્રજાઓ જુદામગારના ઠંડા હેઠળ ડસકાં ભરે છે, પણ બહાઇયુગ શરૂ થયા પહેલાં થોડાજ દાહેઠામાં પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશોમાં સત્યનો પ્રકાશ થયો; ખુદાના પિતૃત્વ અને મનુષ્યના બ્રાતૃત્વનો સંદેશો આખાં જગમાં ફેલાઇ ગયો. જખરી લરકરી આપખુદ સત્તાઓ તુટી પડી, પ્રજાસંઘ સ્થપાયો જે દલિત પ્રજાને સહુત આપવાની આશા આપે છે. હમણાં જે મહાન યુરોપીયન લડાઇ થઇ ગઇ એજ આગની જવાળા. રાજ્ય કારભાર કેવી રીતે સ્થાપવા અને ચલાવવા તે વિષે બહાઉલ્લાએ પુષ્કળ પ્રચારકામ કર્યું હતું. એજ રાજ્યોનો બોલો તેમણે ઉપાડેલો કહેવાય કે જે ખ્રીસ્તે ઉપાડ્યો નહોતો. બહાઉલ્લા પોતાને ઘણીવાર ખુદાના અવતાર તરીકે ઓળખાવતા હતા જ્યારે ઇસુ તો પોતાને ખુદાનો બેટોજ કહેવડાવતો હતો. બહાઉલ્લા કહેતા કે મારું કામ જગતમાં શાંતિ પ્રમારવાનું છે; પણ ખ્રીસ્ત બોલતો કે હું સુલેહ સ્થાપવા નહિ પણ તરવાર આપવા આબ્યો છું અને બન્યું પણ તેમજ કે

ખ્રીસ્ત યુગમાં સંપ્રદાયોની અને ધર્મોની લડાઈ પુષ્કળ જ થઈ હતી.

ખ્રુદાની બહાઈ.

બહાઉલ્લા એટલે ખ્રુદાની બહાઈ. એ ખિતાબજ એવો છે કે જે હિંદુ પંથગામ્યરોએ વારંવાર વાપર્યો છે. દાખલા તરીકે આઈએયાના ૪૦ મા પ્રકરણમાં આમ લખ્યું છે:—

“ધીરજ રાખો, ધીરજ રાખો, હે લોકો; એમ ખ્રુદા કહે છે. જેઝસલેમને દીલાસો આપો કે તેની લડત ખતમ થઈ છે; તેના અન્યાયને ક્ષમા કરવામાં આંચો છે; કારણ કે પાતાનાં પાપ માટે તેને ખ્રુદાની રહેમ મળી છે. અરણ્ય રૂઢન કરનારાઓ, ખ્રુદા માટે માર્ગ કરો. તેમને માટે દરેક પહાડ પવંત નીચો પડશે; વાંકા હશે તે સીધા થશે. ડુંગરાળ પ્રદેશ સપાટ થશે. ખ્રુદાની બહાઈ જાહેર થશે અને સર્વ દેહધારીઓ એકત્ર થશે.”

આગલી ભવિષ્યવાણીની પેઠે આ વાણી ખ્રીસ્ત અને જોન બેપ્ટીસ્ટના સંબંધમાં થોડીઘણી ખરી પડી હતી. કેમજે ઇસુના વખતમાં જેઝસલેમની લડાઈઓ પૂરી થઈ નહોતી; ત્યાર પછી તો તે સૈકાઓ સુધી ચાલવાની હતી. પણ બાબ અને બહાઉલ્લાના સંબંધમાં એ વાણી વધારે લાગુ પડે છે. કારણ કે જેઝસલેમ માટે સારો દિવસ આંચો છે. તે હવે સુલેહમાં રહેશે અને તેનું ભવિષ્ય વધારે ખાત્રીદાયક બન્યું છે.

ખ્રીસ્ત ભવિષ્યવાણીઓમાં કહેવામાં આંચું છે કે ઇઝરાયેલનો તારનાર પૂર્વમાં અવતરશે—તે પ્રમાણે બહાઉલ્લા ઇરાનમાં—પાલેસ્ટાઈનની પૂર્વમાં જન્મ્યા હતા, અને પાંચ જમીન પર આવીને તેઓ ચોવિસ વરસ વસ્યા હતા. જો તેઓ

સ્વતંત્ર રીતે ત્યાં ગયા હોત તો એમ કહેવાત કે તેઓ દંભ કરવા ગયા હતા પણ તેઓ ત્યાં એક દેશનિકાલ કેદી તરીકે ઇરાનના શાહ અને તુર્કસ્તાનના સુલતાનના મોકલવાથી ગયા હતા.

ખુદાનો દિવસ.

ખુદાનો દિવસ એટલે કયામતનો દિવસ એવો અર્થ થાય છે પણ પયગામ્બરનો પણ દિવસ હોય છે. તેમાંના શિક્ષણ પ્રભાતના કિરણની પેઠે લોકોનાં હૃદય ઉપર પ્રકાશ નાખે છે અને સૂર્યની જેમ તેઓ પોતાની અસરની મધ્યાનની કક્ષાએ પણ પહોંચે છે; પછી તે અંખટ પકડે છે; તેઓના શિક્ષણના ખોટા અર્થ થવા લાગે છે અને પછી ભૂલાઈ જાય છે. એટલે અજ્ઞાનરૂપી રાત પડે છે જે પસાર થવા પછી વળી પાછો સૂર્ય ઉગે છે. પણ ખુદાનો દિવસ એવો છે કે જે કદી પૂરો થતો નથી અને રાત પડતી નથી અને આ લોક તથા પરલોકના આત્માઓ ઉપર પ્રકાશે છે. ખરું જોતાં ફેાઈ આધ્યાત્મિક સૂર્યનો અસ્ત થતો નથી. ઇસા, ખુસા અને મહમદ તથા બીજા પયગામ્બરો રૂપી સૂર્યો હતા તેવાને તેવા પ્રકાશે છે, પણ વાદળાંઓએ તેઓને ઢાંક્યા છે અને તે વાદળાં બહાઉલ્લા વિખેરશે અને પાછો પ્રકાશ આવશે અને જન મન આલ્હાદ પામશે.

અબ્દુલ ખહાને લગતી સવિધવાણી.

આઈએયા, જેરીમીઆ, ઇઝીકીએલ અને એકારીઆની આગાહીઓમાં એક માણસનો “શાખા” એ રીતે ઉલ્લેખ થયો છે. ખ્રીસ્તીઓ તે ખ્રીસ્તને લાગુ પાડે છે પણ બહાઇઓ તે અબ્દુલ ખહાને લાગુ પાડે છે. ઇરાનમાં ફેરુખના વડીલ પુત્રને

સૌથી મોટી શાખા કહેવામાં આવે છે અને અબ્દુલ ખહાત. ખહાઉદ્દીના વડીલ પુત્ર હોવાથી તેમને તેઓ એ ખેતાળ લાગું પાડે છે. તેઓ ચોતે લખે છે કે:—

“અબ્દુલ ખહા તે ખુદાની શરીયતના મધ્યર્થિંદુ સમાન છે; વૃક્ષની શાખા સમાન છે. ખરું અગત્યનું તો ઓડજ છે...”

શાખાને લગતી સૌથી લાંબી આગાહી આઇએયાના ૧૧ માં પ્રકરણમાં નીચે પ્રમાણે છે:—

“જેસીના યડમાંથી એક ડાળું પુટશે; જેના ઉપર ખુદાઇ આત્મા, સર્વશનો આત્મા અને પ્રભુનો લય આશ્રય લેશે. સદાચાર તેનો કમરપટો હશે અને શ્રદ્ધા તેની લગામનો અછોડો બનશે....વાઘ બકરી એક ચારે પાણી પીશે....હિંસક પ્રાણીઓ પ્રતિકાર ભૂલી જશે....અને એક બાળકથી તેઓ દોરવાશે. અને તેઓ કોઇને ઇબ્ત કરશે નહીં....આખી દુનિયામાં ખુદાઇ જ્ઞાન ફેલાશે....એસીરીયા, ઇજીપ્ત, પાર્થિયસ, કુશ, એલામ, શીનાર, હુમથ અને દરિયાના ટાપુઓમાંથી પોતાના લોકોને એકત્ર કરવા ખુદા હાથ પ્રસારશે. પ્રજાઓ માટે વાવટો લગાવશે; ઇઝરાયેલ અને જુડાના, દુનિયાને ચારે ખુણે વિખરાયેલાં માણસોને તે એકઠા કરશે.”

ઉપલી આગાહી તથા બીજી આગાહીઓના સંબંધમાં અબ્દુલ ખહા લખે છે કે:—

“આ અનુપમ શાખાના દિવસમાં જે એક મહાન બનાવ બનશે તે એ કે બધી પ્રજાઓ માટે ખુદાનો વાવટો ફરકાવવામાં આવશે એટલે કે બધી પ્રજાઓ એક. યશે. ધાર્મિક મતભેદ.

ટળી જશે. દેશાભિમાન અને કોમાભિમાન નાબુદ થશે. બધા એક કોમ, એક પ્રજા અને એક ધર્મના થશે. આ પૃથ્વી બધાનું એક સામાન્ય વતન બનશે. બધાં વચ્ચે સુલેહ સંપન્ન રહેશે. દુનિયાને ચારે ખુણે વિખેરાયેલા ચાહુદીઓ પાછા પાક ઝમીન (પેલેસ્ટાઇન) પર આવી વસશે.

“ખ્રીસ્તના યુગમાં આ બધું બન્યું નથી પણ આ યુગમાં તેમ બનશે. બહાઉદ્દીના વખતમાં ઇઝરાયેલો પણ પાક ઝમીન પર આવી વસવા લાગ્યા છે...એટલી મોટી સંખ્યામાં કે આયર્લેન્ડ પેલેસ્ટાઇન તેઓનું ઘર-વતન બની જશે.”

ઉપરું લખાણ લખ્યાં પછી પેલેસ્ટાઇન તુર્કોના હાથમાંથી ગયું છે અને મિત્રરાજ્યોએ તેને ચાહુદીઓનું ધામ બનાવવાની રાજ્યનીતિ સ્વીકારી છે.

મહાન લડાઈ પછી પ્રજાસંઘ સ્થપાયો છે અને શત્રુબંધી ઘટાડવા આંતરરાષ્ટ્રિય કોંગ્રેસ પણ ઉભી થઈ છે. આ બધાં એવાં ચિન્હો છે, કે જે આખી દુનિયામાં શાંતિ પ્રસરવાને લગતી આગાહીને પૂર્ણ કરવા લાગ્યાં છે.

‘કયામતના દિવસ.

ઇસુ ખ્રીસ્તે પોતાના એક દષ્ટાંતમાં કયામતના દિવસ માટે ઇસારો કર્યો હતો. તે દિવસને તેમણે કાપણીના દિવસની ઉપમા આપી હતી કે જ્યારે ઘઉંને કોઠીમાં ભરવામાં આવશે અને બીજ છોડવાએને બાળી મેલવામાં આવશે.

“દુનિયાને અંતે એવું બનશે. મનુષ્યપુત્ર પોતાના ફિરક્તાએને મેલશે, તેઓ બધાં વિરોધી તરવોને અને અન્યાયીઓને એકઠા કરીને સળગતી ભઠ્ઠીમાં નાંખશે જ્યાં

તેઓ દાંત કચકચાવીને રડશે. પણ નીતિવાનો પિતા-પુદા-ના રાજ્યમાં સૂચની પેઠે ઝળકશે.” -મેથ્યુ, ૧૩, ૪૦-૪૩.

સત્તાવાર બાઈબલમાં કયામતના દિવસ માટે થતા ઇસારાથી ધણાઓ એમ માને છે કે કયામતને દિવસે આ દુનિયાનો એકદમ નાશ કરવામાં આવશે પણ તે માન્યતા ભૂલભરી છે, એનું ખરું ભાષાંતર “યુગને આખરે” એવું થવું જોઈએ. ખ્રીસ્તે બાઈબલ કહે છે કે ખુદાનું રાજ્ય જેમ સ્વર્ગમાં છે તેમ પૃથ્વીપર પણ સ્થપાશે. તેમના એક દૃષ્ટાંતમાં વાડીનો (દુનિયાનો) માલીક આવે છે પણ તે વાડીનો નાશ કરતો જણાવાયો નથી. વાડીમાં મોસમસર ફળ ઉતારે તેવા ખેડુતોને તે તે આપે છે. આ પૃથ્વીનો નાશ કરવામાં આવનાર નથી પણ તેને નવચેતનથી ભરવામાં આવનાર છે, એક બીજા પ્રસંગે ઇસુ એમ કહે છે કે માનવપુત્ર તેના મહિમા ઉપર અભિષિક્ત થશે. સેંટ પીટર તેને યુગપરિવર્તન તરીકે દેખાડે છે. માટે કયામતનો દિવસ એટલે ખુદાના અવતારનું આગમન—કે જે વખતે નીતિમાનોનું રાજ્ય સ્થપાશે. અને દુષ્ટોને ભારે ઠંડ થશે.

બહાઈ અર્થ એવો છે કે દરેક અવતારનું પ્રગટ થવું તે કયામતના દિવસ સરખું છે અને જે દિવસે બહાઉલ્લા જન્મ્યા તે સૌથી મોટો કયામતનો દિવસ થઈ ગયો....જેઓ ખુદાને પામવા ચાહે તેઓ તેનું શરણ લે અને જેઓ પોતાનો રસ્તો ખુદાના શહ કરતાં વધુ પસંદ કરશે તેઓ સ્વાર્થ, પ્રમાદ અને વૈરના દોષખમાં પડશે.

મહા પુનરુત્થાન.

કયામતનો દિવસ તેજ મહા પુનરુત્થાનનો પણ દિવસ છે કે જે દિવસે સર્વ મૃત શરીરો સજીવન થઈ ઉઠશે. સેંટ

પોલે એ વિશે કોગીનીયનોને પત્રમાં લખ્યું હતું કે: —

“હુઓ, હું તમને એક ભેદ બતાવું છું, આપણે બધા ઉંઘી રહીશું નહિ તે પહેલાં પળવારમાં છેલ્લું રણશિંશુ પુકારે અને મુડાંઓ સુંદર દેહે સજીવ થશે. દુષ્ટો પાક બનશે અને ક્ષાની બંદો અમર થશે. આનો અર્થ બહાઉલા ‘મુકર્ત’ના કિતાબમાં એમ મમળાવે છે કે —

“જીવન એટલે શ્રદ્ધામય જીવન અને મૃત્યુ એટલે શ્રદ્ધા વગરનું જીવન. આ અર્થ નહિ સમજવાથી લોકોએ મુખ્ય રાહબર તથા જમાલ ઇ-મુબારકને અનુસરવા ના પાડી. ઇસુએ એક પ્રમંગે કહ્યું હતું કે તમારે પુનર્જન્મ મેળવવું પડશે; બીજે પ્રમંગે કહ્યું હતું કે પુનર્જન્મ મેળવ્યા વગર તમે, ખુદાના રાજ્યમાં પ્રવેશી શકશો નહિ. કેહ્યું જન્મેલા તે દેહ છે, આત્માથી જન્મેલા તે આત્મા છે. આનો અર્થ એવો છે કે ઇસુના પવિત્ર આત્મા અને દૈવીજ્ઞાનના જળથી શુદ્ધ હૃદયથી થયા વગર કોઈ સર્વોત્તમ રાજ્યમાં પ્રવેશી શકે નહિ.... સારાંશ એ કે દરેક અવતારના પ્રાગટ્યથી જોઓના આત્મામાં નવચેતનની સ્પુરણા થશે; તેઓ જીવેલા કહેવાશે અને સ્વર્ગમાં જશે, પણ બીજાઓ અશ્રદ્ધા રૂપી આગમાં બળશે. તમે જો ખુદાઈ જ્ઞાનનો આસ્વાદ લો તો સમજી શકશો કે હૃદયનું જીવન છે તે ‘ખાત્’ જીવન છે કેહતું જીવન તે જીવન નથી. એ જીવન પછી મરણ નથી.. ખરે શ્રદ્ધાળુ તો આ લોકની પેઠે ‘ચર્ચલોક’ને પણ માનશે પણ જો જીવનનો અર્થ કેહતું જીવન ‘ગણવામાં આવે તો તેનું તો મરણ છેજ.”

બહાઈ માન્યતા પ્રમાણે પુનરુત્થાન એટલે અક્ષરશઃ ‘મુડાંનું’ પ્રજીવન થઇને છઠ્ઠું એમ નહિ કેહનો તો નાશ થયો.

તે થયોજ. તેના અણુએ અણુ છુટાં પડી ગયેલા તે પાછાં તેજ શરીરમાં જોડાવાના નથી.

પુનર્જન્મ એટલે વ્યાક્રાન્તા જીવનમાં આત્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થવું તે. જે કળરમાંથી તેને ઉલાં થવાનું છે તે તો અજ્ઞાનતાની તથા ખુદા પ્રત્યેની બેપર્વાઈની કળર છે. તેની નિદ્રા તે તેના આત્માની ચેતનહીનતા છે....પુનરૂત્થાનનો દિવસ તે ચોવીશ કલાકનો દિવસ નહિ પણ હમણાં શરૂ થયેલો નવો યુગ. તેનો શુકનો તારો તે બાબ છે; તેનો સૂર્ય તે બહાઉલ્લાનું પ્રાગટ્ય છે અને તેનો ચંદ્ર તે અબ્દુલ બહા છે....હમણાંની સંસ્કૃતિનો લોપ થઈ જશે તોય આધ્યાત્મિક આલમમાં એ ત્રણ સિતારાઓ બળક્યાજ કરશે.

ખ્રીસ્તનું પુનરાગમન.

ઘણી ખરી વાતચિતો દરમ્યાન ખ્રીસ્ત ખુદાના અવતાર માટે ત્રીજા પુરૂષમાં બોલે છે અને કોઈ કોઈવાર પહેલો પુરૂષ વાપરે છે. “હું તમારે માટે સ્થાન નક્કી કરવા જાઉં છું અને જો હું જાઉં અને સ્થાન નક્કી કરું તો તમને તેડવા હું પોતેજ પાછો આવીશ.” (જેન ૧૪, ૨) પોતાના મહારોહણ વખતે તેમણે શિષ્યોને કહ્યું હતું કે “તમે આ ઇસુને જેવી રીતે સ્વર્ગારોહણ કરતો જુઓ છો, તેવી રીતે જોજ ઇસુ પાછો અવતરશે.” આ ઉપરથી ખ્રીસ્તીઓ એમ ધારે છે કે સ્વર્ગમાંથી જે મહિમાવંત ખ્રીસ્ત પાછો આવશે તે બે હજાર વર્ષ ઉપર જેડસલેમના મહોબલાઓમાં ફરતો હોતો તેજ ઇસુ આવશે. તેના હાથ પગમાં તેઓ ખીલાના અને કુખમાં લાલાનો ઘા પણ જોવા વડી રાખે છે. પણ ખ્રીસ્તના પોતાનાજ શબ્દો ઉપર વિચાર કરવામાં આવે તો એવી ધારણા જોટી પડે છે. ખ્રીસ્તે પોતેજ સમજાવ્યું હતું કે “પહેલાં એલીયાસ પાછો અવતરશે” તે આગલો

એલીયાસ નહિ પણ “એલીયાસ જેવો આધ્યાત્મિક અને શક્તિવાન” જોન બેપટીસ્ટ અવતર્યો હતો. “અને તમે તેનો સ્વીકાર કરજો કે જે એલીયાસ આવવાનો હતો તે આજ છે; જેને કાન હોય તે સાંભળજો.” એજ પ્રમાણે ખ્રીસ્તનું પુનરાગમન એટલે તેના જેવા બીજાજ શક્તિવાન મહાપુરુષનું આગમન. બહાઉદ્દા એ વિષે કહે છે કે ખ્રિસ્તનું પુનરાગમન બાબ અને પોતાના આગમનથી સંધાયું છે:—

“જો આજનો સૂર્ય કહે કે હું કાલનો સૂર્ય છું તો તે પણ ખરું અને એમ કહે કે કાલના કરતાં હું આજનો સૂર્ય જુદો છું તો તે પણ ખરું. બધાજ દિવસો સરખા છે એમ કહો તે પણ ખરું અને નામ પાડીને જુદા કહો તો તે પણ ખરું. તે પ્રમાણે પવિત્ર અવતારી પુરુષોને તેઓના શુદ્ધોની સમાનતાને લીધે અને ખુદા સાથે તેઓની એકતાને લીધે એકના એક માનો તો પણ ચાલે.”

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“ખ્રીસ્તના પુનરાગમનનો અર્થ લોકો ધારે છે તે મધી. તે ખુદાની સર્વવ્યાપી શક્તિ સાથે આવશે. તેનું રાજ્ય લોકોનાં હૃદયમાં છે અને નહિ કે જડ ચીજો ઉપર. જડ ચીજો ગમે તેટલી મોટી હોય તો પણ તે એક ભવતી માખીની પાંખ બરાબર પણ નથી.....”

માનવયુગના પુનરાગમન માટે ખ્રીસ્તે કહ્યું હતું કે:—

“જ્યારે તમે જેડસલેમને શત્રુઓથી ઘેરાયેલું જુઓ ત્યારે જાણજો કે તેનો નાશ નજદીક છે...ઝરણુ કે વેરની વસુલાતના દિવસોમાં, ભવિષ્યવાણીઓ ખરી પડશે....દેશમાં મોટી આફત આવશે; પ્રજા બેન્તર થશે; તરવારની ધારથી હેઠે પડશે;

કેદીઓ તરીકે પકડાઇ જશે, અને બિનયાહુદીઓ-જે-ન્ટાઇલો-જે-સલેમને કચડી નાખશે; જે-ન્ટાઇલોના દિવસો ભરાઇ જશે ત્યાં સુધી એ સ્થિતિ રહેશે”-લુક ૨૧, ૨૦-૨૪.

ખીજે પ્રસંગે ખ્રીસ્તે કહ્યું હતું કે:—

“કેઇથી છેતરાશે નહિ; ઘણાઓ ખ્રીસ્તતું નામ ધારણ કરી લોકોને છેતરી જશે; તમે લડાઇઓ વિષે અથવા તેને લગતી અફવાઓ સાંભળશો, પણ તેથી ગભરાતા નહિ. એવું બધું થશે તો પણ અંત નજદીક આવશે નહિ. કારણ કે પ્રભુ પ્રભુ સામે, અને રાજ્ય રાજ્ય સામે લડવા ઉઠશે; રોગ ચાલશે, દુકાળો પડશે, ધરવીકંપો થશે; તમને આક્રમક નાંખીને મારી નાંખવામાં આવશે અથવા મારા નામને ખાતર બધી પ્રજાઓ તમને ધિક્કારશે. તેઓ એક બીજાને ડ્રે હ કરશે, એક બીજાને ધિક્કારશે, ઘણા ખોટા પયગામ્બરો ઉભા થશે અને ઘણાને છેતરશે; અન્યાય પ્રવર્તશે; ઘણાને પ્રેમ ઠંડો પડી જશે. પણ જે ઠંડ સુધી નહશે તે બચશે. આ ગોસ્પેલનો આખી દુનિયામાં પ્રચાર થશે ત્યાર પછી અંત આવશે.” —મેથ્યુ ૨૪, ૪-૧૪.

ખ્રીસ્તના ભાલેલા ભાલ ઉપર પ્રમાણે વાંચ્યા પછી જણાશે કે તેમના સ્વર્ગારોહણ પછી પસાર થયેલી સદીઓમાં તેવું બધું બન્યું છે યાહુદીઓ આખી દુનિયામાં ભટકતા પણ થઈ ગયા હતા અને તેઓ પાછા જે-સલેમમાં આવવા પણ લાગ્યા છે. ગોસ્પેલનો ફેલાવો પણ આખી દુનિયામાં થઈ ચુક્યો છે. એ પ્રમાણે ભોતાં આપણે હવે અંતના સમયમાં આવી રહ્યા છીએ.

હઝરત મહમદે કુરાનમાં લખ્યું છે કે:—

“જ્યારે ખુદાએ કહ્યું કે હે ઇસા, હું તને મારી નાંખાવીશ

અને મારા જેટલી પ્રાંતજ્ઞા અપાવીશ, તને નહિ માનનારાઓના આરોપમાંથી તને મુક્ત કરીશ અને કયામતના દિવસ સુધી ખ્રીસ્તીઓને ચાહુદીઓ તથા ખીજઓથી ચઢીયાતી હાલતમાં મેલીશ; પછી પાછો તું મારી પાસે આવશે ત્યારે હું તારી અને તારી સાથે મતભેદ ધરાવનારાઓ વચ્ચેનો ચુકાદો આપીશ”
—સુરત ૩, ૫૪.

“ચાહુદીઓ કહે છે કે ખુદાનો હાથ બંધાય ગયો છે....અને તેના હાથ તો ખુલ્લાજ છે. પોતાની મુન્સરી પ્રમાણે તે બક્ષિસ આપે છે; તને જે બક્ષિસ આપવામાં આવશે તેથી ખીજઓમાં અશ્રધ્ધા અને બખેડા ઉભા થશે અને કયામતના દિવસ સુધી તેઓ લડયા કરશે. છેવટે ખુદા તે લડાઈ બંધ કરશે.
—સુરત, ૫, ૬૯.

“ખ્રીસ્તીઓના કરાર-શરીયત આપણે સ્વીકાર્યા છે; પણ તેઓ પોતાનું શિક્ષણ ભૂલી ગયા છે, ‘માટે અમે’ તેઓમાં હુશનાવટ ઉભી કરી છે કે જેથી તેઓ કયામતના દિવસ સુધી લડયા કરે, પછી તેઓની ભુલ દેખાડ્યું. સુરત ૫, ૧૭.”

એ આગાહી પણ ખરી પડી છે; ચાહુદીઓ અને ખ્રીસ્તીઓ મુસલમાનોને તાબે થયા હતા અને પછી ચાહુદીઓ અને ખ્રીસ્તીઓ બેઉમાં સંપ્રદાય પડ્યા અને સદીઓ સુધી લડયા, કે જે વિષે મહમદ જોલી ગયા છે. પણ બહાનાં યુગથી કયામત અથવા પુનરુત્થાનના દિવસની શરૂઆત થઈ છે અને લવિબ્ય માટે જાહેલા તેવા સંજોગોનો અંત આવવાનાં ચિન્હો દેખાવા લાગ્યા છે.

આકાશ અને પૃથ્વીમાં દેખાનાર ચિન્હો.

લવિષ્ય લાખેલા પયગામ્બરના આગમન વખતે દેખાનારાં ચિન્હોના હેવાલ હીજ્ર, ખ્રીસ્તી અને મહુમદી વગેરે ધર્મશાસ્ત્રોમાં એક સરખા દેખાય છે.

જેએલના કિતાબમાં લખ્યું છે કે:—

“અને હું આકાશમાં તથા પૃથ્વીપર ચમત્કારો બતાવીશ; આગ અને લોહી અને ધુમાડાના યાંબલા. સૂર્ય અંધકારપ્રવર્તક થઈ જશે; ચંદ્રનું લોહી થઈ જશે. પ્રભુના આગમન પહેલાં આવું બનશે. તે દિવસોમાં જુડા અને જેઠ્ઠસલેમને હું બંધનમાં નાંખીશ; બધી પ્રજાને એકઠી કરીને હું જેહોશફાટની ખીણમાં લાવીને ત્યાં આગ્રહ કરીશ. ચંદ્ર, સૂર્ય, તારા બધા અંધકારમય થઈ જશે. ખુદા બાચનમાંથી ગર્જના કરશે; જેઠ્ઠસલેમમાંથી અવાજ કાઢશે અને આકાશ અને પૃથ્વી ધ્રુલ ઉઠશે. પણ લોકોનું બળ ખુદા ઉપરજ રહેશે.”

ખ્રીસ્ત કહે છે:—

“તે દિવસોના ધડક ધ્રુબરા પછી સૂર્ય અને ચંદ્ર અંધાર મારી જશે. આકાશમાંથી તારાઓ ખરશે અને આકાશની શક્તિઓ હાલી જશે પછી આકાશમાં માનવપુત્રનું ચિન્હ દેખાશે; પૃથ્વીના લોકો કલ્પાંત કરશે અને તેઓ માનવપુત્રને આકાશ અને વાદળાંઓમાંથી શક્તિ અને મહિમા સાથે અવતરતો જોશે.”

કુરાનમાં લખ્યું છે કે:—

“સૂર્ય ઢંકાઈ જશે; તારાઓ ખરી પડશે, પર્વતો પડી જશે, કિતાબના પાનાં ખુલશે; સ્વર્ગ ખુલ્લું દેખાશે, અને

દોઝખની આગ ધીકવા લાગશે ત્યારે....” મુસ્ત ૮૧.

“ઇકાન”ની કિતાબમાં બહાઉલ્લા સમજાવે છે કે સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓની પૃથ્વીપર પડવાની વાતનો અર્થ અક્ષરશઃ લેવાનો નથી પણ તે અમુક સંજ્ઞારૂપ છે. પયગામ્બરો આધ્યાત્મિક પ્રકાશ વિષે ઇસારો કરતા હતા અને નહિ કે જડ. સૂર્ય એટલે સદાચારનો સૂર્ય; જ્ઞાન મળવાનું સર્વોત્તમ સાધન તે એક પ્રકારનો સૂર્ય જેવા કે ઇસા, મુસા અને મહમદ. વળી કયામતને દિવસે સૂર્ય અંધકારમય થઇ જશે એનો અર્થ એ કે પયગામ્બર રૂપી સૂર્યો ગેરરબુઆત, ગેરસમજુતિ વિગેરે રૂપી વાહજાઓથી ઢંકાઇ જશે અને લોકો આધ્યાત્મિક અંધકારમાં સબડશે. ચંદ્ર અને તારાઓ એટલે નાના ધર્મગુરુઓ કે જેઓએ લોકોને રસ્તા બતાવવો જોઇએ અને તેમને ઇશ્વરી પ્રેરણા કરવી જોઇએ. જ્યારે જોમ કહેવામાં આવ્યું છે કે ચંદ્ર પ્રકાશ આપશે નહિ, લોહીમાં ફેરવાઇ જશે અને તારાઓ આકાશમાંથી ખરી પડશે તેથી જોમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે ધર્મગુરુઓ બગડશે; કલ્યાણ બગેડા કરશે અને આધ્યાત્મિકને બદલે દુન્યવી ચીજો માટે લાલચુ અને સ્વાર્થપરાયણ થઇ જશે.

‘બવિબ્યવાલીઓનો ચોકસ એકજ અર્થ થતો નથી. બહાઉલ્લા કહે છે કે સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાનો અર્થ દરેક ધર્મમાં કરવામાં આવેલાં ફરમાન, બોધ, શિક્ષણ, એ પણ થાય. દરેક પયગામ્બરના વચનો અને લખાણમાં જમાનાને અનુસરતા ફેરફાર થાય તેને માટે અલંકારક ભાષામાં કહી શકાય કે સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓમાં ફેરફાર થાય.

બાકી, પયગામ્બરી આગાહીઓનો અક્ષરશઃ અર્થ કરવો તદ્દન અશક્ય છે. હાબલા તરીકે એકેક તારો પૃથ્વી કરતાં

અનેકંગણો મોટો છે. જો એક તોરણ પડે તો પૃથ્વીનો તો એવો નાશ થાય કે બીજા તારાને પડવા માટે પૃથ્વીજ નહિ રહે. આગાહીમાંની કેટલીક બાબતોના સ્થુળ અર્થ પણ લેવાય. જેવો કે પાક ઝમીનનો દાખલો. સૈકાઓ સુધી પાલેસ્ટાઇન ઉજ્જ થઈ ગયું હતું પણ હવે અંતના દિવસોમાં તે પાછું ખીલવા લાગ્યું છે; આબાદ સંસ્થાનો સ્થપાવા લાગ્યાં છે, નહેરોથી જમીન ખેડાવા લાગી છે અને અડધી સદી ઉપર જ્યાં રેતીના રણ હતાં ત્યાં દ્રાક્ષની સુંદર વાડીઓ થઈ છે. આ રીતે જોઈએ તો નવી પૃથ્વી રચાતી કહેવાય.

અવતાર થવાની રીત.

માનવ પુત્રના પાછા આવવાની બાબતમાં ઇસુએ જે કહ્યું હતું (મેથ્યુ ૨૪-૨૫) તે તથા તેથી બાબતો માટે બહાઉલા “ઇકાન”માં લખે છે કે:—

“સ્વર્ગ” એટલે મહાપુરુષોની ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક ભૂમિકા. એ પ્રાચીન મહાપુરુષો જો કે માતાના ગર્ભમાંથી જન્મે છે પણ ખરેખર તેઓ સ્વર્ગમાંથી ઉતરી આવે છે. તેઓ પૃથ્વી પર રહે છે છતાં આધાર તો પરલોકનોજ રાખે છે; પૃથ્વીપર ફરતા છતાં તેઓ આધ્યાત્મિક પ્રદેશમાં વિચરે છે અને પાંખ વગર અદ્વૈતત્વના શિખર તરફ ઉડીને ફરે છે....

“વાદળો ઘેરાવાં એટલે એવી વૃત્તિ થવી કે પયગામ્બરોને સામાન્ય માણસોની પેઠે ખાતા પીતા, ઈંઘતા નગતા અને પાર્થિવ વહેવાર કરતા જોઈ તેઓ માટે શંકા કરવી અને તેઓને સ્વીકારવા ના પાડવી. વળી ધાર્મિક ફરમાનોને બદલે રૂઢી તથા ક્રિયાવિધિઓ પ્રચલિત થાય તે પણ સદગોષ્ઠ ઉપર વાદળો ફરેલાં કહેવાય. હઝરત મહમદે કહ્યું છે કે ‘તમારા

આત્માઓ ઇચ્છતા નહિ હોય એવા દુરમાન પયગામ્બરો આપે છે તો તેઓનો તમે અસ્વીકાર કરો છો તેઓ પર તોહમતો મુકો છો અથવા તો તેઓને મારી નાંખો છો.' (કુરાન, સુરત ૧૧)

“જેમ વાદળમાંથી સૂર્યનો પ્રકાશ અવરોધાય છે. તેમ ઉપર જણાવેલી હકીકત લોકોનો ઇશ્વરી સૂર્યને સમજવામાં અટકાવ કરે છે.....

પયગામ્બરોની બહારની ગરીબાઈ અને તેમના સંકટો તેમજ વળી તેમની કુદરતી અને શારીરીક જરૂરીયાતો, જેવી કે ભુખ, તરસ અને અનિયમિત ઝનાવોને લીધે લોકોમાં તેઓની મહત્તા વિષે શંકા ઉપસ્થિત થાય છે. તેઓ અભયજ થાય છે કે ઇશ્વર તરફથી આવનાર, દુનિયામાં બધા કરતાં પ્રબળ હોવાનો દાવો કરનાર, આવી નજીવી બાબતોથી કેવી રીતે દુઃખી થાય ? કારણ કે સાંભળવામાં આવ્યું છે કે ગરીબાઈ, રોગ, અને તીરસ્કાર જેવી આફતો તેઓએ લોગવી છે, તેમના શિષ્યોના માથાઓ શહેરોમાં ભેટ મોઝલવામાં આવ્યાં છે, તેઓના દુશ્મનોના હાથે ગમે તેટલાં દુઃખ લોગવ્યા છે.....પરમેશ્વરે આ બધી હકીકત કે જે અપવિત્ર આત્માઓથી વિરૂદ્ધ છે અને લોકોની ઇચ્છાની વિરૂદ્ધ છે તેને એક કસોટી અને પ્રમાણ રૂપે બનાવ્યાં છે, કે જેનાથી તે પોતાના સેવકોની પરિક્ષા કરે છે અને પવિત્રને અપવિત્રથી ભુલ્યાં પાડે છે, તેને માનનારને તેનો ઇન્કાર કરનારથી ભુલ્યાં પાડે છે.....

“તેઓના રક્ષણાર્થે ખુદા પોતાના ફિરસ્તાઓને મોકલયે; વીગેરે” જે કહેવામાં આવ્યું છે એનો અર્થ એવો છે કે ખુદાએ તેઓમાં મહાન આધ્યાત્મિક પ્રેરણાઓ મૂકી કે જે વડે તેઓએ

માનુષી અથવા પાશ્વિવ ગુણોને બાળી મેલ્યા-તેની પરવા ન કરી અને આધ્યાત્મિક ઉચ્ચ કક્ષાને પામ્યા.

“ઇસુના અનુયાયીઓ અને ખ્રીસ્તી ધર્મગુરુઓ પણ આવો માયનો નહિ સમજ્યા એટલે આજ સુધી તેઓએ પવિત્ર અવતારોમાં માન્યતા દર્શાવી નથી; એટલે તેઓ આધ્યાત્મિકતાના આનંદથી પણ વંચિત રહ્યા છે. હમણાંના પુનરુત્થાનના દિવસોમાં તેઓની આ સ્થિતિ છે. પણ તેઓ એટલું સમજતા નથી કે જો તેઓ ધારે તેવી ચમત્કારીક રીતે પયગામ્બરોના અવતાર થાય તો પછી ન્યાયી, અન્યાયી, નીતિમાન કે અનીતિમાન, વચ્ચે ભેદ કેમ દેખાય? અને તેવી રીતે જન્મનારા પયગામ્બરોનો કોઈ ઇન્કાર કરે નહિ, કોઈ વિરોધ કરે નહિ, ત્યારે સામાન્ય જનોની સરખામણીમાં તેઓની ઉચ્ચતાનું સમર્થન પણ કેમ થાય?

(ભવિષ્યવાણીની પરિપૂર્ણતા સમજવા માટે બહાઇ સંપ્રદાયનાં કેટલાંક મૂળ પુસ્તકો જોવાં—અનુવાદક)

મંકરણુ ૧૪ મું.

બહાઉદ્દીન અને અબ્દુલ બહાની લાવિધવાણી.

“અને જો તું તારાં દિલને પૂછે કે અમે કેમ જાણીએ કે અમુક શબ્દ ખુદા નથી બોલ્યો? ખુદાને નામે કેાંઈ પયગામ્બર કંઈ બોલે અને તે પ્રમાણે કંઈ થાય નહિ તો જાણુ’ કે તે ખુદા બોલ્યો નથી પણ પયગામ્બર પોતાની મેળેજ બોલ્યો હશે, માટે તેથી ગભરાણુ નહિ.”—કુટુબ, ૧૮, ૨૨.

ખુદાના શબ્દની સરજનશક્તિ.

ખુદાને એકલાનેજ તે ચાહે તે કરવાની શક્તિ છે. ખુદાની પયગામ્બરની એક સૌથી મોટી સાબિતિ એ છે કે તેના બોલમાં સરજકશક્તિ હોય છે—તેનામાં માણસજાતનો વિરોધ સહન કરીને મોટું પરિવર્તન કરવાની શક્તિ હોય છે. પયગામ્બરે માફત ખુદા પોતાની ખાહેશ દર્શાવે છે, અને તે જો વહેલે મોટે પરિપૂર્ણ થાય તો સમજણુ’ કે પયગામ્બરનો હાલ ખરો છે અને તેને પ્રેરણા ખરી થઈ છે.

“જેમ વરસાદ વરસે છે, આકાશમાંથી ખરફ પડે છે તે પાછાં ફરતાં નથી પણ પાણી થઈ જમીનને તૃપ્ત કરે છે, બી ઉત્પન્ન કરે છે કે જે વાપીને ખાનાર રોટલો મેળવે છે તેમ મારા મુખમાંથી બહાર પડેલો બોલ પાછો મોંઢમાં જશે નહિ પણ તે જે કામ કરવા બોલાયો હશે તે કામ પાર પાડશેજ.”
—આઈઝેયા ૫૫, ૧૦, ૧૧.

જ્યારે જોન બેપ્ટીસ્ટના શિષ્યોએ ઇસુને પૂછ્યું કે જે અવતાર થવાનો હતો તે તું છે કે વળી અમે કેાંઈ બીજાની

રાહ જોઈએ? ત્યારે ઇચ્છુએ નીચે પ્રમાણે જવાબ આપ્યો હતો:—

“તમે મારે વિષે જે જોયું અને સાંભળ્યું હોય તેનો હેવાલ જોનને આપો. આંધળા દેખતા થાય છે, પાંગળા ચાલતા થાય છે, કોડીઆ સ્વચ્છ બને છે, બહેરા સાંભળતા થાય છે, મરેલા સજીવન થાય છે અને ગરીબોને પુઠાનો સંદેશો મળે છે; મને જોઈને જેને ધૂણા નહિ છુટે તે લાગ્યશાળી છે.” -મેથ્યુ ૧૧, ૪-૬.

બહાઉલ્લાના શબ્દોમાં આવી સરજકશક્તિ છે કે નહિ તે જોઈએ. તેમણે દારૂ પીવો હરામ કહ્યા પછી દારૂનિવેધની હિલચાલ આખી દુનિયામાં ચાલુ થઈ છે. દારૂનો વેપાર બહુ મજબુત હોવા છતાં પડી લાંબવા લાગ્યો છે. બહાઉલ્લાએ પ્રતિનિધિત્વવાળાં રાજ્યતંત્રની હિમાયત કરી હતી ત્યાર પછી એક પછી એક દેશમાં લોકધારાસભા અને પ્રજાતંત્ર સ્થપાવા લાગ્યાં છે. લશ્કરી આપખુદ સત્તાઓ પડી ભાંગી છે અને તે પાછી ઉભી થવાનાં ચિન્હ રહ્યાં નથી. અતિશય ધન અને અતિશય ગરીબી ઉપર હદ મેલવા તેમણે ફરમાન કર્યું, ત્યાર પછી ગુજરાનપોષણની ઓછામાં ઓછી હદ નક્કી થઈ છે; અને ધન ઉપર ચઢઉતર વેરો નાખવાનો કાયદો પ્રચલિત થયો છે. ઘરમાં અને ઉદ્યોગમાં ગુલામો રાખવાની પ્રથા નાખુદ કરવા તેમણે ફરમાવ્યા પછી કામદારોની ગુલામીમાંથી મુક્તિ થવા લાગી છે અને ઉદ્યોગમાં તેઓને ભાગીદાર બનાવવાની ચળવળ પ્રગતિ કરતી જાય છે. સ્ત્રી અને પુરૂષના તેમણે સમાન હક દર્શાવ્યા પછી સ્ત્રી પોતાની હકની જગાઓ મેળવવા લાગી છે. તેમણે એક ભાષા બનાવવા ધાર્યું એટલે એક્ષ્પેરેન્ટો ભાષા,

સ્થાપ્ત અને તેના ફેલાવો થવા લાગ્યો છે. તેમણે પ્રભસંધ સ્થાપવા ફરમાવેલું તો તે પણ અસ્તિત્વમાં આંચો છે અને તેની જરૂર સામાન્ય થઈ પડી છે. તેમણે આંતરરાષ્ટ્રીય લવાદી અદાલતની હિમાયત કરી હતી તો તે પણ થઈ અને પ્રગતિકારક કામ કરે છે. બળવાન રાજ્યોએ એકત્ર થઈ સશસ્ત્ર ધટાડવા તેમણે કહેલું તે પણ થાય છે. તેમણે સર્વને શિક્ષણ આપવા ઉપદેશેલું તો તે પ્રમાણે એક પછી એક દેશ ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવા લાગ્યો છે. એવા તો ઘણા દાખલા છે. સારાંશ કે બહાઉલ્લાનું એક પણ ફરમાન અમલમાં મેલાયા વગરનું રહ્યું નથી. માટે તેઓ ખરા પયગામ્બર અને ખુદાની સરજક ઇસ્લામશક્તિના બહુકાર હતા. જુદી જુદી સરકારોના વડાઓને તેમણે લખેલા પત્રોમાં પુરકળ આગાહીઓ બોવામાં આવે છે “મુરત-ઉલ-હુકલ” નામની ચાલીસેક વર્ષ ઉપર મુંબઈમાંથી પ્રગટ થયેલી ચેપડીમાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારબાદ તેની કેટલીક આવૃત્તિઓ બહાર પડી છે. અખુલ બહાની આગાહીઓના પણ આપણે કેટલાક દાખલાઓ આપીશું.

નેપોલીયન ત્રીજો.

ઈ. સ. ૧૮૧૬ માં નેપોલીયન ત્રીજાને બહાઉલ્લાએ પત્ર લખ્યો હતો અને તેને લડાઈની તૃષ્ણા માટે અને બહાઉલ્લાના આગલા પત્રનો વીરરકાર કરવા માટે ઠપકો આપ્યો હતો. તે પત્રમાં નીચે પ્રમાણે સખ્ત ચેતવણી આપી હતી:—

“તારાં કામથી તમારું રાજ્ય આફતમાં આવી પડ્યું. તારા હાથમાંથી સત્તા જતી રહેશે; તેથી તારાં કામનો તને બદલો મળેલો કહેવાશે. અને તું તને ગંભીર નુકશાન થયેલું જોશે,

જો તું ખુદના સીધા રહે નહિ ચાલશે અને આ ધર્મમાં જાગૃત નહિ થશે તો તારા દેશમાં બધા લોકો ઉશ્કેરાઈ જશે. તારા દબદબાથી તું પુલાઈ ગયો છે-? પણ તે અભિમાન ટકશે નહિ... તારી અધોગતિ થવા લાગી છે છતાં તું ધ્યાન આપતો નથી.”

અલખતાં; નેપોલીયન તે વખતે બળવાન હોવાથી તેણે એ ચેતવણી પર ધ્યાન નહિ આપ્યું. બીજે વરસે પ્રશીયા સાથે તે લડાઈ કરવા અને બલીન જીતવા ગયો પણ સારખુક, વીઝનબર્ગ અને મેઝ ખાતે તે હાર્યો અને સેડનમાં તો તે છેકળાઈ ગયો; તે કેદ પકડાઈને પ્રશીયામાં લઈ જવાયો અને પછી બે વરસે ઇંગ્લેન્ડમાં તેનો કડ્ડુજનક અંત આવ્યો.

જર્મની,

નેપોલીયનના વિજેતાઓને પણ તેમણે તેવીજ ચેતવણી આપેલી. અઘ્ઘામાં બહાઉલ્લા શરૂઆતના વરસોમાં કેદી તરીકે હતા ત્યારે તેમણે જર્મન શહેનશાહને નીચે પ્રમાણે પત્ર લખ્યો હતો:—

“હું બલીનના રાજા....નેપોલીયન ત્રીજે એકવાર તારા કરતાં ચઢીઆતો હતો તે સમજ. પણ આજે તે અને તેનું રાજ્ય ક્યાં છે? તેણે ખુદના નામની દરકાર કરી નહિ જો કે તેમાં હુમારી ઉપર પડેલી આફતો હમે દરશાવી. માટે ચેત તેનો વિચાર કર અને તારા જેવા વિજેતા રાજાઓની પણ શુસ્થિતિ થઈ હતી તે યાદ કર. ખુદાએ તેઓને મહેલોમાંથી પછાડીને જમીનદોસ્ત કીધા હતા; માટે ચેત, સાવધ થા..

“હું, રહાઈન નદીના કાંઠાઓ, અમે તમને લોહીથી ખરડાયેલા જોયા છે અને તમારો ફરીથી વારો આવે છે. આજે..

બલીન ગમે તેવી કિર્તી લોગવતું હશે તો પણ તેના હાથ સુસ્કારા અમને અત્યારથી સંભળાવા લાગ્યા છે.”

ઇ. સ. ૧૯૧૪-૧૮ ની મહાન યુરોપીયન લડાઇ વખતે ૧૯૧૮ ની વસંત રૂતુમાં જર્મનોએ જ્યારે સૌથી મોટો હલ્લો, ક્યો ત્યારે બહાઉલ્લાને ખોટા પાડવા માટે ઇરાનમાં તેમના દુશ્મનોએ આ ભાવધ્વવાણી ટાંકી બતાવી હતી પણ જર્મનોની જીત જ્યારે ઓચિંતી હાર અને મહાન આફતમાં ફેરવાઇ ગઇ ત્યારે બહાઇઓના દુશ્મનોની કેશિશ તેમનેજ ભારે પડી અને આ ભવિષ્યવાણી ખરી પડવાથી બહાઉલ્લાની કીર્તિમાં એર પણ વધારો થયો હતો.

ઇરાન.

ઇરાનમાં જ્યારે મુઝફ્ફર-ઉદ-દિન શાહ સૌથી બળવાન સ્થિતિમાં હતો તે વખતમાં બહાઉલ્લાએ પોતાની જન્મભૂમિ તેહરાન માટે નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

“હું તેહરાન, બિલ્કુલ નાખુશ થા નહિ. ખુદાએ તને દુનિયાના સુખતું ઉદયસ્થાન બનાવ્યું છે. તારી તખ્ત પર ખુદા કોઇ ન્યાયી માણસને બેસાડશે કે જે હુદોએ વિષેરેલાં હરિજનોને પાછા એકત્ર કરી અત્રે લાવશે. બહાના લોકોને તે માનથી રાખશે.... તેહરાન ખુશ થા; કેમજે તું એક અવતારતું પ્રાગટ્યસ્થાન બન્યું છે .. તારો મામલો ફેરવાઇ જશે; તારા ઉપર પ્રજાસત્તાક રાજ્ય થશે....ખુદાનો હારોસો રાખ, અંધાધુંધી દૂર થઇને શાંતિ ફેલાશે...ખુદાઇ કિતાબમાં એવું નિર્માણ થયું છે.”

ત્યારપછી ઇરાનમાં ફેરફાર થયા છે. બંધારણપૂર્વકતું રાજ્યતંત્ર સ્થપાયું અને હજી પણ સારો વખત આવવાનાં ચિન્હ દેખાય છે.

તુર્કસ્તાન.

ઈ. સ. ૧૮૬૮ માં બ્યારે બહાઉલ્લા કેદમાં હતા ત્યારે અક્કાથી તેમણે તુર્કસ્તાનના સુલતાન અને તે વખતના તેના વડા વઝીર અલીપાશાને ગંભીર ચેતવણીલય્યા પત્રો લખ્યા હતા.

સુલતાનને અક્કાના બરાકમાંથી નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું:—

“હે સુલતાન ! તું તારી જાતને શ્રેષ્ઠ સમજે છે..પણ થોડા વખતમાં તું ભુલાઈ જશે અને તું મોટાં તુર્કશાનમાં આવી પડશે. તારા મનથી મારા જેવો જગતને જાગ્રત કરનાર અને તેમાં સુલેહ ફેલાવવા ઇચ્છનાર ગુન્હેગાર અને કિતુરી છે. સ્ત્રીઓ અને ધાવણાં બાળકોએ તારું શું બગાડ્યું છે કે જેથી તું તેઓ ઉપર પણ જીવન કરે છે? તારા દેશની સામે ધંધા નથી એવા મંજ્યાબંધ માણસો ઉપર તે જીવન ગુજાર્યા છે. તોરા રાજ્ય સામે જેઓએ બળવો જગાડ્યો નથી, બદલે જેઓ ખુદાના મામથી સુલેહ શાંતિ ફેલાવવા રાત દિવસ જહેમત ઉઠાવતા હતા, તેઓને તે રીખ્યા છે, તેઓની માલમતા તે હુંડી લીધી છે....ખુદા આગળ, તારા રાજ્ય કરતાં એક મુઠીભર ધુલ વધારે કિંમતી છે. તે જો આહો તો તને પણ રેતીના કણની પેઠે વેરવિખેર કરી શકે, થોડા વખતમાં તેનો ખોદ તારી ઉપર ઉતરશે; તારા રાજ્યમાં બળવા જાગશે અને તારું રાજ્ય છિન્નભિન્ન થઈ જશે. પછી તું રડશે અને પસ્તાશે પણ કશેથી તને મદદ કે આશરો મળશે નહિ....માટે સાવધ થા. ખુદાની ખફગી ગમે ત્યારે ઉતરશે અને આ કલમથી લખાયેલું બધું તારી નજર આગળ જાશે.”

અલી પાશાને તેમણે લખ્યું હતું કે:—

“હે રાઈસ, તે તો એવાં કામ કર્યાં છે કે જેથી સ્વર્ગમાં

પયગારબગ મહુમદ પણ અફસોમ કરે છે. જેનામાંથી સ્વર્ગીય મંડળી પણ રોશણી મેળવે છે તેના તરફથી વિમુખ થવા નેટલો અભિમાની તું બની ગયો છે. તારો સત્તાનાશ પામે આવ્યો છે. જો કે હું સર્વશક્તિમાન પાસેથી આવું છું તો પણ ઇરાનના શાહ સાથે જોડાઈને તું મને હુ ખ દે છે....

“તું શું એમ સમજે છે કે ખુદાએ જગતમાં જે આગ જળગાવી છે તે તું છુટાવી શકશે? જો તું સમજી હતો તો

જણતો, કે તારાં કામથી ઉલટી આગની જ્વાળા વધી છે. હુંક વખતમાંજ એડીયાનોપલ અને ખીલ મધકો તારા સુલતાનના હાથમાંથી જતાં રહેશે, ખળખળાટ થશે; ફકનો થશે; બઢીઓ ફેલાશે મને અને મારાં સોળતીઓને તેં જેવાં હુ ખ દીધાં છે તેવાં હુખો તને પડશે મામલો એવો પલટાઈ જશે કે પવતો પર પથર રડશે; વૃક્ષો રડશે; બધી ચીજોમાંથી લોહી વહેશે અને મોટી આફત ફેલાશે....”

“ખુદાની એવી ખાહેશ છે જેમાં સુલતાનો પણ વચ્ચે પડી શકશે નહિ, જુલમગારોએ જેમ જેમ જુલમ શુભયા છે, તેમ તેમ ખુદાના એ ધર્મના આગમાં તેલ રેડાતું ગયું છે અને તેનાં કામનો વધારે અને વધારે પ્રચાર પણ થયો છે.”

“અકહસ” ની કિતાબમાં તેમણે લખ્યું હતું —

“હું જો દરિયાને કાઠે વસેલાં ઇસ્તેખુલા તારે ત્યાં અન્યાયનું તક્ષ સ્થપાયું છે. ખુદા પણ નારાજ થાય એવો ધિક્કારનો અજિ તારામાં સળગ્યો છે. તારે ત્યાં ડાહ્યાઓ ઉપર એવકુદ્દેતું રાજ્ય છે, અજવાળાં ઉપર અધારાની સરભેરી છે;

શું તારી બાદ જુબસુરતીથી 'તું' મગરૂર થાય છે? તો તારા જલદી નાશ થશે! તારી બેઠીઓ અને વિધવાઓ તથા લોકો રૂદન કરશે. ખુદાની એવી આગાહી છે.”

એક વખતની મહાન તુર્ક સલ્તનત ઉપર; ઉપલી ચેતવણીએ અપાયા પછી બધું વીત્યું છે તે જગબહેર છે.

અમેરિકા.

આજથી પચાસેક વરસ ઉપર “અકદસ” ની કિતાબમાં બહાઉલ્લાએ અમેરિકાને નીચે પ્રમાણે અરજ ગુનરી હતી:—

“અમેરિકાના રાજ્યકર્તાઓ, પ્રમુખો, હાકેમો વિગેરે... ખુદાઈ સંદેશો સાંભળો; મારા સિવાય બીજો ખુદા નથી. ભાંગેલા અવયવને ન્યાયનો પાટો બાંધો. ખુદાના હુકમનથી જુલમગારના સાજા હાથ ભાંગી નાખો....”

તા. ૫ મી નવેમ્બર ૧૯૧૨ ને રાજ, સ્પીનસીનાટી, ઓહિયો, અમેરિકા મધે અબ્દુલ મહાએ ભાષણ કરતાં જણાવ્યું હતું કે:—

“અમેરિકાની પ્રજા ઉદાર છે; દુનિયામાં સુલેહનો વાવટો ફરકાવનારી છે; બધા પ્રદેશો પર શેશણી ફેંકનારી છે. અમેરિકાની માફક બીજા દેશો ખટપટથી મોકળા નથી; તેઓ દુનિયામાં સુલેહ બરપા કરી શકે તેમ નથી. ખુદાના શુક્રાના કરો કે અમેરિકા આખી દુનિયા સાથે સુલેહ ધરાવે છે; આંતરરાષ્ટ્રિય શાંતિ અને બ્રાતૃભાવનો વાવટો ફરકાવે છે. અને જગત તેને સ્વીકારશે. બધાં રાજ્યોની પાર્લામેંટોને તેમણે લખ્યું હતું કે આંતરરાષ્ટ્રિય પાર્લામેંટમાં તેઓએ પોતાના હાક્માં હાક્ માણસો મોકલીને સુલેહ સ્થાપવી.... ત્યારેજ પચામ્બરેની આગાહી પ્રમાણે માણસની પાર્લામેંટ થશે.”

૧. બહાઉલ્લા અને અબ્દુલ બહાની અરજોનો અમેરિકાએ જવાબ આપ્યો છે. બહાઈ શિક્ષણનો ત્યાં મૌથી વધારે સ્વીકાર થયો છે. આંતરરશ્મિય સુલેહ માટે અમેરિકાની આગેવાનીની બહાઈઓ રાહ જુઓ છે.

મહા સુદ.

૪. સ. ૧૯૧૪-૧૮ ના મહાન સુદ માટે બહાઉલ્લા અને અબ્દુલ બહાએ અજબ યત્નો તેવી ખરી આગાહીઓ કરી હતી. તા. ૨૬ મી અક્ટોબર ૧૯૧૨ ને રોજ એકામેન્ટો, ડેલીફોર્નિયા મધે અબ્દુલ બહા બોલ્યા હતા કે:—

૧. “આજે યુરોપખંડ આગતું ધામ યહ પડ્યો છે; તે હાથોળાનો ભંડાર યહ પડ્યો છે જેમાં એકજ ચીજુગારી પડતાં આખો યુરોપ સળગી ઉઠશે; ખાસ કરીને હમણાંના બ્રાહ્મન સવાલને લીધે.”

૨. એજ અરસામાં ડેલીફોર્નિયામાં તેમણે કહ્યું હતું કે:—

“આગાહીના ૧૬ મા પ્રકરણમાં આમે'ગેડોનના સુદ માટે જે ઉલ્લેખ થયો છે, તેનો વખત આવી પહોંચ્યો છે. જે વરસમાં આખું યુરોપ એક ચીજુગારી પડતાં સળગી ઉઠશે.

૩. “આખી દુનિયામાં ફેલાયેલી સામાજિક અશાંતિ વિશ્વ આગમય ફેલાતો સંદેહવાદ વિગેરે ચિન્હોને લીધે ડેનીયેલ અને જોનનાં લખવા પ્રમાણે યુરોપમાં આગ સળગશે.

૪. “૧૯૧૭ ની સાલ સુધીમાં રાજ્યો પડશે અને ધરતીકંપથી દુનિયા ડોલશે.”

૫. લડાઈ ફાટી નીકળવાના થોડા વખત અગાઉ તેમણે કહેલું કે:—

“સુધરેલી પ્રજાઓની સામાન્ય લઠાઈના ચિન્હો નજીકમાં દેખાવા લાગ્યાં છે. દુનિયા બહુજ કચ્છુજનક. લઠાઈને ઉભરે આવીને ઉભી છે....મોટાં મોટાં લશ્કરો, અને લાખો માણસો, જુદી જુદી સરહદો પર ગોઠવાવા લાગ્યાં છે. લઠાઈની તૈયારી કરવા લાગ્યાં છે, જરાક બહાનું મળતાં અધડામણ ઉભી થશે, અને એવો દાવાનળ પ્રગટશે કે જેવો ઇન્સાન જાતની તવારીખમાં સાંભળવામાં આવ્યો નહિ હોય. (હૈફ, તા. ૩૦ ઓગસ્ટ ૧૯૧૪)

લઠાઈ પછીની સંસારી આકૃતો.

જગતમાં ફેલાયેલા અધર્મ, અજ્ઞાન વહેમોને લીધે સામાજિક ઝગડા, દુઃખ અને પરિવર્તન થવાની આગાહી પછુ બહાઉદ્દલા અને અબ્દુલ બહાએ કરી હતી. લઠાઈ તેનું એક પરિણામ હતું. ઇ. સ. ૧૯૧૮ ના નવેમ્બરના આ લખનારની હાજરીમાં એક પ્રસંગે અબ્દુલ બહા બોલ્યા હતા કે:—

“આ લઠાઈ પછી આપણે આશા રાખીશું કે લોકો ચેતશે અને સમજશે કે ખુદાઈ શિક્ષણ વગર જગતનો રોગ મટશે નહિ. આ લઠાઈએ અરસ પરસ પિછાર ઉપજાવ્યો છે. દાખલા તરીકે જર્મનો, આસ્ટ્રીયનો, બલ્ગેરીયનો અને તુર્કો (વેર), જૂલવાના નથી. એક બાજુએ સમાજવાદીઓની અને બીજી બાજુએ મોલશેવીસ્ટોની ઝરખડ થશે. એક બાજુએ કામદારોની માગણી ઉભી થશે, એક સ્થળે પ્રજાઓમાં વૈર; બીજે સ્થળે ધાર્મિક વૈમનસ્ય; આમ બધે હોળી સળગશે. આ બધો દાડગોળો છે. વિશ્વવ્યાપી શાંતિ નહિ થશે તો તેનો ધડાકો થશે. પછુ સુલેહ તો ખુદાની શક્તિથી થશે. પવિત્ર આત્માની સહાયથી એકતા થવી જાણ્યો. મુત્સદીઓ ગમે તેટલાં ફાંફાં મારશે તોય શાંતિ થશે નહિ. અસહાય મનુષ્યશક્તિ નિરર્થક છે.

સ.—આ લડાઇ પછી મુલેહનો વાવટો ફરકશે ?

જ.—હમણાં નહિ. લડાઇથી લડાઇ નાણુદ થાય નહિ. તે તો લોહીથી લોહીનો ડાઘ કાઢવા જેવું છે. પ્રભાઓ લડકણા કુદડા જેવી છે. થાકશે ત્યાંમુઘી તેઓ લડયાજ કરશે પછી મુલેહ કરશે; વળી આરામ લઇને પાછી લડશે.

સ.—આખી દુનિયામાં ફેલાતી કામઠારોની ગરબડનું શું ?

જ.—તે ઉલટી વધશે. મળુરી વધતાં અને કામના કલાક ઘટતા થોડી વાર તેઓ ટાઢા પડશે, પણ પછી મોટી માગણી કરશે, પછી કારખાનાંઓનો કામજો લેશે અને માલિકોને કહેશે કે દર વરસે અમે તમને અમુક-કહો કે ૧૦ ટકા જેટલો નફો આપીશું. વખત ખરાબ આવશે મુડીવાળા અને મળુરો બેઠે, માટે તથા માલની નીપજ કમી થશે.”

થોડા દિવસ પછી તેમણે કહ્યું કે—

“ખડાઉંટલાઓ વારંવાર આગાહી કરી હતી કે દુનિયામાં અમુક મુદત માટે તો અરાજકતા અને અધર્મ ફેલાશે, કારણ કે તૈયારી કે લાયકાત વગરના લોકોને વધારે પડતી છુટ મળશે. માટે લોકોના લાભ માટે અને અન્યવસ્થા તથા અધાધુધી અટકાવવા માટે થોડો વખત આપણુદ રાજ્યતત્ત્વ ચલાવવાં પડશે.”

“દરેક પ્રજાને આજે સ્વરાજ્ય અને કાર્યસ્વાતંત્ર્ય જોઈએ છે. જો કે તે માટે કેટલાકે તો લાયક પણ નથી. હમણાં તો અધર્મ ફેલાયેલો હોવાથી તેનું પરિણામ અરાજકતા અને અધાધુધીભર્યું આવશે. મેં હંમેશા કહ્યું છે કે લડાઇ પછી થતી મુલેહની વાતો તે પ્રભાવના રંગ જેવી છે, ..”

ખુદાની સત્તાની સ્થાપના.

એવા તોફાની વખતોમાં પણ ઇશ્વરનું કામ તો આગળ વધશેજ. સ્વાથી લડાઈએથી કંટાળ્યા પછી લોકો ખુદાઇ ઉપાયનો આધાર લેશે. જેમ આફત વધે તેમ લોકો ખરેખરે ઇલાજનો આશરો શોધશે. શાહુને લખેલા પત્રમાં અહીં ઉલ્લેખ જણાવે છે કે—

“આફત તો લીલાં વરસાદનાં આપટાં જેવી છે. દુઃખ વખતે તેનું તુર ઝળકયું છે, તેની સ્તુતિ વધારે થઈ છે. જમાનાએથી તેની એ પદ્ધતિ ચાલી આવે છે.”

જડવાદ ઉપર આધ્યાત્મિકવાદનો વિજય થવા વિષે અખંડ બહાએ ઇ. સ. ૧૯૦૪ માં લખ્યું હતું કે—

“જાણીને કે આફતો અને દુઃખો વધશે. લોકો બેતર થઈ રહેશે. સુખ કે આનંદ કશે દેખાશે નહિ. ભારે લડાઈઓ થશે. બધી બાબતોએથી આશા તુટી પડશે ત્યાર પછી ખુદાને સંભારવામાં આવશે. તે વખતે બધી બાબતોએથી ‘યા બેહીઉલ આખ્લા’ના પોકારો થશે”

ઇ. સ. ૧૯૧૪ ના ફેબ્રુવારીમાં તેમને પૂછવામાં આવ્યું હતું કે કોઈ મોટું રાજ્ય (બહાઈ ધર્મનું) અનુયાયી થશે ત્યારે તેમણે કેહ્યું હતું કે—

“આખી દુનિયાના લોકો અનુયાયી થશે તમે સંપ્રદાયની શરૂઆતથી જુઓ માલમ પડશે કે હમણાં તેનો પ્રચાર અખી દુનિયામાં થઈ ગયો છે. તેના છાયડે બધાજ આવશે.”

ઇ. સ. ૧૯૧૩ ના ફેબ્રુવારીમાં થીઓમોશીસ્ટો સમક્ષ બીજા ક્રમનાં તેમણે કહેલું કે—

“આ જમાનો સત્યરૂપી સૂર્યના પ્રકાશનો છે. તે દરમિયાન પૃથ્વી ઉપર ખુદાનું રાજ્ય સ્થપાશે.”

ડનીયલે પોતાની કિતાબમાં લખ્યું છે કે ૧૩૩૫ દિવસ થીલશે તે લાઘ્યશાળી નિવડશે....

અખંડુલ બહાએ એનો અર્થ એમ કયો છે કે “૧૩૩૫ દિવસો એટલે હીજરત પછીના ૧૩૩૫ સૌર વર્ષો. એટલે કે ઇ. સ. ૧૯૫૭ માં આખી દુનિયામાં પાકી શાંતિ સ્થપાશે, અને એકજ ભાષા બોલાતી થશે. ગેરસમજૂતિઓ દૂર થશે. બહાઈ ધર્મ મધે ફેલાશે અને મનુષ્યજાતિની એકતા સ્થપાશે. તે એક મહિમાવંત યુગ ગણાશે.”

અક્ષા અને હૈદા.

તા. ૧૪ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૪ ને રાજ હૈદા મધે જત્રાણુઓના ઉતારાની એક બારીએ બેસી અખંડુલ બહા નીચે પ્રમાણે બોલ્યા હતા તે મીરજા અહમદ સોરાબની ડાયરીમાંથી મળી આવે છે:—

“જત્રાણુઓ દેખાવ મળતો છે કેમ જે તેની સામે બહાઉદ્દીની કબર આવેલી છે. લવિધ્યમાં અક્ષા અને હૈદા વચ્ચે મોટી ઇમારતો બંધાઈ જશે અને હુમણાના એ બે શહેરો તે એક મહાન પાટનગરના બે છેડા થઈ પડશે આ અધવર્તુલાકાર ઉપસાગર તે મોટું બાઈ થઈ પડશે જ્યાં દુનિયાના હજારો માણસોને લઈને તથા માલ સરી સરીને મોટા જહાજો આવશે મેદાનમાં અને ટેકરીઓ ઉપર સુંદર મહાલયો બંધાઈ જશે, ઉદ્યોગો ચાલુ રહેશે, સખાવતી ખાતાંઓ ચાલશે. દેશેદેશમાંથી વિદ્વાનો આવશે અને ભાતૃશાવનો પ્રચાર કરશે બધી બાજુએ બાગ બગીચાઓ બનશે. રાત્રે વીજળીક શેશનીથી શહેર જગડી

રહેશે. અક્ષાથી હૈફા મુધીનો આખો બંદરકાંઠો બત્તીઓથી શણગારાશે. જહાજોને નિશાન આપવા માટે કારમેલ પહાડની બેઉ બાજુઓથી સર્ચલાઇટ ફેંકવામાં આવશે પહાડની આસપાસ અને ઉપર નીચે બધે બત્તી દેખાશે તેના શિખર પરથી જોનારને ઠંધું ઉમઠા નજર પડશે.

“પહાડના દરેક ભાગ પરથી ‘યા બેહીઉલ આખડા’ના પોકારો સંભળાવશે. પ્રભાતમાં ખુદાની બંદગીના સંગીતમય સૂરો સંભળાવશે.

“ખુદાની રીતો ન્યારી અને અગમ્ય છે. શીરાજ અને તેહરાન, બગદાદ અને ઇસતંબુલ એડ્રીયાનોપલ અને અક્ષા અને હૈફા વચ્ચે બાહ્ય સંબંધ શો છે? ખુદા પોતાની રીતે કામ માખ્યા કરે છે. અને પયગામ્બરોએ કરેલી આગાહીઓ પરિપૂર્ણ થયા કરે છે વખત જતાં ખુદા એ બધું પાર ઉતારશે અને એક બોલ પણ અર્થ વગરનો કે અપૂર્ણ રહેશે નહિ.”

પ્રકરણ ૧૫મું.

અવતોડન અને ઉપસંહાર.

“હું દોસ્તો, ખુદાની ઉદારતા સંપૂર્ણ છે; તેની વાણી મત્ત છે, તેના પુરાવા મોજુદ છે અને તેનો હું શાહેદ છું.... ખુંદોઈ રહેમ પરિપૂર્ણ થઈ છે, તેની સ્તુતિ અને મહિમા વધી” — બહાઉલ્લા.

બહાઈ પ્રવૃત્તિની પ્રગતિ.

બહાઈ ચળવળ દુનિયામાં કેમ આગળ વધી છે તેનું વિગતે વણન આપવા માટે પૂરતો અવકાશ નથી. તે માટે ઘણાં પ્રકરણો લખવાં પડે, ઘણી આવેશપૂર્ણ કથાઓ રજુ કરવી પડે પણ તેનો દુઃકસાર આપવામાં આવશે.

ઈરાનમાં બહાઈ સંપ્રદાયના શરૂઆતના અનુયાયીઓ સામે પુષ્કળ વિરોધ થયેલો; તેઓની રીખામણી સત્તામણી બહુ થયેલી પણ તેઓ ધીરજ, મક્કમતા અને બહાદુરીથી બધી અગ્નિ પરિક્ષામાંથી પસાર થયા-હતા. તેઓએ પોતાનાં લોહી વહેવડાવી ને પુનર્જન્મ પ્રાપ્ત કર્યો. હજારો માણસો શહીદ થયા; હજારોએ માર ખાધી; હજારોએ કેદ ભોગવી, માલમતા ગુમાવ્યાં અને ઘરબાર ગુમાવી નિરાધાર થયા. સાઠ વરસ સુધી ઈરાનમાં કોઈ પણ માણસ જાણ અથવા બહાઉલ્લાનું નામ દેતો તો મીલકત ગુમાવી બેસતો, સ્વતંત્રતા ગુમાવતો અને જાન પણ બોતો. છતાં તેમ ધુળનું એક રજકણ સૂર્યને ઢાંકી શકતું નથી તેમ બહાઈ ચળવળ આગળ વધી.

આજે ધરાનના એક છેડેથી બીજા છેડા મુધી દરેક ગામ શહેર અને કસબામાં અને ભટકતી ટોળીઓમાં પણ બહાઇઓ ભેળવે તેટલા મળશે. બહાઇઓનાં કેટલાંક તો ગામોના 'ગામો' છે અને મોટા કસબાઓમાં પણ તેઓનું પ્રમાણ મોટું છે. જુદા જુદા અને પરસ્પર વિરોધી સંપ્રદાયના માણસો બહાઇ થવાથી એક થયા છે અને આપસ આપસમાંજ નહિ પણ ગમે તેની સાથે ભાઈચારાના એખલાસથી રહે છે. તેઓ લડાઈનું બી બાળવા અને ઇન્સાન બતને એક કરવાની ચળવળ ચલાવી રહ્યા છે કે જેથી દુનિયામાં 'બુદાનું' રાજ્ય સ્થપાય.

એના કરતાં મોટો ચમત્કાર કયો ? એકજ ચમત્કાર તેનાથી મોટો ગણાય કે જ્યારે આખી દુનિયા એક થાય પણ તેનાં ચિન્હો સુધ્ધાં નજરે પડવા લાગ્યાં છે.

તુર્કસ્તાન, હિંદ, ખર્માં અને અમેરિકામાં હજારો બહાઇઓ છે. જર્મની, ઇટલી, સ્વીટઝર્લેન્ડ અને ફ્રાન્સમાં બહાઇ મથકો પ્રચાર કામ કરે છે. ત્યાં તેઓ એકાદ માસિક ચલવે છે અને દર વરસે બહાઇઓની એકેક સભા ભરે છે. જાપાનમાં જાપાનીઝ અને એસ્પેરેન્ટો ભાષામાં એક બહાઇ માસિક નીકળે છે. દુનિયાની વસ્તિના પ્રમાણમાં બહાઇઓ ઘઉંમાં કાંકરા જેટલા છે પણ વસીલો વધારે ચલાવે છે.

બહાઇની ખરી કસોટી તેના નામમાં નહિ પણ આચારમાં છે. અને સંપ્રદાયની કસોટી તેના અનુયાયીઓની સંખ્યામાં નહિ પણ તેના સિદ્ધાંતોની અસરકારકતામાં છે. બહાઉલ્લાના અવતાર પછી દુનિયામાં જલદી ફેરફારો તો થવા લાગ્યાજ છે. અને તે પણ બહાઉલ્લાએ પચાસ વર્ષ ઉપર. મુચવેલા રાહ ઉપર. માટે તેવી મુચના કરનારમાં કંઈ વિશેષતા તો હોવીજ ભેળવે;

જેઓ માનસસંધાન અને બંદગીની અસરકારકતામાં માનતા હોય તેઓનાં મન પર બહાઉલ્લાની કંઈને કંઈ છાપ પડ્યા વગર રહેશે નહિ.

“ઇરાન અને તેના પ્રશ્નો”એ નામનાં પુસ્તકમાં લોડ કઝને ઈ. સ. ૧૮૯૨ માં લખ્યું હતું કે “ટુન્કો અડસ્ટો કાદીએ તો પણ ઇરાનમાં પાંચ લાચ આળી હોવા જોઈએ, જો કે હું તો ૧૦ લાખ ધારૂં છું. પ્રધાનોમાં, દરબારીઓમાં, ઘોડાવાળાઓમાં અને ઝાડુવાળાઓમાં, અને ખુદ મુસ્લીમ ઉલેમાઓમાં પણ આળીઓ છે....જો આખું સંપ્રદાય હમણાંની ગતિએ ફેલાશે તો એવો વખત આવશે કે ઇરાનમાં મહમદીય ધર્મ નહિ રહે. દુરમનના વાવટા હેઠળની જમીનપર આમ થઈ શકે તેવું લાગતું નથી પણ આળીઓ તરીકે સર્વોત્તમ માણસો (મુસલમાનો) ભરાતા જાય છે એટલે કે દુરમનનું કિલ્લેબંધી લશ્કરજ ફાઇવામાં આબુ છે માટે માનવા જોગ છે કે છેવટે આખું ઇરાન બહાઈ બને.”

આખ અને બહાઉલ્લાની પયગામ્બરી.

આખ અને બહાઉલ્લાના ઉપદેશો અને જીવન ચરિત્રો વાંચીને આપણે અજબ થઈએ છીએ કે તેઓમાં એટલી બધી મહત્તા યા હૈવીત્રેશ્વા આવી ક્યાંથી? તેઓ ઝનુન અને અંધશ્રદ્ધાના વાતાવરણમાં ઉછર્યા હતા; કેળવણી નહિ જેવી મેળવેલી; પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ સાથે સંબંધ નહિ. રાજ્યદારી કે આદિક પીઠજળ નહિ; તેઓએ કોઈ પાસે કદી હાથ ધર્યો નહોતો અને હુમેશા અન્યાય અને જીલમજ સમો હતો. દુનિયામાં મોટા મનાતા તેઓના વિરોધી હતા. તેઓને ચાળકે ફટકાર્યા, કેદનાં સંકટો નાંખ્યાં, કામમાં આફતો નાંખી; ખુદા સિવાય કોઈનો આધાર નહિ છતાં અતે તેઓનો જય થયો.

તેઓના ઉમદા આદર્શ, જીવનના આત્મલોગ, રૂઢતા, શૌર્ય, ડહાપણ, જ્ઞાન, સર્વશ્રાહીપણું, સમજશક્તિ, ઉપદેશ, પ્રેરકશક્તિ, ઉત્સાહ, પારદર્શકતા, વિગેરે તેઓની પયગામ્બરીની ખાત્રીલાયક સહાદતો છે.

ઉત્તરવળ ભવિષ્ય.

બહાઈ ધર્મનો સંદેશો એ છે કે ખુદાની બધા ઉપર રહેમ છે અને મનુષ્ય જાતની એકતાને પંથે પ્રગતિ થનારજ છે આ ખુદા બખર અદ્વિતીય છે તેનો હેતુ નવું સ્વર્ગ અને નવી પૃથ્વી રચવાનો છે. ખ્રીસ્ત તથા બીજા પયગામ્બરોએ જે કામ કરવા જાન ગુમાવ્યા તેજ કામ એ છે; પયગામ્બરો વચ્ચે કદી હરિક્ષાઈ હોતી નથી એક અમુક યા તમુક અવતારથી નહિ પણ બધા અવતારોના એકત્ર કામથીજ તે હેતુ સધાયે.

અબ્દુલ બહા કહે છે:—

“ઇસુને ચઢાવવા અપ્રાહ્મને અને બહાઉદ્દીને ચઢાવવા ઇસુને ઉતારી પાડવાની જરૂર નથી. ખુદાઈ સત્ય ગમે ત્યાંથી સ્વીકારવાનું છે. મૂળ મુદ્દો એ છે કે બધા પયગામ્બરો ખુદાઈ વાવટો ફરકાવવા આવ્યા હતા. તેઓ એક આકાશમાં ચળકતા તારા છે કે જે બધાજ દુનિયાને પ્રકાશ આપે છે.”

એ કામ ખુદાનું છે. તે કરવા તે એકલા પયગામ્બરોનેજ નહિ પણ બધા માણસોને જોલાવે છે. જો આપણે ના પાડીશું તો તેથી તેનું કામ અટકી પડવાનું નથી. આપણે ના પાડીશું તો તે બીજાં પાત્રો ઉભાં કરી પોતાનું કામ આગળ ધપાવશે. તુકસાન આપણને થશે. તે એ કે આપણામાં ખુદાઈ તુર છે તેનો અનુભવ નહિ થશે.

પણ માણસ જાતમાં એક ખુબી છે. સત્ય જોયા પછી તે એવકુશીલયાં માર્ગે ચાલુ રહેશે નહિ. બહાઉલ્લાની તો ખાત્રી હતી કે થોડા વખતમાં બધાજ ખુદાનો સંદેશો ઝીલશે અને નીતિમાન તથા આજ્ઞાધારક થશે. દિલગીરી ખુશાલીમાં અને રોગ આરોગ્યમાં ફેરવાઈ જશે. આ દુનિયાનું રાજ્ય ખુદા અને તેના ખ્રીસ્તનું થશે કે જ્યાં તેઓ અનંત કાળ રાજ્ય કર્યાજ કરશે.

ધર્મનું પુનઃ સંસ્થાપન.

હમણાં દુનિયાની એવી સ્થિતિ છે કે બધાજ ધર્મના લોકોને મૈા મૈાના ધર્મનો ખરો અર્થ સમજાવી જાગૃત કરવાની જરૂર છે. બહાઉલ્લાનું એ પ્રકારનું કામ અગત્યનું છે. તેઓ ખ્રીસ્તીઓને વધુ સારા ખ્રીસ્તી, મુસલમાનોને વધુ સારા મુસલમાન બનાવે છે અને બધા માણસોને પયગામ્બરના સંદેશાથી નવચેતન આપે છે. પોતાની પયગામ્બરી પણ સાબિત કરે છે. આધ્યાત્મિક સત્યોનું દર્શાવન તેઓ પોતાના પૂર્વગામીઓ કરતાં વધુ સારી રીતે કરે છે, અને વ્યક્તિગત તથા સમાજી જીવનના પ્રશ્નોમાં ખુદાની ખાહિશ શું છે તે દર્શાવે છે. તેમનું શિક્ષણ સર્વ સામાન્ય હોવાથી હમણાં શરૂ થયેલા નવયુગની જરૂરીયાતોને પહોંચી વળે તેવું છે. નવી સંસ્કૃતિ રચાવા માટે તેમનો પાયો મજબૂત છે.

નવાં જ્ઞાનની જરૂર.

માણસ જાતની એકતા કરવા, બધા ધર્મોમાંથી ભેદો દૂર કરવા, ધર્મ અને વિજ્ઞાનને પરસ્પર અનુકૂળ કરવા, વિશ્વશાંતિ સ્થાપવા, આંતરરાષ્ટ્રીય અદાલત અને ભાષા વ્યવહાર, સ્ત્રીઓને સુકિત આપવા, આખી દુનિયામાં કેળવણી ફેલાવવા, ધરમાંથી નહિ પણ કારખાનાંઓમાંથી સુખ્યાં વેઠે અને ગુલામી રદ

કરવા અને બધાના હક સાચવવા [વગેરે સવાલો ભારે છે, અને મુશ્કેલ છે, કેમકે સૌ પોતપોતાનું પુછડું પકડી રાખે છે પણ બહાઉલાએ એવા વિચાર રબુ કર્યા છે કે તે બે બધાજ સ્વીકારે તો દુનિયા બેહેશત સમાન થઈ પડે.

સત્ય તો બધાનેજ માટે હોય.

કેટલાકો એમ માને છે કે બહાઈ શિક્ષણ ધરાવે અને પૂર્વના દેશો માટે બરાબર છે પણ પશ્ચિમના દેશો માટે તેની જરૂર નથી; એવો ખાલ ધરાવનાર એક જણને અબ્દુલ બહાએ જવાબ આપ્યો હતો કે:—

“બહાઈ સંપ્રદાય એટલે આખી દુનિયાના બધા માટેનું જે કંઈ હોય તેનો સ્વીકાર; જે સત્ય હોય તે તો બધા માટેજ હોય. સત્ય નહિ હોય તે તો કોઈનેજ કામનું નથી. માટે તેવો સંપ્રદાય એકલા પૌર્વાત્ય કે પાશ્ચિમાત્ય દેશોમાંજ મર્યાદિત રહી શકે નહિ. બે સૂર્યનો પ્રકાશ અને ગરમી દશે દિશામાં જરૂરી હોય તો સત્યના પ્રકાશની પણ બધે સરખીજ જરૂર છે. ખ્રીસ્તના અવતાર વખતે શેખનો અને શ્રીકો ધારતા કે તે શ્વેત યાહુદીઓ માટે છે અને તેઓ માટે તેમાં કંઈ પણ શીખવા જેવું નહોતું. એવી ધારણાથી તેઓ ખુદાની રહેમથી વંચિત રહ્યા હતા. તેજ પ્રમાણે સમજે કે ખ્રીસ્તી અને બહાઈ સંપ્રદાયનાં શિક્ષણ અને માર્ગ એકજ છે. દરરોજ પ્રગતિ થાય છે. જ્ઞાન પહેલાં ગર્ભાવસ્થામાં, પછી બચપણમાં અને બાળપણમાં હતું; હવે તે સંપૂર્ણ બુદ્ધિ વૈભવરૂપી યુવાવસ્થામાં આવ્યું છે... સુખી તે છે કે જે ખરૂં રહસ્ય સમજીને બુદ્ધિવાનોના જગતમાં પોતાનું સ્થાન લઈ લે છે.”

હુશે અને તે બેઉને ચરણે માડું જીવન અપાવું કરું છું' . .

“વલી-એ-અમરની ફરજ છે કે પોતાનાં જીવતાં જીવત પોતાની પાછળનો વલી તેણે નીમી જવો કે જેથી તેમનાં ગુજર્યા પછી કંઈ મતલેદ ઉભા થાય નહિ. જેને નીમવામાં આવે તે સંસારી ચીજો પ્રત્યે વૈરાગી હોવો જોઈએ. પાક દિલનો હોવો જોઈએ, ખુદાનો ડર રાખતો હોવો જોઈએ, ડહાપણવાળો, વિદ્વાન જ્ઞાની હોવો જોઈએ. જો આ વંશનો જ્યેષ્ઠ પુત્ર “વલી” થવાની આધ્યાત્મિક લાયકાતવાળો નહિ નીકળે તો ખાનદાનમાંથી કોઈ બીજાને પસંદ કરવો. .

“વલી-એ-અમરની સાથે હંમેશાં કામ કરે એવા નવ ગૃહસ્થોને બહાઈઓએ પોતે ચુંટવા, અને એ નવ જણાએ અથવા તેઓની બહુમતીએ વલીના મદદગાર નીમવા અને વલી-એ-અમરના વારસ તરીકે જેનું નામ મુકરર થયું હોય તેને બહાલી આપવી. મત છુપી રીતે (બેલટથી) આપવા કે જેથી તક્ષેણ કે વિરૂધ્ધમાં મત આપનારાઓનાં નામ બહાર આવે નહિ.”

સંપ્રદાયના કાયદાઓ.

બહાઉલ્લાએ પોતાને મદદ કરવા સારૂ ચાર કેસાયેલા દોસ્તોને પોતાની પાસે રાખ્યા હતા અને તેઓને અયાદિ ઇ-અમરૂલ્લા એ નામ આપ્યાં હતાં. તેમાંના ત્રણ જણ ગુજરી ગયા છે અને એક જીવે છે. એજ નામ હેઠળ એક કાયમનું મંડળ સ્થાપવા અબ્દુલ બહા વસીયતનામાંમાં નીચે પ્રમાણે જોગવાઈ કરે છે:—

“અચે દોસ્તો! એ કાર્યકર્તાઓને વલી-એ-અમરે નીમવા જોઈએ, તેઓએ બહાઈ સંપ્રદાયનો પ્રચાર કરવો અને ગમે તેવા સંજોગોમાં પણ પવિત્ર અને વૈરાગ્યશીલ જીવન ગુજારવું....”

“એ કાર્યકર્તાઓનું મંડળ વલીના નિર્દેશ પ્રમાણે ચાલે, અને વલી તેઓને સંપ્રદાયના પ્રચાર માટે ચાલુ ઉત્સાહ અને ઉત્તેજન આપે.”

- ધર્મસલાઓ.

બહાઈ સંપ્રદાયની ધર્મસલાઓ દુનિયાના ઘણા ભાગોમાં કામ કરે છે. તે ઉપરાંત દેશીય અને સર્વદેશીય ધર્મસલાઓ સ્થાપવા અબ્દુલ બહાએ વસીયતનામાંમાં લખ્યું છે કે:—

“ધર્મસલા (બચતુલ-અદલ) ની ચુંટણી બધા અનુયાયીઓએ મળીને કરવી. એ સલાના સલાસદો ભલા, શાની, ઠાઠા, અને ખુદાથી ડરીને ચાલનારા ગૃહસ્થો હોવા જોઈએ. એક સૌથી મોટી ધર્મસલા હોવી જોઈએ કે જેના સલાસદોની ચુંટણી તેનાથી ઉતરતી ધર્મસલાના સલાસદોને હાથે થવી જોઈએ.

“સૌથી વડી ધર્મસલા આગળ હરેક ચીઝ રજુ કરવી જોઈએ; બધા કામદા કાનુનો કે જે પવિત્ર શાસ્ત્રમાં મળતા નહિ હોય. એ સલાએ બધા સવાલોનો ફેંસલો કરવો જોઈએ. સંપ્રદાયના વલીને તેઓએ પોતાનો વડો ગણવો જોઈએ કે જેને તેઓની સલામાં હાજરી નહિ આપે તો તેનો કોઈ પ્રતિનિધિ આવે...એ ધર્મસલા નિયમો ઘડશે અને અમલમાં મેલાવશે. ધારામંડળ અને કારોબારી મંડળ જેઉ સંપત્તી કામ કરે તો ન્યાયના પાયા મજબુત થાય અને આ દુનિયા જોદેશત જેવી થઈ જાય....આવી ધર્મસલા જે કરશે તે ખુદાની ખાહેશ પ્રમાણેજ

હશે. તેના ચુકાદાને નહિ માનનારા તે કલ્યા ક'કસના કાલજીતો હશે કે જેઓ શરીયતના ખુદાથી વિમુખ થશે...

“વહી ધર્મસલાની ફરજ છે કે તેણે ચોકસ સ્થાને એકત્ર થઈને મતભેદ ઉભા થયા હોય તેવી તથા પવિત્ર શાસ્ત્રમાં નહિ લખેલી હોય તેવી બાબતો પર વિચાર કરવો. પવિત્ર શાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટ નહિ જણાવ્યા હશે તેવા કાયદા ફરવા અથવા રદ કરવાની તેને સત્તા છે. દાખલા તરીકે આજે કરેલો કાયદો સંજોગો ફરવાતાં સો વરસે નકામો થઈ જાય તો તે વખતની ધર્મસલા તેને બદલી શકે આ રદ કરી શકે. તેવા કાયદા પવિત્ર શાસ્ત્રના ભાગ નહિ હોવાથી રચાઈ કે તોડી શકાય.”

અબ્દુલ બહાનાં વસીયતનામાં ઉપર ટીકા કરવાનો અવકાશ નથી પણ આપણે તેનો એક એવો અર્થનો ભાગ લઈશું કે જેથી બહાઈ સંપ્રદાયના મૂળ સિદ્ધાંતો પણ જણાય અને આ પુસ્તકનું છેવટ પણ શુભ લાગે:—

“અરે, ખુદાનાં ખ્યારાંઓ ! આ પવિત્ર સ્પષ્ટમાં લકાઈ કલ્યા ખીલકુલ કરવા ઘટતા નથી. દરેક લકાયક વ્યક્તિ ખુદાની રહેમ ગુમાવી બેસે છે. જગત માત્રના જીવો પ્રત્યે પ્રેમ, દયા અને માયા રાખવાની જરૂર છે; પછી તેઓ દોસ્તો હોય કે અજાણ્યાં હોય. એવો માયાભાવ બતાવવો કે અભણ્યો પણ દોસ્ત બને અને દુશ્મન પણ દોસ્ત બને. કારણ કે ખુદાએ સર્વને સમાન બનાવ્યા છે. ભેદ પડેલા છે તે દુઃખી છે.

“માટે ખ્યારા દોસ્તો ! બધી જાત અને બધા ધર્મના લોકો સાથે સન્ન્યાય, પ્રમાણિકતા, વફાદારી, માયાકુળતા અને ભક્તી લાગણીથી રહો કે જેથી આખી દુનિયા બહાની રહેમથી ભરાઈ

જાય અને અદાવત, ધિક્કાર, અજ્ઞાન વિગેરેનો નાશ થાય અને સર્વત્ર એકસરખો પ્રકાશ પડે. બીજા લોકો કે બીજી પ્રજાઓ તમારી સાથે અપ્રમાણિકતા વાપરે તો પણ તમે તો પ્રમાણિકજ રહો; તેઓ તમારાથી દૂર રહે તો તમે તેઓને તમારા તરફ આકર્ષો; તેઓ અદાવત કરે તો તમે દોસ્તીનો હાથ લંબાવો. તેઓ તમારી છાંદગીમાં ઝેર રેડે તો તમે અમૃત રેડો; તેઓ તમને ધા કરે તો પણ તેઓના દિલના ધા તમે રૂઝાવો. સાચા માણસોના આવા આચાર અને આવા શુભ હોય છે !”

“રે, ખુદાનાં ખ્યારાંઓ; ન્યાયી રાજાઓને આધીન અને નીતિવાન રાજાઓને વક્ષાદાર રહો. દુનિયાના રાજાઓની સચાઈ અને વક્ષાદારીથી સેવા બળવો, તેઓના હુકમ માનો અને તેઓનું બધું ઇન્કાર; તેઓની રજા પરવાનગી વગર રાજ્યદારી બાબતોમાં માથાં મારતા નહિ, કારણ કે ન્યાયી રાજાને ‘બેવક્ષ થવું’ તે ખુદાને બેવક્ષ થયા બરાબર છે. તમારી સમક્ષ એ હું ‘ખુદાનું’ દરમાન બતાવું છું. તે સમજીને ઘટલી વતલુંક રાખવી.”

“હે ખુદા, બધી (જડ) ચીજો મને રહે છે ન્યારે મારા જાતભાઈઓ મારી આફત જોઈ ખુશી થાય છે. હે ખુદા, તારા અમલકારથી મારા કેટલાક દુશ્મનોના દિલ પણ મારી આફત જોઈને ખીગળ્યાં છે; મારી અદેખાઈ કરનારાઓએ પણ મારી દેશનિકાલી, ચિંતા અને મારાં દુઃખ જોઈ આંસુ પાડ્યાં છે, મારામાં તેઓએ પ્રેમ, દયા અને રહેમ સિવાય બીજું કંઈ જોયું નહિ ત્યારે તેઓએ તેમ કયું, તેઓ ખુદ બોલ્યા કે ‘ખુદા અમારો શાહેદ છે; એનામાં અમે સચ્ચાઈ, ખાનદાની અને રહેમ સિવાય બીજું કંઈ જોયું નથી.’ શરીયતનો ભંગ કરનારાઓ મારા ઉપર જેમ જેમ વધારે દુઃખ પડતાં જતાં

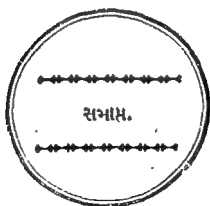
હતાં તેમ વધારે ઘાતકી થતા હતા અને મારી કંઠણાજનક હાલત જોઈ ખુશ થતા હતા.”

“હે ખુદા ! હું મારાં દિલથી તારી ખંદગી ગુજરું છું; તેઓના અનાચાર અને ઘાતકીપણાં માટે મારે તેઓ સામે વેર લેવું નથી. તેઓ તો અજ્ઞાન અને મૂખ છે એટલે પેતે શું કરે છે તે તેઓ જાણતા નથી. તેઓને ખરાં ખોટાંનું કે ન્યાય અન્યાયનું જ્ઞાન નથી. તેઓ પોતાની મરજી પડે તેમ અને એવકુદ્દેાનું અનુકરણ કરે છે. હે ખુદા ! તેઓ પર તું રહેમ કર ! આકૃતો અને દુઃખોથી તેઓને બચાવ ! અને તેઓના વતીની સજા જોઈએ તો મને કર, તેઓનાં દુઃખ મારી ઉપર નાંખ, તારાં પ્યારાંઓ વાસ્તે આ ખંદાનો જોઈએ તો લોગ લે ! હે ખુદા ! મારો આત્મા, મારી છંદગી, બધું હું તેઓને માટે સમર્પણ કરવા ચાહું છું. હે ખુદા ! હું દીનભાવે તારી સ્તુતિ કરું છું કે મને જેઓએ હેરાન કર્યો હોય, મારી સામે જેઓએ કાવત્રાં કીધાં હોય, મને જેઓએ અન્યાય કર્યો હોય તે બધાંઓને તું દરશુજર કર, રહેમ કર, ખુશી કર, દુઃખમાંથી છોડ, સુખી કર અને આબાદ કર. તું સર્વ શક્તિવાન, રહીમ, અને કરીમ છે.”

“ખ્રીસ્તના શિષ્યોએ દુન્યવી ચીજોનો મોહ છોડી દીધો હતો. પોતાની જાતનો તેઓ વિચાર કરતા નહોતા; સ્વાર્થ અને માયાનો તેઓએ ત્યાગ કર્યો હતો અને દુનિયાને ખુદાની રાહબરીનો ઉપદેશ આપ્યો હતો. તેઓએ દુનિયાને બદલી અને છેદલી ઘડી સુધી ખુદાને માર્ગે ચાલતાં, કોઈપણ જાતનો આત્મલોગ આપતાં ડરતા નહોતા; ખીજ દેશોમાં તેવા માણસો

શહીદ થયા હતા. “જેઓને કામ કરવું હોય તેઓ તેઓને
કામલો લે.”

“હે ખુદા ! હું તને, તારા પયગામ્બરોને, તારા સંતોને,
અને તારા પવિત્ર આત્માઓની સાથે જાહેર કરું છું કે તારાં
ખ્યાલો આગળ મેં તારે લગતી શકાદતો તો રજુ કરી છે,
બધી બાબતો તેઓને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવી દે જેથી તેઓ
તારો ધર્મ સંભાળે, તારા સીધા રાહ પર રહે, અને તારો
ઉજાળો કાયદો પાળે. ખરેખર તું જ સર્વજ્ઞ છે ! તું જ સર્વ
કંઠાપણનો ભંડાર છે !”

READING LIST

Baha'u'llah and the New Era, by J.E. Esslemont.

Q C An authoritative and comprehensive survey of Baha'i history and the teachings as related to present religious, scientific and social conditions in Europe and America, with many quotations from the writings, 308 pp. Post 8vo.; 5+7 Bound in paper ... Rs. 2 0 0

6 *Some Answered Questions*, edited by Laura Clifford Barney. An Exposition of fundamental spiritual and philosophic problems. 350 pp. Royal 8vo.; 6½x9½. Bound in black cloth Rs. 8 0 0

Promulgation of Universal Peace, edited by Howard MacNutt. Public addresses delivered throughout the United States in 1912. This work contains 'Abdu'l-Baha's spiritual message to the American people, whom He summoned to establish the "Most Great Peace," which is the consummation of the ideals of all religionists, scientists and humanitarians, 232 pp. Imperial 8vo.; 6½x9½. Bound in black cloth. In two volumes,

Q : Per vol. Rs. 10 0 0

The Wisdom of 'Abdu'l-Baha, Edited by Lady Blomfield. Previously published under the title of "Paris Talks," a brief but comprehensive presentation of His message. 172 pp. Post 8 vo.; 5x7½. Bound in paper ... Rs. 2 0 0

Three Tablets of Baha'u'llah (Tablet of the Branch, Kitab-i'Ahd, Lawh-i-Aqdas), the appointment of 'Abdu'l Baha as the interpreter of the teachings of Baha'u'llah, the Testament of Baha'u'llah, and His message to the Christians. Post 8vo.; 5½x7½. Bound in paper ... Rs. 1 0 0

Tablets of Baha'u'llah (Tarazat, The Tablet of the World, Kalimat, Tajalliyat, Bisharat, Ishraqat) social and spiritual principles of the new age. 138 pp. 6½ x 10. Bound in blue cloth ... Rs. 8 0 0

Epistle to the son of the Wolf, translated by Julie Chanler. A work written by Baha'u'llah in His last years, addressed to the son of a prominent Persian who had been a savage enemy of the Cause. This Tablet recapitulates many teachings Baha'u'llah had revealed in earlier works. 140 pp. Royal 8vo.; 6½x9½. Bound in blue cloth and white parchment ... Rs. 10 0 0

Hidden Words, translated by Soghi Effendi. The essence of the teachings of all the Prophets. 54 pp. 16mo.; 4½x6½. Blue cloth ... Rs. 1 6 0
 Bound in paper „ 0 10 0

Kitab-I-Iqan. (The Book of Certitude), translated by Shoghi Effendi, explaining the oneness of all the Prophets and their significance as the expressions of the Will of God. 283 pp. Post 8vo.; 6x8½. Bound in blue cloth ...Rs. 10 0 0

Bahai Scriptures, edited by Horace Holley, Selected from all available writings of Baha'u'llah and Abdu'l-Baha and arranged in nine chapters according to subject; with Glossary and Index 576 pp. Crown 8vo; 5½ x 8½. Bound in blue cloth ...Rs. 10 0 0

The Baha'i World (April, 1928-April, 1930). A biennial international record giving a comprehensive account of the activities of the Baha'i Cause throughout the world. Contains many interesting illustrations showing the universal growth of this movement. 377 pp. 7x10. Bound in red cloth ...Rs. 10 0 0

The Dawn Breakers, Nabil's thrilling Narrative of the early days of the Baha'i Revelation, translated from the Original Persian and

- edited by Shoghi Effendi. 685 pages. 200
 photographic Illustrations. Frontispiece in
 full color. Facsimile reproduction of 20
 Tablets written and sealed by 'Ali
 Muhammad, known to history as the Bab.
 Introduction and epilogue by Shoghi Effendi,
 Voluminous notes on conditions in Persia
 during the Nineteenth Century. Bibliography
 Map Rs 30 0 0

The Baha'i Movement

- A compilation giving a comprehensive his-
 tory and purpose of the Baha'i Faith and
 showing its needs to-day as the foundation
 of a world order and world religion. (Con-
 taining excerpts from Baha'i World Vol.
 3.) A valuable teaching book. Bound in
 green paper. $4\frac{1}{2} \times 6\frac{3}{4}$ 0 0 7

The Wisdom of 'Abdu'l-Baha

- A brief but comprehensive presentation of
 the Baha'i Message as given by 'Abdu'l-
 Baha Himself. 172 pp. $5 \times 7\frac{1}{2}$ Bound in
 green cloth 4 0 0
 paper 2 0 0

The Baha'i Peace Program

Containing letters from 'Abdu'l-Baha including the one to Dr. Forel pertaining to a solution in working out this plan of peace

9½x6½ 47 pp. Bound in green paper ... 2.0 0

The Baha'i World Vol. 3

A biennial record giving an account of the activities of the Baha'i Cause throughout the world. It contains many interesting illustrations showing the universal growth of the movement. 378 pp. 7 x 10. Bound in red cloth ... 10 0 0

Whence comes the Light

This little book gives a clear understanding in a brief outline of the approach to the Baha'i Cause and the noble grandeur of its founders. The quotations from Baha'i writings throw light upon every phase of life. 5 x 6. 84 pp. Bound in green paper 1 0 0

The Baha'i Revelation

A most excellent compilation of the teachings of Baha'u'llah, gathered from various translations and arranged so as to be consecutive as to subject. Showing the evolution

of spiritual consciousness and the oneness of purpose of all great religions of the world, and culminating to-day in the fulfillment of all religions of the past. 182 pp.

5½x8. Bound in green cloth ... 4 0 0

Published by the

BAHA'I PUBLISHING COMMITTEE

P. O. Box 348 Central Station

New York City

Obtainable from the

POONA	<i>Baha'i Book Stall, National Hotel, Post Box No. 8.</i>
BOMBAY	<i>Krishna Building. Bori Bunder, P. O. Box 470.</i>
CALCUTTA	<i>Post Box 8940.</i>
DAIDANAW	<i>Kalazoo, P. O. Kunjangoon, Distt. Hathiwadi,</i>
KARACHI	<i>1059 Elphinstone Street.</i>
KUNGYAN	<i>115 84th Street,</i>
MANDALAY	<i>9 34th Street.</i>
RANGOON	<i>P. O. Box 209.</i>

DELHI Syed M. H. Ilmi, Carol Baug.
 LAHORE Prof Pritamsingh, 50, Temple
 Road.

SURAT Mr N. R. Vakil, Havadia Chakla

This book can be obtained from P.O Box 470
 Bombay.

Complete Catalogue of Baha'i literature sent
 free on request

